מנשה לוין

על עיר ועל ים

מבחר סיפורים

מוסד ביאליק • ירושלים

על העטיפה: נחום גוטמן, אוניות בנמל יפו, 1971
באדיבות מוזיאון נחום גוטמן לאמנות
עיצוב העטיפה: סטודיו רון הרן
הדפסה: דפוס אליניר בע"מ

מנשה לוין

על עיר ועל ים

מבחר סיפורים

מנשה לוין

על עיר ועל ים

מבחר סיפורים

מוסד ביאליק • ירושלים

Menashe Levin

A CITY ON THE SEASHORE
Selected Stories

ליקטו והגישו לדפוס: מאשה לוין ודן מירון

התקינו לדפוס: שרה קרמין ואילנה טוקטלי

הספר רואה אור בסיוע קרן יהושע רבינוביץ לאמנויות, תל אביב,
וקרן זגגי, תל אביב

מסת"ב 978-965-536-036-3 ISBN

©

כל הזכויות שמורות, תשע"א
סדר ועימוד: יהודית שטרנברג
All rights reserved, 2011
www.bialik-publishing.co.il
Printed in Israel

תוכן העניינים

מות כושי (1929–1931)

שופרא 9
לילך החורף 22
מות כושי 35
נזוף 51
השלושה 53

ליל הגיטרה (1933–1939)

ליל הגיטרה 67
מישהו לפני הראי 69
פרחי הטוב 72
דף מאלבום כְּרַכִּי 74
גשמים בכל הגוונים 76
שלושה דפים מאלבום 78
בלדה עברית 78; מול הסופה 80;
טיול 81
הבאר, הטלה והצייר 84
שאול מול דמות שמואל 90
שלוש מיניאטורות 94
חלונות 94; האדם הקדמון 95;
סקיצה בנוסח רמברנדט 96
שלושה לילות באונייה 98
קוף בין צברים 103
חורף כחול בארץ 108
המוות ביער 114
סעדיה המכשף ובתו מזל 122
אברהם והגר 131
יצחק מברך את יעקב ואת עשיו 136
ימים יפים בגן החיות 143
גזוזטרות ירושלים 149

על עיר ועל ים (1937–1940)

קיר המוות 161
הכלבה דיאנה וזמר האופרה 165
ההר והצ׳לו 169
בכפר 174
אורח בליל סופה 177
היום הגדול במודיעין 181
על עיר ועל ים 185

צבאים דוממים (1963–1970)

האוצר בהר נפולאון 199
צבאים דוממים 207
נהר וראי ובת הגטו 217
כליזמר נע ונד 229

מנגן הגתית מהר אפרים (1981)

אורח בקפוטה ירוקה 241
הנער שמואל 262
מנגן הגתית מהר אפרים 270

השיבה הביתה

התנפלות 301
גיהינום 303
הטראם 305
השותף 307
בית חולים 309
שיחה טלפונית 311
הקזינו 313
התהלוכה 317
בבית המכס 321
החומה 324
שקית הסוכר 327
הקץ ל״חדר״ 329
השיבה הביתה 331

דן מירון: אחרית דבר 334

מות כושי

(סיפורים מוקדמים, 1929-1931)

שופרא

א

שני ראשי העדה חתרו בערפל העבה, שחיתל את כיכר השוק, את סמטותיה הגולשות ממנה לכל עבר ואת האפרים הרמוסים, המשתרעים סביבה כקשת. ראו דמויות מצטופפות מסביב לבאר הרבים עם קילונה חסר הדלי, מפטפטות פטפוט קולני, ראו עשן קלוש מפעפע מתוך ארובות הרוסות שוליים, חתולים מהלכים על מרזבי הגגות הדולפים, כלבים סחופים רובצים על מפתני החנויות הנעולות, וילדי נוצרים, נעולים מגפי אבותיהם, משחקים בצעצועים שדודים.

שניהם נאנחו קשה, כבשו עיניהם בקרקע ושירכו דרכם, עד הגיעם אל חצר בית־הכנסת, שמרצפת אבניה נתרסקה מעוצם התותחים הכבדים שפילסו אותה יומם ולילה. שם תקעו יד זה לזה וגיששו ברגליהם בחמר, שהגשם המסו לביצה, ודילוג זה על האבנים הפזורות העלה לפניהם זכר ילדותם ושעשועיה.

דירתו של רב העיר חסתה בצל בית־המדרש. בחדרים צרים, נמוכי סיפון, שהאור חדר לתוכם בעד זגוגיות צבעונין, התגורר הרב זה שלושים שנות כהונתו. לאחר דרשות המועדים, משובצות פניני החוכמה, שנשא הרב לפני עדתו, היו מתייצבים לפניו פרנסיה ומעתירים עליו שיעתיק את מעונו למקום יותר מרווח, שהם מוכנים לשכור לו; אך אצבעות השן של הזקן התלכדו אז בזקנו המכסיף ובחייכו בענווה השיב: "רבותי המכובדים, חדרי הקטנים נתחבבו עלי מאוד, שמהם אני סוקר את כבוד בית־הכנסת, את מעונותיכם, את שדות־יָה, ומתוך כך השמחה שורה עלי. מה שאין כך בדירה חדשה, מפוארת, שזו תשרה עלי עצבות."

ראשי העדה נכנסו למסדרון ועלו במדרגות העץ שהוליכו למעון הרב.

תפארתו של חדר האוכל היו נברשת ברונזה, ששרשרותיה חרוזות זכוכיות גביש, שעון עתיק, שמחוגיו אצרו בתוכם אִטיות העת הניגרת, וקופסת בשמים בצורת מגדל מתנוססת מעל כרכוב הארון. בתוך כורסת עץ מצאו את הרבנית הישישה מטליאה לאור הנר כותונות לעניים – מצווה שהחזיקה בה ושמרה אותה כל ימיה כתפילת התמיד.

הנכנסים בירכו את בת השבעים חירשת האוזניים בקול רם והוכיחו אותה בלשון רכה שהיא מזיקה לעיניה במלאכת ההטלאה. הרבנית הרימה ראשה המוארך, החבוש שביס תפור סרטי קטיפה; על פניה, שחיטובם העדין נשתמר עד כה, נסוכה היתה הבעת חמלה, נזמים מיטלטלים עינדו אותם, אור עיניה היה כחול, תינוקי, ושפתיה הדקות חשפו בשעת דיבורה חניכיים ורודים, ששכלו כל שיניהם.

"ידידי," השיבה, "האל חנן את עיני מאור עודף לעת זקנתי, ועלי לחלקו לענייו. משחילה אני עדיין, תודה לשמו החביב, את החוט בלי עזרת משקפיים."

חלצה את האצבעון, תחבה את המחט בבד והוסיפה:

"אנא, רבותי, הואילו לשבת ולהתכבד בתה. הֶנֶלֶה, אורחים לנו!"

שני וילאות הפלוסין, בעלי גדילים מדובללים שהסתירו קיטון חבוי, סולקו לשני עבריהם. ראש זהב שופע תלתלים קטנים הזדקר מביניהם, ואותם פני הרבנית בעלומיהם הפורחים חייכו אל ראשי העדה.

לאחר שבתם היחידה שבקה חיים בדמי נעוריה, וחתנם נשא לו אישה שנייה, גידלו הזקנים את נכדתם במִשנה אהבה. הרבנית הורתה לה מידות הלב הפשוטות והשפיעה עליה שפע פינוקים אימהיים. והרב טיפח את שכלה, את כוח הגיונה, ושמח על היופי והחוכמה, המזוגים בה יחד ומפארים זה את זו. הוא לא מנע אותה גם מתרבות החוץ בגילוייה ההומניים, שמקצתם לא היו זרים אף לו.

מיוחס, סוחר היערות, נזכר שבנותיו, רעותיה של נכדת הרב, שלחו בידו מכתב אליה. חייך אליה באהבת אב ומסר לה גיליון ורוד, שהיה מכוסה אותיות זעירות עד שוליו.

"חנהלֶה ורחלֶה ביקשוני למסור לך כי מתגעגעות הן עלייך, הֶנֶלֶה."

סודר סרוג עטף את גופה הגמיש עד מחשוף צווארה, שהבהיק בדמדומי

החדר, וכל צניעות יופייה שפעה על הגיליון בהרכינה אליו את ראשה לקרוא בו.

אמרה:

"יואיל מר מיוחס בטובו לפייס בשמי את חברותי. הסב והסבה שומרים צעדי ואינם נותנים אותי לעבור את מפתן הבית."

הרבנית הישישה שמטה טלאיה ומחטה, עיניה יונים נעצמו מתוך אנחה, בזוכרה את התלאות והמצוקות שניתכו בימים האלה על עדת ישראל. אחר שבה ופקחה עיניה, תלתה אותן במקצת חרדה באורחים לדעת פשר ביקורם.

האורחים החרישו. זקניהם רטטו על דשי פרוותיהם, עיניהם המפיקות דאגה תעו בצער דומם בפני הרבנית הישישה, המתאמצת להשחיל חוט בקוֹפָּה של המחט, ובפני הנכדה, המצטנעת על הספה ומעמיקה עיניה באיגרת.

אופיו של מיוחס, שהיה סמוי ופורץ – זה שהנחילהו עושר ושם טוב – חילצהו תמיד מהרהורים מענים. קם מעל הכיסא, ובזה נתן אות לחברו שיקום גם הוא, ושניהם התקרבו לחדר הרב.

הם פגשו את רבם כשהוא ממתין להם על המפתן – אדיבות זו אישרה חוכמתו ורגישותו. הרב הזקן הוליך את אורחיו אל שולחנו, וכאשר ישבו על כיסאות הקש רפויי הסריגות, עמד הוא עליהם לכבד את בואם. מנהג זה נהג גם בשואב המים ובמשוגע העיר.

הוא היה רם הקומה, סבל עדתו ועניותו לא כופפו אותה, גמישות ועלומים תססו עוד בכתפיו הצרות, בזרועותיו הארוכות, שנסתיימו בכפות ידיים רכות ושטוחות כשל נוגנים. קפוטת המשי שלבש העידה על שקדנותה של הרבנית, שתיקנה באומנות יתרה את שולי השרוולים, הצווארון והכנפות המרופטים. מגבעת הפלוסין ואבנטו שהוריקו נשאו עליהם חותם כהונתו רבת השנים. ספריו המצהיבים, מנורת הנחושת המבריקה בברק עתיק, וילאות הסלסלה הדֵהים על החלונות, קופסת השן לטבק – אָצלו על ישותו שלווה, דממה ואינטימיות כבושה.

הרב הישיש הבין כי ביקור חשובי העדה אינו ביקור לבטלה. פני מיוחס התקיפים היו שרויים בעצבות, ופרצופו של בורשטיין השתקן הביע צער.

פתח מיוחס ואמר:

"רבנו! לא טובה הבשורה בפינו. שמועה שמענו ממקור נאמן כי גדודי

הקוזקים עתידים לפשוט שנית על העיר. ובפעם הזאת, אם יאמרו לקחת אותך לעירבון, ייבצר ממנו לתת להרשעים כופר נפשך. העיר השדודה ענייה, בעלי הבתים רָשו ורָעֵבו... אי לזאת, טיכסנו עצה להוציאך מן העיר עד יעבור זעם ולהעבירך למקום סתר ביערי. וכדי שלא לעורר חשד בלב הרוצחים תישאר הרבנית לשמור על הבית. נאמר להם כי מפני זקנתך וחולייך יצאת לעיר המרפא, והיה זה תירוץ מספיק."

דמותו הדקה של הישיש שוטטה בחדר מדוכאה ושחוחה.

"אבל למה יָקרתי בעיניכם מכל המון בית ישראל?" קבל לפני שני מיטיביו. "ואני איש זקן, ימי ספורים... בקֻשתי להיאסף אל אבותי בשלווה, מתוך צלילות הדעת. והנה הכסף העצום אשר נתתם כופר חיי, עכר את רוחי והוסיף יגון על יגוני בשל תלאות הכלל..."

צערו של הרב הקים את מיוחס על רגליו.

"רבנו!" אמר בתקיפות, שיש עמה תוגה מרככת. "עליך לציית הפעם לקטנים ממך. גזרת המקום הוא."

הרב הוציא אגודליו מאבנטו, שילב אצבעותיו לאות אבל וקבל:

"גזרת גלות... גלות – בטרם אלך ואינני... שלושים שנה הייתי דר בחדר זה וצופה מפה את בית־אלוהים ועדתו... רבנית," אמר ופתח את הדלת לרווחה, "הם מצווים עלי שאעזבך ואתבודד ביער."

עיני היונים של הרבנית נשטפו דמעות, וידה הרוטטת החליקה על מזוזת הדלת והעבירה קדושתה לשפתיה. על שכמה הצר השעינה הֶגֶלה את ראשה הצעיר והפורח.

"רבותי," אמר הרב, "הריני מציית לכם בתנאי שנכדתי תלווה אותי. בעודה שוכבת בעריסה, שיננתי לה את חסדי הבורא ברוך הוא, והיא בבחינת בת טיפוחי, והערירות ביחד אתה תוקל קצת מעלי."

התקרב אל הֶגֶלה והחליק צמותיה כפֵאות של בחור, פנה ודיבר דברי ניחומים לרבנית, שהיתה צריכה לגור מעתה עם אשת השמש ועם חמשת ילדיה היתומים, באופן שלבה יהיה נתון תמיד לרחמים בלתי פוסקים.

"רבנית," קרא הרב, בעומדו כעבור שעה על מפתן ביתו מעוטף בפרוות השועלים המרופטה, "היי שמחה בזוכרך אותי. ואני כמוך אתרחק גם אני מן העצבות. בעזרת השם עוד נתראה פנים אל פנים."

הישישה הקטנה התייפחה על צווארי נכדתה, שנשקה לה רבות בלחייה הקמוטות ובעיניה הדומעות.

"היי שלום, סבתא יקירה, ואל תבכי. אני אשגיח עליו. ארזתי את סודר המשי שלך בשבילי, ואת הגרביים הקרועים של סבא אתקן ביער."

ארבעתם חתרו בערפל הכבד, שמָחה כל דמות, ובעוברם לפני בית המחסה לאביונים נודדים, שבשנות השלום היו בוקעים ועולים מתוכו קולות שחצניים ומופקרים, המיוחדים למחוסרי כול, רמז הרב על חלונותיו הפרוצים:

"גם עליהם עברה הכוס... גם הם נתחייבו חובת גלות... ניסיונם הרב בפגעי החיים חנן אותם הרגשה דקה, הצופה כל אסון בטרם יבוא."

הם הגיעו לסמטה נידחת, במקום שכבר המתינה להם עגלה שמוטת כפורת, שמיוחס הועידה למפרע. ובנוסעם בדרכים עקלקלות, באו לבית יערו של מיוחס בחצות הלילה. הבית היה חבוש אלומות קש, חורשת לִבנים מסביבו טבלה בשלכת זהב לחה, ודממה רבה אפפה אותו.

ב

הרגליו של הרב שידעו קצב אחד שונו לגמרי בשבתו ביער. חייו הנזיריים שנטו לערוב נאצלו כאן זיו אחרון של תענוגות עדינים ונוגים.

היה משכים עם שחר, מתעטף בפרוותו, מתקרב לחלון, שנתקשט על ידי הֶגֶלה בווילאות נייר, ורואה ערפִלים עוטפים את צמרות הלִבנים, וגופות עורבים משחירים מתוך לובנם החלבי. בעוברו את חדר נכדתו, היתה מתמלאת נפשו מצבע שׂערה שלבלב על הכר, מנשימת גופה הצעיר ומהשראת רוחה. היה מטלטל דלי בידו, דוגמת מעשה נערות, קרב אל הבאר ומשלשלו לתוכה. אותה שעה היה יוצא ממאורתו הפודל – עורו רטוב ועיניו כהות מזוקן – מתמתח לרגלי הישיש וממתין באורך רוח לברכתו ולליטופיו התמידיים.

בראות הרב בפעם הראשונה במי הבאר את קלסתר פניו, נתמלא לבו חיוכים. בחייו מיעט מאוד להשתקף בעצמים מבהיקים – ועתה שיעשעה אותו זמן רב דמות דיוקנו הירקרקת.

לאחר שהעלה את הדלי היה אוצל ברכתו לפודל, ולאחר שנטל ידיו ורחץ פניו וזקנו, היה מרענן באצבעות לחות את גבות עיניו הכהות של הכלב.

אותה שעת שחר נתמלאה החורשה ציוצי הציפורים שבאו מקניהן. הרב פרנסן בפתותי לחם מכיסיו המלאים, ואלה שנתקפח חלקן צבאו על מגבעתו, על כתפיו, ותבעו עלבונן. פעמים היו עיני הרב מתמלאות דמעות בראותו שהצדק לא בידי אנוש הוא, והיה מחזיר לנעלבות את מנתן המקופחה. ולאחר ששתו הציפורים מדָליוֹ, הסתתרו בינות לעופאי הלְבָנים ופצחו בתהילות לאל עליון, שכבודו המפואר היה מלא סביבותיהן. והרב, בשומעו שירה זו ובזוכרו את רעייתו הישישה שנתעגנה ואת עדתו החיה במגור וצפויה לכל צרה, נתמלא לבו חליפות חדווה וזוועה.

לאחר שביקע בגרזן חלוד הלהב גזרי עץ, שוב דוגמת מעשה נערות, חזר לחדרו, כשהפודל הולך בעקבותיו. ובזמרו בקול ערב ונוגה פסוקי תהילים, התעסק בהבערת אש בפוּרנַת ברזל, שרק אורך רוחו של הרב גבר על קלקולה.

החדר הסמוך, שענפי אלונים שלחו זהבם הנושר אל חלונו, היה מלא זיווה המשפים של הֶנֶלה. חִנו הרך והערב של הסבא – שיר ערשׂה ושעשועיה מימי ילדותה – עורר אותה. ואף על פי שהדלת נעולה היתה, ראתה את זקנו הלבן רוחש על דשי קפוטתו, ערדליים נפסדים לופתים רגליו הקטנות, וגדילי אבנטו שהוריקו מיושן כרוכים מסביב לאצבעותיו־שֶן. כפות ידיים דומות ראתה באותן רפרודוקציות של ציירי איטליה, שהראו דוג׳ים בתפארתם. האמנות, שהיתה אסורה לְזִקֵנָה, נעשתה מקור תענוגים לנכדה, ומתוך רגש אמת הנובע מאהבה עזה ראתה בדמות סבה שריד אחרון מאצילי ישראל.

משכה את השמיכה עד צווארה וחשפה שיניה הצחות:

"סבא, בוקר טוב! אנא, סלק קצת את הדלת. אני רוצה לראותך."

"בוקר טוב, ילדתי. הקדמת להקיץ. עלייך להירדם עוד קמעה, יונתי."

"אנא, סבא, היה טוב. סלק את הדלת כולה, אני רוצה לשוחח אתך."

"ילדתי, שעת השחר היא לטיהור הנפש, ולא לשיחות בטלות, אף כי הן גם נאות."

"סבא טוב, בשעת טיהור הנפש אסור להתאכזר. אני גוועת בבדידות."

"ילדתי, את מאלצת אותי לציית לך. תוצאה לא רצויה מפינוקי, שהשפעתי עלייך תמיד."

"סבא יקר, אני מבטיחתך שלא אוציא מפי אף הגה. רק אסתכל בך."

כשהדלת סולקה כולה, ראתה הֶנֶלה את דמות זקנה קפואה אצל החלון

וכפות ידיו מכסיפות מתוך אבנטו. קומקום הנחושת שפוּת על הפּוּרנה, דלי המים מבריק לצדו, והפּוּדל רובץ לרגליו.

חיוך הרעיד שפתיה, ודמעות עלו בעיניה. הרהרה:

"ענוותנותו של סבי, תוגתו העדינה, המזוגה חדווה מרוממה, רעננות שיבתו, עלומי נפשו – מצטרפים לתכונה נפלאה שמשורר גדול ניחן בה."

"סבא, מדוע אינך מסתכל ביי?"

תחילה קרנו עיניו, שחוק עלה על שפתיו, אולם שניהם גזו תכף. גבותיו צומצמו מתוך רוגז קל, ודמותו הדקה נפנתה לצד צפון והשאירה לעיני הֶנֶלה רק את צלהּ הנכסף. התבונן לקומקום, חיטט בין האודים, וחזר למקומו ליד החלון, השקיף על החורשה, הדולקת בצחור ובזהב באור השמש העולה, ופיו מלמל את פסוקי התהילים לעצמו ולאדון עולם.

פתאום שמע התייפחות קלה, שבקעה מחדר נכדתו, וכשהפנה ראשו, ראה את פני הֶנֶלה כבושים בכר והבכי מזעזעם. אז קרב אליה, גחן והחליק את שׂער זהבה.

"ילדתי, אנא חדלי. את מצערת אותי."

הרימה פניה זכי העור והציצה בו מתוך דמעות ועלבון – אותות אהבה עזה:

"אתאונן לפני סבתא עליך. איני מוחלת לך עד שתעשה לי חליל מענף ערבה."

השעינה תלתלי ראשה על חזהו וקיבלה לטיפותיו. ברגעי ההתפייסות קָטנה הֶנֶלה לבת שלוש, והרב הישיש היה לה לאב חרד ואוהב.

ג

את סעודותיהם התקינה אשת שומר היער בטעם הכפריים, והֶנֶלה השביחה אותן בטעם עירוני. היער היה ערש מולדתם של האישה ובעלה, ועד כה לא טעמו עוד טעם נסיעה ברכבת מסילת הברזל. בשל לבושם המגוחך וסקרנותם התמימה, היו תמיד לצחוק כשהופיעו בשוק העיירה לקנות עֵטרן למגפיו ונרות להדלקה בערב שבת, ולכן ביכרו על אנשי העיר את הארנבת, את השפן, את העזים, אשר מילאו קדרותיהם חלב, את היער, רעמיו, גשמיו ופטריותיו.

שמו היה לֵייבוש – עבדקן, גבותיו מתלכדות, מצחו זעיר ופיו תאווני וטוב. השכנים הנוצרים הוקירו את כוחו האיתן – צפצפה היה עוקר כמוציא מן הארץ שתיל רך, ודיבורו המצומצם הועיל לישרות לבו הפשוטה, כזו של שור, שתעמוד בתומתה.

אשתו אֶטָה הקימה שמו אחריו בשני בנים שילדה לו, אבל גרמו עוונות, והבנים שבקו חיים בעלומיהם. את האחד הכה הרעם, בהסתתרו תחת אלון, והשני טבע בנהר, אף על פי ששחיין מופלג היה. והאישה, שמיצתה את כוס הייסורים, חייתה בפחד תמיד מפני בעלה, שהיה בשעת מבוכת בינתו מטיל עליה אשמת מות בניו ומאיים לקחת ממנה נקם. בכל זאת חרדו השניים זה על זה, משום שהבדידות עשתה אותם לנפש אחת. ובשבתם אחד מול השני היו מסיחים ללא לאות על בניהם המתים, בהעלותם זכר לידתם, מחלותיהם, גון שערם ועיניהם, מגפיהם השלמים, שנשתמרו אתם עד כה, וחיבתם לכמה מאכלים.

עם בוא הרב ונכדתו חל שינוי בחייהם הלאים, שהיגון כרסמם. דמויות בניהם המתים, שערפל השנים חיתל לאט־לאט את דמותן, הועלו שוב מתוך הנשייה. הם היו חובקים ידיהם בחיקם כשהַנֶּלה שוחחה אתם בפנים מאירות, החוו קידות לה, והסמיקו מתוך אושר ובושה. וכאשר הלכה מהם פזיזה אל חדרה, פנה לייבוש ואמר לאשתו:

"ראית אותה, אישה?"

"כן."

ובראותו כי זו יושבת ומחרישה, רק עיניה מעפעפות לאוויר, אמר:

"את אינך מבינה כלום. החתולה חכמה ממך. החתולה יודעת להמליט גורים ולשמור עליהם."

"לייבוש!" התחננה האישה, בהקריבה את סינרה אל עיניה, "אל תחטא בפיך – הלוא צדיק יושב עתה בביתנו!"

"לכי, אישה, את אינך מבינה כלום. כמוך כחתולה..."

ובזה תמו דבריהם.

בבקרים צבאו שניהם על חור המנעול של דלת הַנֶּלה. סריקת שׂער זהבה היתה להם מעין פולחן מסתורי. וראש האישה על שכם בעלה נהה אחרי הכשפים המתרחשים בפנים החדר, שחלונותיו פרושׂים וילאות נייר רקומים יַלְדות הולנדיות, חבושות שביסים גדולים.

אחת־אחת נשלפו המַכבנות מבין מחלפות הנערה, ושׂלמת זהב, ארוגה

חוטי אור, עטפה את גופה הקטן. האישה הסקרנית, ששכלה את בניה בעלי השׂער הערמוני, השמיעה קריאות תימהון, והתרגשותה עברה לידי דמעות, שטפטפו על צוואר בעלה השעיר והחסון כגזע אלון עתיק ימים.

הדיוטיותו ושתקנותו של לייבוש נערכו בעיני הרב כתמימות רבה, שהפיקחות לא העכירה אותה. פעמים אמר לשוחח אתו – ואז היה השומר מכניס קצות זקנו לבין שיניו העקומות, מצחו האדום הֶבהיר, רוחו נצטללה, אבל בינתו עמומה היתה; ובעיני התיש שלו השתקפו סכלות ועוגמה רבה כל כך, עד כי הרב נתמלא עליו רחמים ולא עינה אותו שוב בדברים.

כשהביע הרב הזקן את חפצו להשיג ענפי ערבה לנקיבת חלילים, הלך לייבוש ומיד שב והביא לו את מבוקשו – ענפים רעננים ורכים, והיה עד אילם למלאכת המחשבת הדקה שהאיש הקדוש הזה הראה בהתקנת החלילים. הרב ניסה בעצמו לחלל בחליל, בהפליטו מתוכו נעימות ערבות, שהזעיקו מן החורשה את הֶנֶלה, ומן המטבח את אֶטה.

זו האחרונה, כאישה, מצאה דרך אל לב הנערה. תחילה היתה רוכסת לה סינרה, מהללת את הבד ומגוללת לפניה באותו מעמד כמה אמות ממין דומה, השמור אתה על קרקע ארגזה הירוק. אחר העזה לנגוע בחלקת ידיה, בצווארה, ובהסמיקה מאוד נשקה לה פעם בשׂערה הזהוב. וכשהנערה האירה לה פנים עליזים, העלתה לפניה את זכר בניה, הזילה דמעות וקיבלה ברצון את תנחומיה של הנערה, שהצטערה עמה מעומק הלב על לכתם בדרך כל הארץ לפני זמנם.

ארבעתם – הרב ונכדתו, שומר היער ואשתו – חיו בדולים מאותו מגור שהשתולל במחוזות הקרובים. צל היער היה להם למחסה ושלוותו הסתווית – לאושרם הארעי, שאמר להתקדר עם ימי הסגריר הראשונים.

ד

מיום ליום העמיק שׂער ראשו וזקנו של הרב להכסיף. עור פניו ומצחו נעשה שקוף, עיניו הצטללו. לתוך צלילות זו הציצה הנכדה בחרדה, וחיוכו שהלך ועָרֵב הביא אותה לידי דמעות. הוא מיעט באכילה, ועדת הציפורים אשר כלכל הלכה ורבתה מיום ליום. מנע את עצמו כמעט מעיון, התקין

חלילים מענפי ערבה, ודרך נקביהם השתפכו זמירותיו, שמילאו את אוויר החורשה בחדוותן ובתוגתן.

עם ערוב היום נכנס לחדר נכדתו, ומצא אותה עצובה על גבי ספר פתוח. ברצותו לעודדה ולשמחה, אמר:

"בתי, נלך אל השובך, אל הנמלים ואל הכוורות."

צייתה לו.

הגיעו לקני הנמלים. צבאותיהן נהרו בצורת סרטים חומים, התפתלו מסביב לעצים והשמיעו אִוושה קלה.

"הרואה את, בתי? גם לרמשים אלה משטר, חדוות העמל, ורצון עליון כופה אותם לפעול ולעשות גדולות."

משם באו לשובכי היונים. תאיהם הרוסים היו, גגותיהם מסולקים, והיונים עצמן רובן נמלקו, והנשארות הגו מתוך יתמות.

"בתי, גורל היונים האלה משול לגורלה של כנסת ישראל. הה, לבי מתפלץ למראה קניהן ההרוסים והגייתן הנוגה!"

הדבורים בכוורות ישנו את שנתן החורפית. הזקן ונכדתו נטו מהן אל הפלג הקטן, שזרם בינות לצפצפות. עורבים שתו ממנו, זרדים שבורים על־ידי הרוח צפו על מימיו, שזכים היו בקיץ ועכשיו נדלחו. בשבתם על אבנים, ראו את שדות הסתיו הכסוחים משתרעים עגומים, לא חרושים ולא זרועים. שדרת אלונים קצוצי הנופות חסמו בעדם את האופק, והיגון והבדידות רבו בכל אשר תָּשור העין. הרב עישן מקטרתו, שם אגודליו באבנטו, הסתכל חליפות במרחביָה השוממה ובנכדתו, שישבה לידו עטופה סודרה, תלתליה מתבדרים ברוח, סנטרה בכפות ידיה, ולעיניה ההוזות ברק הענבר.

"רואה אתה, סבא? מה עגום המראה מסביב! אין נפש חיה משמחת לב. גם החסידות עזבו אותנו השנה לפני מועדן. רק עורבים אלה ממלאים את החלל בקרקורם המכוער."

הרב הזקן הסתיר אז מנכדתו את הגיגי לבו על הסתלקותו הקרובה מן העולם הזה. הוא כָּמַהּ כבר לעולם שכולו מנוחה ערבה. אדמה זו, שבני אדם מילאוה רשע, לא ריתקה אותו יותר אליה. עיניו גישוש בלְבנים, שהזהירו באור שמש רפה ככלות לבנות וחסודות. קשת האופק נתקרבה אליו באור הסגול של יערותיה, ואחר עָמַם הכול, ועיניו חשכו.

המקטרת הכבויה נשמטה מפיו, ובהתכופפו להרימהּ, רָתת גופו. קצות הסודר שחמקו מבין אצבעותיה של הנערה טפחו על שכמה ככנפי ציפור

עייפה. בהפנותה פניה הכואבים אל סבה, נטלה את ידיו הגרומות והקרות בכפות ידיה הצעירות והחמות ואמרה בלחש:

"סבא יקר, אנא, דבר אלי. עצבותך ממלאה את לבי חרדה. האם אין השמחה שרויה יותר בנפשך?"

שפתיו גילו שוב את חיוכן הערב, ועיניו ניצתו באהבה אל בת טיפוחיו. היא השעינה ראשה על ברכיו ובכתה הרבה בכי. והרב הזקן סלסל בדומיית רתת את תלתליה הזהובים.

ה

צבי יגע היה הרב הישיש, שערג כל ימיו לתפארת ולשלווה, והמגור שהשתרר בעולם עמד להשביתן מתחת השמים. וכשם שחייו צנועים ומסותרים היו מעין אחרים – כך היתה פטירתו. לאחר ליל נדודים אחזהו שבץ הלב.

שומר היער, שהיה מקיץ תמיד עם החוורת האופל הראשונה – היה משכים לחלונו של חדר הרב, ובהדביקו אוזנו לקרשי הכותל, היה מאזין לרחשי ההוויה המסתורית שהתארחה שם. ובהיות לו לסתרה אלון מעוקל, יכול להקשיב לקול לימודו, לראות את דרכי התבוננותו וקיטור מקטרתו של הרב הזקן, בלי שיהיה הוא עצמו נראה.

ובאותו ליל הפטירה לא האזינה אוזנו של איש היער, שהיתה קולטת את צניחת הזמורה מעל בד עץ רחוק ואת פסיעת טלפי הארנבת, את זמר עצבותו של הרב, שהיה רגיל להשתפך עם שחר.

השומר הרים את ראשו ועינו נתקלה בינשוף, שנמנם מוצב על ענף אלון בעיניים פקוחות. דמו קפא בו. נטל אבן וזרק בעוף מתוך נהימת קללה. האבן נפלה סמוך לכנף הינשוף, שהשמיע קול נכאים וטס משם.

לייבוש חרד כולו לשמע יללתו של הינשוף, ובשוכחו את כל נימוסי הכבוד, פרץ לתוך חדר הרב ומצאו על משכבו, מעוטף בסדינו, עיניו כבויות, קלסתר פניו זך, והנשימה נעדרה ממנו.

השומר התחלחל מאוד מזיו פניו של הנפטר וחמק משם אל אשתו הישנה, העיר אותה וציווה עליה לקום מיד. האישה היתה שקועה בשינה, לא אבתה שמוע לבעלה והפכה פניה לכותל.

תחילה עמד לייבוש כנדהם, כולו מלא רגש החרדה שהביא אתו מחדר הקדוש הנפטר, אבל מיד התאושש, אחז בכתפי אשתו, הניעה בחוזקה ונהם מתוך עֲבי שפמו:

"אישה, הלוא אמרתי לך: קומי! אני בא ממנו... הוא... הוא מת..."

עם תפיסתה את האסון הרימה את ראשה, ושנתה פגה מיד. התעטפה בפרוות בעלה, נעלה לרגליה את מגפיו, הנותנים ריח עטרן כבד, כרבלה ראשה בסודר, כבשה אותו שוב בכר וגעתה בבכי.

הבעל ואשתו עמדו בחוץ לאור השחר המכסיף, שניהם אובדי בינה, ולא העזו להיכנס לחדר הנפטר. וכשהתברר להם שעליהם להעיר את הנערה, פגה קמעה מבוכת מכאובם.

הֶנָּלה ישנה, כשזרועותיה שלובות למראשותיה ותלתליה נערמים עליהן. שפתיה הנעות בשנתה, שמורות עיניה שסגרו על ישותה ופניה המווּרידים הכו אותם בסנוורים.

השומר האיץ באשתו מאחורי שכמה בתנועות ראשו, שתעיר את הנערה. האישה מחתה בשרוול פרוותו דמעה מעיניה, ולא ההינה להיות מבשרת האסון.

"אישה, למה תעמדי כגולם?" לחש הבעל הנבוך.

והנה זעו פני הנערה הישנה ועיניה נפקחו. הציצה בתימהון בפני האישה הנעווים, והפנתה מבטה אל פני השומר הקודרים, הכבושים בקרקע.

האישה מלמלה:

"הרב הואיל לבקשך שתיכנסי אליו..."

ופנתה לצאת מן החדר והבעל אחריה, ועמדו שניהם מאחורי הדלת, עומדים וממתינים. הנערה התלבשה בחיפזון, כשפחדה הולך ומתגבר. ובפורצה לתוך חדר זקנה, נדהמה מהזיו המופלא שנהר מקלסתר פניו הישנים. קראה בקול את כל כינויי החיבה שהיו שגורים בפיה לסבא, ולא נענתה.

אז פרצה בהתייפחות קשה, פסעה אל המיטה בידיים פרושות, התנודדה, מעדה ונפלה תחתיה. השומר ואשתו, שנכנסו אחריה בחשאי, מיהרו אליה ועוררוה מתוך התעלפותה, שבמקומה בא תכף פיכחון עז רווי צער ועוגמה ללא תכלה.

והנערה, בזוכרה את אצילות רוחו של הנפטר, שלימד אותה תמיד ענווה וקבלת ייסורים מאהבה וגזר על העצבות שהיא חטא, הבליגה על יגונה

ובלב מתפלץ נשקה את ידיו, שנעשו קרות כשיש ויָפו עוד יותר, והטיפה עליהן דמעותיה, שנזלו בלי הפוגות.

שומר היער חמק. הלך לרתום סוסו, לרכוב העירה ולבשר את האסון לַפרנס מיוחס. ושתי הנשים הורידו את הנפטר מעל משכבו, השכיבוהו על הקרקע, כיסוהו בסדינו והדליקו נרות למראשותיו.

הֶגֶלה ישבה על הקרקע לצד זקנה, גילתה תכופות את פניו הזורחים, נשקה אותם, וכל תקופות חייה, שהוא הרווה אותן טל רוחו, חוכמתו, מאורו, פינוקיו ואהבתו העזה – קמו וחיו לפני הנערה בחזון.

ו

תהלוכת האבל נמשכה מן היער בדממה, ללא קינה ובכייה, והגיעה לשדרת הלילכים, המוליכה אל העיירה.

הרבנית, כפופה ורצוצה, היתה נהוגה בידי שתי גבאיות, ועיני היונים, שמקור דמעתן יבש, שוטטו נבוכות ונכספות למרגוע שהאל חלק לאישה. נכדתה, שלובה בזרועות רעותיה, בנותיו של מיוחס, פסעה אחריה מיותמה. תלתלי זהבה שלא סורקו צנחו על שכמה והפליאו את עין המלווים. והנשים והנערות הקריבו מטפחותיהן הצחורות אל עיניהן ואל אפן, רמזו עליה, נדו לה והתלחשו: "היא היתה משוש נפשו. כמה יפה היא באבלה!"

תינוקות של בית רבן עברו לפני מיטת הנפטר, ובקול עמום זימרו: "צדק לפניו יהלך." הנבונים והרגישים בהם בכו כיתומים קטנים לשמע בכי הגדולים, בעלי הזקנים.

פילסו את פסי מסילת הברזל, שקרונות הרוסים התגוללו עליהם, והזכירו את השואה הרובצת על העולם.

לילך החורף

1

הרוקח הצעיר יאן קַרֶן נחלץ מכורסת העור הכהה, שבה הסב לשידת הכתיבה הקלועה קני במבוק ליל תמים.

את רגליו עד סובך הירך לפתו מגפי לבד שחורים, פרווה קצרה כיסתה את חצי גופו העליון שנכפף, וצווארונה האפור הידק יפה את צווארו הכחוש. קלסתר פניו גזעי היה, ובלסתותיו המוארכות, סנטרו הסולד, אוזניו הרכות והשטוחות, נחירי אפו המופשלים – העלה את דמיון ראשו של סוס צעיר שחן בגרותו שורה עליו.

עיני התְּמָד של קרן, שמחלתו הקשה אצלה להן חשק סתום, הפליגו בחדרו, שחסדים כחולים זרועים היו בו.

טפטים אפורים, ששוליהם רבוצים היו קְלָתות גדושות פֵּרות, חיפו את כתליו, ואור השחר הכסיפם. על כרי עור בעלי גדילים שנערמו על ספת השעונית התכרבל הפודל "בָּטוֹרי", ועורו המדובלל טבל באור הארגמן ששפע מאח הלבנים. הכוננית חשפה מתוך חשרת צללים רכים את הגַּבִּים של כרכי הספרים, מהם בעור שנתמעך, מהם באריג דחוס – כל אלה שטיפחו את אישיותו של קרן. רפרודוקציות של קוסאק, מָטִיקוֹ, עומעמו בדשן גוניהם מבעד לזגוגיות המסגרות. את הכוננית בצורת קונוס פיאר שלד ראש אישה, הנתון בתוך קפלי קטיפה ירוקה. ראשה של בת חשק נאה היה, שמתה במחלה ממארת, והסטודנטים בנתחם את גופה למדו על פיו את סגולות המין. עתה היו חורי העיניים של השלד, שפיתו לפנים, מלאים כחול השחר, וקרקפתו הצרה הבהיקה כשיש צהוב.

על שפתיו היבשות של קדן פרח עצב מתוק. הוא קרב לחלון שחסום היה בשדרת אורנים. הם לבלבו בירוק צונן, והכפור המחוספס שחיפם בער בגוני הקשת כבדולח.

דממה כסופה זו, כחול שמימי זה, שקלח מהשדות המושלגים, בתולים זכים אלה, שחפפו על העצים ועל הצריחים של הווילות, מילאו את לב קדן שמחת עולם אחרונה, ועיני התמד שלו נשטפו דמע.

"רשאי אני להתענג בשעה רצינית זו על יופי שלם וטהור זה, המשול לשחר קדום, שהאדם עוד נעדר בו."

אולם הלך רוחו המרומם נעכר תכף על־ידי השתעלות קשה, שכופפה את קשתות חזהו והמעיטה מה מתבנית ריאותיו. הוא שוטט בחדר, ממחטתו פרושה על פיו, ועיניו המלאות דמעות תמהו על עינויים אלה העוכרים שלוותו האחרונה.

קדן התפלל בלבו שאת יומו האחרון לא יעיבו קובלנות על הטבע, ששיסה את אכזריותו בגופו, אשר שאף לחוסן וליופי ספרטניים. חמוקי איבריו, שיריריו הדרוכים, סובביו המוקשים זכו בעבר באולמי האספורט לירא הכבוד מצד הגברים ולתשואות הפיתוי של הנשים, ובאופן בלתי מחוור הגיע לידי מצב זה. בהיותו מלא הערצה לגופו גדל עתה עוד עלבון התכערותו.

עיניו, שהורמו שנית לעופאי האורנים המשורגים, נתקלו בעורבים, שעכרו בשחור גופם את רקע הכפור, וקרקורם הצורם הפר את הדממה הכחולה וקיפח אשליותיו של קדן.

אח, אף האושר המדומה הולך וגז במהירות איומה – גיחך בשפתיים מפושקות והסתכל בחרמש הירח שהחוויר בשמים. כוכב השחר הנץ בהם, ותבניתו כיהלום מלוטש המרעיף את אורו בחלל העולם.

מווילאות הצללים שהוגפו שף אל קדן אביו המנוח – אופיצר בחיל הרוכבים, שנטמן על צלע הוויסלה יחד עם שאר משחררי המולדת. את חזה מעילו הכחול פיאר "אות הגבורה" מברונזה, שהושחל על הצוואר בפתיל משי כתום, תסרוקת שׂערו מעין החול מפולגה היתה בשקידה, שפמו הגדוש שפע על פיו – חפוף וסרוק היה בידי אשתו, שחלקה בזה את הכבוד האחרון לבעלה ולהערצתו את גזעו.

"ישו," לחש האב לקדן, "אתה הולך למות, ומסתורין האמונה אינם ממלאים את נפשך, ואהבת המולדת רחוקה מלבך."

בתוך ארון הקרשים מונח היה הבר־מינן במדי הצבא ההדורים, חזהו גדוש אותות כבוד, ובפניו הצהובים קדושת המולדת.

בחוץ טבלו אמירי האורנים בזהב חיוור, ציפורים בודדות רָנו מתחת למרזבים, והאור הירוק ששפע בחדר דרך סוכך המנורה, שהתנוססה מעל כַּן בתבנית כפות אריה, נזרע עתה רק על ציבורי הניירות שנפרעו, על השידה, ועל פסל הגבס שעמד עליה.

יאן קדן נטל מעבר לאיקונין זה נרתיק זמש, שהכיל בתוכו אקדח קטן, שנועד לחונן את גופו הנעלב. קדן שם בשלווה סטואית את האקדח בכיסו, העיף עין על הפודל, שישן וחרטומו על כפותיו המדובללות על כרי הספה, בנושמו עמוקות, ותהה אם זה ייאות לשבוק את החיים יחד עם אדוניו.

בסלקו את הדלת בא לחדר המיטות.

החלונות מוגפים היו בשטיחי קטיפה אדומים, שירדו כנחשולים על הרצפה, והחדר רווי היה שנת אשתו הבריאה. בהרתיעו הצדה כיסא שנתגבבו עליו שמלותיה, קרב קדן למיטתה. מחלפות שׂער ערמוניות, מפוקָסות, התפלגו לעברי ראשה, שפעו על צחור הכר, וכאילו ריפדו משכב לראש אותו עוגב, הרווה אהבתה תחת קדן.

שדיה המגולים, שחמוקיהם מעוטרים היו סלסלות כותונתה, פיתו בלובן שֶׁאֶרָם, שזך היה כחֵלֶב גור חזיר, בחיותם הרותתת ובפטמותיהם התפוחות, שהשלימו צורתם החשקנית. מבעד שפתיה הסמוקות, שפשוקות היו קמעה, נשתרבב קצה לשונה הלחה. הן ביטאו חלום אהבים עז, ששרר גם בלחייה העגלגלות והפורחות.

בגוחנו אליה נאנח קדן. על סף המוות הציקו לו עוד תשוקות וקנאה לאישה בריאה וחמדנית זו, שסטתה תחתיו. חוליו הקשה והממושך גרם להתנכרות בשרים ביניהם, ובהיותה זקוקה לאהבה ולפינוקים התרפקה על רופא הווילות הצעיר, כְּרַכי, גנדרן, יפה עיניים, שאינו סולד גם בפילגשו הכפרית.

קדן השיט עיניו בין צלוחיות הבושם שהצטופפו על תיבת הלילה בינות למסרקות ומכבנות עמומות, ונוזלן הזהוב, הכספי, הוכיח לו את מאווייה הצוהלים ובגידתה הקשה.

זיעה כיסתה את גופו, וידיו הארוכות והגרומות החליקו את פניו, שלהטו כשושנה חולה, ועזרו לשקט שבישותו להיקוות. הרהר שלא יחטא כלל אם ימית את פילגשו של הרופא, שעתידה להימאס עליו, וברצח עצמו לא ראה

כל אות לרחמיו המסולפים, שכן תכונה הגיונית היא של הטבע ויצוריו. התיק את הקרס בנרתיק ושלף את האקדח השקט, שלא חרש כל רעה, והשיק את לועו ללחייה הוורודה של האישה, לרקתה התפוחה ולשדה השמאלי שנשם בחוזקה. שמורות עיניו של קדן נעצמו, הבבות רטטו תחתיהן. בדמיונו ראה את שדיה מוחרזים טיפות דם כאלמוגים, מחלפות שׂערה הדשנות טובלות בהן, וחשק האהבים ממלמל מתוך פיה הפשוק. אולם חוליו חישל בקדן תכונות ההכנעה והסליחה. פקח עיניו, משך את הכלי אליו, טמנו בכיסו והזיל דמעותיו על גוף אשתו הרענן והבוגד. הוא חמל עליה. היא ניחנה בתשוקות קשות, והיא מתרפקת על גברים אחרים, ונפשה עוד נוהה אחריו. הרהר שאנינות דעת זו לא יאה לאדם העומד לחבק את חיק הנצח הקר, זקף גבו, מחה דמעותיו ויצא את חדר המיטות, אומלל, מנוצח ונלאה מאוד.

חדר עבודתו טבול היה עתה באור משנה. כחול השלג מזוג היה בזהב השמש העולה, ורהיטי החדר כאילו היו עטופים בזיו הלילך.

קדן התמצע על כרי הספה, השכיב את הפודל בחיקו, התעטף בפרווה וחישב את המאורע שעברו בחדר הסמוך. כישלון נואל זה ראה כמנת חלקם של אלה שאינם שובקים את החיים, ועיני התמד שלו חייכו לזיו הלילך הקר.

עוזר בית המרקחת, אדם צעיר שגידל שפם חנון, ייפה ציפורניו וידע את כל מסתורי הבגידה של אשת אדוניו, בא ועמד על מפתן החדר. פניו, שלא הופגה מהם עדיין השינה, התחייכו למראה אדוניו שנרדם והפודל בחיקו. התימהון הכהו והתחמק אחורנית לחנות, להַנות את עצמו בעישון, ולא ידע שעלומיו המחודשים של קדן פורחים מתוך נפשו שנחלמה כליל, ולא מתוך גופו המתפורר.

2

בצהרי אותו יום כלא את עצמו קדן בחדרו, והגיה דברו האחרון שייעדו לרשות. הוא פיטם את מקטרתו טבק מבושם, והעביר את הכתוב בין אור היום שהכחיל בחדר כגוון אקווֶרלי ובין עיני התמד שלו.

"צוואתי זו העליתי על הנייר מתוך הכרה צלולה שדברי הבאים להלן יעידו שזו לא נתבדתה בשעה חמורה ועגומה זו.

"הריני שובק את החיים מתוך רצון חופשי שכפיתיו על עצמי. בעוכרי מותי ריאותַי הנגועות, שאין לאֵל כל המדיצינה המשוכללת להחיש להן רְפאוּת. עומד אני על מפתן המוות ורשאי משום כך להתוודות: אבי כול העליבני קשה והתעלם מאדם הנמק במכאוביו. הריני כופר שנשמתי היא חלק אלוה ממעל, אני ילדתיהָ, טיפחתיה והשקיתיה בדם גופי. נאה היא ומלבלבת בעמלי המתמיד והשקדני. על נפשי זו שמרתי, שלא תיפגם ממחלתי המנוולת, וידי, שעמלו בתפארתה, תָחֵשנה את גאולתה.

"את כל רכושי, המצטרף מבית המרקחת על סממניו, רהיטיו וכליו, וספרייתי הריני מפקיע מרשות אשתי. מן הדין שהוני המועט, שנצבר בעמל רב, לא יבוזבז בידי אישה זו על שמלות, תכשיטים ותמרוקים, לצודד בהם את לב מאהבה שסופו לסלוד בה.

"מחצית הוני הריני מפריש לאמי הזקנה, שהוכתה בעיוורון מרוב סריגת גרביים למען בנה. היא האישה היחידה עלי אדמות שלבי הומה לה. את המחצית השנייה אני מקדיש לטובת הצעירים העניים הלומדים באוניברסיטה של הבירה – שוועת מעיהם המצטמקים ידועה לי, סטודנט אביון בעבר.

"הריני אוסר על הכומר לערוך את התפילות הנהוגות במת נוצרי מאמין. מלכות שמים זו, שהגואל הבטיחה לקשי הגורל, אכזרית היא ומשוללת רחמים יותר ממלכות הארץ שאני שובקה בצער רב.

"לשדה הקברות ילווני מלבד נושאי המיטה: האציל גורליץ, בתו יוליה ואלמנת פועל הרכבת – יָנוֹבָה."

הגיליונות נשרו מידיו על האריג הירוק, המחפה את שידת הכתיבה, המקטרת צנחה מפיו כבויה, וראשו נפל כבד על הזרועות המשולבות, ובזוכרו את היעדר ברכי אמו הזעות, שהיו משפיעות עליו מרגוע, בכה.

אחרי התרגשות זו באה התקפת שיעול חזקה. זכר שוב את תעודתו, פניו קיבלו את גוֹן הפלד ונתן לריאותיו להידחק החוצה. ממחטתו פרושה על פיו, עיניו כלות לתרדמה, ואחורי הדלת הנעולה אשתו מתחננת אליו בקול בוכים:

"ישו, אנא פתח את הדלת ותנֵני להיכנס אליך. הרי זקוק אתה לעזרה. ישו, חמול על עצמך, פתח את הדלת!"

קדן שטף גרונו, ניגב את פיו המזוהם, והשיב לאשתו בקול רפה, שלא חסר משטמה כבושה:

"בכן, הונח לי לגמרי ואת יכולה להירגע. והחששות על מותי הם מוקדמים קצת. סלחי על שאני מונע ממך להיכנס. ברצוני להירדם קצת."

האישה שמאחורי הדלת הנעולה התרחקה מתוך התייפחות קולנית.

על קדן היה עוד לבצע כמה דברים שחשיבותם יקרה בעיניו, שכן האחרונים הם. קרב אל השידה, אישר בחתימת ידו את אמִתוּת סעיפי הצוואה, שמהּ בתוך מעטפה, רשם על גבה כתובת המשטרה, הטמינה בכיס מעילו בכפיפה אחת עם נרתיק האקדח, התמצע על הספה וכפה על עצמו שינה חטופה.

3

אש האח הטבילה באור ארגמן את פני קדן. הוא החליק את עור כלבו, שנמנם על ברכיו, ונשא עיניו לשדרת האורנים, שהצטיירה על רקע כחול הסיגל. ראה פני אישה זעירים נדחקים לשמשת החלון, סנטרם מתחנן היה, מפלל, ועצב עיקש הציץ מתוך עיני הזכוכית שלה. קדן חייך בחיבה אל פרצוף קפוא זה, הכיר בו את אשת הפועל יָנוֹבה וקרץ לה שתיכנס.

היא באה מעוטפה סוּדר מטולא טלאֵי צבעונין, שמלתה חשפה נעליה המעוכות, ששיוו לקומתה הפעוטה והמדוכאת מראה מדונה כפרית, חטובה עץ ומיושנה מאוד.

קדן הציע לה כורסתו. היא נרתעה ממנה והסתכלה בו בחיוך קרוש. אבל להתחמם ניאותה, חפנה מלוא כפיה אור הארגמן השופע, רחצה בו את פניה והביעה תימהונה על הפּוּדל, שהרבה דבלוליו האפורים מהאביב הקודם – עת מת בעלה.

קודם שפרשׂה בקשתה השמיעה אותו התנצלויותיה על שבאה להטריד את האדון קדן, ובהרגישה את עצמה חוטאת כנגדו, לא יכלה להבליג על התייפחותה, שזיעזעה את ראשה הקטן, שמלופף היה שׂערה השופע, הסתור, שצבעו היה מעין צבע השכר הבהיר.

שני ילדיה חלו באסכרה. החום גבר ומילא בשפע זיעה את הפרווה המעטפת אותם. היא מטפלת בהם כאישה נבערה מדעת מאין לה כסף להחיש להם רופא.

לקדן היה באותה שעה זר בהחלט כל עוני האדם, בכל זאת אילץ את

האישה שתשב על הספה, והקשיב בשום לב לתחבולה שהתינוקות המציאו לריפוים. סגדו בצוותא חדא והפילו תחינותיהם לפני הבן הנענה והאם הקדושה, שישלחו רְפאוּת בעצמותיהם. פני האישה, שהכתימו בעשרים ושמונה לשנות חייה, נשטפו זוהר, וקדן הרהר שחסד אחרון זה שעליו לגמול יקר הוא מאוד, שכן חף הוא מכל שילומים.

הוא רמז לאלמנת הפועל, שחיממה רגליה מול האח. היא התכרבלה בסודרה, יצאה אתו והורתה לו את הדרך למעונה, שהתפתלה בינות לווילות, שנשאו על גגותיהן צריחים מושלגים, וחורשות אורנים עֲטָרוּן וירק רענן כבעצם האביב.

כל עת הישרכם דרך השדרות, שמלאות היו צהלתם העמומה של חניכי בתי הספר שהתגוששו בכדורי שלג, התאמץ קדן להציף אור על סיבת מותו האיום של בעל האישה, ששימש מכונאי במסילת הברזל עשר שנים, והומת על־ידי קטרו באופן שלא נתחוורה הסיבה לא לוועדת החקירה ולא לשאר האנשים. כשקרבו לסוכת האלמנה, ששמרה על פסי הברזל שחתרו לאופק הסגול, הסיק קדן: יש לשער כי אותו מסכן, שידוע היה לשיכור ולנואש, טרף נפשו בכפו.

הילדים החולים שכובים היו על מזרן קש מבאיש, הנתון בתוך מיטת עץ אלון. קדן בדק ריאותיהם המחרחרות בעיון אישי, ואוזנו לא נלאתה מרוות הלמותיהן. הילדים נלפתו בראשיהם לפרוותו החמימה, הביטו בהתרפסות בפניו המביעים צער, ומעט רפאוּת היתה לבשרם.

קדן עטף שוב את התינוקות בפרוות אביהם הקרוחה, זקף ראשו ונתקל בנייר מגוון שנקבע במסגרת, והראה את הבתולה הקדושה בתומתה ובחיוכה הקוסם. בשמה ניחם את האם הכואבת: יבריאו ילדיה. מעיין חיים מפכה בהם. עליה רק להשקותם רפואות אלה שהוא התקין להם.

מתוך שידה בהירת צבע ונטולת אגפיה חרגה כלבה פעוטה, ובדילוג קליל עלתה על משכב התינוקות, התרפקה על ראשם בייבוב וליקקה את פרצופיהם הטובלים בשחוק. הילדים לא השגיחו בנשימה החונקת אותם, והחלו להשתעשע גם בכלבה, בהעתירם לה נשיקות על עורפה הצנום ועל בטנה המלאה עטינים.

את קדן דיכאו אותה שעה הכיעור והעוני שבצבצו מתוך קירות החדר קלופי הטיח ומרהיטיו הנפסדים. הוא סלד בחשק החיים שתסס בילדים החולים ובאם המתפללת לפסלו של הצלוב, המתנוסס מעל הכיריים

ההרוסות. החליק את קודקוד הילדים בעוגמה, השאיר לאם רפואות והוראות, תחב לתוך כפה מעט כסף ויצא.

קדן הפליג בשפלת הצפצפות, שהכסיפו בנופותיהן המחופים שלג. מארבע רוחות השדה הגיח אליו שקט הלילה. האֶתר, שרווי היה כסיגל, התפשט בכול, וגם בישותו, מסילת החלב הפליגה כרקטה מוּצָתָה. הדוב הגדול הָזָה, ואור הנוגה היה כאזמרגד הנוטף. קדן חתר בשלג מלא עלומים, ומקשיב למנגינות צבא השמים והיערות המושלגים.

מאחורי חורשת הלבנים הצחורים בישרה רכבת מהירה רעה, התעללה בהרמוניה הפרושה על כול, ירתה זיקי אש ותמרות עשן בכוכבים שהשפילו נוגהם, וזינקה לעיני קדן כמו לחג פראי.

הוא טיפס על הסוללה, חפן שלג בידיו והמיסו, ונהה אחרי שני הפנסים, האדום והירוק, שהתנוססו על הקרון האחרון של הרכבת המהירה, שהמטירה זוועות סירֶנותיה על בתי הכפר החסודים. הוא מישש בידיו את פסי המסילה שהוחמו וישב עליהם. אֶתר הסיגל שוב התרפק עליו, פניו נחו על כפותיו, דמעות נזלו מעיניו, והרהר על תכונות החיים שנבראו להשתנות, ועל עצם האדם המלא חזיונות כזב ואמת.

4

באור נרות החשמל שעיטרו נברשת ניקל מחומשת גישש גולות עיניו הסומות של האציל גורליץ, שגונן העפרורי לא סר מהן, בפני קדן, ששחו אליו. העיוור, שהסב בכורסת גדילים, מעוטף מקטורן קטיפה ירוקה מוחרז בשוליו עור שועל, הניח מידיו מקטרת הקוֹנְיָה שלו, לפת ידיו הקרירות של קדן והֶשהן בכפות ידיו המוארכות, הצהובות כשיש עתיק וההוגות לו רעוּת נאמנה, ופיו המוגן שפם מכסיף נתגלם בחיוך כאב:

"ידידי, במחלתך לא חלו שינויים כל עיקר."

קדן השתופף על שרפרף לצדו, לא שמט ידיו ולא גרע עיניו מהגולות השתומות והפקוחות של גורליץ, שנוצצו כצדף, ושאל חרש:

"אדון גורליץ, הכדאי להתלבט בעמק עכור זה?"

הזקן פשט רגליו, שנעולות היו אנפילאות לבד, וזקף קומה הדורה וגברתנית, שאפשר לראותה על בדיו של יאן מָטֵיקו, שוטט בטרקלין

כשזרועותיו צלובות, והאספקלריות במסגרות הברונזה המוזהבות השקיפו אותו חגיגית, מפואר. הוא חזר אל קדן, פיתל שפמו והוכיחו:

"ידידי, מאורעות חיי נסערים היו, והם אילפוני אורך רוח לגבי קצי עלי אדמות, שיסתיים בשיתוק איברי גופי או בשבץ הלב. קדן, צריך להמתין עד שיסתום עליך את הגולל הרצון העליון, כשם שאותו אדיר המלכים בונפרטה, שאין מושלו בתולדות הגבורה, לא נגע בנפשו לרעה כשנרעץ כוחו, וגאונו הושפל עד דַּכָּא."

את נפולאון העריך גורליץ כאליל על שהשכיל להטיל מרותו על האנושות; ובמשך הרבה שנים שקד על אוסף סמלים יקרי המציאות של קיסר זה. את טרקלינו פיארו כנות, שמעליהן התנוסס דיוקנו של הקורסיקאי, חצוב בשיש, יצוק ברונזה, חרסינה, מָיוֹליק וגבס. את קירות הטרקלין קישטו מסגרות מהגוניות, שבהן נקבע קלסתר פניו, משוח בשֶׁשר, ומשורטט בעט ובפחם, מעשה ידי אמנים בעלי מוניטין ומכוסי ערפל. גורליץ אגר גם מאכלות, סייפים, שלחים שדמותו של נפולאון חוטבה ונחרתה בידיותיהם. קמעות כסף, ניקל ונחושת, שאיקונין שלו חרותים בהם, ועוד תכשיטי נכאת הנוגעים במשהו לאישיותו של נפולאון. גורליץ שמר בתיבת מהגון, שתוכה רופד קטיפה אדומה, חרב קצוצת חודה, שפיפיותיה העלו חלודה. כלי זין זה השתייך לנפולאון עצמו, שמסרו כתואר הצטיינות לידי זקנו של גורליץ, שליש בגייסות המתקוממים הפולנים.

גורליץ, שנסתמא בזקנתו, שהה כל ימיו בבית נכאת זה, ובתו יוליה הקריאה לפניו, לאחר שלוש סעודות היום, תולדותיו של הקיסר, פרשת עלילותיו, מכתביו ופתגמיו.

גורליץ פיטם מקטרת הקוֹנְיָה שלו, עָלַף גולגולתו הפֶּנומנלית עשן מבושם, צמצם גבותיו המסומרות, והשיח כלפי קדן המסב למולו:

"מעביר אני לנגד עיניַ העיוורות את תולדות האבירות של עמי העולם. מוסריותי וטעמי מטילים בה דופי, שכן אינה חפה מזיוף, ונאלץ אני להסיק שאידֵאל הגבורה נתגלם רק בנפולאון קיסר, שאהב את הגבורה כהאמן אנג'לו את גולמי שֵׁישיו. רופאו הפרטי מספר בזיכרונותיו שדופקו של מלכו הלם בכוח מְשנה מזה של אדם הדיוט. קדן ידיד, עדים אנו להשמדת הגבורה הגברית, שהאצילה מתפארתה על החיים, שתמיד עלובים היו ולא כדאיים. מתגוששי הקרקס ירשוה שלא בצדק, וההמונים אינם סולדים בהם, ונוהגים בהם הערצה שנועדה לאבירים אצילים."

וילאות הפלוסין שהגיפו על כניסה צדדית סולקו על טבעות מוצהבות, והנרות שדלקו בנברשות הפסנתר, השתקפו במהגון העץ ונסכו את אורם על הקטיפה השחורה שלפתה את כל גופה של יוליה גורליץ, שגזרתה היתה כזו של בת עשרים, ורק זרועותיה ועורפה היו מגולים. היא נענעה בראשה כסוי התלתלים לקדן, והקשיבה לסיום הזקן הקובל:

"קדן, את זכרו של האדם הראשון שהעז לקפח את חייו במו ידיו, צריך להזכיר בזוועה. לי הוא נעשה לדיראון עולם."

הזקן גישש בגולות הצדף המאיר והֶשהן על בתו, שהתכנסה על שרפרף הפסנתר, פניה הבתוליים מושפלים על זרועותיה המעורטלות, ששום עדי לא קישטן, ועיני הצדף שלה הרואות צמודות למסכת הפנים מעין הפלד של קדן.

"יוליה, ידידנו קדן כאן. סבור אני שחל שינוי לטובה במהלך מחלתו. אקווה שעם בוא האביב יחלים כליל. העגמומיות מדכאה אותו. מוטב שיתגבר עליה."

הוא ינק ממקטרתו, נחלץ מכורסתו, הצהיר שפורש הוא לישון מוקדם בשל לאות יתרה ולמען התכונן לטיול השחר הבא. לפת ידי קדן, החליקן וניחמו:

"ידידי, משבח אני סטואיותך, תכונה המצריכה הרבה אצילות נפשית. ליל מנוחה, ידידי."

ביוליה, בת גורליץ, התבלט מאוד אופייה של אמה המנוחה, שהתייחסה למשפחה יחסנית מאוד, ועזבה לאנחות את בתה כשזו הגיעה לגיל של שש שנים, בהנחילה לה כתר פנינים זעיר ובחילה להֶהָוי הדל. יוליה נמסרה לפנסיון, שהורו בו אהבה עזה למולדת המשועבדת והשרישו בלב משטמה קשה לנוגשים, אך היא הראתה שוויון רוח גמור להשתלשלות ההיסטוריה העולמית, שחילקה את האנושות לגזעים ולאומות. לא רחשה אהבה לבני גזעה ולא נטרה איבה למשטר השנוא. רק על כתר הפנינים הזעיר, שבו הכתירתה האם הגוססת, שמרה. היא הידקַתוּ בפתיל משי מסביב לקודקודה, גיבבה עליו את שׂערה השופע בתלתלים, והסבה עם חברותיה מ"נחותות דרגה" בספסל אחד, ודברי המחנכות המאליפים התדפקו על אפרכסות אוזניה ולא חדרו לנפשה.

האב, שהסתבך בתעלולי אהבים ולא ידע כיצד להיחלץ מקנאת הנשים ההיסטרית, היה, בבקרו אותה, צופה עמוק לתוך עיניה, שהגיהו

הזויות מבעד ערפל. "יוליה, את אינך ערה כלל, דמייך מנמנמים." הנערה צייתה לו מבוישה, גמישה ומלבלבת בתלבושתה המרושלת. האב המתין בעוגמה עד שבתו תשים עין בגבר, וצער האהבה יתחיל לכרסם את בשרה.

יוליה קיבלה תעודת גמר, שלקתה בהרבה ציונים פחותים. לא הראתה לזו לא משוש ולא צער וחזרה לחדר אמה, שבמערכת רהיטיו, סידור הזוטות שבו, לא חלו כל שינויים מיום שזו שבקה חיים. עם בוא החורף נכלאה בחדרה, הדירה את עצמה מכלל טיולים, נהגה רישול בתלבושתה, שהצטמצמה במקטורן פלוסין רחב שרוולים המכסה יפה את גופה, שעמד אז בעלומיו, ומתוך הגות מרוכזת העלתה תכופות דמות האם, ושוחחה אתה רבות בדברים פעוטים ואינטימיים.

כשחזר גורליץ עם ראשית האביב מהנכר, שרווה בו ששון ועדנים, מצא בחדר בתו ערמות ספרים צבורות על הרצפה ומאפרות גדושות אפר שדושנו מפפירוסות. הבת התרפקה עליו ונתנה מוצא להתפנקויותיה, שדמות המתה השפיעה עליה. אולם נפגעה מהטחותיו ששיסה בה – התנכרה אליו, התכנסה על הכסתות שריפדו לה משכב בששת ירחי החורף והצטדקה בלי קורטוב נשיות: "לדידי, יכול לחול טשטוש גמור בסדר העתים, השנים, הימים ובהתחלפותם. אינני קובלת על הזמן הניגר ללא מאורעות. המגע עם אנשים גורם לי מכאובים פיזיים, והרי נטלתי על עצמי להתרחק ממאורעות כאלה שבכוחם לגרום לי זעזועי נפש קשים. כל ישותי סולדת בייסורים – יהא מקורם טוב. אנא, אבא, חזור להילולות שלך ועוזבני לנפשי. ואני אמתין לך עד שתסכים להינזר מכל זה."

לגורליץ, שהסכין לשמחות, נעשתה קשה מנשוא השהייה בחדרי ביתו השוממים, שהפיגו בדידותה הנזירית של בתו, וחזר לנכר הצוהל, התוסס אהבה, אורות ויינות.

יוליה התבדלה מגרי הווילות, ולא נהתה אחרי הגברים, שמילאו באביב את השדרות המלובלבות תשוקות עזות. לשווא ציפה האב לגבר הנועד להדריך כחול לילותיה. היא היתה מלאה הזיה מלכותית, מוכתרה בכתר הפנינים של האם, סולדת באנשים ובהווייתם, סיפרה את שבחה בפני עצמה: "עלה לי שלא לנַוול את חיי וליצור אֶתר מובדל למעני."

כשמערכת עצביו של גורליץ ניזוקה על ידי שובע התענוגות, ואור עיניו לוקח ממנו, כלתה נפשו לבתו המזקינה וחזר אליה הרוס, סומא, מבלי

שהיתה לו היכולת לחזות בשׂער בתו שהכסיף עד שורשיו ואת עיניה שזַפוּתן לא של בת אדם היתה.

בליל שובו קיבלה את פניו בכותונתה שכיסתה את גופה הבתולי, לפתה אותו בזרועותיה הרעננות, נשקה בעיניו הסומות והתייפחה:

"עשר שנים לא נתתי תנומה לעיניַ, ציפיתי לשובך מתוך אורך רוח וסבל. עתה נָטוּל עלי להגיה את אופל עיוורונך."

5

ישותו של קדן, שהפיגה את מסתורי המוות המלאים זוהר, טשטשה את הזרות של גברותו, ובת האצילים, שהנזירות רבת השנים עשתה אותה לאשת הזיות, חשקה בחברתו, שעברה לרעות לוהטת, אחרונה ומלאה וידויים. לא נלאתה לשמוע מפי קדן פרטי עגביה של אשתו עם הרופא. בפרישותה ובקנאותה לא הבינה לאשת תשוקות זו, ושטמה אותה כדי לחפות על הפיתויים שחטאיה של זו עוררו בנפשה.

היא עזבה עתה את שרפרף הפסנתר, ופסעה אל קדן הדורה בכמישותה ומבושמת כל חשקי שארה הצנועים. השתפלה סמוך לו על דרגש, ושַל סלסלות ממראה קרום החלב מרפרף על זרועותיה, המתה מתוך קיפאון מאומן ולא סירבה שאף ידה תפונק ותנושק על ידי קדן.

"גברת יוליה, באתי להגיד לך שלום אחרון."

חרדת פחד עברה את גופה, חשה דמעות בין רווחי אצבעותיה, וכיוון שלא רגילה היתה לבטא רגשותיה, החרישה, וקיפאונה הגדיש מאוד את ייאושו של קדן.

"לא אחטא כלל במעשה זה," סח, "לא לי ולא לחברה. מוג לב הייתי עד כה בהרשותי שייסורים מעליבים יתעללו בי."

ההתרגזות גרמה להתקפת שיעול. הוא נשאר בכורסתו חיוור, נטול נשימה, ומטפחתו פרושה על פיו. יוליה השקתה אותו טיפות וָלֶריין, ועזרה לו לעבור לספת מהגון, שנשתמרה בפאר גדיליה. כשנרגע והיה מוטל אפוף שלווה, חבק קדן בכיסו את נרתיק הזין והרהר לעשות שאננות זו בת עולמים. פקח עיניו וראה את יוליה סועדת משכבו חרדה, ואהבתו שדיכא בקרבו לבתולה נזירית זו, שנשתמרה בטוהר מופלא, מצאה ברגעי ייסורים אלה את ביטויה.

"יוליה, שנה תמימה אני מתאמץ לגלות לך את אהבתי. טוהרך, אצילותך מנעו ממני את וידויה."

היא שלחה אליו זרועותיה הצחורות, שבהקו כצווארי ברבורים מתים, הצדף בעיניה התיז ניצוצות, תלתלי תסרוקתה התנפנפו כמניפת פיתוחים, סומק פֶּרח בשפתיה הזפות, והיא נפלה לתוך זרועותיו ונמַקה בבכיותיה.

אולם הייעוד שקדן היה צריך לקיים, לא עזבו אף רגע קל. הוא תמה לכמיהות העזות שהחלו פורחות בגוף יוליה, ולא פייסה בנשיקותיו ובגיפופיו.

היא מלמלה:

"אשבוק יחד אתך אדמה זו, ונהיה לדמויות אֶתר כחולות."

פתאום התייפחה קשות, והעתירה עליו נשיקותיה.

"לא, ישו, רוצה אני לאוהבך פה. ישו האומלל, אני אחלימך כליל."

כדי שלא לעורר בה חשדים החריש, קבל על עייפות ואמר ללכת לביתו. היא הפצירה בו שירשה לה ללוותו. הוא ניאות, נטול כל הכרה עזר לה להתעטף בפרוות שועלים לבנה, ענד סוּדר משי לראשה, ויצא עמה את הבית.

השמים חיים היו ומדובבים. אורנים הוריקו, לבנים נסוכי ירח הזכירו אביב. צלליותיהם הכחולות של ההולכים שטו על כסף השלג, וחיוך עלומים שרה בעיניהם ועל שפתיהם.

"רואה אתה, ידידי, את שדרת הלילך, באביב אני ממלאה את חדרי אשכולותיו, שסגולם ממוזג באפור מעודן. חבל שאיננו פורח גם בחורף."

קדן לחץ זרוע הנערה, נשם את האוויר הצלול, את חדוותה, ודימה להיות אוהב בריא ורענן כמלפנים. הוא מלמל אל נפשו: "לולא גזר עלי הטבע למות, מאושר הייתי עם בת אומללה ואצילה זו."

אמר להתעלף מצער וזירזה בהליכתה. כשהגיעו לבית המרקחת גיפפה קדן ונשקה בשפתיים רעולות.

היא התרפקה עליו והתחננה:

"ישו, אני מחכה לך מחר. אהבתי תחלימך. שלום, אהובי, תקדים לבוא."

לא נענה לה, ונעלם.

כשהגיעה יוליה אל שדרת הלילך המושלגה זע האוויר השלֵו מיריית אקדח בחדר עבודתו האפל של הרוקח יאן קדן.

מות כושי

א

הדבר היה ביום השלישי להפלגתה של "פראר‍ה" – אוניית מטען איטלקית – מחופה של סודאן. קברניטה עשה את טיול השחרית. מלוא העולם תכלת הים והשמים. הקברניט, אתלט סיציליאני, נושא על כתפיו ראשו האלים של שור הזירה – העלה דמיונו של רב שודדי ים מלפני מאה שנה; אולם ללא אקדוחים ושלחים באזורו וללא נזמי זהב בתנוכי אוזניו. עיני הפירָט מגוֹן התאנים סוקרות את מלחיו בעבודתם. הוא מרוצה, וגבותיו המלוכדות נעשות קשתות שופעות. הוא מדשן את מקטרתו, מלאכת נזיר ברהמיני, מגולפה הרבה סמלים באצבעותיו העמוסות טבעות מסגנון גזעים שונים.

הוא הגיע לחרטום האונייה, שם מחליד העוגן כולו טלול. הוא כופף עורפו לדֶבֶלות החבלים המגובבים כאופנים, ואחוז השתוממות פתאומית רוטטים גידי עורפו העבותים, מַרסיס צחוקו, ולאחר שהייה קטנה הוא מעלה משם כושי עירום, גבו כאליל שחור, נכה רגליים.

"ישנת, גורילה עלובה, מה? ומה מעשיך פה בלי נטילת רשותי, ובמצב כה מביש?"

העמידו על הסיפון והתבונן אליו בשים לב כאוהב עתיקות. לובן בבותיו של הכושי הפוך היה כלפי שמים, לשונו מסומקת הזעפרן משורבבת החוצה כאצל כלב מעונה צמא, ונזם ברזל יורד לו מאוזנו הרצועה.

הקברניט הצטחק. לאחר סעודת שחרית היה, שהרבה ויסקי עלה בה, ויצור שחור זה שנראה היה עבד בורח ממטעי הפלפל, שרבץ על קרקע הסיפון כקוף, זרועותיו בין ירכיו – שיעשעו. הוא שרק לסיפון התחתון.

שני מלחים באו וזרועותיהם השריריות על חזיהם, התבוננו בחיוך עצור בכושי, שנראה היה נטול כל הכרה ושרוי בהתעלפות.

"אנריקו," ציווה הקברניט, "תקיצו במים. ואתה, רפאלו, תביא למענו מן המטבח מגה משוירה."

כשהפך אנריקו דלי מים על ראש הכבש השחור של הכושי, החל גופו מפרכס, ונעץ עיניו השתויות דם בקברניט המקטר והמחייך. הכרת האדם החלה שוב מהבהבת בו, ובהיותו עבד חבט מצחו פעמים אין ספור בקרקע לאות היכנעות, הצטלב שלא כדין, ושפתיו השסועות ביטאו תוגה עמוקה של מסכת אליל שחור.

בינתיים הביא רפאלו דוד קטן מלא שיירי בשר בתוך מיץ שמן, ולפי רמיזתו של הקברניט העמידו לפני הכושי. זה נבוך, לא האמין למראה עיניו, ולמען פייס את מארחו התחיל מטרטר בצחוק שדים, נגע בקרני דבלוליו בחוטמי נעליו של הקברניט, והמתין לסליחתו.

הקברניט רטט מגועל ונישל את העבד עד דוד הבשר. הכושי השמיע מעין יבבות בכייה, שילח אצבעותיו העקומות בבשר והחל לזוללו מתוך נאקות כאלה, שעוררו את שאט נפשם של הקברניט ומלחיו. ולאחר שגמע בחרחור מתוך דלי המים סיפר לקברניט את אופן הזדמנותו לאונייה.

הוא עבד אצל בעל מטעי פלפל. שישים נשים לאדוניו – שחורות וגם לבנות. עריץ הוא כנמר, ומסריח כתן. ובשל שנת המתים שהוא רגיל לנפול לתוכה, האשימו אדוניו במעשי כשפים, שבכוחם ישלח מאֵירה בנשיו, ברכושו. ולמען גרש ממנו את הרוח הרעה היה מלקהו במקל במבוק על סוליות רגליו. פעם הספיגו כמות מלקות כזו עד שחשבוהו שלא יקום עוד מהן, אולם אמו רחצה פצעיו, ריככה אותם בשמן והסיתה אותו שיברח מאדוניו. הוא ברח, ואת עביטו וסנדליו מכר חלף פיתות אחדות וערמת תמרים, ואת מערומיו כיסה בשק. אור ליום הרביעי ראה את תורני האוניות משחירים באופק. אז עיפר מצחו בחול, והודה לכל אלי סודאן ולנשמות אבותיו התועים ביערות, האוכלים פֵּרות דבש והרוקדים תחת קצב החלילים.

העשן שתימר אותה שעה מארובת האונייה הראה לו שזו מוציאה את עוגנה. אז הפיל עצמו הימה וחתר אליה. ובעצם הלילה טיפס על הסיפון כחתול היער. יומיים הסתתר בתוך חבית שנתרוקנה מסיד, והגיף עליה צמידה. הרעב המציק אילצהו לנטוש מקום סתר זה, ובחר לו את דבלות החבלים, כדי שיגלוהו ויאכילוהו.

הוא סיים, שיכל ידיו על בטנו, והשיק מצחו לקרקע לאות עבדותו החדשה.

הקברניט, נער דייגים יתום בעבר, שהיה מתכלכל שנים רבות מסרטנים חיים, מוכה תמיד ונתון ללעג הבריונים הקטנים שהיה להם גם מחסה וגם ארוחות ערוכות על שולחן הורים, ובהעלותו את זכרן של הרפתקאותיו שעברוהו לאחר כך עד הגיעו לגדולת קברניט, נכמרו רחמיו על עבד שחור זה, שמנוסתו הנועזה העלתהו לבן חורין גמור אף על פי שכיעורו עורר זוועה:

"אנריקו ואתה, רפאלו, הדיחוהו יפה במים ובסבון עד שיפוג ממנו ריח הקיקיון המתועב, ותהדרוהו כיאה לנער תאו של הקברניט."

הכושי נכרך אחריהם על בהונות אצבעותיו, שכן היו סוליות רגליו רצוצות מהמלקות שספגו, ולא יכול יותר לדרוך בהן.

כעבור כמה שעות הופיע הכושי על מפתן תאו של הקברניט נתון במכנסיים דחוסים, בחולצת מלח, ושערו, שער הכבש, סומר על ידי מברשת תבן אורז קשה. הקברניט חייך למראהו והורהו את מעשיו בעתיד כנער התא. נחירי אפיו השרועים של הכושי, עיניו הדמיות, שיניו המוצלפות כקילשונות, אוזניו שידע לקפלן כחמור, ביטאו ציות שמחה.

ימים אחדים עבד הכושי את אדונו הלבן מתוך הערצה והשתוממות בשל הליכותיו המוזרות, כאותה גורילה הכלואה בסוגר למראה יוצאי שבטה הנעלים. הגלובוס, המחוג, המצפן והמפות נראו בעיניו כסמלים מסתוריים, והקברניט ששנה בהם – כאשף. ובהיעדרו של זה בתא נפל על הכושי מגור שהחוויר את דמיו השחורים. אז היה מרתית את אוזניו והאזין – אם ספרים אלה המכורכים אדום, ירוק, ותכשיטים אלה אינם משמיעים רחש.

המלחים, לפי פקודת הקברניט, לא נגעו בו לרעה. ואולם בני גזעו שעבדו כמסיקים, כטבחים, הציקו לו כשמצאוהו מטייל להנאתו. וברצותם להפיק רצון מחבריהם הלבנים, אנסוהו לרקוד על עקבות רגליו מחול שדים ממסתורי מולדתו. הם שרקו באגרופיהם, השיקו צמידי ידיהם הקצרות, וגדשו את עונג המלחים.

כשעגנה האונייה סמוך לחוף יפו לשם הורדת מטען, גרסה נפשו של הכושי אל העיר שהתגבבה על תל, והקוסמת בשפע אורותיה. המגור החדש שהכיר לדעת בתא הקברניט, הצקותיהם של בני גזעו והכרת החופש הסיתו אותו שישנה עוד פעם את מעשה הבריחה.

לילה היה. חושך עילף את סיפון האונייה זולת אורות ההתראה. הקברניט רדם בתאו, והכושי רבץ על מפתנו בקטרו מקטרת מָיוליק שקיבל דורון מאת אדוניו. מולו הבהבו אורות העיר וסחו על נשף גדול. דמו של הכושי קלח בעורקיו שחור ומסית. השתטח על בטנו, נזחל כלטאה לתוך התא, הסתכל בפני הקברניט. הוא העריץ אותו כאליל מיטיב ואיום, מצא סנדליו למראשותיו, שידיו צחצחום, והעתיר עליהם נשיקותיו. ראה על הדלפק המהודק לכותל בקבוק יין פלרמו, הגיחו לתוך קרביו וקינח בעוגות ממולאות פרג מתוך קלת מעדניו של הקברניט עצמו.

ראשו הלך סחרחר, אישוני עיניו הוצפו לובן מאיר, גופו זע מעליצות, ובזוחלו על ארבע גח מתוך התא בסוחבו אתו מפת ארצו על פי מקרה, ובשכרותו המתהוללה קרעה לגזרים והניחם על מפתן התא למען הסר מעליו כביכול כבלי עבדותו.

הגיע אל מקום הסירות, ובהיאחזו בחבל השתלשל למטה בשומרו על המקטרת שלא תישמט מפיו.

השחייה האטית על פני הגלים השוקטים שמימיהם כבדו פיכחתו משיכרונו, וקרוב לחצות הלילה דרכו רגליו על החולות של העיר הזרה כשמזנק כולו קילוחי מים. פשט מכנסיו, חולצת המלח, שיטחם לייבש על אבן, ערם חול למראשותיו, גיבבו לצלעותיו, ומקטרתו הכבויה בפיו הסתכל בשמים הרוגעים שזרעו כוכביהם, ונרדם הלום חירותו.

ב

למחסה בטוח בחר לו הכושי את סמטאות העיר העתיקה. לעיר החדשה, שצורות בתיה היו לפלא בעיניו, פחד ללכת, בחוששו למצוא שם את קברניט האונייה, שבחרונו על מנוסתו יכול להסגירו לאדוניו העריץ. ובסובלו רעב, ליקט את שיירי הפֵּרות הרקובים שהתגרים השליכום על האשפתות, מקומות שעשועים לתינוקות המזוהמים, שתה מים מברזי הציבור, סגד בחברות המסגדים עם שאר צליינים, ולן על זיזי הבתים בהיותו למרמס וללעג לסבלים האלימים שהטרידוהו משם. הו, טבק למקטרתו הנאה לא היה לו יותר, ובכל זאת נשבע בלבו שלא למוכרה עד יום מותו.

אחר התחבר לעדת אביונים, סומים, גידמים, מטורפים, הפולים את

כליהם בהנאת נפש לעיני העוברים והשבים בהנעימם להם באותו זמן זמירות נוגות לפי קצב החלילים. וחלכאים אלה העניקו לכושי תפוח רקב, פרוסת פיתה חרוכה ופֵרות נבאשים, שקיבלום בתורת נדבה.

ברעבונו הקשה היה מוציא בכוח מאת ידי התינוקות את לחמם, קלחי תירס, והתינוקות השדודים בהציצם בעיניו התפוחות, בקצף שעל שפתיו, נבהלו וברחו בחושבם אותו לשד משחת.

פעם עם ערוב היום, כשהסמטאות נתעטפו תימורות אבק, התגרים סגדו על מחלצותיהם, נשי ההרמון הרעולות יצאו לטייל במרכבות, סר הכושי מעונה רעבונו למבוי אפל ומקומר שנועד להלנת שיירות הגמלים המוליכות לנמל פֵרות וירקות.

הוא הסתתר בכוך החומה, וראשו שקוע בחטוטרותיו ארב לאנשי השיירה המשוחחים שיצאו את המבוי.

כשהאופל עמד לנגד עיניו קופא ושוקט, זחל הכושי על הקרקע, ששרצה שלוליות שתן הגמלים ורפשם, ובגששו בידיו נתקל בשוקו של גמל המהבילה והחמה. ליפפו נועם והטיל עליה ראשו העייף כמדמה לעצמו חיק אמו. מפויס היה, שפתיו בטו חיוך טוב, ונלפת לגופו המבאיש מזיעה ומאבק דרכים של הגמל. זמן רב שהוא משולל חמימותו הנושמת של אדם או של חיה. והבהמה שגונה התמזג עם אופל הליל ועם זה של הקרקע, לא סלדה מגיפופיו, הנידה צווארה הארוך כזה של ברבור, והעלתה בִּעבועי מים מבטנה. דמיונו הנגוע של הכושי החליף את בטן הגמלה בחיק אמו, שדמותה עלתה עתה לנגד עיניו, ענקית, חרוזה מטבעות נקובות על אפה, חובשת אותו ומפייסתו שוב בחתיכת קנה סוכר. הכושי התייפח בקול, מחה כביכול נגד חרונה, תיאר לפניה מעשה הבריחה, רעבונו, בדידותו, ותבע פיוסיה וליטופיה. הם לא באו. שיקע ראשו בבטן הגמל, וידיו חתרו בה בכאב. הן נתקלו בעטינים מלאים וכבדים כנאדות. עתה נתעורר צימאונו הרב. גלש ממנה ובכורעו הצמיד פיו לפטמות העטינים, ינקן בקול מחרחר כעולל, והגיח לתוך קרביו חלב הגמלה הרותח והמבאיש.

הבהמה הנידה גוש גופה החום, השיקה פעמוניה בצווארה, ובמחי אחד ניערה מעל עצמה את הכושי שדילל עטיניה, שחלבם נועד היה למען סייחה.

אין אונים שכב בביב השופכין והגללים, ועיניו שקיבלו מאור החלב הכחלחל הביטו באיבה על הבהמה המעלה גירתה בשקט, ופרצופו המכוער

היה שרוי בעלבון כזה כאצל תינוקות מתפנקים. שוב ניעור רעבונו העז ששכך רק קמעה, עיפר ראשו, ראש הכבש, באדמה, פרכס בכל גופו, ויילל כתן רעב.

פתאום הזהיבו לנגד עיניו שורות תפוחי זהב מבין רווחי התיבות העמוסות על דבשות הגמלים. הוא שחק אליהם, מיצם ובשרם נעמו לו תמיד. הרהר נואש כיצד לחלץ מתוך התיבות כמות פֵּרות הגונה ולהשקיט רעבונו. נזחל אליהן, הוציא מכיסו סכין רחב להב, מתת מלח האונייה, ליטף בשמחה באור הזהב של התפוחים את מקטרת המָיוֹליק ששמר עליה, והחל לפצל חציצת תיבה אחת עד שעשה בה קרע גדול ככף יד, חילץ משם תפוח אחרי תפוח, חתכם לפלחים ובלעם מתוך בולמוס כביר שלא רפה כלל. המיץ קלח על חזהו, שיניו כתשו את הפלחים בלי משהו הפסק, עיניו הזהיבו, ולבו עלץ. וכשבטנו החלה צבה ומיאנה לקלוט יותר, גדש את כיסיו בתפוחים וישב תחתיו מהרהר, שבע ועייף. הוא אמר להתרומם ולחמוק מתוך המבוי, אולם גופו שנתמלא נוזל ערב כמה כל כך לישון עד שלא קם בו כוח להתרומם. השעין גולגולתו על שוק הגמל השדוד, ונתן לשינה שתשקהו את הנוזל האפל והמתוק של הלילה.

הה, בתנומתו הכבדה טעם גם הזיות מוות. קרע מבוהל את עיניו ששמרו עוד זהב התפוחים, וראה סביבו מצטופפים אנשי השיירה, עבאיותיהם מופשלות, שפמיהם סמורים ומצליפים עליו אור פנסים, ועיניהם מלאות משטמה ואכזריות. הם שקשקו שיניהם באותות רעים, וכאילו נמלכו מקודם החלו להמטיר עליו מקלותיהם, וסנדליהם נוקשי החוטמים בעטו בו בלי חמלה, גלגלוהו ממקום למקום, ופיהם מלא אלות:

"אבו כלב, שטן שחור, ארור תהיה!"

הרימו את גופו שתפח כולו כחבורה אחת והשליכו החוצה.

ג

שבועות אחדים התארח הכושי, העבד בעבר, במאורתו של בחור סומא, פושט יד, שמצאו בסמטה נאנק במכאוביו. זה הטילו על זרועותיו, טלטלו למאורתו, השכיבו על מחצלתו, פשט מעליו את מכנסי המלח, ולתימהונו נידדרדו מכיסיהם תפוחים אחדים, שהגבירו עוד את זרותו של המעונה. והסומא רחץ

פצעיו שמרובים היו, ריככם בשמן, וחבש אותם במטליות מזוהמות, ובסועדו את מצעו פיזם בקולו הרחום את רחמיו הגדולים של אללה.

חבורות גופו של הכושי החלו לקרום קרום, ומפרקי איבריו, שהסומא ריככם בשמן, נרפאו. אולם הצלקות שבני הבלייעל התוו בפניו שיוו להם כיעור מבהיל כזה שעורר זוועה אפילו אצל הסומא שמישש באצבעותיו. בנפשו של הכושי נתעורר אז שאט נפש לכל הנברא בצלמו, זולת למיטיבו שתום העיניים, ומשטמה עזה לאל הייסורים הנורא. הוא לא חשק את החיים וחמודותיהם, ומשום זה לא עלה בבינתו המטומטמת והבלתי מבחנת לקפח גופו השנוא במו ידיו. אבל הסומא יצק תנחומיו על לבו, והעיד על גודל חסדו של האל שחונן אותו בקול ערב, המרכך את הלבבות הקשים של האנשים ומאלצם להעניק לו נדבות.

מי שהיה עבד פשט ידיו הגרמיות אל הסומא, לפת בהן את גולגולתו השחוחה אליו, והרטיב בדמעות דם ובנשיקות את גולות עיניו השתומות שהפכו כחול שמימי זך ושקוף. ושני בזויי האדם התחבקו ברוך ובאהבה.

למחרת היום השכים הכושי עם רעו, סעד אתו על המחצלת בשיירי פיתה ובצלים, אחז בידו והוליכו לפרשת הרחובות, במקום שהעוברים והשבים מרובים, נטל ממנו ברכתו, ושם פעמיו לעיר.

שעות מרובות הסתכל ברתיחת הדוודים, ראה בעמל בחורים העושים בליל מלט, מטלטלים לבנים, מסיידים, מטייחים, ומחשש הסגת גבול לא ההין לגשת ולבקש שייתנו עבודה גם לו. לאחר חצות היום, בשואפו צל בית העומד בבנייתו, נקרה לו קבלן ששכרו להסעת פחים מלאים מלט על חומת הבניין בשכר פרוטות עלובות. הוא ניאות ועבד כחמור גרם.

עם ערוב היום היה שב למאורתו ומוסר את משכורתו לרשותו של הסומא, שכוחו הלך ורפה מיום ליום, נאנס להוקיר רגליו מהליכה, לוותר על סלסולי זמירותיו ולשבת תחתיו במאורה, בשננו בקול פרקי קוראן שהיו שגורים בפיו.

עם עלות השמש היה הכושי משכים, יוצק מים על ידי הסומא, מביא למענו קציצות אפונה מפולפלות, פיתות, מעמיד כד מים לצדו, נושק ידו בהכנעה, מקבל ברכתו והולך לעבודתו להתקין מלט למען הטייחים הניצבים על החומות. היה מוציא סיד כבוי מתוך בור, מערבבו בחול לח שנחפר על חופו של הים, ואת המלט הנלוש יפה גיבב לתוך פחי נפט ריקניים, ואת הפחים כבדי המשקל הצמיד לשוקיו הרזות והמעוכות,

והסיעם על חומות הלבנים. הכושי עשה את מלאכתו בחריצות ובאמונה יתרות, וכל שעת עבודתו טרטר זמר נוגה, עתיק יומין ומסתורי, זמר יום הכלולות והמוות היה.

הקבלן, אדם כילי מאוד, שען וצורף שצבר כספו בניו יורק במשך עשרים וחמש שנים מתוך אורך רוח מפליא, בחוסכו לעצמו כל תענוגותיו של כרך זה, בהעריכו אותם לבני חלוף ותפלים, בא לכאן והקים בתים קיימים על מנת להפקיע את השער, ושקד לגרוע משכר פועליו ככל האפשר ולסלקם שלא בעונתם. ואדם זה העניק דווקא הרבה חסדים לכושי. היה מביא לו לחם נקודים שנשתמר בביתו ונפסל אפילו מאכילת כלב, קנה בשוק פֵּרות מתולעים והינה בהם את הכושי, שהיה מכרסמם לנגד עיניו של הקבלן כגרוס הכלב עצמות, והעלה את חיוכו שחיוור היה כזהב שרשרות חזייתו וטבעות אצבעותיו.

כשהגיעה שעת התפילה הניח הכושי פחיו, נטל ידיו, כרע, נשא פרצופו המצולק נוכח השמש וסגד. הוא דמה אז לאליל שחור בעל מסכת זוועה, שהמאמינים החבויים עוד ביערות הבתוליים של סודאן עונדים לראשו נוצות טבולות דם.

עם כלות העבודה נכרך הכושי מסואב סיד ומלט אחרי בעליו, והיה ממתין עת מרובה עד שזה תחב לתוך ידו שכר יומו. משם חזר למאורת הסומא, שדמותו לא משה מנגד עיניו כל היום. הוא השתרך דרך רחובות עיר הנמל המעולפים אוויר חשמל. עיניו רוו חלונות הראווה שהיו מלאים פֵּרות וצעצועים. את כל אלה חשק. ובעוברו את פתח המסעדות אמר להתעלף מריח הבשרים המיטגנים על שמן. בהליכתו הנבוכה נתקל בנשים שמהודרות היו בשמלות דקות, חושפות זרועות וצווארים, ואלה בישמו סביבן ריח ענוג שנסך עליו נוחם, והיה משתדל להימצא בקרבתן. אולם נגיעת שוגג בגופן העלתה אצלן כעס קובל בהציצן בזעם לתוך פני הגורילה שלו המצולקים, ונסתלקו ממנו לעבר השני בבחילה מפורשת אגב העוויות מתגנדרות באיבריהן.

הכושי עמד על הבעת הגועל שנראתה בפני הנשים המבוהלים, ירד מעל המפסעת וירד לאמצע הרחוב. אבטומובילים וכרכרות שהוליכו לטיול נשי הרמון מורעלות, זונות מסורבלות ומגולות פנים, זינקו עליו, ורק אינסטינקטי החיים שהבהבו בגוף הארור הזה חילצוהו מלהיות מרמס לאופניהם ושמחה לסקרנות הטיילים.

הוא הלך בעקבות האסדות שנוהגו בידי שוליות אופים ועובדים בבתי חרושת למים מינרליים. הם הסבירו לו פנים מקומחים, יגעים, ואגב שירוך מתון הפליגו אתו בשיחה, כיבדוהו בשיירי עוגות, השקוהו מים מינרליים, שפניו התעוותו בשתותו אותם מהברזים הקטנים. הם צחקו והתענגו על העוויות הקוף שהוא ידע להראות לאלה שרצה לשעשעם, וכיעורו המשונה ואופן דיבורו הצורח והעילג עוררו רחמיהם באופן שגדשו כיסיו שיירי תופינים ממולאים שוקלדה וקרם, והכושי הועידם לרעו, הסומא.

בהתקרבו אל מאורתו פגע בכנופיית תינוקות נאלחים שהתעללו ברעו. זה עמד נדחק לקיר, מחזיק כלבלבו, ששימש למאור עיניו השתומות, בין זרועותיו, שחום עור היה ומעורר חמלה בייבובו הדק. התינוקות התנכלו להוציאו ממנו ולהטביעו בים, והסומא הגן עליו בגופו הצנום והגבוה, וקלט בענווה את אבני החצץ והגללים שהילדים קלעו בו.

הכושי ניסה לגרש את החמסנים הקטנים ולחלץ את רעו וכלבלבו מן המצר. בני הבלייעל הפעוטים הביטו אל הברנש הגיבן והמכוער בבוז ובביטול, לא נרתעו כלל מפניו, הצביעו עליו בלעג, והמטירו עליו חרפות כשהם מלוכדים זה בזה כדרך הבוגרים.

"אבו כלב, אבו כלב!"

הכושי והעיוור עמדו נלחצים אל הקיר מחרישים, חוסים זה בזה, סופגים מכות וקללות, ומגִנים על הכלבלב השכול והמיילל. אולם הילולת הרשע לא פסקה. להפך, הם התחצפו יותר ויותר, התקדמו אל בעלי המום והחלו יורקים בפניהם, עבודה שהביאה אותם לידי צהלה פראית.

לפתע ולתימהונם השמיע הכושי שאגה שסימרה שׂערם, תפס בתינוק מהחבורה, לפתו בבטנו וחבט ראשו בקרקע.

הילדים נסוגו אחורנית כהרף עין. מראה הקוף המשתולל של הכושי הילך עליהם מגור, השתערו עליו ביבבה, חילצו חברם המוכה מידיו ונמלטו על נפשם.

הסומא סמך ידיו על ראש הכושי, העתיר עליו ברכות מאליפות, ביקש ברוח נמוכה שיתמוך בו, וסח לו, אגב שירוך אטי למאורתם כיצד הרשעים הקטנים התנפלו על הכלבלב, מאור חסדו, ורצו דווקא להטביעו בים.

הכושי השכיב את רעו על המחצלת, הוציא מכיסיו שיירי המעדנים שהעניקו לו השוליות, ומאזורו חילץ מטבעות הניקל, משכורת יומו, ואמר

לספור אותן לתוך כף ידו. אבל העיוור מיאן הפעם לקבלן כדרכו ערב־ערב, ובישר לו בקול עלז שהגיעה שעתו להסתלק מפה וללכת לנביאו של אללה. הכושי כרע לצדו, לא ירד כראוי לדבריו המתובלים דברי משל, ציית בראשו לווידויו, וכשזה תיאר לו את עדן הנביא, את הנשים המכהות בזיוון את נוגה השמש, והעתידות לעלות על משכבו כשהן מבושמות בנרד ובמור – הוגהו פניו של הכושי בחיוך, והפציר בו שייקחו לאותו עולם שכולו שמחה ותענוגות. העיוור נשקו בראשו כשעיניו השתומות זולגות דמעות, ניחמו שימתין לו עד שאללה ברחמיו הגדולים יקראהו אליו.

שארית הלילה עם הנץ השחר התייחד העיוור עם נפשו, מירק עוונותיו על ידי תפילות שמעטים היו באורח חייו למען יהיה ראוי כולו לתענוגות בלתי פוסקים, והפציר בכושי שיחמול על הכלבלב ויטפחו. אחר נסתלקה בינתו והחל לדבר תהפוכות, הזכיר שמות נשים, ניבלן בגסות דברים, פרץ בצחוק זימה, וסיים בזמירות מתחננות עד שהנפש שבקה את הגוף.

עם דמדומי שחר ניעור הכושי משנת תעתועים, ראה את פני רעו כשהם טובלים באור הוורוד של השחר, ועיניו השתומות פקוחות ומביטות ערות ונבונות. כעקוץ עקרב הרים שאגה, והמגור טלטלהו והרקידהו על קרקע המאורה.

נזחל על ארבע אל המת, העיף עין על הכלבלב שנרדם למרגלותיו, על המטבעות החפונות סמוך לכפות ידיו הפשוטות, רצה לאוספן, אבל עיניו הכחלחלות של הסומא שראו נוגה בוקר אחר, הטילו בו מורך עז.

וכרדוף שדי שחת קם וברח מהמאורה, וכשמצא את עצמו רץ על חוף הים המעולף ערפִלים, שהה פתאום תחתיו בהעלות על לבבו זכר רעו העיוור שזנחו מת במאורה. השתטח על החול הצונן, עיפר בו ראשו, ראש הכבש, אגרף ידיו, ונאנק ביללה כבדה.

ד

יחד עם המון בדווים, רועי עזים רוקדי מחול ה"דבקה", צבא הכושי על הלשכה הממשלתית לעבודות ציבוריות. הוא רצה לשאת חן והתהדר. לצווארו כרך מטלית משי ספוגה סחי, מה שעינדה פעם בצבעיה הנקודים

גרון טַרְזן. שׂער ראשו הצמרי סרק בשבר מסרק, וחבש לוֹ כיפה ממין הקפה. את מכנסי המלח החליף במכנסי רכיבה שהיו תפורים עוד טורי כפתורים. את ההמתנה המתיק בעישון. שיירי סיגריות ליקט מהרחובות ופיטם בהם את מקטרת המיוליק שמשכה תשומת לבם של בני המדבר. ולמרות מה שהקדים לשחֵר את פתח הלשכה, הגיע תורו להיות האחרון.

בפנים הלשכה – מפות על הכתלים, מדפים גדושים פנקסים, טלפון, ספל קפה חום כברונזה, וביניהם הפקיד הממונה על העבודות הציבוריות, עול ימים, מנוקה בדייקנות וביובש, ובהיותו משועמם מאוד אותה שעה, הסיח עם ידידו בענייני נשים בציניות עדינה. שמרני היה לפי מנהגי חייו, דעותיו, ולפי תכונותיו שכלל לא עתיקות היו, ומטעם זה התייחס לפועליו הנאלחים כאל צאצאי גזע העומד בשפל המדרגה.

עינו החבושה בינוֹקֶל מבריק בדקה את הכושי שעמד לפניו – אדם־גורילה לפי שיטתו של דארווין ונלעג מאוד בהידורו, כי בידוע, אוהבים קופים אלה להתקשט. הפקיד עורר תשומת לבו של ידידו על אקזמפלר מיוחד זה, אולם הלה חייך באירוניה יגעה, לא תמה כלל והאיץ לפוטרו, זה האחרון, וללכת לסעוד עם שחרחורת זו המכרסמת בֶּרסטוראן באי־סבלנותה את כל דוקרי השיניים. הפקיד לא פקפק יותר אם צרור עצמות זה יהא ראוי ומוכשר לעבודה, וסיפחו לרשימת העובדים הודות לשוויון רוח שאפפו אותה שעה מטעמים מובנים ובשל תכונה רגילה אצלו.

למחרת אותו יום שלחו את הכושי למחנה העובדים הבדווים שחפרו בורות להקמת עמודי טלגרף; והמשגיח שמן כטבח ורע לב אירח אותו באוהל המשותף לכנופיה שלמה. רובם שתומים היו בעינם האחת, השמאלית, קומתם זקופה, מעשנים נרגילה אחת בחליפים, משחקים בקובייה, אוהבים להפליג בשיחות ולהסתכסך במדנים פעוטים כנשים, ולהתפשר בעזרת שלחים.

הם שטמו את הכושי מן היום הראשון לבואו אל אוהלם. עכור ומחריש היה כאילו נטל על עצמו את מאֵירת אלוהים בענווה. פרצופו המצולק שהיה שרוי בעצב סולח הִבעיתם. ועוד חרה להם על מקטרתו הנאה שראוה כגנובה. הם המציאו תחבולות שונות כדי למרר את חייו בזמן העבודה ובשעות המנוחה, והתאמצו להטרידו מאוהלם, וכל אחד התנכל בסתר לרכוש לעצמו מקטרתו הנאה. כשפתח פעם פיו להגן על עצמו מפני

הצקותיהם, רחף בשרם ממגור לשמע קול השטן המחרחר בגוף מקולל זה.

על כמה מהם נדדה שנתם, התהפכו על מצעותיהם, גנחו עמוקות, פקחו עיניהם הלאות והביטו לעבר מחצלתו של הכושי, שנשם מתוך שנתו חנוק נשימה, ובאגרופיו לפותה המקטרת היקרה.

עבדול הוא הבחור הכי אלים שבחבורה. סוס יעצור בדוהרו כשאוחז במתגו שבפיו המעלה קצף, יעמיס על כתפו גושי אבנים בקלות נפרזה, ומטלטלן כברת ארץ הגונה כאישה הנושאת כד מים. אולם נפשו היתה רפויה כשל דרוויש, ורואה חזיונות בלהה כנזיר זה. רוחות טמירים ומסתוריים געשו בדמיו והסיתו אותו למעשי אלימות. אולי שכנה בו נשמתו של הרון אל רשיד! את חטאיו היה עבדול מכפר בתפילות טרופות, מערים קמעות מקלף, מנחושת, מכסף על צווארו כדי לגרש את הרוחות הרעות הפוקדות אותו תכופות.

כשנספח לחבורתם הכושי, עורר כיעורו הארור את הבעתה והרשעה המכרסמות את נפשו. בלילה היה נזחל אל מחצלת של זה, ולאור קרן ירח הסתכל ארוכות בפרצופו המצולק, בשיניו המוצלפות ובמגור שהפיץ מתוכו. הוי, את יצור בזוי זה היה יכול למעך בכף ידו האחת ולקוברו בצנעה קבורת חמור, ואיש לא היה תובע את דמיו.

עבדול נאנח. לא ההין לעשות זאת. עיני האליל שהכושי עלול לפקוח הטילו מורך בלבבו, ורוגן, דמיו מטורפים, נזחל בחזרה למחצלתו.

פעם נזדמן לכושי לעבוד בחפירה אחת עם עבדול, זולתם לא היה איש.

"תן לי את מקטרתך, ארור," תבע עבדול, "אתה גנבתה ואני אמסורך למשטרה, ובבית הסוהר תירקב."

הכושי המשיך לתקוע מכושו באדמה, ולא שעה אליו.

אז ישב עבדול על שפת הבור והתחיל מעשן, בצוחקו צחוק זדוני, המעיד על רחשי לב רעים. אסף חלוקי אבנים וקלען בחטוטרתו של הכושי מתוך שלווה מתוחה.

"שטן ארור, אני מתרה בך בפעם האחרונה, שמוטב שתיתן לי מקטרתך, שֶלַח תקבל חליפתה ותוכל להגן עליך בשעת הצורך. הגד, בגרונו של מי תקעת שיניך הנוראות כדי לרכוש לך אותה."

"דורון קיבלתיה, בחיי אללה ונביאו."

"שטן ארור, אתה מפיח כזבים. כשידיך תהיינה בשלשלאות תודה על האמת."

הכושי עבד שוב בקולטו את האבנים של עבדול, שסלסל את קולו ככרוז.

"הוי אבו כלב, עוד ברחם אמך הזונה אררך אללה! ובלילה הבא אשחטך בצנעה, והמקטרת תהיה לי."

אז ניעור בכושי אינסטינקט האדם־הגורילה, לטש בבן הבלייעל עיניו הדמיות, וזינק עליו בקול שנשתטה. לפת בזרועו את רגלי עבדול היחפות, אימצן לחזהו החלול, תקע שיניו החורקות בבשר הרגל והחדירן עד עצם השלד.

עבדול הרים קול שאגה כעקוץ עקרב, והמטיר על גולגולת הנושך מהלומות כבדות בעשותו תנועות מאומצות לחלץ רגליו מתוך זרועותיו. אולם נראה היה שדעתו של הכושי נטרפה עליו. יילל ככלב שוטה, לפת ביתר עוצם את סובכי רגלי עבדול, והעביר עליהן שיניו המוצלפות בלי הרף ובאון לא ייאמן.

שאר הפועלים שעבדו בחפירות הסמוכות נתקהלו לשאגותיהם האיומות. תחילה עמדו מכושיהם בידיהם והתענגו על המחזה המשונה, שהענק כורע בו תחת כוחו של הרפה, לעגו לפני עבדול שנתכרכמו מייסורים ואימה מסתורית, ואחר ניגשו והסירו מעליו את הכושי, שנצמד עליו כפתן, וסחבוהו משם נחבל, שותת דם ומייבב מתוך אימה שורבת.

עבדול הדיח את פצעי רגליו במים, וכשצרבו קשות וגרמו לו ייסורים, אמר להתנפל על הכושי, ששכב על האדמה מחריש ומהלך אימה, ולשסותו במו ידיו, לולא שאר הפועלים שפיכחו אותו מאיבתו, והזהירוהו על שפיכות דמים.

"הוי עבדול, יסירו את ראשך מעל כתפיך. מספר יש לארור זה, והוא ייתָבע מידנו, ואנו נראה עליך כעל הרוצח."

ועבדול הסתפק לפי שעה בקללות נמרצות שהמטיר ללא הרף על ראש הכושי, ואיים עליו מרחוק.

"הוי שטן ארור, שחוט אשחטך ככלב זה."

מיום מאורע זה נפל עבדול לתוך עוגמה כבדה. נתרשל בעבודתו, גם בחבריו, חדל להסיח להם עלילות גבורתו, וכפה על עצמו מרצון צומות ארוכים.

ה

יום שבתון היה. כחול מתוק ממעל. הרים שחונים מסביב, ובשפלה פרדסים בירקותם.

כנופיית הפועלים רבצה תחתיה מחוץ לאוהל, שתו קפה, והנרגילה עברה מפה לפה.

מוסטפה, גוף צנום בתוך קַפְטָן מזוהם, ארוך רגליים כרועה עזים מלידה, בעל פרצוף אנדרוגינוסי שהיה ללעג בפי כול, עמד והפיח כזבים מופרזים באוזניהם. אלה היו צריכים להיות כביכול הרפתקאותיו האישיות. עינם השתומה של הכנופיה פזלה באוויר הכחול, וזו הרואה נשטפה דמעות צחוק. וכשכזביו החלו לשעממם, האיצו בו שיחקה את אופן הילוכו של הכושי ואת טרטורו בעת שהמשגיח מצליף שוטו הקלוע על חטוטרתו.

מוסטפה, שנטל עליו לשעשעם ב"פנטזיה" זו, מילא רצונם בהפרזה גדושה, שהראתה בעליל כישרון בימתי ההולך לטמיון.

עבדול, שרזה באופן מבהיל, ונכאי התוגה לא עזבוהו אף לרגע קל, שכב על צלעו למרגלות הכנופיה והסתכל במעשי התעללותו של מוסטפה. הה, הוא הבין אז את מאֵירת האלוהים הרובצת על הכושי, שהיה חבוי בין האבנים. רוחו הרעה נחה פתאום על עבדול, ידיו האלימות נשתלבו מאחורי קודקדו – אות התרגשות עזה, ובאין איש שם לב אליו, נזחל בחשאי כנחש אחורֵי מוסטפה, שהיה שיכור תאוות המבדח, זינק עליו במלוא גופו, תפסו בעורפו, מתחהו כהרף עין על הקרקע והמטיר עליו מהלומות כבדות.

"רשע, זד בן בלייעל!"

מוסטפה, שהתאמץ אותו רגע להוציא את לשונו עד קצה סנטרו, נתבלבל מההתקפה הלא צפויה, לא היתה לו שהות למחות, ומסר גופו למכהו. אולם האיבה והמכאובות פיכחו אותו מיד ממבוכתו. התאזר רוח, התהפך על בטנו, ושלח שתי ידיו במבושיו של עבדול.

הלה הרפה את חזהו, התמודד על הקרקע, השמיע קול זוועות, נלפת אל פרצופו של מוסטפה, גישש עליו בפיו הפעור, מצא אוזן וכרת אותה מצלע הפנים, ופלטה בשטף דם לעיני כולם.

אז שחרר מוסטפה את מתנפלו, פרץ בהתייפחות נואשה, שיכל ידיו במקום האוזן הכרותה, והדם קלח משם כמתוך מזרקה וטינף את כל גופו.

עבדול קרב אל הכושי בעיניים בוהות, מייבב ומאיים כמתחנן על נפשו:

"שטן ארור, אם לא תלך מפה, אכרות את שתי אוזניך המקוללות."

הפועלים טיפלו במוסטפה, שטפו דמו, חבשו לו את הפצע, ונדו לפניו שחוללו. הראו לו את הגורם לאסונו, את הכושי הגיבן השפל כרמש, והלועג כביכול לייסוריו בשחוק שוטה. הם נשבעו בשם האבות המתים ובשם אללה ונביאו שאלמלי היו תחתיו, היו מעבירים מן העולם שטן שחור זה שבא לאוהלם, השבית מנוחתם, הבעית שנתם, ועיניו המלאות זוועה שורות לרעה בכל אשר להם. הם ייחסו לכושי את הטומאה והשיקוץ הנקלעים ממקום למקום, טפלו עליו שהוא הפר את עליצותו של עבדול והשרה עליו עצבות מדכאת. הם הפליגו בהזיות הבעתה הרומשות בדם האדם כתולעים והעלולות לקרום בשר. עיניהם הזהירו בחֵמה פראית זו שכל החף רפה אונים נגדה.

הם התקרבו אל הכושי ונטלו עליהם להציק לו, שיוקיר רגליו תכף מהמחנה. הקיפוהו בצורת קשת ושפכו עליו זלזולים, נאצות וגידופים שנצטרפו לאלה איומה שכרכה אותו כְּכִרוּם החמסין.

"שטן שחור, ארור אתה מאללה, ארור מנביאו, וארור תהיה כל ימיך."

ראש הכבש של הכושי, דבוליו מלאים אבק האבנים, נזדקף אליהם מתוך חטוטרותיו, פני הגורילה שלו נתכערו עוד יותר, עיניו שהצהיבו כחרדל פזלו אליהם נגועות מחלה אנושה וגירו עוד יותר את אינסטינקטיהם המסוערים של הצובאים עליו.

הוא זמם להתרחק מהם, זחל על בטנו כתולעת משוקצת, ולא הזיז מהם עיניו שהלכו וצבו. אך מטר הקללות ניתך עליו כאשד באשר נזחל, ולא נתן לו לחרוג מאיבה מלהטת זו. רצה להזדקף, אבל רגליו העקומות נתקלו בגלימתו, התמודד ונפל על פניו לקול תרועת השחוק שהתפרץ מפיות בני הכנופיה.

הכושי נשאר ניצב על מקומו, עיניו החרדל הזהירו בגוֹן הזהב, עור פניו התעמם כברונזה, והקצף המפעפע על שיניו הלבין משלג. הם צחקו, הביעו שאטם אליו כתנים השואפים ריחה של נבלה.

פתאום גחן הכושי לקרקע, הרים אבן כבדה, וקיר אויביו נטה להיסוג, אולם במקום לקלוע את האבן בהם, הפילה באון על קודקודו.

הוא כרע תכף תחתיו, והדם פרץ כמבוע מגולגולתו.

בני הכנופיה נסוגו אחורנית נדהמים למראה יצור אדם זה האומר לעשות כלה בגופו במו ידיו. רגע נצנץ בהם רגש החמלה בשימם את עצמם לגורמים להמתתו העצמית, אולם הדם שנזל על גופו השחור של הכושי וגווניו נתמזגו, שיכך את דמם הם, ומתוך התלהבות דתית הסתכלו בכושי המפרכס בכל איבריו.

באותו רגע זינק עליהם עבדול שוצף כסוס המדבר, ושלחו השלוף מתנפנף בידו.

"הוי ארורים, תחול עליכם קללת אללה!"

גחן אל הכושי, הטילו על שכמו והכניסו לאוהל קטן ששימש מחסן למכשירי העבודה, קרע את כותונתו מעליו לגזרים, טבלם במים, וחבש בהם חליפות את ראשו השותת של הכושי.

ימים אחדים סעד עבדול את מחצלתו של החולה, החליף תחבושותיו, השקהו מים, עודדהו במיץ תפוחים, והחריש מלא מגור. הקדחת והפסד הדם המרובה הפחיתו את גופו של הכושי ושיירו ממנו רק שלד שחום ושח.

נפתולי גסיסתו ארכו הרבה. האם רצה עוד לחיות, או פחד מאופל היערות שהוא עתיד להיקלע בהם? עיניו שהפכו דם צורח ננעצו בעבדול שרבץ למראשותיו, הוא הכירו, את מיטיבו, שחשק כה את מקטרתו. והוא נתן לו את דורון חירותו. עבדול היסס לקבלו, אלא התחינה שהצטיירה בפרצופו של הכושי ועברה לאיום הילכה עליו אימה, ולקחה מידו הרועדת בהתבוננו אליה מתוך תימהון והתפעלות.

אז חייך הכושי חיוך ראשון ואחרון. ביקש מים, וכשהוגש לו הכד, הגיחו כולו לתוך קרביו, ואחר החל לפזם זמר מוות שנשתמר בזיכרונו ממדבריות סודאן.

שׂער ראשו של עבדול סמר לשמע פיזום מייבב זה, שמילא את חלל העולם. ניתר ממקומו, ובקורעו את בד האוהל חמק משם, מקטורת המיוליק בידו, ונס, נפשו בפיו, ליקוד עלי האֵיקליפטוס שחבריו צלו עליהם חלב כבש על שַׁפודים.

נזוף

ברֶסטוֹרָן כלב גזעי צחור כרס וגרום גב כדי הבלטת קשתות השלד, מדריך מנוחת הסועדים, אותה הכמות הדרושה להנאה מינימלית. ראש הכלב המוארך, שחיטובו יפה, מצוחצח עדיין. בשחין יוכה גופו יקר הגזע כעבור שבועות לינה על קופות אשפה המצויות ברחבות הרחובות; הוא סר ללון שמה על פי הסתת אינסטינקט רעב, כמובן, שההדיוטים שקדמוהו לא שיירו למענו מאומה. לסתותיו הכחושות רותתות מהצקה חשאית, גוהק לעצמו כשמתהלך בין המסובים ברגליו הזקופות הגאות, ואיננו מציק בתובענות. האוכלים לועסים את הבשר ללא כל הנאה, עיני הכלב האפורות, המעגבות, שולטות בהם, והם מקרבים אליהם בצנעה את הפנכות.

לכאורה לאל ידם להלקותו בבקבוקי גזוז ריקים, אלא הלה מסיח דעתו מהם במתכוון ומפליא לפהק כדגנרט פיקח, לגלגן, ואף אחד לא יהין לנגוע בו לרעה.

אלמלא אותו פועל מטויח, שכולו גוש זיעה, היו אולי מאכילים את הכלב, אחדים התחילו בינתיים להסביר פנים לו, אלמלא הפועל שדעתו היתה קשה עליו מחמת עייפות, והפליט מימרה גסה מפיו, שכולם קיבלוה ברצון ובחיוך "שִׁטפוהו ברותחין, הה..."

הלצה גַּרדא זו, שנאמרה אולי סתם, מצאה תכף ידי מקיימה, היינו: בן אדם בעל פנים ננסיים, גרגרן, שלגם כפות מרק מלאות בשימת לב מיוחדת. ומכיוון שהכלב היה נמצא באותו רגע סמוך לברכיו, נטל זה בשתי ידיו לשם ביטחון האחיזה כף מרק מהביל, ויצקו על אוזני הכלב הגרציוזיות.

המסכן, הוא נעלב וייבב בבת קול צורחת. תחילה תבע עלבונו, אולם משהתחילו מתרבות קריאות לגלוג פוגעות ובעיטות נלהבות (כל

האינסטינקטים השפלים שפעו עתה העיניים), ויתר כנראה על פיצויים ונמלט על נפשו בפסיעות מרושלות שהעידו על מוצאו האצילי.

נשארה הכלבה, נמוכת קומה, הסורחת עטיניה המרובים על הקרקע. היא הסתתרה בין כרעי כיסא פנוי, כשניצבת על כפות רגליה האחרוניות, והזדעזעה בגופה כארנבת. העלובה, בשום אופן לא עצרה כוח להירגע: הוי, באיזה עיניים נבוכות ושוקטות סקרה כולם, הכנעתן שהפיקו הניחה דעת האוכלים. בכל אופן שיירו מאה עצמות גרוסות וחתיכות בשר פגולות, טוב לבם יצא עכשיו מגדר המציאות הזועפת תדיר, כל אחד צבר במו אצבעותיו המשונות שיירי סעודתו והלעיט בליבוב פתאומי את הכלבה, שבלעה את השיירים באי־אמון ובלי תיאבון מסתָמָא.

הכלב הגזעי, הנזוף, הכניס ראשו המוארך, הנאה, דרך גדר הלבנים, והשתפך מצער ומרעב. אותו הפועל ראהו והצטחק...

"חזר, מנוול שכמותו!"

הארץ, 12.1.26

השלושה

1

זו היתה השעה שכותלי החדר ורהיטיו חשפו את כיעורם. באור זה עשה פומר את שׂערו מול מראת קיר, שמוזאיקה שבורה של גגות נתעממה בקרקעיתה. בנוטלו את מקלו, שניצבו היה עשוי ראש חרט, נעל אחריו את הדלת בפני פנטומימה זו של צבעים וצללים שהתשוטטו בחדרו. המסדרון האפל הסתיר בקמטיו אישה צעירה: ידיה בכסיות לבנות ומבטה ארוך – שניהם חייכו בייאוש.

בחצר בזזו נערי המרתפים את צרור הלילכים החולניים, שהפיצו ריח חלוד; מתחת לכרכובי החלונות פיזזו שלוליות זהב של שמש מאוחרת; במטבחים פיזמו השפחות שירי כפרן, בעוד שמחדרי האורחים הסמוכים שאגו מונוטונית הפסנתרים תחת האצבעות העצבניות של חניכות קטנות והמו אלגית תחת אלה של בתולות מזקינות. על כל זה סכך ריבוע שמים צבוע תכלת מימית.

בצאתם לרחוב הופתע פומר על ידי הדמדומים שעטו את בית הסוהר, אשר הסתמן על האופק כצבוע בדם. הוא פילס סמטה, שעציצים קישטו את כל דיוטותיה התחתונות; והרחוב הגדול שהפליג בתוכו, קידמו בשפע רב כל כך של חשמל סגול, שעיניו נעצמו כאובות. בקיוסק הראשון קנה סיגריות. המוכרת, בת החמש־עשרה, הציתה לו גפרור בתנועה רשלנית כזו, שנאלץ להתבונן אל גבות מצחה, שנמתחו בקו דק, ובצווארה הנטוי, שענד אלמוגים כחולים. טורי החנויות משני העברים גוללו לנגד עיניו נופות מוארים: הנה המחסן לתשמישי מוות, מרופד טפטי קרֶפּ, הארונות שרויים בצללים שלא מעולם זה, והשלווה האחרונה מרחפת בחללו כמלאך; צעדים

מספר משם: חלון ראווה, המציג לעיני העוברים ושבים פירמידות של פֵּרות המזהירים בכל גוני הרעננות; קצת הלאה: חלונו הצר של שען, עשיר בבד אחד החרוז טבעות שמסגרותיהן משובצות יהלומים, ספירים ואחלמות מזויפים השופכים קרניים מפתות. אשרי הארוסות העניות והמאושרות העונדות אותן!

על יד תחנת טראם נתעכב, כי דימה שמשם אפשר להפליג – לאן? ואולי משום שהיה האדם היחידי שהמתין בקרן רחוב זו, שעל רחבתה הקטנה התנוססה איזו אלילה נְשׁויה שלא התייחסה על שום מיתוס. ספקות עינוהו כאשר חלפו רגעים, מבלי שהטראם יבשר את בואו, תהה על קץ המסע הקצר הזה ועיניו גישושו באור האפלולי: שיכור השתולל על המדרכה, נתקל בפנס, גיפפו פתטית וכרע תחתיו מיילל ונרגע. לבסוף הגיח הטראם – ריק, מוזר.

בתחנה הבאה ירד מעליו. בטוח היה כי קצב ההליכה האטי יחשוף לו את אשר הרדימה המהירות; הוא עישן הרבה; חלפו לפניו דמויות אנשים, בתים וגם צללי ישותו. ואולי היה המספר שנשנה על הקיר ועל פנס השער מעין פתרון שגיחך בדיוקו לתהיות הנואלות שנתגבבו במשך היום.

את עלייתו במדרגות האירו לו פסלי נשים מגבס מוצהב, שהושיטו לפידי גז מתוך הכוכים; שטיחי לינוֹלֵאום בפרוזדורים, שלטי פליז על הדלתות, וכלב נובח מאחרי אחת מהן. בפנים נתקלו הדי הפעמון בדלתות נעולות, בחלונות מוגפים, ברהיטים עתיקים – וחזרו אליו. "אה, היעדרם המדומה של האב והבת!" נשען על המעקה וחייך לתוך החלל הגולש למטה. המסדרון שחדר לתוכו היה מלא הגות חדריו, ובכספן המאיר של שתי מראותיו, הקבועות זו מול זו, ראה את פרנקה, כפות ידיה על תסרוקתה, עוברת לפניו מבלי להניע את השפתיים. בחדרה קלח האור מחזה גֵישה יפנית, שסגנן את איבריה ותנועותיה של הנערה ברשלנות טבעית, הנראית בטעות כמלאכותית. עתה ראה שרגליה נתונות בגרבי משי שחורים – מכאן הילוכה החתולי. הוא העביר את מבטו על הכרים הקטנים שהתגוללו לרגליו על הספה: משיים מרופט, ופניני הזכוכית נושרות אט־אט כטיפות.

"פומר, אל תביט אליהם! הם דפי ז׳ורנל למודה שעבר זמנה, והנערצת בעיני דודותי כטעם האריסטוקרטי המובהק. אוליך אותך פעם אליהן, כדי שתראה אותן סופדות לנעוריהן הרומנטיים. דודותי, בניגוד לדודי, הן יפות

רוח: בשעה שהבעלים משחקים על הבורסה – נשותיהן מבכות את האהבה בחברת ציניקנים צעירים."

דממה. שניהם מסתכלים ברגליה הנחות לאות ונאות.

"פומר, ההתבוננת ברחוב לשמלות החדשות, המגלות את הברכיים, והמרשלות את הגזרה? עתה ייווכחו שרגליים יפות הן יקרות מציאות יותר מעיניים יפות. ועל גזרה דמוקרטית זו תשמחנה גם המסורבלות וגם הצנומות. הה! אי אפשר לצאת עוד החוצה! השוויון האנושי, לדעתי, צריך להתעכב לפני מודת הנשים."

"פרנקה, כשאת מדברת באירוניה, נעשים ידייך ופנייך צרים ושקופים."

"ידידי, אתה משורר, אתה צנוע."

הוא עישן; דישן את האפר לתוך גולגולתו השקערורית של קוף עץ; והיא, רגליה חבוקות בזרועותיה, לא גרעה עין מידיו, שהיו רגישות כאלה של וירטואוז.

"מכירה את דיירי קומה זו?"

"מעט מאוד. יודעת אני רק זאת, כי אף לאחד מהם אין פסנתר, וגם ההתאבדויות אינן מצויות אצלם. הם כולם אנשי מדע הזקוקים לשקט, לאמונה באנושיות ולחיים ארוכים."

"פרנקה, רוצה אני לראות את יערי. עכשיו באביב מלא הוא סנאיות."

"אגב, אתמול הייתי אצלך. לא מצאתי בכל פינות חדרך עיפרון או פיסת נייר. חדרך הוא מלא אימים: כמה אנשים כבר תלו את עצמם בו?"

"אינני נפרד אף פעם לא ממקלי ולא מעפרוני: הם שניהם בני עשר."

"אינך רוצה אפוא שאבוא אליך?"

הביטה חליפות בו ובציפורניה.

"לא," ענה.

היא הסתירה את רגליה, הורידה את שרוולי הקימונה עד קצות אצבעותיה, והדומייה שטשטשה את קונטורות הרהיטים הרחיקה את הנערה, שהליטה את פניה בזרועותיה.

"מה שלום אבא?" שאל.

"כרגיל. מפטם בעצמו את סיגריותיו, ונעשה מיסטי מיום ליום יותר; בייחוד הדהים אותו מותו של לנין, שהקדים לבוא, בשעה שהוא שוקע עדיין ברזי הנירוונה. אבא, אם כי רבולוציונר הוא, האוהב בהירות גם

במטפיזיקה וגם במאורעות מדיניים, ממשיל כל הפתעה לרעידת אדמה בארץ לא וולקנית."

התאנחה.

"אבא אינו אוהב אותי. הוא מייחס לי את שבעת פשעי השאול שמחוקקי כל הדתות מנו באישה מעולם. בגללי חדל גם לאהוב את אימא, כי תבע ממנה בן."

פורטרט המנוחה בפסטל אינו נִפלֶה מקלסתר פניה של הבת, כי אף הוא צויר בגיל העלומים.

"פרנקה, סעי אתי ליערי! נגור בבית קרשים שעל גג הקש שלו מתנוססות בבקרים החסידות על רגליהן האדומות. בלילות כוכבים בוכים הינשופים סמוך לחלונותיו, ובלילות ירח באות הארנבות לשתות משוקת העץ."

"ואז, ידידי, אתה מחבר בלדות לבנות?"

"לא. אז אני מעשן את מקטרתי ושותק."

"ידידי, אני נולדתי בבית כרכי זה, מול חורשת ארובות זו שממולנו. לאומנתי היה אוסף עלים שליקטה בגן העיר. הם היו יבשים כידיה, וריחם היה חריף כל כך, שחשבתי תמיד להתעלף כשהגשתים לאפי הקטן."

"פרנקה, בעבי יערי, במערת שועלים, נמצאת עוד מכשפה זקנה. ואף כי היא מנודה מהכנסייה הקתולית, היא מתחרה באלוהים וברופאים. האיכרים מביאים לה דבש, לחם, ואת חוליהם."

"ומגידה את העבר וצופה את העתיד; לא כן, ידידי? ומה ניבאה לך?"

"שׂערה לבן כצמר; היא צולעת ונשענת בהליכה על מקל אלון ענקי. בצהרי היום היתה מופיעה על רקע היער; ביקשה ממני מים וצל קורת ביתי. אז הצצתי בעיניה. מבטי צלל בהן כבתוך באר כפרית שקירותיה מוריקים מאזוב."

"ידידי, לפני שבוע ימים, בין הערביים, בשעה שפנסי הרחוב הוזים – הבהלתי את כל ידידותי ומכירי אל הטלפון, לומר להם שלום אחרון, דייקתי את השעה בה אשתה את הרעל. הה! הם באו כולם: הנשים, מבושמות מאוד, נְשָׁקוני בחום ובקנאה; והגברים הביאו פרחים, שוקולדה וכרטיסים לקונצרטים, ואת וידויי אהבתם הנואשת."

"רוצה אתה לשתות תה, פומר, אני צמאה מאוד."

עתה נעלה אנפילאות ירוקות; חייכה אליו בעיניים מושפלות ונעלמה בין הווילאות, כמאחרי הלילה. הרהיטים, הזוטות, צעצועי הטואלטה לא

יכלו להשתחרר מחִנה הטרגי של הנערה; זה לפף גם אותו, ולא חש שפרנקה באה עם מערכת כלי התה, כששׂערה מופשל לאחורי אוזניה.

"אה, ידידי, אתה כל כך רחוק ממני ברגע זה!"

הוא אחז בכפות ידיה שחמות היו, הרפה מהן תכף, ומבטו הירוק שנח על פניה, על חזה, התפשט בחלל.

"נוזל צנוע זה," אמרה, "הוא האלכוהול הכי ספיריטואלי שהמציאה התרבות האנושית. רק היפנים ידעו לעשות את שתייתו פולחן. הגסות האירופית משתמשת בו להזעה ולכאב בטן. אה, ידידי, טבעת על זִרתך, היא סולידית ומשפחתית."

"זו מתנת אמי ליום הולדתי האחרון. היא התייפחה בעונדה אותה לאצבעי: כי מתגעגעת היא לנשק את נכדיה."

"פומר, אתה בן מאושר. אבי אינו מאמין כלל שאתחתן פעם. כן, הוא ביקשך באדיבות שתיכנס לחדר. אתה הגבר היחידי בין מכירי שאינו מצליפו באירוניה. אנא, זרוק סיגרייתך לתוך המאפרה. אבא יתרגז כשלא יוכל להנותך בסיגריותיו, שהוא פיטמן במו ידיו."

הוא קם ממקום מושבו, גחן אליה, חיבק את כתפיה, כששׂערה מרפרף בעיניו.

"פרנקה, מחר אני מפליג ליערי. הראית פעם קילון ודלי מטפטף על אנקולו; גשם סוחף על צמרת היער, ופחד התרנגולות על בדי לולן?"

"אה, גשם ומוזיקה של וגנר הם יסודות הטבע היחידים שישותי טועמת! כשתצא מחדרו של אבא תמצא אותי כאן, על הספה. אני אנמנם קצת. אנא, תעירני!"

2

"תמה אתה, ידידי הטוב, על אנדרלמוסיה זו השוררת בחדרי, אה? ה'מרתף לעתיקות', כפי שמכנה אותו בתי שלי בצדק..."

בידו הקטנה, שעינה כעין הטבק, רמז גורביץ הזקן על הכורסה מהוּהַת עור הצבי, שבה נתבקש פומר אדיבות לשבת.

"ארבעים שנה הסב בה סבי, הרב ז"ל; עשה אותה לדירת קבע גם ללילותיו; ממנה חילק את מאורותיו לבני עדתו. יהיר היה, אם כי אביון

ועניו, ורומם אותה על כיסאו של שלמה המלך: 'כי נזר כיסאי,' רגיל היה לומר, 'משובץ כל אבני החן של העניות והגלות המרודה.' בימי השוק היה אבי ז"ל מזדיין במקלו וחובט בו את יהודיו, שלא יזייפו את המשקלות. שלא יונו את האיכרים, ושלא יאמירו את המחירים. זולת עבודות חולין אלה הנחיל סבי ז"ל לדורות הבאים מפתח חדש לספר הזוהר. עיינתי בו, אבל הוא נשאר סגור למעני באלפי חותמות."

"מר גורביץ, ירשה לי לשבת על כיסא אחר, כי כורסה קדושה זו היא בלתי נוחה באופן מבהיל בשביל איש פשוט כמוני, והחשש פן אחללנה גורם לי ייסורים."

הזקן החליק את פאות זקנו המתולתלות, שנסתיימו בסנטר חלק, צעיר, שסוע, וחייך בעיניו המורדות, הדומות לעיני בתו.

"שפיר, ידידי, אנא שב לך על כיסא זה, העשוי עץ אלון גס. מאתיים שנה היה זה כלוא בתא מנזר, ועשרים שנה רצופות הסב עליו נזיר שעמל על 'חיקוי חדש ליזוס כריסטוס'. שניהם עברו מן העולם, ורק כלי עץ זה זכה לאלמוות. בחדרי מתגוררות הדתות בכפיפה אחת מתוך שלווה גמורה – עייפות הן ומבכרות את המנוחה על הקנאות."

"מר גורביץ, נאלץ אני שוב לרדת מכיסא מהולל זה. אנא, ירשה לי לעמוד לפניו."

"אה, ידידי הטוב, רואה אני שאינך רגיל כלל אצל קדושים. הואילה והזו לך כורסת פלוסין זו, שהיא חילונית בהחלט; של אבי המנוח היא. בה נתעשר, חזר ונתרושש, בה שיחק בשחמט, השתעשע בילדיו, ובה שותק חצי גופו – גורל אדם פשוט! אה, את סיגריותי עדיין לא טעמת, ידידי הטוב!"

במכסה השן הדק של תיבת הסיגריות חרוטה היתה סצנה של מעשני אופיום סינים. היא היתה גדושה גְלוֹמֵי טבק דשנים, שהפיצו ריח דבש טחוב וחריף.

"אנא, ידידי, עשֵן! בספירלי העשן הכחלחלים אני רואה את ימי עברי יפים וטרגיים במידה שההווה והעתיד מציקים לי במונוטוניותם הנואלת."

הזקן התהלך ב"מרתף העתיקות", כשקִנה הענבר הארוך נתון לבין שיניו, ובאור – שקלח על חזה המָיוֹליק של איזה בודהא, נתקרש בגלגלי העיניים החלולות של איזה פילוסוף יווני, לָטף את ירכי הברונזה של זורק דיסקוס, וחייך מטפיזית מעל שפתי הגבס של שפינוזה – דמה הזקן לקפיטן שיצא

בדימוס הנגוע מַניה, והפתיע בדמיון הרב שבין גולגולתו הוא ובין זו של ניטשה.

"אה כן, ידידי, עלי להגיד שפרנקה בתי אינה דומה אלי בתכונותיה כל עיקר. מניין לה עצבים חריפים אלה, כמו לטירון צעיר שהביא מן החזית פסיכיקה ירויה על ידי אלפי תותחים... המלחמה עברה עלינו במין תרדמה אפוקליפסית, פרנקה עד היום לא הקיצה ממנה!... והיא שגרמה להתנכרות בינינו, התנכרות שטנית זו שבין האב לבניו – סמל שני הדורות כביכול... אה, ידידי הטוב, אנו מעצבים במו ידינו טרגדיה זו בפקודת איזה חוק עליון. בשנים־עשר טיולי, שאני עורך בעיר מדי שנה בשנה, אני מציין שתלבושתי משַווה לי מראה מנהל קרקס קרתני, ואופן הילוכי ראוי לתקופה שבה היתה העצבנות נחשבת לג׳סטיקולציה המונית; והסתכלותי הבטלנית דומה לזו של ישישי מושב זקנים, הסקרנים כתינוקות. כדי להימנע מלהיראות כמגוחך אנוס אהיה להדיר את עצמי להבא מכל טיולים."

ובדשנו מתונות את סיגרייתו, ובחושפו את סנטרו מבין פאות לסתותיו, הוסיף:

"פרנקה סיפרה לי, ידידי הנכבד, כי הנך מחבר שירים; שיגעון מלבב כזה מוסיף לך כבוד בעיני."

"אינני ראוי לו בשום פנים, מר גורביץ. הם לא נועדו למען האנושות; אלה הם רק רגעי שקט שנטפו כטיפות המים מעל שולי הדלי לתוך באר היער שהייתי פעם שומרו. ומתוך שיעמום שדמה לתענוג הייתי גם מפסל בלהב אולרי מעץ אגוז וממין חלמיש רך צלמי עופות וחיות. בעוד ימים מועטים אלך ואראה שוב אם לא נגנבו בזמן היעדרי."

"אה, ידידי, חוזר אתה ליערך. חבל שאינני צעיר עוד. הייתי מלקט אתך פטריות וגרגירים, ומחוויר בלילות ירח מגעגועים לסלסולי הזמיר."

"גם גילו, מר גורביץ, מכשירו לתענוגות אלה."

"אה, ידידי, אינני יכול לעזוב את 'מרתף העתיקות'. גם הוא מין יער קסמים בכל ארבע תקופות השנה. אמנם זרוע אבק מכמיש, אבל יתרונו שבתכונותיו אלה הוא דומה אלי, והרי זה יוצר הרמוניה גמורה בינינו."

ואמנם קלסתרי אלים אלה, פילוסופים אלה, משיחים אלה – טבולים באור, שרויים בצל – הביטו אליו מעל כניהם עגומות, חייכו אליו, כשגבותיהם צפופות בהבעה קודרת, עד כי גם פומר עצמו נוכח שהזקן מרותק אליהם בשלשלאות בלתי נראות.

"שלום דרכך, ידידי היקר! מתוך אופל יערותינו שנינו נהרהר לפעמים זה בזה, כי המרחק טושטש כבר, כידוע, עוד בימים עתיקים. אנא, בחזירתך לעיר הואילה לבקרני. האמינה לי שרגשותי הומים אליך, ידידי. אנא, הצטייד בסיגריותי הנתונות לך באדיבות גלויה."

למי דמתה אותה שעה פרנקה, שנמנמה על פני צללים רכים שפיכו משולי כלי הזכוכית, לחייה על זרועה, ורגליה מפושקות קלות? האם ליער שגזעו חשוך וצמרתו מווירידה, האם לבאר שהשעות צוללות לתוך מימיה כדליים? אכן, כי יש עתה בדמותה משום סמל – בזה לא הטיל פומר כל ספק.

הוא שמר את שנתה, כשכפות ידיו מונחות על ברכיו, במשך זמן שנקצב על ידי שעונים רחוקים, התלויים בחדרים מלאי תנומה. עתה הביט הציץ לתוך ערות הלילה, שעצומה היתה מזו של היום, כי האופל נהפך למין כחול שקוף, שהבליט את קונטורות הבתים ודמות האנשים שאיחרו ברחובות. תפס בידיה של פרנקה, העירומות ללא כל טבעת ועמל אנוש, הגישן לאפו לשאוף את ריחן, שנדף כריח ורדים באפלה.

היא הקיצה כילדה חולה שבגופה לבלב המוות. מול פני הלילה ונוכח הגבר היחידי הער למענה בשעה זו בעולם – לא התביישה לבכות.

בחסותו ההומה נרגעה, זרועותיה שלובות מסביב לצווארו ככל האוהבות בכל הזמנים.

בצאתו לרחוב נמנמו עוד הסוסים בדמדומי האפר הראשונים, ובנוגהם היה הכרך אינטימי ככפר המכורה; ולאור הפנסים הדועכים ראה את הטל מרענן את הגגות ואת המדרכות.

3

סתיו היה. יערו של פומר בדול היה עתה מהמזג האטמוספרי המצוי בכרך: ברוחותיו שנכנפו בין עציו, בגשמיו שלא נתקלו בגגות, ובעצבו, שהיה לא אנושי. פייטנו, שלא ביטאו לא בניבים ולא בחרוזים, כלוא היה ימים תמימים בחדר מלון, זה שבקירותיו שנתמזגו לסיפון חשוך, ברהיטיו שהסתגלו לכל הסגנונות, לא נבדל במאומה משאר בתי מלון שאירחוהו בכמה תקופות השנה. כשידיו (נאות כתמיד) מגפפות את ברכיו, צפה בקיץ

שחלף, ונופו, שמילא את החלל, הביא לו גם את ריחותיו למיניהם: אלה של שחריו המתאדים, של צהריו הדוממים ושל ערביו המזמרים. כשאלה התנדפו קלט את קולו של בעל המלון, זה הקול המזויף, כשיניו התותבות, שרעם בו לתוך שפופרת הטלפון, כעשוי לטשטש כל מרחק; ולהפך, אשתו של זה הרנינה אותו בקולה העגבני, העשוי לצודד רק על ידי מסתורין הנקרא מרחק. מדוע אדמו פני פומר כשנפגש אתה במסדרון, שמקושט היה בבובות חרסינה מלאכותית, או באור הבלתי ברור של האולם, כנער בפני אשת רחוב? לו שינתה זו לכל הפחות את תסרוקתה, או צבע ציפורניה ואת נזמיה המשתקשקים על לחייה, שאינן מכוערות ביותר! אה, באיזה עיניים לחות ורומנטיות היא מביטה על נרתיק כינורו! הוא חייך גלויות כי הכתלים סוככו עליו. הדממה של שלוש הדיוטות שרבצו עליו וזו של החדרים הסמוכים נתעצמה שוב. הראי, התלוי מעל שולחן הרחצה, ריק היה, לא שיקף כל עצם, באופן שפומר מסוגל היה להאזין להרהוריו. "כן, ופרנקה? האם אינו שומר שלושת מכתביה שלא נענו? ומדוע שכח את תוכנם, כאילו לא נצטרפו כלל ממילים?" הם נמצאו אתו, נתונים במעטפותיהם הכהות. לא פתחן כי לא הכילו עוד כלום, משל לדורונות שהשנים הגנוזות הציגום ריקם. טייל בריבוע הצר שגבל את השולחן, ושטחו השתרע לפניו לפי קצב הזיכרונות ששטפו ונגוזו חליפות. עשן סיגרייתו העלה לו את ריח הטבק של גורביץ הזקן, שהיה נודף מאצבעותיו, שנפלו אחת מהשנייה בחיטובן, ושאָצל מגוֹנו גם על חדר גרוטאות זה, ששמר על שברי אידאות.

כן, ובתו? רגליה נתונות היו באותו ערב בגרבי משי שחורים. הן ביטאו את צערה יותר מפניה המסוגלות ללבוש כמה אקספרסיות; הוא ראה עתה את פניה חיוורות מאוד, ודמעות שורות בשרטוטי הלחיים, משולה כמעט למטרונת מוזאון על ערש מותה.

הערב הפתיע אותו כשהוא מחריש, המאפרה היתה גדושה, והראי קלט אל תוכו את בבואות האורות מחלונות הדיוטה שמנגד. מול ראי זה עשה את תסרוקתו, בדק את רזון פניו, הציץ לתוך עיניו הוא, וציין בהן גוון זר, שהחרידו על נקלה.

בחוץ נעלמו השמים והדלף חָתל את צלבי הכנסיות, את המגדלים הבודדים ואת ראשי הארובות. כותל הראווה של ראינוע הראה באור צבעונין של אגסיו הזעירים את הטריקו הכחול של בת הקרקס, הרכובה על גבי אוכף של שני סוסים דוהרים, את שׂערה הפרוע, עיניה התוהות,

ושפתי הארגמן הפתוחות לקראת המוות. טרגדיה עזה זו לא משכה אליה אלא קהל ארחי פרחי קטנים, דומים בבלואיהם ובפרצופיהם לאותו ג׳קי קוגן המהולל; ורק הם הבינו לגורלה הפטלי של רקדנית חבל זו, שצווארה היה כה ילדותי.

תחנת הטראם הראשונה חשפה לו אישה לבושה שחורים, שהסתירה את פניה במטרייתה, והפנס הסמוך שפך עליה את אורו הצהוב. וכיוון שהטראם איחר להגיע, נאלצו שניהם להרהר זה בזה או באחרים, שנתגלמו רק לשעה בדמויותיהם. בקרון פינה לה פומר את מקומו, שהיה אחורי כתפיה הצרות, ורק ברדתה הציצה בו מבעד לצעיף המלמלה השחור, ואז ראה שהיא צולעת – מה שגרע מיופייה המסתורי בלבוש אבלה.

אלות הלילה שבכוכי הפרוזדורים הושיטו לפידים דועכים, ומנורות החשמל החלביות הבליחו בדממה. את הדלת פתחה לו ישישה שפניה ואוזניה אטומות היו. לא, פומר לא עורר בהכרתה המעומעמת כל חשד, זולת ניצב החרט של מקלו. התרתה בו שיחמיר בהתנהגותו השקטה, ופניה הספוגיים לבשו הבעת אימים מגוחכה, עד שפומר אנוס היה לציית לה בחיוך עצוב.

מבין צללי הכנות, שמשות הארונות, הכסיפה גולגולתו של גורביץ, שקפאה בקו מאונך.

האם ישן אדם יגע זה? ואולי מלא הוא כבר את האפס האתרי, ששיווה לו אותה שלווה שניחנו בה הפילוסופים, שלווה הנראית כהזיה. פומר, שהיה צעיר לימים, נזכר ביערו, בימיו ובלילותיו המלבלבים בו; ואותו רגע שאמר לצאת, פקח הזקן את עפעפיו הכבדים.

״אה, אתה זה ידידי היקר, ידעתי כי בוא תבוא לראותני. זה חצי שנה שאני ער בלילות, ולכן מנמנם אני תכופות. צימאוני העז לשינה דומה לצימאונם של אנשים צעירים לערוּת בלתי פוסקת של החושים ותענוגותיהם.״

הסיר את כפות ידיו הרוטטות מאלה של פומר ואספן אליו:

״מיום שבתי איננה הוזנחו לגמרי ההרגלים שלי, שפרנקה היתה מטפחת אותם, כטפח הגנן את ערוגותיו, והמשורר את בתי חרוזיו. עתה אני מאשים את עצמי שלא עמלתי כלל להבינה, כי גאוות האבהות התנגדה לכך בכל תוקפה. מתעצל אני לפטם את סיגריותי ולערוך את טיולי החודשיים. איזו בדידות! מאדישותי מפיקה האומנת רצון טוב: השליטה עלי ועל עתיקותי את טעמה האכזרי בטיפשותו. אנדרלמוסיה זו, השוררת ׳בעליית

גרוטאותי', כפי מבטאה, ראויה להיות לשנינה בפי כל הבריות שהאל חנן אותם בשכל שאיננו מעוקם כמסמר חלוד זה. את ההרמוניה היא מבינה רק כפי שזו מתבטאת במטבחה, המרהיב את העין בניקיונו, במערכת כלי הנחושת המקשטת את הכותל ובטורי הספלים העוטרים את זגוגית הארון. ואין להרהר אחרי טעמה, כי היא מראה לו קנאות יזואיטית. היא תוריד אותי שאולה!"

התרומם מכורסתו, אבל כל גופו זע והיה נאלץ לשוב ולשקוע בה; ובחיוך סַרדוני, שרֵענן פנים קמוטים אלה, הוסיף ואמר:

"אתה סבור, ידידי היקר, כי חושק אני עוד בחיים? לכך הייתי צריך להיות ציניקן, הגומע כביכול בכל רגע ורגע של ההוויה כבכחוס צעיר את יינו. רואה אתה דמדומים אלה האופפים את עתיקותי, ושאינם נובעים לא מהזריחות ולא מהשקיעות. דע לך שהם מתגוררים כבר אתי זה חמש־עשרה שנה, מיום שאשתי שבקה אותי. עתה גם פרנקה הלכה אליה והשאירו לי אלבומי תצלומיהן, בגדיהן, תכשיטיהן המצטרפים לדמויותיהן החיות. חסר אני את קולותיהן, המתמזגים אולי עם הדממה."

לווידוי זה לא היה קץ. הזקן דובב את ימיו, שדמו ללילות בעֵרותם החריפה, ואת לילותיו, שדמו לימים באורם הרב. פומר התבונן לידיו שהחווירו, הסירן מעל השידה, נסוג כמה פסיעות אחור, וקולו של הזקן חלף כנוף שהמרחק מוחה את כל שרטוטיו, וכשחזר אליו כדי להיפרד ממנו, הביע הלה את רצונו ללוותו עד הדלת. הזקן נשען על פומר כרהיט נפסד, וכה באו שניהם אל המסדרון. באפלוליותו האירה המראה הסמוכה לדלת.

"זה חדרה של פרנקה?"

"אה, כן."

לחרדתו של הזקן פתח פומר את דלתו. פנימיותו נשתמרה כבליל האביב האחרון. הנה הפורטרט של האם, שרק הרקע שלו העשוי קוֹבַלט חיוור מילא את מסגרתו העמומה; והנה הלילה מאחורי הווילון. ופרנקה, האם נמצאת היא כאן או מהלכת במסדרון?

"אה, ידידי היקר. כמה עייפתי מטיול קצר זה!"

פומר, ראשו נתון לבין ידיו, דימה שהוא מחריש ליד גופה המנמנם של הנערה.

ופתאום:

"האם לא קרה זה ביום, מר גורביץ?"

"נכון, ידידי, ביום. ידידותיה הן שהפתיעוה. עם צרורות פרחים באו כי היה זה יום הולדתה."

"אה, מכאן בושם חנוט זה שהפיצו רהיטי החדר, וריח המתה, שנמזג בו, הפכו למעין לָדָנוּם, שפומר שאפו במין תענוג אכזרי שעות רבות. הזקן שוטט בחדר כצל רפאים, בכה בחושך מול פורטרט אשתו, ולא הפיג את ייאושו של האדם הצעיר שביכה את זה של בתו.

ליל הגיטרה

(1939-1933)

ליל הגיטרה

הֶלִי היתה פחות יפה מן הגיטרה, זולת אצבעותיה – תמיד ב־Re minor.

אותו לילה – דמיונו נשנה גם בשאר הלילות – המתינה למעריציה, כשעיניה הירוקות – זוועה במהותה – בנוף הפסיפס שהלבנה ציירה על הגגות.

שלושתם באו, זה אחר זה, מאחרי קלעי הלילה כגיבורי תאטרון, פחות מלומדי זֶ׳סטות אבל כאובי לב יותר.

הראשון, שעיניו הכחולות, שערו הבלונדי שיוו לגבהותו מין ליריות כשפנית, ראה שהֶלי הידקה סרט – לצבעים באותו לילה היו ניואנסים מתחלפים – מסביב למצחה. שערה המגובב האריך את לחייה, את סנטרה. השני, מין בדווי מסוגנן, ראה את הגיטרה שכובה על ברכיה. ממנה שפעה העצבנות לאצבעותיה, שהפליגו בבלורית מיתריה. השלישי, זה שהיה זורק אבני שתיקתו אחת־אחת לתוך החלל, חייך דווקא אותו לילה בשפמו, שהיה הנוי היחידי בפניו.

הֶלי סילקה לרגע את הגיטרה. שלושת הגברים שטמו והעריצו גוף מוזיקלי זה. היא עברה מאחד לשני כדי להביא לידי הרמוניה גמורה את קנאתם. בחורים אמיצי גרם אלה, שלכל אחד פרשת עלילותיו של מדבר, בדידות, כוכבים ותנים, ליטפו ברוך את ידי הנערה.

היא חזרה אל חלונה, לפוזותיה, וכבקֶשת העבירה את עיניה הירוקות על עיניהם, ואילצה את הגיטרה לתת אינטרפרטציה נבדלת ללבבות.

השעות הפליגו לתוך הלילה. והֶלי, בדרך דמיון, הגתה אותן כאונדינה. נופי פני הגברים הראו פעם גבות מצופפות, ידיים בבלוריות, ושיניים חורקות, מכוסות קצף הירח, ואישונים שהטילו את צלליהם החמים.

בלשון המוזיקה: זו היתה שלישייה נפלאה, שהיא ניצחה עליה בקלות וירטואוזית.

את כל אחד מפרשי המדבר האלה עינתה התשוקה לגפף גוף הנערה המסתלסל, להושיבו באוכף סוסו ולדהור אתו מעל לגגות, הכיפות, בגשם הסוחף של הירח.

חצות הלילה נדם באוויר על אורו ונופו. היא עישנה מלודיות, והם עישנו סיגריות. לא עצב ליפפם אלא אקסטזה. הם הגיעו לרגע זה שבו מתחננים גיבורי הטרגדיה על קצם הגואל.

אחד התרומם. הוא היה דק הגוף כסוס גזעי. התכופף על הֶלי, חילץ מידיה את הגיטרה וניפצה לקיר, לגגות, לירח.

השני התרומם, זה הבדווי המסוגנן. שלף פגיונו, פגיון דמשקי, שניצבו משובץ היה אלמוגים כחולים, ורפרף בו על צלו של הראשון.

הנערה התייפחה. שמלתה מוקפת היתה זר דם, ואצבעותיה מיותרות היו.

התרומם השלישי. זה צבר את השברים כאבני שתיקתו, וסידרם לגיטרה.

הנערה קרעה את החלון, ובמלאה בגופה את מסגרתו איימה שתקפוץ למטה. היא היתה כה סהרורית, שהכול דימו לראותה פוסעת בצעדים לולייניים באוויר.

הגברים נרתעו והתכנסו כל אחד לתוך צלו כלתוך כוך. מאין הגיטרה בכתה הנערה את שיריה. וכה דממו רוצחי הגיטרה עד דמדומי הבוקר.

טורים (10.11.1933)

מישהו לפני הראי

הוא יצא מאולם הקרנבל, שאת בשמיו, אשר חלחלו בחללו, שאף לתוכו כאופיום.

ואמנם מבוסם היה כדבעי. ידיו מלאות היו פרחים רמוסים, ועצביו, שנהפכו לתזמורות ג׳ז, דמדמו. הלילה היה קר מאוד ומכוכב מאוד. גופו רעד בתוך מכנסי המוקיון הקלים, ופניו המאופרים נעשו זרים לו כמסכה.

אם כי פיזר ליפהפיות מדריגלים מצודדים, לא כבש את לבן, כי הקונפטי נערם עליהן באותו לילה כעלי שלכת.

זו היתה השעה שהמעשֵנות מצבע דם נאלח הוזות בשחר הירוק. הוא אמר להן בלי צל של אירוניה: ״הה, עצים מלובלבים של גן העתיד!״

בהתרגשותו התעטש בקול רם. זה היה כה אנושי! עבר על פני שוטר שנמנם, ופניו כלפי אורלוגין מגדל העיר. עברו החשק להציע לו סיגריה, אבל התבייש מפני הפתטיות שבתלבושתו.

פילס את הגן. היתה זו שעה מיתולוגית. במו עיניו ראה את הפסלים יורדים מעל כניהם, מתכחשים לפוזות שכפו עליהם, וחיים את חיי האגדה שלהם.

בהימצאו בחוץ הפליט: ״עולם העתיקות המגוחך!״

בקרן רחוב נתקל בכפרית צעירה, שהזליפה מים על סל פרחיה.

אין זאת כי נאה היתה משום שנשא לפניה דברים אלה:

״הה, בת כפר, עגלת חן עם פס לבן במצחה! בסרטים האדומים שבצמות הקש שלך, בבהרות השמש המבזקות את פנייך כגרגרי הכמון את כיכר הלחם, בכל ישותך, לרבות פרחייך, את פוגמת בדיוקנו של הכרך. כולך אינך אלא עדות שגיאה לתקופה בוקולית. כיום אין מריחים אלא פרחים מלאכותיים שהטעם מרובה בהם על הטבע, כי להם הבושם, כי להם

התפארת. ילדה תמימה, זרקי את פרחייך לתוך אגן זה, והסוסים שיבואו לשתות ממנו, יאכלום!"

הנערה נעצה בו עיניה הירוקות, המשולות לאגם כפרה, וסוככה על פרחיה בידיה האמיצות, החרוזות ציפורניים מעופרות.

אור הבוקר הירוק זלף ממרזבי הגגות ורִענן את הפודרה שנתקלפה מעל פניו. הוא אמר לה עוד:

"מעריך אני את יופייך הפשוט לאחר ליל קרנבל זה שהיה שֶׁדֶוור של מלאכותיות, אם כי האסכולה הפיוטית שאני נמנה עליה אוסרת לשגות בסנטימנטים."

אין צורך לומר כי הכפרית בבערותה לא הבינה מאומה משגב דיבורו, אלא נתבלבלה כפרה זו למראה אווירון הממריא ממעל לראשה המקרין.

אז חטף את סל הפרחים ופיזרו על גבי המדרכה: איזה שטיח דקורטיבי!

העלובה, שלא תפסה ז'סטה אמנותית זו, התנפלה על האסתט המודרני, שׂרטה את פניו המפודרים, ושפכה על ראשו העטור זר דפני עשת, עביט קללות בשׂומות כגללי בקר.

הוא חמק מידיה ונטה לתוך סמטה שאננה. ניחש מאחורי התריסים הסגורים חתולים מנמנמים על גבי פסנתרים, וסיוטים המטלטלים את גופות הנערות על משכבן. נראה שלאידיליה מנעמיה וזוועותיה.

צרור אילנות שהחוויר בסקוור פיתהו. בצִלם נמנמו על ספסלים גנבים, זונות וסתם מחוסרי גג. מתוך מזרקה הזדקר אֶמוֹר קצוץ כנפיים וחמוד פנים. הוא שוחח אתו בחשאי חשאין.

אחת בלונדית, בת שש־עשרה לכל היותר, שנעלי הזֶמש גימשו כה את גזרתה, התקרבה אליו. הושיט לה את פרחיו ויכול היה לקוראה המוזה החוטאת.

באיזה חן נעצה זו את מסרקה הפגום בשׂערה! בעשנה את סיגריותיו נתנה לו אחד־אחד פרחי ז'רגון, שהציפו רעל דומה לאופיום הקרנבל.

ועוד:

"אתה כה טוב, אתה כה מגוחך!"

האֶמוֹר קצוץ הכנפיים מרותק היה למזרקתו כתינוק לצעצועיו. הבלונדית, עייפה יותר מהלילה שחלף, רקדה לפניו כמה פעמי טנגו.

הדבר הראשון בהיכנסו לחדרו היה לשבר את הראי הקטן, שהיה תלוי

בפתיל אדום, כי חגיגי היה ואדיש היה. קיבץ את שבריו והציץ בבבואות שכל אחד החזיר לו. מסכות אלה שנשרו מפניו על הזכוכית עוררו בו חמלה. ובגרדו את האיפור התייפח כשיכור.

טורים (18.9.1933)

פרחי הטוב

מקושטת היתה כבובה ענייה וחולה: תלבושתה המשונה – כמה טלאים של משי, קטיפה, פלוסין, וצרור הפרחים החנוטים שלא מש מבין ידיה.

עיניה של רייזלה היו כה כחולות, שהפכו את היום כיום כלולות זורח, את בלוייה לסות כלולות עשיר צחור, ואת צרור פרחיה כזר הדסי כלולות ממירי בושם.

היא גרה עם אמה הזקנה בסמטה שגלשה למפתנו של בית־הכנסת, בית־הכנסת שלנו. האם והבת ליטפו חתולים, והאכילו את כל סנוניות האביב.

בחורף נדמה רייזלה מתחת לשלג. וכשהאביב ערטל את השמים, את האגמים, יצאה החוצה, ובלוייה נשרו מעליה כעשבי מסתורין, כי היא היתה החסידה הראשונה, והיא היתה הזמירה שבישמה את הלילות.

ילדותי מצוירת ריקודיה הפנטסטיים של רייזלה, ולא נדהמתי לראותה יום אחד מתנוססת מעל אחד הגגות ומנצחת בגופה הריתמי תהלוכת לוויה: היא היתה מַרש האבל, המלאך הטוב, שזרעה פרחיה על דרכו של האדם העצוב, שנטמן בשחורים.

בכל החתונות היתה היא השושבינה היקרה, שרקדה לפני הכלה את געגועי נערותה ותוגת עתידה.

כטווס החזיקה רייזלה את שובל שמלתה בידה האחת, ובידה האחרת מניפה פרושה, ודקלמה באיבריה את עצמה, הכלה הנצחית שלא תישק לגבר. הכינורות בכו אז כה פתטית, שמחרוזות הפנינים על צווארי הנשים נשרו כדמעות.

על סִפו של אותו אביב הופיעה רייזלה נוגה, רק צל צלה, אבל מלמלה עוד חרש:

"ציפורים, פרחי אוויר מזמרים!"

בדמדומי יום לילכיים וזהובים משו את רייזלה מן הנחל: לבושה שמלה לבנה, וצרור פרחים בין ידיה החבוקות.

אני רואה אותה, את הכלה הנצחית של העיירה, שכובה על מצע כלולות המוות בין טחנת המים שטחנו את צבעי השקיעה ובין חרמש הירח שסיעף זמורות לילך למען רייזלה, שמשפתיה המתות התעופפו:

"ציפורים, פרחי אוויר מזמרים!"

דבר, כ"א בחשוון תרצ"ד

דף מאלבום כְּרַכִּי

חצות יום חיוור של נובמבר. אני יורד בלי הרף במדרוני רחובות המפליגים אל נהר מפואר שמעל גשריו משתקפים העוברים במימיו הצועניים. אם להוסיף להקות אנדרטות בכל רחבה ורחבה, הריהו נופה של עיר זו. למה באתי לעיר זו, שסתווה עשיר כה בשלכת בלונדית, בקונצרטים, בתוגתו של שומאן ובגרציית מזמרות בתי הקפה?

באיזה סקוור ישבתי לצדה של נערה שצירפה בעצמה, באופן מיניאטורי, את תכונותיה הדקדנטיות של עיר זו.

יום־יום הלכתי לאותו סקוור לראותה, כשם שהולכים לאיזו גלריה לראות רק בתמונה אחת. הסתכלותי היא שיצרה מסביבה את המסגרת שהיא היתה ראויה לה: היא עצמה היתה אקווֶרלית כיאה להלך רוחי הארעי שאפפני במְסִבתה.

כשנובמבר החל להצהיב אמרתי לה בצער כי עלי לצאת את העיר. זר אני פה. ומלבד זאת דמדומיה, וירטואוזיה, אינם לפי רוחי.

היא החווירה, שדיה הקטנים רעדו. ליטפתי ברוך את ברכיה.

"תודי שעלי להפליג לכחול זה המצפה לי מרומא עד וינה."

היה לה שׂער מגוֹן התמד, ועצובה כבסיטואציה ידועה על הבמה, כבדף ידוע ברומן.

"אני רציתי כה להיות אקזוטית."

עד ערוב היום שוחחתי אתה ולמענה, והולכתיה עד שער ביתה. בסמטה זו ציין איזה כלבלב את הבדידות, ואיזה פסנתר השיר את כל גַּמוּתיו בלי הרף.

בחדרה התעטפתי באפלולית שפרחה מהגנים החשכים. באפלולית זו היה גופה העירום ירקרק קצת, ועל גבי רקע זה אמרה לי:

"אני אהרוגך!"

ידעתי שהיא מועמדת להיות טרגדיה יוונית. מכאן התאטרליות שהיא נתפסה.

"תחילה עלייך לבכות. את כה מעט פתטית!"

"אבל למה באת לעיר זו?"

"לא דימיתי כלל כי את בת שמונה־עשרה! ועוד, באתי לראות את המראות בפנאופטיקום, את האריה שבגן החיות, את קברו של מוצרט, ולמצות את הסתיו האחרון של אירופה."

עתה בכתה. בכי זה באפלולית העירומה הִבְּגירה.

כשיצאנו את ביתה רמזה לי על שני סילואטים שחלפו.

"אלה הורי! הם כל כך זרים לי ברגע זה!"

כשגלשנו מן הסמטה נתקלנו בירח, שטייל סהרורי מעל כיכר האופרה. איזה צלם רצה לצלמנו על רקעו.

כשנשקתיה בחצות ליד שער ביתה, אמרה:

"כל הלילה אביט דרך החלון."

"לשם מה?"

"אולי לא תוכל להירדם."

ביום צאתי את העיר הביאה לי צרור פרחים לרכבת. אז ראיתי שאינני יכול להגיד את צבע עיניה, וכי לא סיפרה לי אף פעם על בובות ילדותה.

ואשר לפרחיה יום־יום עד הגיעי לחוף הכחול, המוחרז חוֹל בשוליו, נעצתי אחד בדש מעילי. מוזר היה להתקשט בפרחיה הקמלים של נערה זרה, של גזע זר.

גשמים בכל הגוונים

שלוש יונים המצטנפות על כַּרכובו של חלון מביטות על הקשת בענן המתקמר מעל לגגות. ממול היונים רוקם אורלוגין־מגדל את הזמן הטחוב. העצב הוא כה אביבי, שצרורות הלילך בסלה של ילדה יחפה מחייכים אליו כחולים.

אני רואה את קַרְיָאטידות המוזאון רוחצות את ברכיהן הענקיות בנוסח אנג׳לו; כלבלב מנודה המרעיד את גופו על אחד מפסי הטראם; ישישה בשחורים המטילה צל על הרקע הרקום לילך ויונים; נערה צעירה הנועלת את כסיותיה הבהירות ונועצת בי עיני צדף. מבטי גולש אחריה כי היא, אחרי הקַרְיָאטידות, הלילך, היונים, אומרת לי את האביב לכל ניואנסיו.

אני יושב על אחד מספסלי הסקוור המשובצים עלים רטובים, ועשן סיגרייתי מאפיר יקרות את הדמדומים המטשטשים את קונטורות הכרך.

מעשֵנות בתי חרושת, צריחי מגדלים תומכים בעננים.

בשבתי בקפה, כשאצבעותיה סיגריות מעשנות, אני מדמה שדה ברגע כזה, שדה סתיו קרוח – רועה קטנה מתייפחת כששמלותיה מופשלות לה על ראשה, ואווזיה מורדפים על ידי אחד מפרשי הסופה המדרבן את סוסו; או יער בזוועותיו, יערי דאשתקד: צמרתו סורטת את השמים, גמדיו מטילים את חניתותיהם בבנות לילית התלויות בשערותיהן באורנים.

בכרך, סְלָפָה זו מבהילה את הסוסים הצוהלים לקראת הטראמים. האוטומובילים – חיפושיות לחות, דוהרים לעבר הגשרים, הנאנקים על קשתותיהם, אל הרכבות הצופרות, המפליגות.

אני מצית גפרור – ברק הוצת בראי שממול – הכול כה מופרז וסטיכי בשעה כזו!

זהו יום דֶלף המשעמם כה אנושית! באורו מתכמשות האבנים היקרות

שבחלונות הראווה הנפתחים אל כיכר האופרה, שמוטב היה להשליכן לתוך השלוליות כדי שילדי העניים יוכלו להשתעשע בהן מאין להם צעצועים אחרים.

בכל זאת – לסוחרי העדיים – קרחות צוהב, רגליים לוקות פודַגרה ועיני חשמל כתומות.

איזו אישה מהודרת מפרנצוזיות מתקשטת בכל העדיים הנ"ל מבעד לחלד.

איזה ברנש, זנב סיגריה בפיו, לבוש טלאי ארלקין מביט עליה אירונית:

"הו, יפתי! למענך אשבר את הזכוכית, את הערפל, וארגמך בפנינים וביהלומים אלה, כי דם זורח בהם, הה, יפתי!"

עצם מציאותו של ברנש פרוע זה מול נרתיקי העדיים מעליבה קשות, ובהפנותה את פרופיל גופה, נפשה, היא הולכת לה.

הוא מרים עין לאורלוגין המגדל שמחוגיו טווים את הערפל, את זממות התפארת והרצח שבלב:

"זמן, אתה מתכחש אלי! אתה מפגר או מאחר תמיד!"

נערות צעירות נרדפות בשמלותיהן הלבנות על ידי פאוני מים עליזים: משערן נושרות טיפות גשם, ומאצבעותיהן פרחי מים שליקטו כה אידילית על שפת אגם, אבל הנה מצאו להן מקלט בסוכת זרדים, ולולא שנאו זו את זו היו מתחבקות משמחה. קיטע מפוקס שפם שנזדמן לשם ממצמץ להן בעינו, מוציא את האקורדיון מתחת למעילו הכחול ומנגן למענן ולס. הן מגמשות תנועות ריקוד. איזה חתול מקפץ ברזונו מעל לשלוליות, איזה משוגע מפשיט את כותונתו סמוך לאגם שנשם מברבוריו: "הוא איש הטבע הקדמוני!"

העיר בסופת הקיץ הופכת ליער, ובתיו לעצים הכופפים את צמרות גגותיהם. כיסופי בראשית מתעוררים אז בנו – מכאן פחדן של הנערות מפני פאוני המים העליזים.

טורים (12.1.34)

שלושה דפים מאלבום

בלדה עברית

על המגדל הרם של הגטו הרומאי רואה אני את הדונה שלי עטופה פלוסין ירוק עד למניפת תלתליה.

לא נועדתי להיות רפאל סַנציו, שימשח את איקונין שלה על כיפות בתי־הכנסת, את איקונין של זו הצנועה יותר מכל מדונותיו.

סמטאות הגטו נוהרות אל עשר אצבעותיה, העדויות טבעות שנעשו לקמעות.

הדונה שלי היא השולמית האבלה, שגלתה מעל דפי שיר השירים, למען ציירי ישראל היושבים היום בפריז וקובעים אותה בכוכי עיניהם.

רנסנס, על שיאֵך מתנוסס המגדל הרם של הגטו ועליו הדונה הישראלית, המלטפת באצבעותיה את סמטאות הגטו, שצל צלבו של "פטר הקדוש" שרוי עליהן.

אני מדפדף בפסיפסים קדומים, באקוורֶלות פרימיטיביות המספרות את ילדותה. בתמימותה ניתנו לה צעצועים אחרים מאשר לילדי הנוצרים. הנה שניים מצעצועיה הסמליים: בידה האחת פרש צלבן שהטיל את חרדתו על ימי הביניים, על השולמית הפעוטה; בידה השנייה עלם עברי עשוי ממין מתכת קלה, תגליתו של לֶאונרדו דה וינצ'י.

כשפעמוני רומא מכים את גלי הטיבר, הדונה שלי יורדת במעלות המגדל, כששובל עננים שנאחזו בקשת טיטוס בידה.

אחריה עולה ליל אביב, ליל אביב איטלקי עשוי סרנדות ובַּרְקָרוֹלות. צלבי הזהב זורחים בשמיו, שהם פרוכת תכלת שבנות הגטו רקמוה באיילות יהודה, ושיבצו בהן את עיניהן.

אני יורד בעקבות הדונה שלי, כלת הגטו, שעיניה צורבות את כל ציירי הרנסנס ואת תלמידי רמברנדט היהודים, שמכחולי האמנות הצרפתית בין אצבעותיהם.

היא עוברת, הדונה שלי, שבעה חדרים, שהם שבעת ימי השבוע, המרופדים כל אֶטוּנֵי ומשיי אסיה הקטנה, שאביה הביאם על דבשות גמלים לאורך הבוספורוס.

היא משתהה בחדר השביעי, בשבת ילדותי שבה שיחקתי אתה באגוזים. זהו הטרקלין שנברשותיו מאירות באורן הברונזה את השושבינות הצעירות והנוגות. ידידותיה משמשות מניפה ליופייה, מחבקות אותה כי מחר יחבקנה אחר, מנשקות אותה כי מחר ינשקנה אחר.

בדממת חדרי מאזין אני לצלילי הכינורות המסתלסלים לחלונות, כינורות בגטו שווירטואוזיהם נמצאים כיום על בימות הקונצרטים בין צרורות פרחים לבין פרשי הצלבנים מימי הביניים.

צעיף כלולות משתלשל על פני הדונה שלי, העטופה עתה פלוסין לבן, ומשק הפנינים על צווארה הוא כה בתולי.

מעל למגדלי הגטו יורדת החופה, הנושאת על אפֶריונה את לביאי הזהב של יהודה.

העלם החתן?

זה אני, שלא זכיתי להיות רפאל סנציו שיקבע לנצח את האיקונין שלה, שלא זכיתי לראות דנטה אליגיירי שיגיד לביאטריצה העברית: הה, שולמית, מבושמת את מסתורי פלורנציה וירושלים!

השושבינות בוכות, עוגבי הקתדרלות הומים, ויוני ארונות הקודש עורגות.

מוזיקה זו היא שנתנה קצב לבלדה זו, שפניניה ועיני הדונה שלי קבועות בשורותיה.

בשל הדממה הרבה אשי הלפידים אינן נעות בליל האביב, המים מתחת לגשרים אינם זורמים, ושפתי הדונה שלי אינן נעות.

אבל הנה מבליחות דמויות בשערי הגטו: הפרשים על סוסיהם עטופים כבֶּגנות שחורות, והצלבים מלבינים עליהן.

"דונה שלי, כלה שלי, הבי לי ידייך בליל הרנסנס שפרשיו עטו עלייך, כי יפה את מכל המדונות של רפאל, של טיציאן, של בוטיצ'לי! גם אני אדרבן את סוסי המכונף, ונדהר מעבר לקתדרלות שאנג'לו

פיאר את כיפותיהן, מעבר למגדלי הגטו שאני מגלפם על גבי טבלאות נחושת! עם שחר, עם שחר שאין מאחריו לילה, שאין מלפניו יום, תשכבי לצדי זכה ומתה בשמלת כלולותייך מפלוסין לבן, וצרור פרחַי חבוק בידייך!

מול הסופה

זולת הדייגים שהטילו על החול את רשתותיהם כדיסדוקסים, הוצג הוא נוכח הים ללא אוניות וללא שמש באופקו.

צריפו, שנעגן לגבעה, חרק ברוח על חלונותיו, דלתותיו, ספרי הפיוט בכוננית והעתקות הציור על גבי הקירות.

הוא התפשט באטיות, העננים רשמו את צלו העירום על החול, על סלעי האזוב. החורבות שהתנוססו במרום העיר העתיקה נתמלאו אגדות שודדים.

גמל חשוף דבשותיו דהר לעבר הים.

לחמי התחיל לרוץ בצעדים קלים על מרבד הקונכיות, שמגעו מלא נועם היה. לאחר שנים רבות ללא יער, ללא רעמים, לאחר המון ספרים שהעתיקו את הטבע בפירושים שונים, הוצג עתה מולה כמול מלכת כשפים, שחרגה מכל הארמונות שבהם כִּלאוה בעלי הדמיון.

לחמי רטט כולו מאון: סלע זה המגודל אזוב כפֵן ישיש, הוא יטילו לתוך גלגל הסופה שהחל להסתחרר.

איזה שמים, איזה ים! בזירה זו עליו להיאבק עם כוחות איתנים.

הוא לא דמה לבן אדם שצריפו חרק כסירה שניתקה מעל עוגנה, ושצרור בגדיו מוטל היה על מרבד הקונכיות. הוא דמה יותר לאליל שפַסלו יעדו לכתת את הרעמים המשתלפים מן העננים.

לחמי נסוג אחורנית כדי לכופף את הרעמים על חזהו, אבל צלו האנושי כבר אפף גוף אישה שמוטלת היתה בטריקו על החול.

"מה את עושה פה ברגע כזה?"

"אני מחכה לאוניית הסופה."

כאתלט זקוק היה לחמי טרם צאתו לזירה למעט רוך.

"אני," אמר, "אני מחכה לסוסי."

בינתיים והדייגים ברחו עם רשתותיהם לעבר המערות, האוניות באופק צפרו, ושורי הסופה דהרו בהכותם על גבי הגלים בטלפיהם.

"אתה מפחד?" שאלה בשטחה את שׂערה הרטוב על כתפה.

"כן. כי ייתכן כי את אשת ים או 'גירל'."

"אני רק בת עשרים ורוצה למות.

"עוד מעט ורעם יהממני! רצונך למות אתי?"

"את מפריזה, גם בשנים וגם בעוז רוח."

היא הזדקפה על רגליים נאות. סרט היה בשׂערה הלח, ובהנידה קלות את אחוריה רצה לעבר הגלים. לחמי רץ בעקבותיה כי הבדידות ארבה לו מן העננים. בהיכנסה למים הערימה על עצמה גלי קצף. הסופה ששרקה מלודית הדהירה את סוסיה. הוא המתין לנערה על החוף וחייך טרגית לאכזריותו.

במחי אחד הריקו עליו השמים את אשפותיהם. בין חציהן הופיעה היא שקראה לעצמה באינטימיותה סטלה.

"בוא," אמרה, "אינני רוצה למות יותר. אולי אוהבך!"

הוא משכה לצריפו, שהתנופף כדגל שחור בתורנה של אונייה נטרפת זו. את פניהם קידמו ספרי הפיוט היקרים, דיוקנאות הקירות שביניהם התעופפו, כשחפים אפורים, דפים קטנים שעליהם נכתבו פירושים מודרניים על הירח...

בייאושו לא אסף לחמי כל זה. עליצות תקפתו נוכח הסופה, שהתקשטה בכל תֵאטרליותה, ועל בימתה חבק את סטלה ונשקה כשחקן ותיק.

טיול

"צריך להתיז את ראש הירח מעל גופו השמימי!"

האיקליפטוסים שמשני עברי הכביש מלבלבים באור לילי זה. האישה בכסיות הלבנות, בפה הכרמין הרווי, בעיניים שבבואות הנוף בהן, שואלת בחרדה:

"להתיז... מדוע?"

הפרדוקסליות הלילית היא חריפה יותר מזו היומית, ובן לווייתה משמש לה לפה:

"כדי לגזול מהמשוררים את ההשראה, כדי למנוע מחתול שמימי זה לטפס על החלונות. ועוד ריבויה מרגיז – כי אין זו לבנה אחת כי אם הרבה לבנות. דמי אותה ברגע זה בשמי פריז: פנס סיני בקרנבל, כי פריז היא קרנבל, זוהי אקסיומה!"

צללי שני הטיילים בין שדרת איקליפטוסים, בארץ שבה הֵנם, ששמיה בליל כסלו קערת כסף חרוזה כחול, אינם סתם צללים של שני טיילי כרך שכל פתח בית קפה בולעם.

"ומה נעשה בלי ירח?"

"אפשר לקבוע פנס חשמל, מין רובוט שמימי."

"אבל לחשמל יש צבע קמל."

"וסבורה את שתמיד מסוגל אדם, יהא זה פיוטי מאוד, לשתות מלנכוליה יינית זו."

"אני יכולה..."

"את..."

שעטה קלה שטה מאחריהם. צל הסוס הסתער על האיקליפטוסים. נראה היה שהוא שוצף משום שהעצים כופפו את צמרותיהם.

"דומני שזהו סוס ללא רוכב. איזה קו גמיש לצווארו!"

"לשם פנטסטיות," אמרה, "אתה תאחזהו ברעמתו, ואני אעלה על גבו. ארכב רק עד פאתי הסיגל של ההרים ואחזור אליך."

"ואני אהיה הפרש המהלך ברגל?"

הסוס היה כבר כה קרוב, שהאספלט רטט מתחת רגליהם. הוא עבר בדהרה ככל הסוסים בלילה מאוכף רוכב שבלוריתו בצמרת האיקליפטוסים, ועיניו בלבנה ששטחה לפניו כביש מבהיק.

"רואה את שהאגדיות היא אש בנגלית!"

"ומשונה שהאגדיות היא תמיד לילית, כחולה וקרה."

"זהו כבר דיאלוג בנוסח מֶטֶרְלִינְק."

"אני אוהבת את מטרלינק משום שהוא מגדל מאה וריאציות של פרחים לא סמליים כלל."

פרדס חשף לפניהם את פנסי תפוחיו. הצברים שגדרוהו דמו לטורי גמדים מזוינים סַיפי מחטים.

"האם לא מוזר שלפני שעה ראינו את בתי הקפה, אנשים מפהקים מול הרדיו?"

ברושים שִׂרטטו את פלכיהם באוויר.

"איפה שאר בני הדרך?"

"השחור בְּלעם והקיאם לכחול, לכן הם שרים."

"והאוטו, אייהו?"

"הוא רובץ שם ככלב סהרורי."

יותר לא דיברו. האיקליפטוסים, הברושים, הפרדסים הלכו ונשנו. במונוטוניות זו טיילו זמן רב. עבר גמל: אלמוגים ופעמון בצווארו, שהנעים בצליליו לחמור הקטן שהוליכו בחבל. קו הומוריסטי זה עושה את הנוף אינטימי יותר.

הם פנו במשעול שצבעו, האוכרה, חרוש היה. על רקע הצברים האגדיים עמד שומר רֵאליסטי על רובהו ועל שתיקתו האנושית.

הגבעה נחשפה דבשתית. במדרון הדבשת נבחו כלבים, וצריף היה מואר בתריסיו. פנימו מלא היה עשן סיגריות במקום עשן הירח. על לובנו העני הצטיירו פני אנשים, שבעיניהם עוד השתקפו מראות הדרך.

אני מסיים פה כאדם הנועל דלת, יום, לילה וגם טיול.

טורים (30.3.34)

הבאר, הטלה והצייר

אבא דישן בהיסח הדעת את הסיגרה. מיד האפיר השחר בזקנו, בחלונות. אבל אני עוד הגפתי עלי את וילון הלילה שפיפיו אפלים ומלטפים.

אבא כיבה את הנר הנעול בפמוטו, ושלכת אפר התרוממה במשעול שבין חורשת התוספות ושדה הגמרא: ראשית סתיו היתה – מכאן הזהב העמום שעל גבי הש"ס הצפופים בארון כאילנות.

ידי סבתא, הידיים האוהבות בנשים, סילקו מעלי את הווילון אגב דגדוג חייכני. פקחתי את עיני: השחר כה בוסר היה, כה ירוק, אבל מעיני אבא הציץ בשל וזהוב. נאחזתי באבנטו, שבו רגיל הייתי להשיר מעל הארון את קופסת האתרוג ותרמיל האגוזים.

השארנו את הסבתא בתוך הפלוסין, המשי, הנזמים, עיניה הכחולות, סידורה עם מנעולו השבור, והסטנו את הבית לתוך הערפל.

תרנגול קרא מעל מעשנת גג, והתנודד בכנפיים פרושות כלוליין על גבי החבל. כיכר השוק הסתובבה מסביב לבארה. דרך הסמטאות הגיעו געיות הפרות, שהעלו גירה את השחר, נעירות הסוסים, שצהלו באורוותיהם לקראת השמש, וריחות הלחם של הגרנות המלאות.

עברנו את ספי החנויות, שנתמעכו ממגפי האיכרים. הרימותי את ראשי אל השלטים והשתוממתי: סוז'טי שאגאל התנוססו עליהם ביתר פשטות.

בינתיים והשמים בלעו את כוכביהם, ואפר הסיגרה של אבא נשר על שרוולי.

"אבא, תפארתו של האתרוג במה היא?"

צרור ערמונים מרשרש.

"בגוֹנו, תוֹארו, בני. אין תפארת אלא בהם."

איזה אופה מעשן את מקטרתו דרך גגו.

"אבא, אני אוהב את ריח האתרוג! מאוד אני אוהב את ריחו!"

"זוהי, בני, התפארת המריחה."

הנה מרתף המאפייה. כיכרות הלחם המכורכמות ומבוזקות כמון הולכות ונשנות על גבי המִרדים כימינו השלווים והשבעים.

"וענבים, אבא, גפניהם היכן?"

פרה יוצאת מרפת כאישה כבודה מעזרת הנשים.

"הרי כתוב: 'איזו ארץ משתבחת בגפנה...'"

לנגד עיני: שתי קלתות – אחת שופעת אשכולות ענבים סגולים, והשנייה אגוזים בלונדיים. ביניהן ילדה המטלטלת את זנב הארנבת המפצחת. אני נוגע בקודקודה מצבע הפרג, המופשל ממעל לרקתה שהמסרק טאטא את שׂערה. כזה הוא החג על שולחננו, המכוסה מפה עתיקת יוחסין עם שולי זהב.

אני מסב את הראש: ילדותי המתולתלת מציצה מכל חלון וחלון.

הנה חצר בית־הכנסת ודמויותיה. הפנסים שבידיהן מציגים אותן באורצל. באורצל זה אציג כמה מהן.

הנה ר' פייביל: בין קַנדֶלַבֶּר הכסף, שהדליק את נרותיו בשמש השוקעת בחלונות, ובין ריח השיבּוטים הוא מכניס לבין רווח הדלת את זקנו התֵּישי, שצחוק נתלה בקצותיו, ואת הקנקן שהיין מצבע הענבר מתנדנד בו כמים בפלג. הקפוטה מתכרבלת מסביב לגופו כשטיח מעוך המודלף חלב. הוא נועץ משפך בבקבוק הנתון בידי ומוזג את הנוזל המשכר שהוא היקב שלו.

"היין הזה מהיכן, ר' פייביל?"

זקנו מניע את קרניו הצוחקות, מפקק את הקנקן ותוחב את המשפך לתוך קפוטתו:

"מצימוקים, ואלה באים מִקְרים...!"

לא פושקין ולא מיצקייביץ' לא סיפרו לי יותר על קרים מר' פייביל, שאסף לתוך קנקנו את האזמרגד של כרמיה. זה היה הדיאלוג הראשון ביני ובין הליריקה.

הנה משה גוטהלף: הוא שען. התוכים של כרכובי השעונים מנקרים לו את שׂער ראשו – מכאן קרחתו הלחוכה. הוא מרשה לי לענוד על האצבעות את כל הטבעות המוחלדות המתגוללות על שולחן סדנתו (האם גם זהב מחלידי!), ולהגיש לאוזני את השעונים השתוקים. בחגים הוא מחלק לנו,

הילדים, אגוזים מכיסיו האלכסוניים, ונועץ בנו את עיניו כשודד ים את פגיונו.

כתום המלחמה הוא ייסע לאמריקה. עצוב היה כי השאיר מאחריו המון כלות שטרם זכו לענוד את טבעותיו, בית־קברות של שעונים, ואת אגוזי החגים שהיה מחלק לילדים, כי עצמו ערירי היה.

הנה משה׳ל המשוגע: כדיוגנס גר זמן רב בתוך חבית בקרבת ברווזים. "בני אלמוות הם," היה אומר, "שכן טיפשים הם!"

היה מקלל את עשירי העיירה במליצות תנ"כיות. הדור הצעיר נתחנך עליו. גולגולתו היתה קרוחה ובנויה על גבי תל. תירץ את ארדיכלותה המשונה:

"המלאכים אשמים בכך..."

היה מתייחד עם הכומר הישיש בסוכת זרדים ומתווכח עמו בנוסח ימי הביניים. יוצא ממנו עם צלצול פעמון הכנסייה, ועם שוב העדרים.

"נו, משה׳ל, הוא יתייהד?..."

זה הרים את עיניו ליוני הערב והשיב בחיוך:

"מסכים, בתנאי שימנוהו רב בק"ק..."

הנה מוטילי הספקן: חטוטרתו דמתה למלתחה שבה טמן את נדודיו, זקנו מרוט מהגשמים המצליפים כי היה מודד בשעליו את פולין על עיירותיה ויערותיה, ומנער בערבי החגים את אבק נעליו לפני סף ביתנו.

היה מביא לי בקופסת הטבק האינטימית כעכבר כיס צעצועים פילוסופיים, צובט לי בנוסחה חדשה, ומפייט, שכן דבק בו בושם הדרכים: "הצדיק מ... לובש אטלס לבן, ובשבת הוא מקדש על גביע יין הדומה למגדל שלמה ופנינים באשנביו..." או: "בין גשם לגשם אכלתי אצל פונדקאית אחת בולבוסים עם בארטש של שום... היהיהי..."

מתוך ספקנות היה מסכר את התה במלח.

"מוטילי, זה למה?"

"היינו הך, בני, הסוכר נמס והמלח נמס! היהיהי...!"

וצובט לי שטנית.

בינתיים הוארו הצבאים המצוירים בחלונות בית־הכנסת. אם כי צרים וקמורים היו, זקפו בהם הצבאים את קרניהם המסתלסלות כגזוזטראות. זה היה סודו של הצייר.

הסיגרה של אבא השירה כעץ את שלכתה עד תומה, ומשהו כחול

התחיל רוסס באוויר. פנסים עברו, פנסים הגוררים אחריהם שלוליות אור. מארובת ה"מקווה" הגיחה לילית מכורבלת עד זרועותיה הערומות בפרוות סנאים גנובה, והעבירה צמרמורת על פני השדות – מכאן הכפור הדק בראשית סתיו זו.

בין הווילאות הכבדים והנרות הכבדים שבחדר הרבנית, להבדיל בין טומאה לטוהרה, שוחחו נשים אחדות מיוחסות כרס, פימות ונזמים על ההפקרות של ה"ניימאדישקייטן" ר"ל, בעוד שמעבר לקירות ישנו בנותיהן בכותנות לילה חרוזות מלמלות קרם וחייכו לחלומותיהן.

הנה יורד רבנו מהמדרגות הלולייניות של ביתו, ופנסו המודלף של השמש לפניו. הרב פוסע כמה פסיעות עד לסף היום – כי פנסו של השמש נגה ככוכב בוקר, ולילית כבר היתה מאחרי כל היערות.

הרב מנענע את גופו כלולב, וזנבות השטריימל דומים לשועלי שלמה. את מי השביע? את הטל שירד על גגות ישראל המוריקים מאזוב כקפוטת האטלס שלו, את הגשמים שישרו עצבות, את התפוחים שיגדשו את עליות הגגנים עד לאשנבים המזוגגים קורי עכביש?

הרב הכניס את ידיו לתוך שרווליו המרופטים ונשתתק.

בבית־הכנסת כבר רנו הסנוניות מתחת לסיפון המצויר עננים מגובבים. ראינו חסידה שיצאה מתוך צמרת היער והחלה להסיר ברגליה האדומות את הערפל הירוק מעל גבי השדות.

הוא ליטפני, רבנו, בידו הימנית. זו היתה יד פסנתרן כי אצבעותיה הארוכות ניגנו – עוני קדוש: כי זנבות השטריימל החכימו כשועלי שלמה, בקפוטתו השחוקה השתקפו כל קבצני העיר; גלות קדושה: כי דמה לירמיהו של לֶסֶר אורי; בדידות קדושה: כי התגורר מול היערות הדוממים; טבק קדוש: כי היה זה שעשועו היחידי בהאי עלמא; חוכמה קדושה: פרנסי עירו העלילו עליו כי הוא שוטה ר"ל...

אני הצצתי לתוך עיניו, שגבות מדובללות כשולי גג סוככו עליהן: מעורפלות היו אלה העיניים כהבקרים שהשכימו להאפיר בהן.

כשני אבנטים נשתלבה שיחה בין אבא והרב. צלליהם שכה טלולים היו עטפוני. רגע עצמתי את עיני מנועם. כשפקחתין ראיתי את היערות מפולחים על ידי רכבת מהירה, ואת כוכב הבוקר שהבהב בפנסו של השמש בדרך לבית־הכנסת, שחשף את גגותיו בכפור עמום ככסף תכשיטיו.

על הסף מברכות אותי היונים המפוסלות שעל ארון הקודש. הן ערות

כבר, בעוד האריות הרובצים על כבש המדרגות מנמנמים עוד כשפניהם מכורבלים ברעמותיהם.

הרב מתייחד בין שני הצבאים שבכותל המזרח, המגשרים את רגליהם הקדומניות ממעל לראשו; אבא מעיין ברמב"ם רב־מידות, מעוך כנפות, קרוע גב, הדומה ללמדן מופלג ואביון שמִבין בלואיו מבהיק מצחו כשן יקרה.

אני מתהלך בסטווי העמודים התומכים בעזרת הנשים. שם מרובים החלונות קמורי המשקוף המצוירים חיות בסגול ובירוק. מבעד סילואטותיהן השקופות רואה אני את שדות ילדותי לוהטים ודמיוניים. מבין גלילי עזרת הנשים מציצים שביסי הנשים הזקנות, הדומים לכרבולות תרנגולות.

אלה בשבתות החורף: עורבי השוק מהודרים במשי, בחלונות פורחים עציצי כפור עם פרגי שמש. מסמטה יוצאות השושבינות מעוטפות אדרות קטיפה, וביניהן כלת השבת היפה מאוד כי פניה מפודרים בצחות השלג, ומצעדה קל הוא בנעלי הלכה שאבזמיהן זורחים. אחריה סרח של נערות קטנות: כלות מיניאטוריות המחזיקות בידיהן תרמילים, ובהם אגוזי ולש, צימוקים כחולים, מרמלדות בצורת סהרונים – כל אלה יומטרו על ראשו של החתן המתנוסס מעל האלמֶימָר. עם התינוקות ילקטו אגוזים וממתקים אלה הצבאים החולמים, היונים הכשרות והאריות המנמנמים, כי גם החיות לקקניות הן!

בינתיים והדמויות מתעטפות בין חלון לחלון בטליתות המצויצות עוני. הסנוניות דואות על ענני הסיפון שהשמש היוצאת מבין עננים אחרים, לא מצוירים, מווּרידה עליהם. אותה שמש המשולה למרכבה נכנסת לשנים־עשר המזלות שצייר אלמוני העלה כפרימיטיבסטן מבורך על כותלי עזרת הנשים.

הנה מזל מים! זו באר ילדותי שדובדבן סִדוק רעם פרש עליה את נופו בעומק החצר, שממנה השקה יעקב אבינו את צאן רחל, שלתוכה זרקתי אבנים למען גרש את השדות הצוהלות מארמונה הירוק.

הנה מזל גדי! לא גדי אלא גדיים שניים אפרוריים, שרגליהם עמדו על בלימה בתוך השחר.

הנה מזל עקרב, הדומה לחיפושית זהב והזוחל על יוסף הנער, בעוד השמש כבר סורקת את צמותיה הדחוסות של מזל בתולה. שפתיה של זו חייכו, משולות להדסים, וריסיה הכבדים הורמו מעל גופה.

מאין רימונים הטילה השמש על הכפות של מזל מאזניים את מזל דגים, ששטו תאומים בתוך חשרת מים שקופים: ראש לזנב, זנב לראש.

צייר זה שראה רק אריות מצוירים וחתולים חיים שיווה למזל אריה דיוקן אנדרוגינוסי.

מי היה צייר מזלות זה שהשמש עברה בהם באלכסון, בדילוג, והשתפכה לתוך קפלי וילונות הקטיפה שחיברו את סטווי עזרת הנשים? צייר זה לא בר מזל היה – מכאן עצבות זו בעיני מזלותיו. הוא בא מאמשינוב. מאמשינוב זו שאיכריה דקורטיביים כבבלט פולני, שאבנטי חסידיה נגררים על האדמה. הרבי – אלון יער העתיק שבצמרתו אמרו כל הזמירים שירה – העיד על הצייר הנ"ל כי יש בו ניצוץ של בצלאל.

אני ראיתיו: בוהמי ותיק עם פאות זקן מכסיפות, שנתפס בטעות לקוביזם מזויף. בעיניו ובקולו עוד רן התָּמד הנשפך במועדים בחצר הרבי בפכפוך עמוק.

עיני עוזבות את פני הצייר וחוזרות אל שנים־עשר מזלותיו: מוזאון ילדותי!

בינתיים כיבתה השמש בהיסח דעת את הנרות, את חיות החלונות. כשעמדתי עם אבא על סף בית־הכנסת נפתח היום ירוק מעורב זהב, שהאתרוג בישמו מבעד המוך, והאגוזים נידרדרו בו בעצב צוהל.

טורים (27.7.34)

שאול מול דמות שמואל

צַלמי שלושת הסוסים ורוכביהם שטו על המדרון. גפנים האפילו במדרגות, צבי דמם על סלע, יונים נפלו כחֵצי זהב לתוך החגווים, והעטלפים טרם רקמו את החושך.

יחד עם הלילה יצאו לבקעה שנתמלאה בו כאגן. סוסו של המלך היה כה לבן שהאיר את האופל: נחיריו שאפו כוכבים, ופרסותיו הִכו על האדמה הקלה כשמים.

לפני שדרת עמודים מסועפי כותרות נעצרו הסוסים. אור מדורה צייר על גבי העמודים ראש פתנים של אישה וטבעותיו השחורות של נחש. האנשים צונחים מסוסיהם. הנחש מיתמר אל הלילה כעוף שחור. האישה מתיזה גִצי אש לתוך עיני הסוסים:

"נחש זה הוא בני."

שאול:

"דמות אני מבקש ולא את בנך!"

האישה:

"אולי הבאתיה באוכף סוסך?"

שאול:

"האישה, בעיניך, או בעיני נחשך צפון עצבי!"

האישה:

"בני, לעצב – יין הכוכבים המשכר!"

שאול:

"מזגיהו לתוך גביע!"

האישה:

"רק לרעל האהבה אדע עשבי מרפא."

שאול:

"נשים בוכות עתה עירומות באוהליהן."

האישה:

"וי לך! עצבך גדול מיופייך!"

שאול:

"עני לי, לילה זה – את שחרו יראה?"

האישה:

"אראה את העטלפים הרוקמים את חושכו, והצבאים המקוננים על הברֵכות."

שאול:

"העלי לי את הדמות. כי בין הלילות תשבי, והמתים בנייך!"

האישה:

"גם המתים מתו כולם!"

שאול:

"והנחש?"

האישה:

"הנחש הוא בני."

שאול:

"והאש?"

האישה:

"זו מראה?"

שאול:

"מה את רואה בה?"

האישה:

"צללי מוות המלטפים את רגליך, וראשך כצמרת המיתמר מעל ללילה! מי אתה? הה, מלך אתה!"

שאול:

"את מי תראי עוד במראה?"

האישה:

"את אלוהים אראה: כי דמות הלילה לו, כי דמות היום לו!"

הנחש נמוג.

הדמות: "בעלת האוב הלכה לשתות כעוף צמא מהאופל."

שאול משתחווה לפני הדמות.

הדמות:

"למה קראתני?"

שאול:

"כה עצוב וצר לי!"

הדמות:

"וכי אביך הנני, ובני המבועת הנך?"

שאול:

"כן, אבי הנך, כי אתה ליטפת את תלתלי הנער בצל זית."

הדמות:

"וכי את תלתלי הנער ידי אב ליטפו?"

"כן, אלוהים הוא שקראך אליו באישון לילה, אליו כאב את נערו המפחד מצללי הדברים."

הדמות:

"וכי אביך לא אהב אותך?"

שאול:

"כן. בעודני נער לימדני לירות מקשת בחורש דקלים, נחשים צד בין הסלעים למען שעשעני, ובאוכף סוסו הושיבני.

"נעורי חלפו כיורה העליז?

"והנה היום שהציגני לפני שערי עירך, לפני השואבות שדיברו אתי כשכדיהן על ראשן וצמידיהן ברגליהן. עם שחר קראתני על הגג, את טלליו יצקת על ראשי, ונשוק נשקתני כאב!

"למה עשיתני מלך, למה? האם קול חלילי לא ערב לי, האם לא אהבוני כבשַי, האם לא הגו יונַי באמירי הארזים, האם לא קשת טוב הייתי, והאם לא חיכו לי הנערות?

"אחר שלחת אלי את הכנר היפה, כדי שאטיל בו את חניתי מאהבה!"

שאול, פניו מולטים באדרתו, בוכה.

הדמות:

"למה קראתני מבין הצללים?"

שאול:

"צר לי, אבא. הנה כידונות הפלשתים באופל, ולעיני הכנר היפה, ואני המבועת!"

הדמות:

"ואנוכי, מה אעשה לך?"

שאול:

"אנא, אקדם את השחר, את האויב בצל אדרתך, כי אבי הנך!"

הדמות:

"הקשב לכינור בין ההרים, הוא קוראני אליו, עצב צעיר זה!"

שאול:

"אנא, אבי, אל תעזבני!..."

הדמות נמוגה. האש דועכת, ושאול באפרה כשהנחש מרפרף על גופו. בעלת האוב קולעתו סביב עמוד. הנערים מרימים את המלך.

האישה:

"אורחי הנך, בחזיונות שיעשעתי אותך, הנה ואשים גם לחם לפניך."

שאול:

"האם גם לחמך כה עצוב יהיה?"

האישה:

"אין עצב בלחם."

השחר מכחיל בעיני הסוסים. שאול ונעריו עולים עליהם, וצלמיהם שטים באופל הניגר מתוך לילו.

טורים (15.6.34)

שלוש מיניאטורות

חלונות

על סף ארבע תקופות השנה היה מופיע בצל שלושת הלילכים קרוחי הנופות.

על בלואיו משוך היה חוט של טרזנות, דש מעילו מופרח, בלוריתו עשויה, ופרצופו מואר עצב גרוטסקי.

עם כניסתו לחצר נתמלאו מסגרות החלונות דמויות, וילדי המרתפים יצרו מסביבו חצי גורן.

ידיו בכיסי מכנסיו המשובצים, סנטרו בכנפי עניבתו השחורה, המתין הזמר בצִלם הלא מבושם של הלילכים, כי לא שר היה אלא מתוך השראה.

בינתיים: השפחות שיגרו זו לזו את הלצותיהן, כלבים התגרו על קרון האשפה, תגר סחבות טלטל את קולו המעוך.

הילדים לא גרעו ממנו עין כי העריצוהו, אם כי לא הבינוהו משום שרגילים היו באמנים נודדים ממינים אחרים, כגון אב עיוור, ויתומתו בעלת צמות דחוסות; מנגן קיטע באקורדיון; שלישייה שנצטרפה מחצוצרה עצבנית, כינור צרוד, ויולנצ׳ל נוהם; מפזם פזמונות רזה ככלונס ופתטי מאוד; בולע צפרדעים, שהשמיעו בהרמוניה מפליאה שירי עם מתוך בטנו.

לאטו יצא הזמר מתוך קיפאונו העילאי. הרפרטואר שלו מגוון היה, אם כי מקוטע כסולם קולו. בחיבה יתרה היה שר דואטי אהבה.

הנערה תינתה את לבה מתוך גרונו בסופרנו בכייני, היינו ירח על צמרת החורשה, היא ליד החלון בידיים שלובות, ואהובהּ – בצל הלילה.

לאוהב היה בס רועד. כרומאו העיד על רחשי לבו את הזמיר, את הכוכבים.

הדממה שפעה מעציצי הפרחים שעל ספי החלונות, מצרורות הראשים שהוגשו לו, מהראי הכחול הקבוע במסגרת הגגות, שהחזיר בבואות ציפורים.

דיאלוג האהבה נמשך. הזמר בידו הגרומה זעם נגד הגורל: מדוע נמוג הכחול באפור, מדוע נושרים הפרחים קמלים?

הבס והסופרנו התייפחו לפי קצב הפיקה שהתרוצצה בגרונו של הזמר.

מחיאות הכפיים הִכו על ראשו כדלף. חיוור ונוגה היה יותר מלֵצן מפוּדר.

מעריציו הקטנים השירו לתוך כיסי מעילו המטבעות שנידרדרו מהחלונות. הזמר, נעדר, הדור בבלואיו, יצא את צל הלילכים.

האדם הקדמון

בקפה היה מצטנע סמוך לראי המרובע שאנושיות ערבית הטביעה בו את פרצופיה, או בצל דקל חבוט הכפות שהשתרטט על סיפון בד מכוכב פנסים.

ברגיל ישב כבד טורסו לפני כוס תה, לא עישן ולא השתעמם. במסיבה קטנה הבחנתיו לתימהוני במסגרת החלון על רקע של צמרות ברושים.

היין נצנץ אותו לילה בתוך הכוסות, רווי מתמיד. גם לו הוגשה כוס. הִבְעָה את שפתיו הגמלוניות וחייך. ראיתי שהוא יצק את יינו לתוך הלילה.

על ספת פלוסין אדום התגפפו הזוגות, והיין ליפף את החושים כנרקוזה.

הפייטנים שבהם ענדו זרים אנקריאוניים מודרניים, היינו קלועי פרחי רוש.

הנה הכריז מישהו:

"מולא יראה את האדם הקדמון."

הפסל הרוֹדֶני זע ממסגרת החלון. הים ניפץ את דוכְיוֹ בכחול.

כן, זה היה האדם הקדמון. ואולי גם בצלמו. מגור איתנים אפף את כולם.

האקספרסיה הפראית שנתגלמה באינטרפרטציה של אדם זה הדהימה.
הכול דימו לראות בפעם הבראשיתית כוכבים כאלה בצבאותיהם, צללי אילנות אלה, דמות ירח זה, ואת הנשים הגפופות פה. מולא שאג כאל מיתולוגי מעוצם האיבה, האהבה.
בן רגע חזר הכול לקדמותו הלא בראשיתית.
הנה היין בעיניים עמום מאוד, הנה הברושים על רקע הים, והנה האדם הקדמון, הדומם, חיוור מאוד במסגרת החלון.

סקיצה בנוסח רמברנדט

פניו מולטים עד קימור גבותיו, דמם שאול.
סמוך לו, באורצל תימרה חניתו.
בירכתי האולם עמעם הכינור את תבניתו.
הדממה נבעה כצללים.
באופק שיקפה איילה את דמותה בראי אגם.
רגע חשף שאול את פניו, את ידיו העמוסות עדיים.
מבטו ניגר לאורך החנית, חתר אחרי הכינור.
פתאום הזדקף: אדרתו בעקבותיו, שוטט לאורך הכתלים.
הוא בא עד לכנר.
פניו של זה במסגרת תלתליו מוארים היו.
שאול ישב ממולו.
הכנר הזיע את הצללים.
מראות התייצבו לפני שאול. פעם היו אלה שלטים באור השחר, פעם תופי נשים לאור לפידים שהתאבכו כברושים.
שאול רץ לחניתו, לפתה, אבל זו צנחה מנועם.
יונים הגו באמירי התמרים, כבשים נעו לרגליהם.
הכנר קיסם בצללים, קישתם ממעל, ריפדם מתחת, והרדים בהם את שאול.
אז שוטטה דמות דוד באולם. הוא בא עד שאול.
מבטו גלש על עפעפיו המורדים, על זקנו המאפיל, על החנית שעצרה בצללים.

הוא נמלט לכינור שביטא את האופל, דמות האדם המולטה, הנוף שפתח את גביעו לכוכבים.

הנה הכה הכנר באופל הנשפך מתוך לילו.

המגור לפת את שאול, והוא לפת בחנית.

מראות פקדוהו:

הנה צלמי אנשים וזינם: צלילי המיתרים חיקו את הכידונות בהכותם בשלטים, בקובעים, בשריונות;

הנה הנשים המעשנות בעיניהן כבלפידים, המעגבות בתופיהן את העלם – כי יפה הוא, כי גיבור הוא.

שאול התרומם וקלע את החנית בתבנית הכינור.

הכנר נמוג מאחוריו, ומצעדו בלילה כה רך היה.

מולט עד קימור גבותיו בכה שאול.

גזית (תרצ"ד)

שלושה לילות באונייה

כשפקחתי את עיני היה התא מוצף אור ירקרק – אור אקווריום.

האם קלח אור זה מאגן הזכוכית ששמר על שולחן הכתיבה שלי, על אביב ימַי עם צמחי אלמוג בחולו ודג זהב שהתרוצץ בין הגגות שהשתקפו בו?

או אור זה קלח מהאוקיינוס שמסגרתו עשויה היתה מיערות ההובנֶה של אפריקה, מנופותיהן הענבריים של נשי יאווה ומחיוכַי שצבעי הקשת להם?

"הנני אפוא," סחתי לעצמי, "האדם היחידי במדבר כחול זה!"

מבטי סייר את התא. תבנית קונכייה היתה לו. בקמטיה הבחנתי: מדפי ספרים שמצֻלם ברחתי, תמונות אפלוליות שהרגיעו את האינטימיות, תיבת רדיו על כוננית, גלובוס סתום.

כבכל אוניות השדים היו גם דלתות אונייה זו נעולות. הסרתי מאיזה מסמר מחרוזת מפתחות. באורך רוח של משחק בשח חקרתי את סגולותיו של כל מפתח ומפתח. רגע דימיתי שמצאתי את זה שיפתח לי בבת אחת מבוך סיוטים זה. אבל דלת התא נפתחה מאליה ככל דלת דמיון. עליתי על הסיפון. הים דמה לראי הריק אפילו משמיו.

חייכתי:

"לראי זה אין מצולות!"

אותו רגע הצטחקו כנערות מסביב למזרקת גן האונדינות של ארתור רֶמבּוֹ – ורודות מאוד ובלונדיניות מאוד.

צחוק נשים על פני ראי: חיפשתי על פני השמים, הים, ענגת כַּרמין זו.

היעדרו של קברניט על אונייה זו לא היה תמוה בעיני כי קצב שיוטה דמה לתנועה שגורה, למוטיב חוזר בספר שירים, לשיעמום הפרצופים

בקפה. ביניהם כלוא הייתי. כדי להרחיקם מרחק סימפטי לקחתי מתא ההגה את משקפת הקברניט. זו החזירה לי את האוקיינוס ללא מסגרת, את השמים ללא ציפורים.

הרעב החל להציק לי. הה! הלחם הטוב על טס עץ! הזיתים השחורים, לא לילות במטמורפוזה, על צלחת לבנה!

ירדתי לתאי – המקום היחידי הפתוח בים נעול זה, בשמים נעולים אלה. באור האקווריום נמזגו צללים אפורים – האור האידֵאלי לעיניים, להלך הרוח. הסתכלתי ברפרודוקציות שבקמטי הקונכייה: שוקל היהלומים לְמֶטסוּ, מראה נמל מאיזה אימפרסיוניסטן, שני סוסים בפחם. ניגשתי אל תיבת הרדיו. רק וילון מלמלה חצץ ביני ובין העולם. אבל עולם זה חירש היה כיום חורף אטום. כשהתכופפתי על כדור הארץ הבחנתי שלוש סיגרות בנרתיק שיש שחור בצורת שוקת. גפרורים היו בכיסי – קניתים תמול בקיוסק. הצתי סיגרה. עשנה התנשב מעיני, הקונכייה הנידה אותי. חלצתי מן המדף אלבום בכריכת עור צב כתמתם וצנחתי על הספה.

הים הרים גן לנגד עינַי, ומבעד כותלי האקווריום ראיתי נשים צעירות מטיילות בין אביב וסתיו, וכלבים מתחככים ברגליהן. פתחתי את האלבום: ציורים על גבי משי מאמן סיני. חייכתי לסיגרה שלי שנשאה מצנפת אפר.

"אבל מניין בא ריח יסמינים זה?"

מן הים? הוא היה מואר פנסים כבקרנבל. הסתכלתי בעצבותה של לאו צין, שטיילה מדף אלבום אל השני. מסין הוא בא אפוא בושם זה. התאנחתי. לאו צין העבירה את אצבעותיה הדקות כמכחולי, ציירה על כינורית חד־מיתרית. גם האוקיינוס התאנח מנועם.

עם כל יניקת סיגרה התבשם אביב חנוט אחר. הנה לאו צין רוקדת יותר עירומה מחבצלת הרועדת בשולי אגם כבשיר הליריקן. היא התקרבה אלי, אישה זו שצוירה על גבי משי. הוציאה מידי את הסיגרה, זרקה אותה לתוך הים שהכחיל עמוקות, ובאופל זה חיבקה אותי.

כשפקחתי את עינַי מילא הלילה את האקווריום, ואותי מילא עצב שלא היה אלא בודלֵרי. ידעתי שעצב זה בא לי מאישה שלא השאירה לי כל בבואה זולת ריח, שלא היה אלא ריח הסיגרה שנשרה לתוך הים. לאור הכוכבים שהתדפקו על אשנב התא הסתכלתי בקומץ האפר שמוטל היה על האלבום הפתוח. ירדתי מן הספה. התנודדות גופי היתה כה חזקה שהאונייה

נעצה כדג את חרטומה בגלים. סומרתי למקומי כי כל תנועה קלה עלולה היתה לחולל קָטָקליזם.

צנחתי על הספה. זו לא היתה יתמות בלב יער בין פטריות אדומות, גרגרי בר כחולים, זאב שבאגדה, סנאי מפצח אגוזים ופחד האילנות; זו היתה יתמות בין כוכבים טרופיים! הושטתי את ידי והדלקתי את תיבת הרדיו – פנס זה במבוא מנהרת סיוטים זו.

מעולם לא היה עוד לקונצרט בשני כינורות לבאך אולם יותר רונן מאוקיינוס זה. כשהכינורות נדמו בתאי עליתי על הסיפון.

"באיזה לילה מפליגה אונייתי?"

הלכתי לשבת על החרטום סמוך לעוגן. בין שתי המראות המורכבות ראיתי את פניה של זו שחייכו לי עוד תמול במסגרת שׂערה, ידיה.

לעתים דממה האונייה בשיוטה. יכולתי אפוא לרדת על אחת המדרכות של כל כרך וכרך ולהסתכל משולחן בית קפה הסתכלות תאטרלית באוקיינוס לילי זה. אבל זה היה דמיון בדים, כי הים היה יותר אינסופי מעצבותי, ובסיפון השמים לא תלויים היו פנסים כחולים אלה היקרים כה ללבנו.

קמתי ממקומי ושוטטתי לאורך האונייה, שרומנטיותה הנעולה הלמה כה מעט את עצבנותי אני וזו של הרדיו.

ירדתי לקונכיית תאי – קשת מקופלת בצדף שמצאתי על שפת נחל. קונכייה זו קבועה היתה באוניית השודדים האחרונה, שדגלה השחור הוא השמים עם כוכבי כסף, ובקמטיה גנוזות היו תיבת הפנינים הפרסיות של אוסקר ויילד, וצלוחית כסף מלאה רעל, שאת פרחיו ליקטתי בגנים האקזוטיים ביותר כדי למצות מהם בושם זה, שכל הנרקוזות הן פשוטות ותמימות לעומתו.

לא תמהתי כלל לראותני מדשן סיגרה שלקחתי בהיסח דעת מתוך נרתיק השיש. הבטתי ברדיו כבשעון. תזמורות העולם כמחוגים הראו על לוחו שעות שונות: זו שבה הרקדנית הראשית של האופרה מחקה ברגליה השריריות את חן הברבור, זו שאדם צעיר מנשק לאהובתו בגן שׂשָמם כבר, וחיפושיות נושרות על ראשו, זו שבה ה"גירלס" מזעזעות את עצבי צופי הבד ברגליהן העירומות עד לטריקו מגוחך, זו שבה פסנתרני הקפה – חבריו של פדרכסקי מנגנים את פזמון העונה "בלי כותונת" – זו שבה הג'זים עדיין מפזמים סנטימנטלית.

התקרבתי לאשנב והצצתי אל האוקיינוס. אידילי היה יותר מהאקווריום הירקרק שלי שממנו משיתי את דג הזהב, אבל בי כבר בישר הטייפון את בואו.

חזרתי אל תיבת הרדיו והטלתי את אפר הסיגרה כצעיף על כרכי אירופה העירומים, שפיזמו עתה את המנון המוות – לכן מנפנפים השמים את דגליהם השחורים עם כוכבי הכסף.

סחרחורת קלה כלאחר סיבוב בקרוסלה אילצתני להתנודד על הגלובוס הכדורי והחלקלק. רגלי האחת שקעה בצמרתה של אפריקה, בעוד השנייה טבלה באותו לַפִּיס לָזוּלִי מופלא של ארצות הקרח. תנודה קלה של האונייה הפילתני על הספה. הסיגרה נשמטה מבין אצבעותי. מכאן ניחוח אחרון וחריף זה של היער הפותח את עצמו אל הסער. אונייה זו שפיסלתי בקליפת אלון אדמדמת והשטתיה על פלג גְשוּר קרש, יצאה להיאבק בזירה זו.

בבת אחת נשתלפו אלפי ברקים וקרעו את השטיחים המכוֹכָבים. כאֶאֵרוֹסְטָט התרוממה האונייה בתוך חשמל, ומיד נזרקה לתוך אופל. הצצתי מבעד האשנבים. זה היה אפוא אוקיינוס ולא אקווריום!

בתיבת הרדיו היה חצות. כל רעם שהתגלגל מסוף האוקיינוס ועד סופו פגע בתזמורת. הרעמים הלכו ונשנו, התזמורות באולמי אירופה התפוצצו. דמו: ג׳זים אלה מדהירים את סוסי הים, סקסופונים אלה האומרים ללב ולאוקיינוס: צהלו! ויולנצ׳לים אלה המעמיקים עוד את מוזיקליותה של הסופה!

"איזה לילה! איזה לילה!"

הצצתי את הסיגרה השלישית, האחרונה שבנרתיק השיש. ראיתי לקול דרדורי התופים צבאים קופצים לתוך אשד מים, שגלש מן ההרים כשׂערה הלא פרוף של אישה.

פתאום כבתה תיבת הרדיו. עתה הלבינו הברקים את כושי הג׳זים והצטלבו על חזי הנשים, שהתעלפו על סמוקינגי הגברים. גישׁשתי בידי. פעם נגעתי בשׂערה החמים של איזו אישה, פעם בשישו הקר של איזה שולחן.

מעתה דלקה בסופה זו רק הסיגרה המוצתת שבפי, ולאורה ראיתי את השמים והאוקיינוס מתחלפים בלי הרף בשורקם על חלילים שלא עשויים היו מענפי צפצפות. צנחתי על הספה ונרדמתי כי גם לטייפון דממתו.

כשפקחתי את עיניַ ראיתי את הסיגרה הכבויה מתנודדת סמוך לי על נחשול ירקרק כברווז מלאכותי בתוך כיפת זכוכית.

שוב ירד מסך בין סיוט לסיוט. האונייה הצטיירה על האופק הרחוק כסילואטה אפרורית, ואני גלשתי בסירה נטולת משוטים אל חופיו של אי שטרם נודע בגֵאוגרפיה.

לאחר הסופה חזר האוקיינוס להיות אקווריום ששמש ורודה הנצה בו כפרח. האי פתח את בוקרו ושלח אלי להקת ציפורים, שבציוציהן נשמעו כל גוֹני נוצתן. הן עטו על שולי הסירה, על כתפי – אלה לא היו תוכים כי לא פטפטו על התמולים, על הבאות.

רגלַי דרכו בשער ג׳ונגל שחבק את האי כטבעת. אותו רגע התאבך ממנו צחוק אישה כעשן קל.

ביער זה שטרם לילי היה עלי לבקש באגמיו אישה מתרחצת זו: כי צחוקה היה עירום אפילו מבעד צללים עבותים אלה המרוקמים ציפורי קוֹלִיבְּרִי, נמרים מנמנמים...

גזית (תרצ״ד)

קוף בין צברים

א

"מה שמו?..."

אישה זו, התאטרלית קצת – עיניים מאופרות, פה חתוך כבמסכה, כסיות תחרים – התכוונה לקוף הקטן שדילג בכלובו ונפנף בזנבו על עציצי צברים שבג'ונגל אוסטרלי המשובץ כאקווריה דשנה ברחוב נחלת בנימין, שברושיו דולקים בסתיו זהוב.

"לולו..." השיב הגנן, וצרר למענה צרור ורדים.

"מדוע הוא עצוב כל כך?..." שאלה בצער אישי כמעט, אגב רטט עצבני של ריסיה.

"אין פלא: גלמוד... הבדידות, כנראה, אינה חביבה אפילו על הקופים..."

גנן זה, ששפמו גדוש היה לבביות ומוחרז כסף, חייך סתמית.

"ואין לו בת זוג?..." שאלה האישה, פתחה וסגרה את ארנקה.

הגנן הניח את המספריים: הצרור ערוך היה בטעם ויכול לשמש דורון חג וביטוי אבל.

"המסכנה מתה בדרך..."

"יצאו אפוא," אמרה האישה והוליכה את עיניה המאופרות בין עציצי האצטבות, "מיער מולדתם, כזוג אהובים..."

"מיער מולדתם, לאו דווקא... מחנות חיות שבקהיר נשלחו אלי, ושם כפי הנראה, זיווגו אותם."

הגנן הזליף מים על חורשת הפרחים שבקנקנים. האישה הנידה את עגיליה, שאמרו את קצב עצבנותה:

"זיווג שלא עלה יפה..."

הגנן הציץ לתוך הרחוב. הברושים התחילו להאפיל.

"ייתכן... מאוד ייתכן..."

האישה הציצה לרחוב, אבל מיד החזירה את מבטה לקוף הקטן ששלשל את סנטרו והציץ בה בעיניים עצובות ככלבלב, ככלבלבה:

"מה מחירו?..." שאלה בנעימה חשאית.

הגנן משך בכתפיו, בכתפיים אלה שנשאו עליהן את כל ציפורי הרון של יערות אוסטרליה.

"מצטער... הוא משמש רק לנוי..."

האפר בעיני האישה האפיל. לילה היה על ריסיהן. הקוף גירד בציפורניו על סורג הכלוב.

"בבקשה, תקנה את החסידה – עבודה אומנותית דקת טעם..."

האישה האריכה את ריסיה. בכובע האמזוני על תסרוקתה המאובקת בלונדיות הזכירה פורטרט של נוסח נשוי.

"את הצרור, בבקשה..."

שהתה רגע לפני הקוף, בן תאומים לכלבלבה, והלכה לה.

הגנן הביט אחריה בבולשו בשמלותיה, במהותה התאטרלית, והחליט: צרור ורדים זה הוא למען קנקן המתנוסס בין צלליים, צלליה היא.

שפמו רטן:

"קופים... קופים תן לה... וצברים נפלאים אלה..."

כאמן בסדנתו הוליך את מבטו בגן שדמה באופיו למלאכותי, ליפני כמעט. פתח ברז, וַאֲבק מים עילף את הסלעים המיוערים ג'ונגל אוסטרלי. זה השתקף מבעד ענן המים: אקווֶרלי ורחוק מן המציאות – מכאן אדישותם של העוברים ושבים ברחוב זה.

הגנן פיתל את שפמו במשהו גסות:

"קופים אביא לכם... את כל קופי אוסטרליה..."

חזר לביתן. בחלונו – אקווריום. דגי זהב מטיילים בו כאקרובטים. בחורשות עציצי הצברים – עופות מפוטמים. מלאים הגות הם יותר מעופות חיים. לא הטבע שיווה להם פוזות אלה אלא האמן המפטם.

נכנסת נערה כבת ארבע־עשרה: גבות מלוכדות, גזרה מגונדרת. רצונה בקנקנית וצרור נאה בה. ארנק אין לה. כספה באגרופה, וטבעת לב על אחת מאצבעותיה הקמוצות. פתאום – זנב הקוף מרפרף לנגד עיניה.

"כמה הוא נחמד!..."

הגנן מפנה את שפמו הגדוש לבביות חייכנית:

"לולו שיחק פעם כ'כוכב' בראינוע..."

גבותיה מתרוממות, ורגליה מוליכות אותה אל חיה מפורסמת זו.

"כך... והוא נושך?"

הגנן מציג לראוות הילדה מערכת קנקניות – צנומות צוואר, כרסתניות.

"כשמביטים בו הרבה – הוא נושך... פרא הוא..."

אין היא מאמינה, ומכרסמת את טבעת הלב שבקמיצתה: שׂערו משיי כה, אצבעותיו ורודות ועיניו עצובות ככל מְנַקין מרוב הסתכלות בסקרנים.

הנה הקנקנית וצרור בה. הילדה פותחת מכנית את אגרופה ומניחה את הכסף.

"מה הוא אוכל?..." שאלה כעל אחת מבובות ילדותה.

"רק שוקולדה... הוא מפונק..."

הקנקנית לחוצה בין ידיה היא מחייכת לקוף – בובה של יערות ילדות אחרת.

עתה משתטחים דמדומים סתוויים ברחוב. הברושים כבויים כפנסים בשעה זו. הגנן משוטט בין הקזוארינות כגור פסל וצובר פסולת פרחים – אם בכלל תיתכן פסולת בפרחים – ומבעיר בהם אש.

דמו: תבערת פרחים ברחוב נחלת בנימין, וכה סמוך לשמש ימית שנסתבכה כעטלף בין הברושים. הנשים המטיילות בשעה זו, ברחוב זה, מחייכות כי הן מתבשמות חינם מתבערה זו.

הגנן פונה לקוף, שהתכרבל כבר בתוך הלילה:

"למה הבאתיך?... אינך נוי – מוקיון אתה!...

"אתה מטיל צל על צברי..."

כה דיבר הגנן אל קופו העצוב.

ב

יום סגריר העשוי קרעי עננים, קרעי שמים, וילונות גשם – ברחוב נחלת בנימין.

הג'ונגל האוסטרלי – סופה התחוללה בין צבריו. גננו מעשן בביתן מקטרת מפוטמת טבק רע. איש אינו קונה פרחים ביום כזה. כל אחד משאיר את צרורו התמולי בקנקן.

נכנסת האישה הצעירה, זו התאטרלית קצת. רק היא זקוקה ביום כזה לפרחים, כשם שהיא זקוקה לבושם, לזיכרונות...

"הקוף איננו..." ממצמצת היא בעיניה המאופרות.

"מת המסכן..."

האישה הצעירה לבושה במשי שחור: אבלות שבטעם?... שבנפש?... סתמית?...

"לא ייתכן..."

הגנן מוציא את מקטרתו מפיו:

"הנה הכלוב הריק..."

האישה הצעירה מתנדנדת קצת, ריסיה מתארכים:

"מת... למה זה מת?..."

הגנן במשהו אירוניה, המגוונת את עשן מקטרתו:

"מגעגועים כנראה... גם הקופים כנראה מתגעגעים."

כלום נשׂרטה האישה בעוקצי ורדים, כי עשתה העוויית כאב:

"אני אשמה במותו..."

הגנן הציץ לתוך הג'ונגל: זה דומה היה לכל גן שהסגריר בשדרותיו.

"מדוע זה?..."

חלון ראווה שממול האריך את דמות האישה שעמדה לפני הכלוב, ששלשלת דקה התפתלה בו.

"לו היה בחדרי ולא בין צברים אלה..."

בבואות השקיעה כבר פרחו באקווריום. באור זה נשמע קול האישה, רווי, רחוק כבתוך חדר שהכול בו בצל:

"הוא מתפלא על שאני מתאבלת על קוף זה... הוא דמה מאוד לכלבלב שמת לי לפני כמה זמן... חולה הייתי מצער..."

בביתן זה, שהלילה התחיל לקנן על ענפי הצברים, היתה שיחה על קוף מת ברחוב שאלפי טייליו נושאים בלבם כאב פשוט יותר – מסתורית כבעבי ג'ונגל.

עיני האישה והגנן נפגשו – אפלוליות. הוא שלף ורד מקנקן והושיטו לה.

נטלה את הפרח בידה הנעולה כסיה שחורה וחמקה מן הביתן.
הגנן הביט אחריה אגב דשנו את אפר מקטרתו. חלונות הראווה בלעו את בבואתה.

הארץ, 27.3.36

חורף כחול בארץ

באותו בוקר הייתי הראשון שראה להקת שחפים – הם הגיחו מכל כוכי יפו – צונחים על אונייה שיצאה מאופק ירוק. הנוסעים, שבגבם עברה צינת שחר מצבע זר, הביטו אלי מבעד למשקפותיהם.

באותו בוקר הייתי הראשון שראה את גגותינו, אלה אשר רעפים אדומים להם ופגרי ציפורים עליהם כמטאורים מתים, אלה שכפות להם התלויות באוויר כפעמונים – עוד מעט ויצטלצלו – אלה המזופתים כחול והקבועים בין צמרות ברושים.

באותו בוקר הייתי הראשון שטייל ברחובותינו. הם הצטלבו בי בקווים גאוגרפיים עם בתיהם הנעולים.

באותו בוקר הייתי הראשון שראה יהודי זקן רודה כיכרות לחם מעגלתו, כשהסוס מנמנם עוד. הריחותי ללחם, ליטפתי את רעמת הסוס, הדלקתי סיגריה לזקן, שהיה טלול כשדה.

באותו בוקר הייתי הראשון שקנה עיתון מידי תימני יחף, לבוש סוודר אדום וקלוף עיניים לחות; היילה סילסייה נאם אלי הראשון ממדרגות השיש שעליהן דרכו רגלי הסבתא שֶבא בשפה האמהרית – שפה מתוקה כיין התמרים; שמעתי אולי את גשם אווירוני איטליה על דקלי הקוקוס שארתור רמבו היה קושר אליהם את אפסרי גמליו; השחקנית שבדף השלישי, המטושטשת על זרועותיה היפות, חייכה אלי את החיוך הראשון שהיא מחייכת אל אהובה שהבמאי בחר למענה.

באותו בוקר הייתי הראשון שראה את מנקי הלילה – מטאטיהם דוקרים את השמים – מסתלקים כצללים, בעוד הסוסים והחמורים הראשונים מטילים כבר את גלליהם על המדרכות המצוחצחות.

באותו בוקר הייתי הראשון ששתה תה בבית קפה פרוע כתסרוקת. הרדיו

נמנם על כנו כתרנגול מקופל כנפיים, כל כיסא הפוך סיפר על שיכור בנוסח אחר. והמראות – אלה התביישו להציץ בפרצופיהן הן.

באותו בוקר הייתי הראשון שראה את אלנבי נעול. טוב שהים רובץ לרגלי ה"אופרה" – זו ה"לכלוכית" שלא מן האגדה – טוב שיש עציצים בחלונות הצוהלים כציפורים אל השמש!

באותו בוקר הייתי הראשון שראה את רֶקלמות הקולנוע מרימות דיוקן טרגי או קומי לשחר ורוד וכה מעט תאטרלי.

באותו בוקר הייתי הראשון שראה את השמש דוגרת על התריסים המשולשים. היא, השמש, סיימה אולי בזהב את הסיוטים שהישנים התחילו בשחור.

באותו בוקר הייתי הראשון שסחט את האשכולית הראשונה – צבע וריח של חורפנו!

באותו בוקר הייתי הראשון שליטף את היום, כלטף את גב הסוס היוצא מאורווה וטלפיו אפלות עדיין. כי הוא יפלס אתי את ההרים, ישתה אתי מן הכינרת וימריא אתי מטבריה עד לחומות ירושלים, שאווירון חג עליהן כעיט.

באותו בוקר הייתי הראשון שדפק על דלת ידידי – טייל זה הבולע יום־יום מאות קילומטרים. טייל קל הוא ידידי, אלא שספר שירים או אידאה הטמונים בכיסו מכבידים עליו כאבנים.

תמיד הייתי אומר אליו:

"אשרי אדם היוצא לדרכים, ורק מקלו בידו!"

תמיד היה עונה לי:

"אבוי לו לאדם היוצא לדרכים ורק מקלו בידו!"

חדר ידידי היה אפל וצונן. זה היה הלילה. אבל אני הייתי אדום וירוק: אדומה עניבתי וירוקה היא זמורת הפלפל שבידי, ומשהו זהב על שולי מגבעתי.

ידידי גולל את התריס.

הים והאונייה שעליו קבעו את עצמם במסגרת החלון.

שתינו תה. היפנים מתחילים את פולחן היום בשתיית תה. ותוך דמדומי בוקר ראשונים דיברנו על פרדסים, על אמנות ועל רקיקי הדגן השוודיים שמרחנו אותם ריבה, ועל מסע היום שהיה טמון עדיין בצלמניתו.

האונייה שבחלון צפרה, והאוטו שלמטה מן החלון צפר. לנהג היו אותן

הרגליים הארוכות, אותו הפרצוף הדק, אותן העיניים המעורפלות שהן־הן התכונות של איש הדרכים.

האוטו שט ברחובות. זו הסירה הראשונה על נחל ריק. ביפו כבר ירדו המואזינים מגזוזטרות המסגדים, האורלוגין הראה שעה עתיקה, הלבלרים בצל ה"סראיה" צחצחו את משקפיהם, את עטיהם המרופשים, וילונות האלמוגים שבפתחי המספרות רשרשו, מוכרי הכעכים סלסלו פזמונות עגולים, ואסירים מצלצלים בשרשרותיהם עברו ממדרכה למדרכה.

ידידי אמר:

"איזה טלאים יפים על הרקע האקזוטי!"

"מדוע דקרו אלה בפגיון? הרי יכלו בשעה זו לאכול קציצות אפונה, לשבת על שרפרפים ולמצוץ נרגילה?..."

"ייתכן שקראו רומנים דטקטיביים, והמסתורין שבהם פיתו אותם... ואולי היו באמת ל'לטיפה' עיניים יפות כל כך..."

"רוצה אתה לומר שאין חקר לנפש, ואין חקר לפשעיה..."

בינתיים עבר האוטו את סף יפו (דרך משל), והיום נפתח לפנינו כפואמה (גם כן דרך משל).

נתחיל בחמור שנער לתוך השדות – בהמה ענווה וסמלית, אנחנו נתקלים בך על כל צעד ושעל! הפרדס הראשון הושיט באוויר את צרורו המנוקד אדום, כרקדנית מצרית המנוקדת כחול האלמוגים. באו שדות החורף. חסידות טיילו בהם. אורחות אלה מארצות השלכת טופפו כאן זרות ועצובות (כמאמר המשורר הסיני): מדוע השמים כחולים כל כך, ומדוע לא ארך המסע עד לאין סוף!

ידידי אמר בהצביעו אל העופות: "כל 'חסיד' דומה לפי־טאי־פה... כל חסידה דומה לאהובתו..."

הכביש רמז לנו כמסילת הכשפים ב"לונה פארק", והאוטו גלש עליו בשריקה חדה.

"כמה קילומטרים לשעה?" שאלתי את הנהג.

הוא שתק כמכשף הבולע חבל ארוך עד אין קץ. מחוג שעון הקילומטרים רטט בין 90 ל־100.

חלפו גמלים שלא צעדו אלא חמישה קילומטרים נצחיים לשעה, או אווירון שקרע את האוויר אחורנית, כשם שהאוטו קרע את הכביש קדימה. הצתי את הסיגריה הראשונה באוטו, שעל חלונותיו נפנף היום הכחול.

זהו הרגע שהנוסע קובע את עיניו בנוף המסתחרר לפניו, והוא מאמין שלעולם לא יצא מחוגו.

ראיתי על סלעי יהודה הראשונים לטאות מרקדות. ל"גירלס" שראיתי אמש לא היה יתר חן ויתר שמחה.

אינטרמצו: טולסטוי, זקן, מגודל עשבים, יותר כ"פאן" מאשר כאוונגליסטן, טייל ביום כזה בנוף אחר. לטאה על סלע, שהתחממה בשמש, פזלה אליו. טולסטוי פנה אליה באותה ההתרגשות של גיבוריו האוהבים: "אה, טוב לך!..." אחר כך נענע בזקנו הפראי, כזקנו של כל אמן: "ולי, לא טוב!..."

ראיתי עזים שחורות מרפדות שיפוע הר.

"הנזירים השחורים..." אמרתי אל ידידי או הוא אלי.

בקעת הזיתים לבלבה בעוז כזה, שחשנו את עצמנו בתוך מין פרדס של חוכמה.

כפרים ערביים במדרונות – אפילו הירח כתב עליכם בלדות! בחורף אתם עיוורים עם ריסים כחולים.

הנה ירושלים: בחורף את מפוסלת באלפי אנדרטאות. הה, קריה! הה, מסתורין הזוחלים כנחשים בסמטאותייך.

אכלנו פת שחרית בקפה שבשיש שולחנותיו שוכן הקור של אבני העיר, ואולי של אנשיה. עיינתי בעיתון. זה לא היה אותו העיתון שהושיט לי תימני יחף לבוש סוודר אדום בשחר ירוק. להיילה סילסייה היה אמנם הזוקן המהודר (גלבי חבש, אמנים אתם!) היאה לאוברלויטננט של הקב"ה, אבל לשפה האמהרית היה ריח של יין תמרים חמוץ.

מירושלים גולשים אנו להרי ג'נין. פטפונים הסתלסלו במערותיהם, ריחות שישליק התנדפו מסלעיהם, ובג'נין עצמה עמדו כל בטלניה והסתכלו ב"כוכב" המצרי פאטמה וג'חאד, שקרצה מֶרקלמת הסיגריות עיני נילוס שחורות מזפת לכל עובר ושב.

העמק נפתח לאוטו במשעול אחד כגן. עפולה, את מתחממת בשמש כפונדק. ובפונדק בת השש־עשרה מפרנקפורט על המיין, העומדת כל היום על המפתן וקולעת את שׂערותיה מול ההרים. והגנן של עפולה, שהעברית בפיו, הוא פרי בשל שריח הזבל לו, שריח הטל לו, שריח השמש לו. לכן נושרות המילים מעל שפתיו כגרעינים שחורים בשעה שהוא לועס את הפרי בשיניו החסונות!

אנו דוהרים ל"חאן" בסג'רה, כאילו היו צְללי סוסיו צוהלים לקראתנו. ראיתי את ה"חאן" באביב. הוא היה פראי ורומנטי כדמיוני. הרימותי אז את גביע האבן המתנוסס על כרכוב שערו, וקידשתי את היום. ביום חורף זה היה ה"חאן" זר ורחוק ממני כספר הרפתקאות אכול עש.

אנחנו יורדים אלייך, טבריה, סבתא מכורבלת בסודרים! אולי להניח את הראש על ברכייך הרועדות ולהציץ לתוך ים גינוסר שלך...

הלכתי לראות את הכינרת כדרך שהולכים לראות קמע שמור, כדרך שהכנר הולך לראות את כינורו הטמון בנרתיק. השתטחתי על מרבד הקונכיות, הקשבתי לצריחות השחפים. לרגע מנותק הייתי מן ההיסטוריה וסיוטיה. ראיתי רק דייגים פורשים רשתות, הרים שהסגילו ברוכסיהם. אבל שוק הדגים המתים קרוב היה בין קמרונות אזוביים.

מטבריה, הטמונה בגליל כקונכייה, והכינרת מפכפכת בה, ממריאים אנו לירושלים. מרחוק הבהב כבר כפר נחום כעששית שמן בכוך, ואנחנו נפלנו לתוך רשת הדמדומים. יש לומר שהאוטו רדף אחרי ההרים. רגע הביטו עליו ההרים בעיניים עצובות כחיות, רגע הסתחררו מסביב לעצמם, והאוטו רץ ברשת הדמדומים כעכביש, ונפל לתוך הלילה בשני פנסיו הדולקים.

אם היה היום כחול מכחול אקוורלי עם ניואנסים של זהב, הרי הלילה היה מכחול אפל כזה שהירח האירו פחות ממגדלור של אוקיינוס.

בעפולה שתינו קפה שחור. הרוחות שרקו בפונדק זה, שבו משוטט "משיח", היחידי הער כרדיו והממתין על מפתנו כדי לברך את האוטו האחרון. אותו לילה בירך אותנו.

הוא אמר לנו:

"סמוך לירושלים תראו סוס אדום..."

ועוד אמר:

"אתמול שלחתי טלגרמות גאולה לכל ארבע רוחות העולם..."

ונעלם. הירד לנצרת או לטבריה?...

את נצרת עברנו בין פעמונים מצלצלים. אלפיים שנה הם מצלצלים כך בלבי, בלב השיכור מן הלילה, שבו רק הר מצלצל או הכינרת מנגנת כעוגב.

את פעמוני ירושלים לא שמענו. לאחר חצות מיללים בה שועלי האגדה. ושוב כחול הלילה. ושוב זחל הירח כצב והקדים את האוטו הדוהר. זה היה אות מן השמים!

הנה תל אביב הפזלנית! אם כפר ערבי המטפס סהרורי במדרון הר, ראוי לבלדות – מדוע לא תהא תל אביב ראויה להן בשעה כזאת! האם קול המנדולינה של יוזה מוז׳יקה אינו מתערב בצחוקה של ה״מכשפה״ הגברית ממש כ״בחלום ליל קיץ״ לשייקספיר?

ברדתי מן האוטו אמרתי לידידי:

״אשרי אדם היוצא לדרכים, ורק מקלו בידו!...״

הארץ, 10.1.36

המוות ביער

א

שלושה צללים שוטטו בערפל ששפע, מפויח מן המעשנות, שסתם במטליות צהובות את החלונות, שזחל על הגגות כחתולים רטובים, שהחליד בשלכת הערמונים, שטרף קרעים מן השמים הנמוכים.

שני הצללים היו מיוחס – סוחר היערות, בורשטיין – בעל הטחנה. זקניהם טמונים בדשי האדרות, גיששו במקלותיהם בכיכר השוק.

הצל השלישי היה יוסיל המשוגע. זה דילג על מפתני החנויות, דרך על כלבים מצונפים ומישש את המנעולים.

מן הערפל המתגנב הזדקר צלב הכנסייה ששְׁרַפְּנֶל עיממו. שני ראשי העדה הרימו את גבותיהם אל הצלב המעוקם כמקור עורב, והתאנחו. מפרק לפרק השתרטט גג אזובי, הבהבו מאשנב עלייה תפוחי חורף על מצעות תבן, התלכסן קילון הבאר תלוש הדלי, הבליח הגג המשולש של בית הכנסת, או שצלו של יוסיל התפצל ועמד לפניהם צובט את תשחורת זקנו.

"יוסיל, מה אתה עושה בחוץ?..." שאל מיוחס.

המשוגע התכרבל במעילו הדק והמרופט ובניגון גמרא:

"בודק אני, רבותי, את המזוזות ואת המנעולים!..."

ראשי העדה הביטו אחרי צלו שהשחיר בערפל כנר, והנידו את ראשיהם:

"שומר ישראל, רחמנא לצלן!..."

הם באו עד בית הרב: בחלונותיו הצרים כזכוכיות הפנס השתקפו שני אריות העץ שרבצו על משקוף בית הכנסת. עלו במדרגות הרעועות, שנסתיימו בפרוזדור גדוש "שמות" שנתגבבו אולי על איזה "גולם", נכנסו

למין קיטון שבו השתלשלה מסיפונו הנפוח נברשת ברונזה, ששרשרותיה רשרשו כגדילים סמוך לאוזניה החירשות של הרבנית, שהטליאה אותה שעה את קפוטת האטלס של הרב. בירכו אותה בקול רם, וישבו בתוך כורסות הקטיפה שנתעקמו כחלונות אלה, כשעון קיר זה שמחוגיו התוו על הלוח זמנים הפוכים.

"עניות רבנו גדולה מאוד..." הרהר מיוחס ולעס שׂערה, כלומר עלה שפלש מיערותיו.

הרבנית הרימה את עיניה מקפוטת האטלס – ראי מעוך זה. יוני העץ המוזהבות שעל כרכוב ארון הקודש לא הביטו בעיניים כחולות יותר.

"מרימ'ל, את המחם!..."

שני וילאות פלוסין מודלפים סולקו, ראש נערה הציץ. זו היתה הנכדה. הבת מתה בעלומיה מול האריות, הצבאים והיונים המפוסלים. אולי היו אלה מלאכי עץ שהקיפו את הרב בחרבות שלופות ולא נתנו לו להיכנס לבתו הגוססת. התינוקת ענובה שפע סרטים כחולים, צחקה בעריסתה לפרפרים שזרמו מן השדות הפתוחים. לאחר הקבורה, כשנרות האבלות חרכו את הפרפרים, שיעשע הרב את נכדתו שהתייפחה פתאום:

"הרבנית מזיקה לעיניה..." אמר מיוחס ותלש את גדילי המפה.

הזקנה הנידה את כרבולת שביסה:

"משחילה אני, תודה לשמו יתברך, חוט בלי המשקפיים..."

נברשת הברונזה הצטלצלה: הנערה טיילה בין שעון הקיר, בין קופסת הבשמים שעל הארון, שאצר ריחות חנוטים. וכשהתקרבה אל מחם הנחושת התרומם מיוחס:

"תודה, רבנית, תודה, מרימ'ל... תה לא נשתה... דבר לנו אל הרב."

הרב עמד על מפתן חדרו. פניו ארוכים, זקנו מפולג, ואגודליו באבנטו.

"הואילו להיכנס, רבותי!..."

בקיטון הרבנית חרקו משקלות השעון. הנערה הציצה מבעד חלון עקום לתוך הערפל בו החלידו הערמונים, ודלת הרב נסגרה. האורחים ישבו על כיסאות הקש רפויי הסריגות, והרב קם לכבדם. מנהג זה נהג גם בשואב המים ובמשוגע העיר.

גבוה ומגובן דמה הרב לבית הכנסת שנשא שלושה גגות מלאי יונים. בכפות ידיו הרכות כשל כנר החתונות נטל מעל דפי "יד החזקה" המוכתמים

את קופסת הטבק והגישה לאורחיו. מיוחס קם, חילץ את זקנו מדשי אדרתו, וכשהטבק שחפן נושר על הרצפה אמר בקול רועד:

"רבי, שמענו כי הקוזאקים עומדים להיכנס שנית לעיר..."

הרב כיסס את קצוות זקנו, צופף את גבותיו, והשיט את קופסת הטבק על דפי הרמב"ם.

"טיכסנו עצה..." אמר מיוחס ולפת את מקלו, "עד יעבור זעם יסתתר הרב ביערי..."

בורשטין השתקן נעץ את עיניו בגמרות שהצטופפו כתף אל כתף במדפים. הרב שוטט מן הדלת אל החלון שממנו הביט ארבעים שנות כהונתו על הגגות האזוביים, על הסנוניות שקיננו באשנבי בית הכנסת, התיר את אבנטו, חזר והתירו מסביב למותניו, ונשתהה לפני מיוחס.

"כל זה למה, אה ר' מיוחס?..."

הלה הוריד את עיניו על זקנו.

"כי אין לנו לתת עוד פעם כופר... העיר נתרוששה... גם היערות שלי עומדים אבלים... ומי יודע אם חייך, רבי, לא תלויים לך מנגד?..."

הרב בגבו הצר לקיר הספרים, לקיר הדורות:

"ולמה לא אהיה כופר עדתי?... למה יקרתי בעיניכם מכל עדת ישראל?..."

שני היהודים החווירו, ידי הרב רטטו, דמותו התארכה – אילן זקן עטוף בטלית. מיוחס גמגם:

"רבי, עליך לציית הפעם לקטנים ממך!..."

הרב סילק את ידיו מעיניו.

"אם גזרת המקום היא שאקח עלי חובת גלות בזקנתי!... – ולאחר רגע: והרבנית, מה תהא עליה?..."

"הרבנית," אמר מיוחס, "תישאר עם אשת השמש – אמַתְלה שמחמת חולי יצאת לעיר מרפא..."

דממה. הרב פיזם ניגון, ניגוד זה שהתרפק בדמדומי הבוקר על תריסי העיירה המוגפים.

"רבותי, הריני מציית לכם בתנאי שמרימ'לה נכדתי תלווה אותי..." ובנהימה ביישנית לתוך זקנו: "היא בחינת בן טיפוחַי..."

לאחר שעה. הערפל היה כה צהוב שחיתל במוך את השמש – אתרוג

מכורכם. מכורבל בפרוות כבשים, מקלו בידו, פנה הרב מעל מפתן ביתו אל הישישה, שידיה המגוידות רטטו על המזוזה:

"רבנית, היי שמחה בזוכרך אותי..."

"כמוך, אתרחק מן העצבות... בעזרת השם עוד נתראה פנים אל פנים!..."

זו התייפחה על צוואר נכדתה, שעטופה היתה בסודרה המשיי האכול עש.

ארבעתם שוטטו בערפל, ארבעה צללים בעיר נעולה. ליד גשר עץ שבנחלו השתכשך אווז המתינה להם עגלה שמוטת מכסה. זישא העגלון הפנה להם את פניו הדוביים, וכשנתכווצו בתוך העגלה הצליף על סוסיו. כשאלה התחילו לדשדש בערפלי השלכת, הגיחה מאיזו חורבה דמות ורצה אחרי העגלה. זה היה יוסיל המשוגע, שפילס אתם את השדות המדומדמים, תלש את תשחורת זקנו וחייך. עם קריאת הינשוף הראשון הגיעו ליער. לִבנים הקיפו את הבית החבוש אלומות קש, והלילה אטום היה.

ב

הבקרים היעריים של הרב הזקן היו כך: כשהשמים התערטלו מלילם היה הוא מתעטף בפרוות הכבשים, ניגש לחלון, מסלק את וילאות הנייר ומביט בעורבים שהתנועעו על אמירי הלִבנים. היה עובר את חדר נכדתו האפלולי משׂערה, משנתה, ובעומדו על סף הבית היה רואה אולי את שכווי הזהב על רכס עננים. היה נוטל דלי, דלי מעובש, ומשלשלו בחבל לתוך הבאר. אותה שעה היה יוצא ממלונתו הכלב הפודל, שׂערו המקורזל רטוב, ורצוץ מזקנה התמתח לרגלי הרב והמתין לברכתו. לאחר ילדותו ראה הרב בפעם הראשונה את קלסתר פניו במי הבאר. האם השתקף בגגות האזוביים של עיירתו או פני יהודי מפויח זקן – אספקלריה הם; הוא חייך לדיוקנו הירקרק שצף על מימי הבאר. העלה את הדלי, נטל את ידיו, רחץ את פניו וזקנו, ושפשף באצבעות לחות את גבותיו המרופטות של הכלב. משהפטיר ברכה ראשונה נתמלאה החורשה ציפורים. במקום השַמש חלוד הקול צייצו מאות מקורים – אמן. משסיים הרב את הברכות תבעו הציפורים מזונות. כיסי פרוותו העמוקים גדושים היו פירורי לחם ופיזרם לציפורים.

ואלה שנתקפח חלקן היו צובאות על ספוֹדֶק הפלוסין המעוך של הרב, הכו בכנפיהן ותבעו עלבונן.

"אתה עד, אבא שבשמים," הרים הרב את גבותיו כלפי העננים, "שהצדק לא בידי אנוש הוא..."

לאחר ששתו מדליו התעופפו לילֻבנים וחזרו על ברכות הרב: זה היה קמרון בית כנסת רונן. לאחר שביקע הרב בגרזן קהה גזרי עץ מסוקסים, חזר לחדרו כשהפודל מתחכך בשולי פרוותו, ובפזמו פסוקי תהילים התעסק בהבערת אש בפורנת ברזל. בחדר הסמוך, שלֻבנים השירו לתוכו את סתוון, התעוררה הנערה לפיזומו של הרב. אם לא היו לה בובות בילדותה – שירי ערש עצובים של סבא היו לה. כרבלה את שערה, כרבלה את גופה:

"בוקר טוב, סבא!... פתח קצת את הדלת!..."

הציפורים חדלו לצייץ רגע, וחיטטו בנוצתן.

"בוקר טוב, תינוקת, הקדמת להקיץ!..."

הנערה חשפה שלא במתכוון זרוע צחורה בחדר האפל:

"סבא, פתח את כל הדלת, אני רוצה קצת לפטפט אתך..."

הציפורים התחילו להצליף את ציוציהן על החלונות, כגשם את סילונותיו, והרב רטן:

"תינוקת, השחר הוא לטיהור הנפש, ולא לשיחות בטלות."

אבל קול הנערה היה רך יותר מציוצי הציפורים:

"סבא, בשעת טיהור הנפש אסור להתאכזר!..."

הרב גירד את ערדליו המעוכים וסילק את הדלת:

"תינוקת, תינוקת, זה הגמול על הפינוק המופרז שנהגתי בך!..."

כשהדלת סולקה ראתה את דמות הזקן קפואה אצל החלון, אצבעותיו באבנטו, דלי המים מוריק לצדו והפודל לרגליו. חיוך הוצת בשערה והרהרה: "עצבותו של סבי, המזוגה חדווה הזרה לי, שיבתו האביבית מעידות שמשורר גדול הוא... ושסבי משורר גדול יודעות כל חיות העץ שבבית־הכנסת... יודעות ציפורים אלה ואני..."

אותו רגע הגיח מתוך החורשה יוסיל המשוגע. הלילה פעפע מתוך עיניו, מתוך שערו, ניגש לחלון הנערה – אפל היה, תלש את תשחורת זקנו וחייך. ניגש לחלון הרב – אפור היה, תופף עליו.

"רבי, רבי!..."

הרב נתחלחל, קרע את גבותיו. המשוגע פיזם בניגון:

"רבי, עולם זה דומה לפרוזדור, התקן עצמך בפרוזדור כדי שתיכנס לטרקלין!..."

המשוגע התרומם על מָריש שבלט משולי הבית, הראה את פניו הסגופים, את עיניו הדולקות:

"כדי שתיכנס לטרקלין, רבי!..."

וברח לתוך החורשה הגשומה ציוצים.

"סבא, נדמה לי ששמעתי קול!..."

"לא כלום, תינוקת!..." התעטף בטליתו, ושלשל את העטרה המרוטה עד לזקנו.

ג

שומר היער ואשתו גרו בבקתה סמוכה. שמו היה לייבוש – זקנו מפותל כשיח קוצים, מצחו זעיר כפס דשא בין עץ לעץ, ולבו פשוט כזה של שור. שם אשתו – אטה. פטפטנית כטחנת המים שגלגלה הַשיר כל שיניו. כשהיו באים לשוק העיירה לקנות עטרן למגפיים, נרות להדלקה, היו מתקבצים סביבם כל בטלני העיר, מלכסנים את הראש ומתלוצצים:

"הי הי הי, לייבוש, חנוכה מן התורה מניין?..."

או:

"הי הי הי אטה, כמה נרות מדליקים בתשעה באב?..."

והם היו בורחים אל היער, אל גשמיו, אל פטריותיו ואל קדרות החלב הדשנות.

האישה ילדה שני בנים, גרמו עוונות, והם מתו בנעוריהם. את האחד הכה הברק בשעה שהסתתר תחת תרזה, מגפיו על שכמו. השני טבע בנהר. אנשי הכפר אמרו שזו היתה שדת מים שמשכה אותו לתהום. והאישה ששתתה מכוס הייסורים חייתה בפחד תמיד מפני בעלה שהטיל עליה אשמת מות בניו, והיה מנופף עליה גרזן בשעה שרעם היה מסתחרר כעוף טורף מעל צמרת היער או בשעה שהנהר כרסם את הסלעים.

עם בוא הרב ונכדתו ליער נקרעו הקורים שעכביש ירוק ארג מסביבם. כשהנערה היתה משוחחת אתם היה הוא, לייבוש, מפקק את פיו בזקנו; והיא, אטה, היתה מכה בריסיה כתרנגולת זקנה. כשהנערה נעלמה בין

האורנים – אולי היתה היא הכלה המיועדת לשני בנים – היה לייבוש חולץ את זקנו ורוטן:

"ראית אותה, אטה?..."

"כן..."

ובראותו כי היא עומדה ומביטה בפנים מטומטמים, חרק בשיניו:

"החתולה חכמה ממך!... החתולה ממליטה גורים ושומרת עליהם..."

האם האומללה שפשפה בסינרה את עיניה:

"לייבוש, אל תחטא בפיך... צדיק יושב בביתנו!..."

הוא הלך בצעדים כבדים אל הבקתה, נטל משם את הגרזן וחטב בו את צלעותיו המעוקלות של אלון.

ד

צבי עייף היה הרב. צבי שלא מפוסל היה בעץ אגוז, אבל מדלג היה על העננים המצוירים על סיפון בית הכנסת. כאן, ביער, כשהסתיו תקע בשופרות הציד, קיפל הרב את ידיו השקופות, עצם את עיניו ונרדם.

אבל לפני זה היו דמדומים, דמדומים עם שמש פלוחה.

הרב נכנס לחדר נכדתו שישבה מול היערות מכורבלת בסודר הסבתא:

"תינוקת, נלך לראות את היונים!..."

הם באו לשובכים. את גגותיהם נשא הרוח, היונים – רובן נמלקו, והנשארות הגו מצונפות.

"תינוקת, משול גורלן של יונים אלה לגורלה של כנסת ישראל!..."

ירד במשעול אל הפלג שזרם בין צפצפות. ישבו על אבנים והציצו לתוך השדות הכסוחים שחסידה שבורת כנף דידתה בהם. אותו רגע הגיח יוסיל המשוגע כמתוך איזה עץ, תלש את תשחורת זקנו ואמר בקול פחדים:

"רבי, דלקה נפלה בשמים!..."

הרב הזדעזע וחילץ את אצבעותיו מאבנטו:

"יוסיל, מה אתה עושה כאן, ביער?..."

"משביע אני, רבי, את השדים והלילין!..."

וברח לתוך הלילה שנפל לתוך היערות. הם שבו לבית שבו הבהב נר, הנר היחידי ביערות אלה.

עם דמדומי אותו בוקר, כשלייבוש נשתהה ליד חלונו של הרב, לא קלטה אוזנו, שהיתה קולטת את פסיעת טלפי הארנבת על הדשא, את הפיזום העצוב. הרים את ראשו, ומבטו נתקל בינשוף שדמם על ענף בעיני צדף. דמו קפא. נטל אבן וקלע בעוף. האבן צנחה על כנף הינשוף שפלט יבבה וטס משם כחתול מעופף. פחד תקף את שומר היער. כשברק הכה בלילה רחוק את בנו, יילל ינשוף כל הלילה מתחת לחלון הבקתה. צעד על קצות מגפיו והציץ לתוך חלון הרב. באפלולית הלבין סדין, הלבינו ידיים, הלבין זקן, הבהבה פתילת נר וכבתה.

לייבוש ברח לבקתה. אשתו נחרה כלפי הקיר. טלטל אותה בכתפיה:

"אטה, קומי... הוא... הוא מת!..."

האישה גירדה את אניצי השׂער האפור שבלטו משביסה, ועיקמה פנים בכייניים. בעוד רגע היתה מכורבלת בפרווה קרוחה, נעולה מגפיים נוקשים, ונגררה אחרי בעלה.

בינתיים נתמלא היער ציוצי הציפורים, יצא הפודל ממלונתו, ושלושתם לטשו אל חלון הרב המאפיר. לייבוש בעט בכלב ורטן:

"אטה, מה את עומדת כגולם!... לכי אליה!..."

האישה טפפה במגפיה, נכנסה לחדר הנערה, וסירקה באצבעותיה היבשות את שׂערה. הנערה רטטה, פקחה את עיניה וראתה את פני העץ של האישה שדמעות נזלו בחריציו. זו גמגמה:

"הוא... הוא מת!..."

לייבוש, פיו מפוקק בזקנו, הלך לרתום את הסוס. שתי הנשים הורידו את הנפטר על הרצפה, כיסוהו בסדין, הדליקו נרות למראשותיו, וציוצי הציפורים נשרו לתוך בכיין.

מן היער שציפוריו נתייתמו הלכה הלוויה. סתיו היה בעולם, סתיו עם כתמי שמש על הגגות האזוביים, עם עורבים על גגותיו של בית הכנסת.

וביער עמד לייבוש, וגדע בגרזנו אלון מעוקל. שנים על שנים גידעו, והיום הפילו. והאלון בן המאה נפל אחורנית והטיל את צמרתו הכבדה על כתפי הלבנים.

הארץ, 31.7.36

סעדיה המכשף ובתו מזל

התרנגול השחור

משהו אחרי חצות לילה. מאחרי יפו רוטן הים כחתול כי המגדלור מסנוור את עיניו. רק אונייה אחת משרטטת את שלדה על גבי שטיח הכוכבים כטווס שחור. הקזינו – פיל אבן זה שעזב את פאריז, נדד בכל חופי ים התיכון, רוחץ כאן את רגליו המתפוררות. גמלים אחדים נוברים בקונכיות כאילו היו גנוזות בהן פנינים.

ודממה. זו הדממה שבה מציתים את הסיגריה האחרונה מול חלון כחול, שבה מטיילים בחור ובחורה על פני כביש סהרורי, שבה מייבב צלו של תן רחוק, שבה פולט הרדיו את ריקודיו ככושי את שיניו, שבה פותחים אנו את הסיפור.

כרם התימנים מסויד ירח. החמורים בצלו ממשלים משלים. ואשנב נפתח, ויד מגוידת שולחת תרנגול החוצה. זהו תרנגול שחור עם כרבולת אדומה. התרנגול מדדה מגב חמור אל גב חמור ועולה על גג מלוכסן. שם הוא משטח כנפיו, מתנודד כאקרובט על גבי חבל, עוצם עיניו ומפליט מין צפירה דקה.

אל תאמינו בקסמים שחורים, אם כי התרנגול שלנו שחור הוא! אותו ים עם האונייה־הטווס, אותו פיל אבן ואותם הגמלים הנוברים בקונכיות.

מן האשנב משתרבב ראש. כל אמני "בצלאל" גילפוהו בנחושת, בכסף, חרטוהו בעץ זית.

"שומר מה מליל?" שואל הראש.

התרנגול מתנודד כאקרובט על גבי חבל, פוזל כלפי המגדלור ופולט צפירה דקה.

האשנב נסגר – ואנחנו במעונו של סעדיה המכשף. מן התקרה בצורת כרס משתלשלת מנורת שמן. צלו של סעדיה מרקד כתיש על גבי הקירות. במין כוך מוגף וילון ישנה בתו מזל. מחר, לאור השמש, נראה אותה. סעדיה מגרד את זקנו, הדומה לצבר מרופט ומקשיב. הדממה כנ"ל. סעדיה מתארך. צלו משתבר להמון צללים, המשתלבים ומרקדים על גבי הקירות כעדר תיישים.

סעדיה מתעטף בטלית, כורך את הציציות מסביב לאצבעותיו. אחר כך רודה הוא מתחת המיטה קדרות חול, מריקן על הרצפה, קורס קפוּל רגליים, מתחיל לסנן את החול בין אצבעותיו המצויצות, ולוחש שברי פסוקים.

כשפים, החול נהפך לזהב!

זולת הירח, שקבע את פרצופו באשנב, לא ראה איש מאתנו את הזהב שנשפך כל הלילה כמים בין אצבעותיו של סעדיה.

כשהטווס השחור מוריד על הים הירוק, ועינו הפוזלת של המגדלור כבויה, עוברת צמרמורת בזהב, והוא נהפך לחול, וסעדיה נהפך לאביון, הפושט יד, בצלם של "כוכבי" הקולנוע, היודעים קסמים יותר עזים. קם, פותח את האשנב וקורא לתרנגול השחור, המדדה אליו מן הגג המלוכסן.

מזל

היא פזלנית בשתי עיניה: באחת מביטה היא על יורש העצר של תימן, בשנייה – על הבחורים ה"שיכנזים".

"מזל," נוזף בה סעדיה, "בת ישראל לא 'סריכה' לשקר בעיניים!"

שׂערה מקורזל כדרדרים, היא סורקתו בשבר מסרק ועונדת לו סרט כתום. כשהיא מעבירה את ראשה המקושט בין הסמטאות – הנשים, דדיהן בפי התינוקות, צובטות זו לזו:

"אסתר המלכה הולכת!"

חורף שלם התקשטה מזל, סירקה יום־יום את דרדרי שׂערה, הלבינה לחייה בקמח, שמה פיח גפרורים בריסי עיניה, העמיסה על צווארה מחרוזות של זגוגיות, רכבה ברחובות על גבי חמור וחייכה (חיוכה של מזל מתוק יותר מתאנים מבושלות בדבש, מחלֶבה, מתמרי דמשק). היא חייכה אל רודפי האקזוטיות בשיניה, שאינן קצובות כעדר העזים, אבל לאסתר

המלכה בחרו בחברתה, שחִנה של תימן הנסוך על דקלים המנמנמים מול ברכות ליליות היה נסוך גם עליה.

מזל התייפחה באותו ליל פורים, שבו זרע צפלין קונפטי על גגותינו, שבו שברו הגֶ'זים את לבה.

סעדיה, שראה בצער בתו, מרט את שׂערו.

"לוּ 'רסה' סעדיה, היית את, מזל, יפה מאסתר המלכה, זיכרונה לברכה..."

"עשה, אבא, עשה!"

הציץ באשנב:

"לא אפשר... בלילה זה גם לירח 'פרסוף' של לץ!..."

בינתיים הגיעה מזל לחופה. וחופה אין, וחתן אין, ומזל אינה סורקת עוד את דרדרי שׂערה ואינה עונדת לו סרט כתום.

התקין סעדיה קמע למזל – טמן בו את הקסם של מלכת שבא ואת החן של רחב הזונה. תלה אותו בצווארה של בתו, ואמר לה:

"הביטי אל הבחורים!..."

עמדה מזל על הסף וקרצה בעיניה הפזלניות. חמור, שהתגרד בקיר, הוקסם מעינה האחת ובא אצלה בדהרה. לב רך למזל, וליטפה את אוזניו, שהתנועעו בעליצות. תיש שחור, שכרסם קלחי גזר רקובים, הוקסם מעינה השנייה. רירו על זקנו בא אל מזל, ראה את החמור גונב ליטופים, נגח בו באחוריו. השיב לו החמור בטלפיו האחוריות. התהפך התיש, וקלח גזר נשר מבין שיניו. כעכע, נענע בזקנו, ותקע את קרניו בבטן החמור. מזל נבהלה מקנאת הבהמות, דרדרי שׂערה הסתמרו, ובעמל רב הפרידה ביניהן. החמור חזר להתגרד בקיר, והתיש חזר אל כרי קלחי הגזר.

עמדה מזל על הסף, מישׁשׁה את הקמע שעל צווארה ובכתה.

"מזל," התאנח סעדיה, "אין לך מזל!..."

רחמים — מוכר עיתונים וחכם

למה מתרוצץ רחמים יחף מפנס אל פנס?

"דומה אני," ופניו המקומטים כתאנה מחייכים, "לאווז, לאווזיו של הקב"ה!..."

"רחמים, מה היום בעיתון?"

"ברנרד שו מתלוצץ!..."

"רחמים, מה דעתך על היילה סילסייה?"

רחמים זוקף שתי אצבעות:

"סבתא שלו חכמה היתה... הוא, מלך טיפש!..."

"והיום, רחמים, מה בעיתון?"

"פרופסור פיקאר העלה לסטרָטוספֵרה את בלעם הרשע!... אסור לעוף עד לרקיע השביעי..."

"והיום, רחמים, מה בעיתון?..."

הוא תולש את עשב זקנו הדק ומגחך:

"גטה גבו מתחתנת... היא אישה רזה מאוד..."

בשבתות – רחמים מתהדר: גרביים אדומים נוזלים לו על גבי נעליו, מעיל נשוּר כפתורים על כותונת ארוכה, ומטפחת משי לבנה כורכת את צווארו, מפצח פיסטוקים, ומסביר לזקנים המתכרבלים על המפתנים את דרכי הפוליטיקה העולמית.

"העיקר," אומר הוא, ופניו המצומקים זורחים מתחת מצחת כובעו ומתוך קפלי מטפחתו, "העיקר הוא הדיפלומטיה..."

"מה זה?" משרבבים הזקנים את צווארֵיהם הדקיקים כצווארי בנות יענה מרוטים.

רחמים ממצמץ בשפתיו:

"זה מין משחק, הדיפלומטיה... למשל, אתה הולך פה, אני הולך שם..."

והוא מדדה כמה צעדים לכאן ולכאן.

"ככה..." מורטים הישישים את זקניהם הצנוניים, "חכם רחמים."

רחמים מתבייש ומחלק פיסטוקים לתוך ידיהם המגוידות.

רחמים הוא שכנה של מזל. אך מכיוון שפוזלת היא, נופלים מבטיה תמיד לצדדים, ואינם פולחים את לבו.

אבל סעדיה המכשף, שאינו פוזל, ראה שבתו מביטה על רחמים כיאה לבת ישראל צנועה.

יום אחד, בשעה שאיננה לא יום ולא לילה, כלומר בשעה שהשמש חוזרת בשולי האופק כקבצן על דלתות נעולות, ואינה יודעת באיזו מהן להיכנס לים, בשעה שהחמור שולח את געגועיו אל הגגות – ניגש סעדיה

אל רחמים, שישב על אבן, ערמת עיתונים על ברכיו, והתבונן אל רגליו המרופשות.

"רחמים," אמר אליו סעדיה ומצמץ בעיניו הקוסמות, "מה בעיתונים האלה?..."

רחמים זקף בו עיני זיתים לא טריים:

"לא כלום... גטה גבו שוב מתחתנת..."

סעדיה הקיש אצבע באצבע:

"כולם מתחתנים... ואתה, רחמים?..."

קשה לומר כי הסמיק רחמים, שהרי בפני התאנה שלו לא היה מקום לאודם.

"לא ראית את מזל?" שאל סעדיה סתמית.

הפעם הוריק רחמים.

"רחמים," אמר סעדיה בקול צרוד, שבו הוא משביע את התרנגול השחור ואת החול, "רחמים, חכמינו, זיכרונם לברכה, אמרו: בן שמונה־עשרה לחופה..."

"אמרו..." נענע רחמים בראשו, ומרט את העשבים הקלושים מסנטרו.

סעדיה התחיל לכַחכֵּחַ:

"ואתה, רחמים, עמדת כבר תחת החופה?..."

"לא," חייך רחמים.

סעדיה פרש ידיו אל הגגות:

"גם מזל עוד לא עמדה תחת החופה..."

"מזל!..." זקף רחמים את עיניו.

"כן, מזל!... אתה ומזל זיווג נאה כמו שכתוב..."

"אני ומזל חתן וכלה?..."

"כן... חתן וכלה!..."

"היהיהי..." נענע רחמים את זקנו הצנוני ועפעף בריסיו.

"ויש נדוניה למזל..." גלגל סעדיה את עיני המכשף, "זהב יש..."

"זהב!... זהב!..."

סעדיה הביט לכאן ולכאן והתכופף אל רחמים:

"בלילה, אחר חצות, אראה לך את הזהב, אבל עפר לפיך!..." זקף סעדיה אצבע.

"עפר לפי!" נענע הלה בראשו.

ומוכר העיתונים פרש לפנסים להכריז על פיהוקיו של מיניסטר זה ועל שיהוקיו של מיניסטר זה, וסעדיה בישר לבתו:

"מזל, מזל טוב לך!"

הנערה התחילה להתחנחן, מיתחה בשבר המסרק את דרדרי שׂערה, וצמצמה את פיה.

"ומי החתן שלי, אבא?..."

"רחמים..." השיק אצבעו למצחו. "חכם רחמים!"

עיניה של מזל התחילו לפזול בפזיזות כשני חתולים הרודפים זה אחר זה.

"לא 'רוסה'!"

סעדיה הניף עליה את מקלו:

"יאללה, יא 'אסתר המלכה'!"

ומזל ברחה בבכי החוצה.

בחצות הלילה שלח סעדיה את התרנגול השחור מבעד האשנב. זה דילג על הגג המלוכסן, פרשׂ כנפיו, התנודד כאקרובט על גבי חבל, פזל אל המגדלור של יפו, שפזל אל האוניות, שפנסיהן פזלו אל הכוכבים. אז קם סעדיה המכשף, התעטף בטליתו, ענד את אצבעותיו בציציותיה, ונכנס אל החצר הסמוכה, שבה נחר רחמים בעיניים פקוחות. סעדיה משך באוזנו. זה עצם את עיניו:

"שדים!... שדים!..."

סעדיה שם כנף טליתו על פיו:

"ששש... זה אני, סעדיה... בוא!..."

רחמים הלך אחריו כמוכה ירח. תחת התקרה המתנמכת ככרס שפך לפניו סעדיה את קדרות החול וציווה למששו:

"מה זה, רחמים?"

"חול!"

סעדיה נענע את אצבעותיו המצויצות כלפי הירח שגיחך באשנב:

"ועכשיו, מה זה, רחמים?"

"זהב!... זהב טהור!..." והתחיל לכרכר בכותונתו כגדי שהלבישוהו כותונת.

"ששש... בליל החתונה נעשה 'חסי' לך ו'חסי' לי!... אבל עפר לפיך!..."

"עפר לפי!..."

"עכשיו צא!"

בחוץ שפשף רחמים את עיניו, התגרד, אבל כשראה את התרנגול השחור על הגג, נבהל וברח לחדרו.

החתונה

כקיתון בשמים התנפנף כרם התימנים מעל הים התיכון. הירח סייד את הבתים והכחיל את צלליהם, וחליל, תוף ומנדולינה הרקידו את הבתים על צלליהם:

"ישמח חתן וכלה!... ישמח חתן וכלה!..."

החתן – את פני התאנה שלו בלע הקסקט המשובץ, נשארו לו פאותיו שהוא סלסלן בשמן זך, וזקנו הצנוני שנֵר מחרכו.

הכלה – ראשה מסורק כראש נסיכה חבשית, עגילי זהב באוזניה, על צווארה מחרוזות זגוגיות, צמידי כסף בזרועותיה, ועיניה פוזלות הלילה ישר על חתנה.

החברות השושבינות מחייכות במניפה צבעונית אל הכלה.

והחליל, התוף והמנדולינה: "ישמח חתן וכלה!... ישמח חתן וכלה!..."

דודה כרסתנית של רחמים מגישה לאורחים על גבי טס קלוע תופיני דבש. דודה רזה של מזל מגישה לאורחים בוטנים טורקיים וגרעיני אבטיח שייבשה בעצמה. מזמן לזמן מצניחה מזל את ראשה הסרוק, כראש נסיכה חבשית, על כתפה של אחת השושבינות, ואלה מפזמות זמר עתיק המבושם עצב לילות תימן.

"ראיתן השבוע את לורטה יונג?" שואלת מזל.

"ראינו!" עונות השושבינות.

"כמה שילמת בשביל הגרביים?" שואלת מזל.

והשושבינות מפשילות משהו את השמלות הכחולות, הוורודות, ומראות את גרבי המשי. והתוף, החליל והמנדולינה:

"ישמח חתן וכלה!... ישמח חתן וכלה!..."

"של מי המנדולינה?" שואלת מזל.

והשושבינות בעצב קל:

"של זכריה, המנדולינה..."

ומזל מניחה את ראשה הסרוק, כראש נסיכה חבשית, על חזה השושבינות.

"אוסקוט, החתן דורש!"

רחמים עלה על כיסא. התינוקות מכתירים אותו בנרות. הוא תולש את עשבי סנטרו ופותח:

"ויהי בימי אחשוורוש..."

צעקה. אישה הרה התעלפה כי הירח הביט עליה מצד שמאל.

"אוסקוט, החתן דורש!" מכים מצחצחי הנעליים בידיהם.

"...ואת שבעת בני המן תלו על עץ!..."

והתינוקות עם הנרות חורזים מפה לפה את שמותיהם:

"את דלפון ואת וייזתא!..."

כשהם מסיימים מסלסל סעדיה:

"לחופה!... לחופה!..."

והתוף, החליל והמנדולינה:

"ישמח חתן וכלה!... ישמח חתן וכלה!..."

בין הסמטאות המלוכסנות מתנוססת החופה, ואריה קרוח זוחל עליה כחתול. יוצא החתן, הוא רחמים. בסתם לילות הוא מתרוצץ יחף מפנס אל פנס, הלילה הוא צועד בנעליו החדשות והגדולות כעל קביים, והשושבינים מכים לפניו בידיהם. יוצאת הכלה, היא מזל. ראשה סרוק כראש נסיכה חבשית, ופוזלת אל כל הכוכבים, והשושבינות מפזמות לפניה בקול הערב כעיניהן, כחיוכן. דולקים הנרות בידי התינוקות ואינם מבליחים: סימן טוב! וקול הרב הולך ומסתלסל כתמר זה עד שמגיע לצמרתו העמוסה אשכולות פֵּרות. והתוף, החליל והמנדולינה: "ישמח חתן וכלה!... ישמח חתן וכלה!..."

עד לאחר חצות הלילה התנפנף כרך התימנים כקיתון בשמים מעל לים התיכון בתוך נרות דולפים, בתוך זמירות, שתוגתן דבשית היתה, בתוך ירח, שקישט את בתיו בתכשיט עתיק משובץ עיני הנערות השושבינות.

תרנגול שחור או לבן?

השחר רחוק עדיין כאונייה. תרנגול מדדה על גבי הגג המלוכסן, פורש כנפיו ומתנודד כלוליין עייף: עוד מעט ויגלוש לתוך הים. שני צללים

מתנועעים בחדר שבו דעכו כל נרות הכלולות. עטוף בטליתו, מסנן סעדיה באצבעותיו המצויצות את החול.

"חול פשוט!..." לוחש רחמים.

"ששש... עפר לפיך!... הבט, אם התרנגול השחור על הגג?"

"תרנגול!..." מחוויר רחמים.

"כן... תרנגול שחור!..." ממלמל סעדיה.

רחמים פוסע אל האשנב (הוא חלץ את נעליו החדשות, שהעיקו על יבלותיו). "כן... תרנגול על הגג... אבל תרנגול לבן, ולא שחור!..."

סעדיה קופץ כעקוץ עקרב:

"תרנגול לבן אתה אומר ו... הוא היה שחור ולא לבן!..." ומטיל את צלו על האשנב: אמנם, על הגג עומד תרנגול לבן כשלג (הירח הוא שהשליג עליו).

סעדיה המכשף מביט רגע על ערמת החול, רגע על חתנו רחמים ומתאנח: "מחר בלילה יהיה זהב... מחר יהיה התרנגול שחור..."

רחמים מסלסל את פאותיו בכעס:

"לבן הארמי אתה!..." ובורח לחדרו שבו מנמנמת מזל, שראשה סרוק כראש נסיכה חבשית. בשתי אוזניו של רחמים מתחילים לפזם התוף, החליל והמנדולינה:

"ישמח חתן וכלה!... ישמח חתן וכלה!..."

אברהם והגר

שישה תחריטי נחושת

1

כבשים בשמים, כבשים על הכיכר – שמש בצמרם, שמש בטלפיהם. באופק דוממים גמלי הרים: צוואר על דבשת, צוואר על דבשת.

לרגלי שמי הכבשים: צל דקלים משולש. הצל מלקק מחצלת, גבו של אברהם: אצבעותיו המטובעות באור.

הוא לא מנמנם בצלן היערי של חיות בבל המפוסלות באבן; הוא מנמנם בצל כבשיו, שהשמש בצמרם, בצל הבארות, שהנערות יורדות לתוכן ככדים, בצל הדקלים, שהרוח מלקטת את תמריהם.

עבד קטן, עיר עירום, צמיד בירכו, זוחל כצב למחצלת ומלקק מים מכד.

פתע: פעמונים! מפי העבד האדום ככרכום מזנקים מים ירוקים: גמלים על דבשות ההרים. אברהם מכניס את אצבעותיו המטובעות לצל הדקלים: כושי שטוח לפניו כעקרב.

שמי הכבשים גולשים, גולשים, וגמלים באים. הם רובצים, והערב רובץ אתם: שטיח מעופף.

אברהם רם עתה כדקל: סוחר העבדים הוא מצרי; לא הנילוס בעיניו, תניניו בעיניו.

עבד אחר עבד: פרופיל הפנים לאופק כבפרסקות. אברהם משטח אצבעותיו המטובעות על מקלו: צבועים אלה, הם גומעים את החלב מעטיני הכבשות!

סוחר העבדים: ספינקס נודד, מחייך אל הלילה, היוצא אליו מבין ההרים. הלילה מביא גמל במתגו: כולו פעמונים, כמספר הלילות בירח אחד.

נערה צונחת מבין הדבשות, כמבין ההרים, לרגלי אברהם. היא מביטה על הדקלים, על הרימונים שעל המחצלת.

סוחר העבדים חובט אחורנית על רגלי העבדים.

אברהם נותן לנערה רימון. זה גולש בין ירכיה. מי צוחק: פעמוני הגמל, שיני הנערה!

הספינקס הנודד שוקל את הזהב בין מדבר למדבר.

מעבר אחד: הלילה יורד על שמי הכבשים. מעבר השני: וילון יום עוד מורם: שרה מביטה.

2

הלילה שקדי, כי הגר שקדית.

היא לא נמה בסוף הנילוס; היא נמה לרגלי ההרים, שמדבשותיהם צנחה. חלום להגר: תנינים ירוקים רוכבים על גמלים. היא קורסת על ארבע: לא, זה הירח. הוא שט בשמי הכבשים. היא מחייכת ומגפפת את הרימון: בובה אדומת לחי.

לילו של אברהם: זית זקן בלילה.

קוראים לו: הכוכבים... לא, זה הירח. הוא יוצא. שמאלה: הכבשים כחולים. ימינה: הגר נמה באוהל שחור. הוא מסלק את וילונו: היא, שתמול צנחה מדבשות ההרים. הרימון נם סמוך לנזם אפה.

פתע: היא פוקחת את עיניה: הנילוס בניסן, וריח שקדים לו.

אחד־אחד באים זמירי מצרים, ומימי הנילוס במקוריהם.

השחר כה רחוק, והירח כה קרוב.

זמר, ירח, כי אתה הזמיר!

צבי, שדילג אחרי הגמלים, אחרי הגר, מביט מעל סף סלע, ושרה מביטה מעל סף אוהלה.

3

לילה־לילה מזמר הירח, וריח שקדים לו.
לילה־לילה צלו של אברהם על שמי הכבשים, על האוהל השחור.
לילה־לילה בא הנילוס, ועל מימיו הניסניים זמירים כחולים.
לילה־לילה נמה הגר לרגלי ההרים, שמדבשותיהם צנחה תמול ותמולים.
לילה־לילה רוטטים שדיה בכפות ידיה.
לילה־לילה עולה צבי מול אוהלה, וקרניו בהרים.
לילה־לילה פעמונים ללא גמלים.
לילה־לילה רואה אברהם ספינקסים מדלגים בין הכוכבים.
לילה־לילה קורא הצבי לשרה.
לילה־לילה הם מביטים לתוך אופל אחד.

4

יום ובארו.
שרה:
"כחולה את."
הגר:
"הנילוס כחול."
שרה:
"אדומה את."
הגר:
"האלמוג אדום."
שרה:
"ירוקה את."
הגר:
"הלילה ירוק."
שרה:
"מצרית את."

הגר:
"הלילה בי."
שרה:
"אני הגברת."
הגר:
"אני השפחה."
שרה:
"העלי את הבאר בכדך!"

5

יום ושני ילדיו: פרי ופרי מעץ.
יום וצחוקם:
הנה גמל עיוור מלחך את ההרים.
הנה עבד עיוור טוחן את הרוח.
הנה חמור עיוור מטפס כחתול.
הנה חליל מכה בשמי הכבשים.
הנה הטבעות על אצבעות אברהם.
הנה הכדים יורדים אל הערב.
הנה פחד ההרים.
הנה ליל האם.

6

המדבר לבן וגמליו שחורים.
אברהם:
"הנה הלחם והנה הכד."
הגר:
"רחוקה הבאר, ומימיה אין."
אברהם:

"לבי מימיה."
הגר:
"הנה הילד, והנה המדבר."
אברהם:
"צלו אני."
הגר:
"הנה הילד בוכה."

טורים (1938)

יצחק מברך את יעקב ואת עשיו

א

אִם ההרים גמלי שחם, נודדים מרוח אל רוח וגומאים את השמש – כי כהו עיני יצחק.

אִם הכבשים משבצים בצחור ושחור את מדרונות הבקעות – כי כהו עיני יצחק.

אם הדקלים טופפים מעופרים לתהומות, ומשירים את הפֵּרות מטנאי צמרותיהם – כי כהו עיני יצחק.

אם הזיתים מבריכים את עצמם, מוסקים זה לזה את העוללות – כי כהו עיני יצחק.

אם היום מיתמר בצללים, והלילה מבליח – כי כהו עיני יצחק.

אם אדרת הנחושת השעירה נתאפללה על גופו של עשיו – כי כהו עיני יצחק.

אם תכלת פרחה בתלתלי יעקב, ומצחו קורע את השחר – כי כהו עיני יצחק.

אם רבקה אינה גולשת עוד ממרדעת בכרה, וצעיפה עד נזם אפה – כי כהו עיני יצחק.

ב

ורוחות אבק בקפליהן, מקלותיהן בלים – יושבות על פתח האוהל של יצחק.

"עשיו, בני!"

והרוחות מוסרות את הקול זו לזו: הסלעים שורקים, האיילות שומטות דדיהן מפי עופריהן היונקים.

והוא בא: עם ריח ההרים בזקנו, עם לילה ולילה בשתי עיניו, עם קול הקרן הסדוקה.

"הנני, אבי!"

ויצחק מרים את ידיו – עדרים גולשים מבין אצבעותיהן. מרים את עיניו – השמים שעירים בעננים.

"הנה זקנתי, בני!"

המים שרים בבארות, ועשיו מכה על שוקיו הסלועות.

"הנה זקנת, אבי!"

יצחק סומך ראשו על הרוחות, אבל מקלותיהן בלים.

"ואת יום מותי לא ידעתי, בני!"

והנשים רוקמות באוהלים, ועשיו רוקם את זקנו.

"ואת יום מותך לא ידעת, אבי!"

ויצחק רואה את הדבש נוטף משולי הקדרות, רואה את הבכורות נושרות לתוך פי התינוקות.

"בני, ימים היו, מצוקי ההרים עלית, מתוך השמש השוקעת עלית, ואשפתך ריקה, והצבי הירוי נם על כתפך, ועיניו הדועכות בעיניך."

הרוחות צולעות אחורנית.

"בני, ובלילות רדית לי נתחי צלי מעל הגחלים!"

הנשים ליד הבארות שוזרות שיר, וכדיהן זולפים מראשיהן, ועשיו חובט בזקנו על חזהו.

"אבי, ימים היו ולילות היו!"

וידי יצחק מגששות בזרועות בנו, המחושקות צמידים.

"בני, שא קשתך, ועם ערב תשוב ורגליך מאובקות בשמש, והצבי הירוי ינום על כתפך, וטלפיו יכו על שוקיך, ואש המדורה תלחך כל הלילה את סף אוהלי, ואפר הגחלים יחם בעצמותי, ונתחי הצלי יהיו דשנים בפי, ובירכתיך לפני מותי!"

וקול הקרן הסדוקה של עשיו שורק:

"הה, אבי! הה, אבי!"

ג

בין הרוחות עמדה רבקה. הן סוככו עליה בכנף אדרת, בכתף הר.

בפסוע עשיו מעל שטיחי העדרים – אשפתו מלאה, מלתעות עור הנמר שעל שכמו נושכות את עורפו – ירדה אל הצאן.

הכתה כף אל כף בחרדת האם ובצמידי הנערה.

"יעקב, בני!"

הכבשים נתפלגו למשעולים, ויעקב פסע בהם, וידיו מפצלות חליל.

"הנני, אמי!"

וידיה גישׁשׁו בקמעות שבשׂערו, שחידדו את גבותיו, להטו על מצחו, גלשו על לחיו השמאלית ועל לחיו הימנית ונשתלבו בסנטר, שהשמש רטטה בזקנו כבערוגות אפלוליות:

"בני! בני!"

"שומע אני, אמי!"

"מה יפה צאנך, בני!"

ויעקב מביט אל צאנו, ועיניים רחוצות בכחול, בדשא, מביטות בו.

"יפה צאני, אמי!"

"אתה, בני, יפה מצאנך! ועתה, בני, שמע בקולי!"

"דברי, אמי!"

"קח לי מצאנך שני גדיי עזים טובים."

"גדיי, אמי, תמימים כולם."

"בני, ואעשה מטעמים למען אביך כאשר אהב בעודנו יושב בצל הדקל, ובנו עשיו טרם יביא לו מחיות הסלעים. ולקחת אתה, בני, את ברכת אביך, ולא עשיו, בני ולא בני, אחיך ולא אחיך!"

ואצבעותיה בנרתיקי הטבעות החליקו על כתפיו.

ויעקב נשא עיניו ששמש ושמש בהן:

"אמי, הן שעיר עשיו אחי יותר מצמר צאני, יותר משיבולי השעורה, יותר מן האדמה הדשואה! ואם ייגע אבי בזרועותי החלקות כמים, החלקות כאבני החלמיש לעת חורף, וזרה קללות על ראשי ולא ברכות, הה, אמי!"

וחיוך, חיוך אשר כרה לפנים גומות בלחיים, צימד את שפתי רבקה:

"בני, שב ראש אמך כצמר גדייך הלבנים: כי תאומים ילדתיכם, והלוא יחיד היית לי כאביך, שיחיד היה לאמו – ואקולל עוד קללה!"

ובניגון שיר הערש:

"בני, קח לי שני גדיים מגדייך, את בגדי החמודות עם דמויות החיות שרקמו לו נשיו לעשיו, אלבישך, בצמר גדייך אעטוף צווארך הצח, זרועותיך הצחות, ואת הלחם, היין והמטעמים תביא לאביך בעבור יברכך, בני!"

ד

והרוחות שמו מקלותיהן לרגליהן, התנמנמו בצרצור חרגולים, בזמזום דבורים, בציוץ ציפורים, בעננים קלות.

ויצחק שוכב על המחצלות, והרוחות מנמנמות למרגלותיו.

"אבי!"

לא מקרן סדוקה יוצא הקול, מחליל הוא יוצא, ואצבעות המנגן רצות על נקביו.

"מי אתה, בני?"

והרוחות אוספות את מקלותיהן, ודוממות עליהם בזקניהן המאובקים.

"עשיו בכורך, אבי!"

ועל טס הנצרים: הלחם, שהאש הסמיקה את פניו, כד היין שגביעו צינפו, צלי הגדיים עם ריח העצמות החרוכות.

"אנא, ישב אבי, ויאכל מציד בנו!"

ובלחן הדמום ביותר שבחליל:

"בעבור תברכך נפשי, אבי!"

ויצחק קורע את ריסי עיניו כקרוע שחר מעונן את ריסיו אל מול השמש, כקרוע ליל דולף את ריסיו אל מול הירח.

"בני, השבו העדרים למכלאותיהם? השבו הנערות מן הבארות? היצא הליש אל הדרכים – כי מיהרת למצוא את צידך, בני!"

ויעקב אמר:

"ההיו הדקלים לחלילים, כי הגשתי את פי לגזעיהם, והם ניגנו, והעופר והעופרה ברחו מאמם, שערגה על תהום, ובאו אלי, כי בחלילי הדקלים ניגנתי, הה, אבי!"

ויצחק אמר:

"הה, בני! לעשיו בכורי קול הקרן הסדוקה, השותת כדם מחזה הצבי הקורס עם השמש השוקעת! גשה נא ואמושך, בני, כי קולך קול ניסן בנקר זמיריו את רימוני הבוסר, בצחק האגוזה, בהתקשט התאנה בפגיה! האתה זה בני עשיו?"

וידי יצחק ליטפו את החיות הרקומות בבגדי יעקב, את צמר הגדיים שעל זרועותיו.

"האתה זה בני עשיו, או האתה זה בני יעקב? כי תאומים אתה לי: לחן החליל, וציורי החיות!"

והרוחות ניערו אבק וגשם מאדרותיהן לתוך עיני יצחק.

"הגש לי את צידך, בני, למען אוכל ממנו, ולמען תברכך נפשי!"

ואת הלחם, ואת צלי הגדיים ואת כד היין הגיש יעקב לאביו.

ויאכל יצחק וישת.

ועיניו נפקחו לראות את האור כראות הים את השמים, והיין חִכְלל את זקנו.

"גשה נא ושקה לי, בני!"

וינח יעקב את שתי ידיו על כתפי אביו, ואת פיו השיק, כפי גביע היין, לפי אביו.

ויצחק אמר לרוחות:

"ריח בני כריח השדה אשר בירכו אלוהים!"

והרוחות התעטפו בטליותיהן, כי יצחק שם את ידיו על ראש יעקב:

"וייתן לך אלוהים מטל השמים ומשמני הארץ, ורוב דגן ותירוש!"

עננים לנו בלילה בשדות, ועם שחר נתכנסו כעדרים במערות; ביום קצרה השמש את יערות השעורה בעמקים, ועם ערב השליכה את חרמשה אל בין הכוכבים.

ויצחק קרע את ריסי עיניו, ונופף בידיו:

"אוררך, בני, ארור!"

עצם את ריסי עיניו, ופרש את ידיו:

"ומברכך, בני, ברוך!"

הרוחות חגרו את מותניהן באזורי דרכים, לקחו את מקלותיהן והלכו.

ויעקב הלך אחריהן, כדקל הכופף את צמרתו המבורכת.

ה

ההרים קרסו, על דבשתם המחופה גיזת תכלת, על צווארם הנובר באפיק, על ירכם שערוד נימרו בשחור ולבן, על כרסם שתיש תלש ממנה את דשאה, על טלפם שחיטטה בדמדומים.

והצאן – צמרו לילי, אפר השמש בעיניו – שטף אל המכלאות תחת ידי יעקב.

ויצחק באוהלו: יינו חתמו, האופל עטפו, ומזלות חנו בעיניו.

ועשיו בא מצדו.

הדם עשן ממטעמיו, מקוטר עשבים שליקטו נשיו, מקוטר הבל פיו של הצבי שהחין מחצו לחרוב מצטנע בנקיק סלע. והקרן הסדוקה של עשיו תוקעת:

"יקום אבי, ויאכל מציד בנו!"

והמזלות שחנו בעיני יצחק, דעכו.

"מי אתה?"

כלפיד הבליח זקנו של עשיו.

"בנך, בכורך, עשיו!"

הכופפו העצים את צמרתם לשורשיהם, השׂרטו הברקים את השמים, הגלגלו הרעמים את ההרים באופק, הסחפו הנחלים את הלילה בשטפם? – כי גדולה היתה חרדת יצחק.

"מי זה הפליא היום לצוד את צידו? למי זה הפלאתי היום להאציל את ברכותי, ומבורך הוא?"

הירקע התאו בטלפיו כעשיו ברגליו, הייגח הראם בקרניו כעשיו בראשו, היחרוק הליש במלתעותיו כעשיו בשיניו, היצעק הלילה, שירחו נטרף, כעשיו?

"אבי, אבי!"

ויצחק נרתע על מחצלותיו.

"את אחיך בירכתי, ולך מה אעשה, בני?"

לא יִלל תנים בכרמים – יִלל עשיו:

"אבי, הברכה אחת לך?"

מן המטעמים העשנים עלה הצבי הירוי, שלף את חצו, וברגליים דרוכות שלחו בשכם עשיו, והוא כפף את ראשו ובכה:

"אבי, ברכני, גם אני!"
בלאט גיששו ידי יצחק על ראש עשיו.
"משמני הארץ יהיה מושבך, כי על חרבך תחיה!"
והרוחות הבליחו כלפידים והדליקו את הלילה בשיאי ההרים.

טורים (2.11.38)

ימים יפים בגן החיות

(פרק מרומן)

בעשרה גשרים הגיע רובינשטיין למטרופולין האחרונה של אירופה.

בין גשר לגשר שאלתו מישהי:

"למה אתה מסתכל כל כך במים?"

רובינשטיין הוציא את ראשו מצרור תרזות והסתכל בה. בבואות הנחלים הליליים שמעל גשריהם התכופף, שטו בעיניה. הוא מצא אותה בתא רכבת זו, הסוחפת עתה את הערפלים מעל להרי בוהמיה, מעל גגות טירותיה, מעל השוורים החורשים השוקעים בשלכת עד הקרניים. הוא מצא אותה בחצות, בין יערות אפלים, ששׂער ראשה נוסח "איזולדה" האירם.

נפתח בנסיעה: רחוב שעל רקעו מגדל עם אורלוגין כעל פלקט תיור. מאחרי מגדל זה צופרות רכבות.

בפעם האחרונה מטייל רובינשטיין בצל חלונות הראווה כבצלם הידוע של עצי גן. עיניו מצלמות למען אלבום של כיס: כלי עתיקות – אף כי הולך הוא לנוף עתיק יומין; ספרים בכריכות קלף מוזהבות – אף כי הולך הוא לארץ שבה עומדים הרימונים בלבלוב בתולי; דיוקנאות של שחקני הפילם – אף כי המגים של אסיה כבר חייכו אליו.

אגב, אותו ערב ירד שלג. לשלג בוסר זה לא היה אותו הלילך המפדר את העצים בחורף. זה היה שלג לח, שעצבותו נדבקה כרפש אל סוליות הנעליים.

משם בא רובינשטיין לתחנת הרכבת. באולמה אמרו ארבעה פלקטים: הכינורות הצרודים של הונגריה, ימי הביניים של פראג, שלגי הטָטרים הכחולים, זהבו הירוק של ים התיכון. ולאחר שקנה סיגריות בסוכת הצעצועים (המוכרת עצמה היתה צעצוע בשמלות עץ מגוונות) – יצא אל

הרציף. בקחתו מידי הנערה את צרור הפרחים, שבא לחייך לו חיוך אחרון בין קטרים אלה הזוחלים על הפסים בפנסים כבויים – אמר:

"טוב שבאת ברגע האחרון."

יפה היתה מתמיד בדמדומים אלה, העשויים פיח וריח דרכים רחוק.

וזו – שידה הענודה טבעת תמימה היתה סורקת את שׂערו בלילות סמוך לעץ שבאמירו היה זמיר; או שהיה רואה יד זו, וטבעתה מונחת על מסעד הקטיפה שביציע האופרה שעל בימתה פיזמו זמירים צרודים – זו שאלה:

"מה תעשה בפרחים שלי?"

הוא ליטף את השׂער שבצבץ מכובעה ושהשלג סלסלו על העורף, על הלחיים:

"אנהג בהם מנהג אגדה: אפזרם בדרך כציונים ללבך."

היא חייכה בשפתיים חשוקות, בסנטר חורק. חיוך חורק זה היה צורמו אפילו באשמורה זו של הלילה שבה השעונים האחרונים השתיקו כבר את התיק־תק שלהם. ובנשיקות הפרידה אמר אליה:

"אל תטיילי את הטיולים שטיילנו."

ועוד:

"שני את חיוכך – אין מחייכים בחיוך מת."

ועוד:

"הכול בך אשכח, אבל לא את שתיקתך."

צפירת הקטר. הכרך זע על לילו המושלג, ובין גצי האש נפנפו אליו בייאוש עיניה וידיה.

למי לצייתי? – לעיניה, לגופה או לאינסטינקטי הקטר? רגע מסיים זה הוא בעצם פתיחה – פתיחה למה?

הנה החורשות הראשונות הידועות לו לפי האורצל.

רובינשטיין מתהלך בתאו כבתוך סוגר. גם המרחקים סוגרים ככותלי חדר. הוא מוריד את האשנב ושואף את האדמה הסתווית. הוא משליך את סיגרייתו הניצתת לתוך אופלן של החורשות – אלה דולקות רק באגדות. בווינה יקנה לעצמו מקטרת. עשנה נותן קצב מאט לזיכרונות. הוא מתבונן לתאו: שומם, בין־לאומי, ומסכה שחורה על פנס הגז. הוא שולף פרח מן הצרור וזורקו לתוך הלילה. ייתכן שזו יושבת עתה בקפה, מול ראי סגרירי, וקליעה סמויה זו מרתיתתה.

מאחד הכפרים עלתה איכרה: נאה לפי לסתותיה הסמוקות, צמותיה

הדחוסות וחוטמה המופשל. היא אמרה ריח גבינה חריף, ריח תפוחים הלנים בעליית בית קש, והחטא הצורב את הליריקה הפולנית.

ואחד הכפרים בלעה. ואחריה שוב שדות המוצפים לילה, שצרורות לְבנים ציינו בו איזו סנטימנטליות, איזו אקוורליות, שיתלוו תמיד לזכרו של נוף זה.

תחנה: מעשנות באופק התלול, ומחרוזת פנסים רטובים ברציף.

מבין המעשנות או מבין רהיטים, המבושמים אתרוגים מְדורות, יצאו שני יהודים ונכנסו לתא. ראשו של הזקן, שעטור היה צווארון פרווה, דומה היה לדיוקנו של ר׳ יהונתן אייבשיץ. האברך לצדו תלש את תשחורת סנטרו, והתבייש בפני השדות שלא היו מעורטלים כלל.

רובינשטיין ניתק מן החלון ועבר לפני היהודי הזקן: ״על דיוקן זה אשמור...״ הרהר ויצא אל המסדרון. לימינו – תא: מסכה שחורה בפנסו. ובאורצל זה שכבה נערה על הספסל, נעלי הקאוצ׳וק שלה שלובות, וראשה, הנשען אל כותל, להט בבלונד עז, שקוף כמעט, שנתעמעם רק סמוך לאוזניים, בקליעת הצמות המרופרפות והמכופּנות סמוך לעורף.

״איזולדה!״ חייך רובינשטיין, ״איזולדה בנעלי קאוצ׳וק!״

הוא חזר אל תאו. צלו של יהונתן אייבשיץ ובן צלו נעלמו. באוויר נשתייר ריח אתרוגים מדורות.

ניגש אל חלון, שרבב ראשו לתוך השדות ונשתקע בהרהורים: ״זה יהא לילה מוזר, לילה זה שבין הגטו ובין ים התיכון...״

בהיסח דעת חזר אל המסדרון, ונשתהה לפני התא של ״איזולדה״. היא ישבה עתה ישיבה זקופה, מכורבלת משהו בגזרתה, לחייה השמאלית סמוקה מן השכיבה, ואגב חיטוט במכבנות שׂערה ביקשה אש בפולנית משובשת.

רובינשטיין נכנס אל התא, ישב לצדה, והדליק את סיגרייתה.

הקטר צפר. היא כיווצה את כתפיה.

״איזה פחד הוא מבשר?״ שאלה בגרמנית.

״את זה של הגשרים.״

קם.

״הרשיני לסלק את המסכה מעל הפנס.״

״למה?״ שאלה אגב הפשלת הראש, ולרובינשטיין נדמה היה כי שׂערה יתבדר אופַרלית.

"רוצה אני לראות את ראשך הטָווטוני."

"הטווטוני?..." פיזרה את עשן סיגרייתה מעיניה, שאפורות היו.

אותו רגע עלה בודק הכרטיסים מתוך הלילה, כאמודאי, ופנס ירוק לו על חזהו. רובינשטיין ראה שכרטיסיהם יוליכום לעיר אחת, לנוף אחד.

יש דממה האוצרת את השטח והזמן. כזו היתה הדממה שנשתררה ביניהם. ופתאום פנה אליה:

"מה עושה בחורה צעירה לבדה ברכבת בליל סתיו פולני?"

היא שפשפה עיניה. אפרוריותן נתברקה.

"חוזרת אני אל הפסנתר שלי, אל דנובה שלי, אל גן החיות שלי שבשֶנברון." ואגב הרמת סנטר בשרני משהו – "ואתה?"

"אני," אמר רובינשטיין והציץ לתוך עיניה, "הולך אני לעירו של מוצרט, ומשם לים התיכון."

בשריקה הוללת קפצה הרכבת מגשר, הטילה את עצמה לתוך השדות, וחרשה אותם בקו עקלתון.

תוך שריקה זו – ששיסעה את הערפלים, שגרפה יערות לתהומות – התכופף רובינשטיין על הנערה ולפת את ידה:

"ואת אפוא טווטונית?"

האפר בעיניה כבה; דוק של כחול נמתח עליהן.

"לא יודעת... סבורה שלא... אגב, מכיר אתה יצירותיו של גוסטב מהלר? דודי היה..."

הפעם – לא גשר, אלא תחנה. תחנה הדומה לאיזה בית סתמי ברחוב. הם קבעו את עיניהם בחלון. בשולי העננים דהר הירח. הרדף אחרי כלב שעיר זה, שדילג בחרטום מורד בין הבקתות?

הציתה סיגריה שנייה. עשן זה שהתאבך בשׂערה עשאה כל כך אינטימית, שרובינשטיין חש כי דמו מפכפך בנועם שלא ידעו עד כה. מבין שיניו נסתננה מין נהימה: "בת דיוקנו של ר' יהונתן אייבשיץ!"

הפנתה את ראשה אליו.

"אמרת משהו?"

"כן," אמר, וידו חפנה את העשן שנצטבר מעל לשׂערה, "אמרתי: גלגול מפורטרט של יהונתן אייבשיץ."

"מי זה?" מיתחה את גבותיה, שהיו עבותות קצת.

"ייתכן כי היה סבו של גוסטב מהלר." ואגב התבוננות חריפה בפניה – "אומרת את שטיילת חצי שנה במטרופולין של הוויסלה. ודאי ראיתיך בגניה. אבל תמיד מבעד לווילון של עצים. ודאי ראיתיך באולם הקונצרטים, אבל תמיד מבעד למשקפת."

הגבול הצ'כי הסתמן: אותן החורשות האפלוליות ש"הדובית הגדולה" ליקקתן ממרומים. הם נטלו את מזוודותיהם וירדו. בדרך נשרו כמה פרחים מידו של רובינשטיין. "צריך לשאת את שארית הצרור," אמר לעצמו, " עד גבול ידוע."

הרכבת הצ'כית מוסקה היתה, ונוף ההרים המושלגים הלך והתבהר בחלונותיה.

האם יצא מהרי הקרפטים או מיערות פולין? רובינשטיין לא תמה לראותו עטוף פרווה כה סמוך לים האדריאטי, ולחץ את ידו הגרומה, יד בעל המופת.

"הרי לפנייך היהודי הנצחי!" הציגו לפני הנערה.

זה, בפרווה הריז'אנית, הניע את גולגולתו נוסח ישו וחייך:

"אל תאמיני לו. היהודי הנצחי מת במאה השש־עשרה באחד הכפרים שעל גדות הריינוס."

"וכיצד נתגלגלת לכאן?" שאל רובינשטיין.

"אמש, בשעת שחרית זו," השיב הלה, ליוויתי בחורה לבית האחרון של פרוור לבוב. בשל השלג הראשון, התעטפתי בפרוותו של סבא זצ"ל. בשובי חיטטתי בכיסי הפרווה ומצאתי בהם אתרוג חנוט. וריח זה הוא המושכני לחופיה של אסיה.

קמו ונכנסו לקרון האוכל. זה בפרווה הריז'אנית שתה רק ספל חלב, כשעיניו צליניות משוטטות בחוץ:

"עלי לרדת בפראג, לראות את האנדרטה של המהר"ל."

הנערה זקפה בו עיניים תמוהות.

"זה שנים," סירק הלה את זקנו, שעיטר את פניו במסגרת דקה, "שאני חוקר את האנדרטה הזאת על מקום קבורתו של הגולם. ואינני נענה." ונעלם.

"מי הוא?" שאלה הנערה את רובינשטיין, ששרוי היה באפר הכחול של עיניה, באפר המוזהב של שערה.

"מי יודע. ייתכן שהוא באמת היהודי הנצחי."

ובתוך עשן הסיגריות, שחיפה על דממה שנתמשכה מדורות, דהרה הרכבת לווינה.

טורים (10.10.38)

גזוזטרות ירושלים

א

"הרי לך נוף גגות אקזוטיים!"... גיחך רובינשטיין, צבר את המכחולים על שולי העמוד, והניח את הלוח שעליו השתכשכו שלוליות צבעים. הביט עליהן בעין עגומה: "דווקא אתן דומות ל'לכלוכיות' מזרחיות המקושטות בסמרטוטים דקורטיביים..."

כשהזדקף תמך גופו את התקרה הקמורה של עליית הגג. נטל מבין ערמת השפופרות את המקטרת שהיתה מפוחמת, מכורסמת ומדושנת אפר. את האפר הזה פיזר באופק החלון, ובפטמו את המקטרת בטבק דבשי התאנח: "רק בדמך, דֶלָקרואה, הוצק סוד האקזוטיות..."

התפרקד על המיטה שנצטרפה מתיבות ריקות של פֵּרות, וראשו המוארך סמור השׂער טאטא את אבני הרצפה: "זקוק אני לאיזו אודליסקה ירושלמית – ויהי מה!..." קנה המקטרת חרק בין שיניו. "אם לא תימצא לי זו, עלי להשליך את מכחולי לשער האשפות..."

התרומם על מרפקיו ונעץ את עיניו בבדים שהקיפו את הקירות, כצליינים כחושים, ופניהם באופל. שוב עברו במחשבתו הנושאים המצויים: "נוף הרים עם חמורים, זיתים עם גמלים, טבע דומם עם רימונים, פרחים..." כמה נעשה כל זה תפל עליו!

מצץ בכעס את מקטרתו, ופיו נתמלא אפר חמים, חמסין צרב את לבו, שהתכרכם בעליית גג זו וערג להתגלות: "ומהיכן לקח דלקרואה את אריותיו היפים?... את האריות האלה התוקעים את מלתעותיהם בלב..."

התקרה נתקמרה עליו, דחקתו לתוך איזה לילה: "מדמיונו גזל אותם, מדמיונו הקרקסי!..."

קם על המיטה, כאומר להבקיע את התקרה, ניגש לחלון, שרבב את ראשו וסייר בעיניים לוהטות את מרפסות הגגות. נשים ישבו בדמדומים על שרפרפים עטופות שמלות זעפרן, מקטורנים אדומים כרימונים, ופיצחו גרעינים.

"האין אלה ציירות אמתיות היודעות את סוד הצבע יותר מכל האסכולות שלי..."

ובגרדו את סנטרו בקנה המקטרת: "כלום לא אמצא אף מודֶלה אחת ביניהן?..."

הוא הבחין בצמות שחורות מקופלות במטפחות כחולות חרוזות פניני זכוכית, פרופילים גמישי קו, גופים שהבטן והחזה נתלכדו בהם, רגליים יחפות בסנדלי עץ דמשקיים משובצים צדף.

"באין כל ברֵרה – אולי תסמל לי הכובסת התימנית שלי?... כלום לא היה זה גם ממנהגו של רפאל להפוך נשי השוק למדונות?..."

רעיון זה הילך עליו מרגוע. אותה שעה הוריד את "נוף הגגות" מעל העמוד, הטילו לבין שאר הבדים שלא סיימם, נטל בד חלק והציגו מול רכס ההרים. הבתוליות של הבד שעליו עתידה לעלות אודליסקה מלבלבת זו, הרתיעה כלשהו את דמו. תפס את מקלו, שם את חפיסת הטבק בכיסו, ומפזם לעצמו גלש עם מדרון המדרגות בפסיעות קלות ונפל לתוך סמטת הערב הצרה.

הסמטה מעוטרת היתה שלהבות נרות שזינקו מעומק המרתפים, מנברשות נחושת, מפמוטי חומר שהוצגו בין אורלוגינים יוצאי סמרקנד, בין וילאות כרכום שלא התנפנפו אף נפנוף כלשהו.

ידיו הציירניות של רובינשטיין נתקלו בגלימות תרוגות, תכולות, כרתיות, צהובות כעורות החתולים שהתכרבלו על אדני החלונות; נתקלו במצנפות פרווה מזונבות שסגרו על זקנים מרובעים, מדובללים. ושוב התאנח בעוגמה עמוקה: "רמברנדט, רמברנדט, מה הן סמטאות הגטו ההולנדי לעומת סמטאות אלה הכתובות בצורת שין, והמעוטרות תגים של שטריימליך, של פאות, של עיניים שאישוניהן רקומים מאזוב ומקטיפה..."

שלא מדעת נמשך לתוך סמטה אפלולית. הדמדומים כאן הצטנפו בכוכים, במבואות, בחורים. הנרות שהבהבו על אדני החלונות אצלו לבתי אבן אלה כעין הילה מסתורית. הצייר גמע ריחות מעופשים, צורות ביזנטיות, בבואות סרציניות, שמשכוהו ומילאוהו אימים.

על אכסדרה מסוידת וחפופה למשעי ישבה ישישה על שרפרף, וידיה שמנומרות היו בהרות נר מטושטשות, עלעלו בסידור שמוטל היה בתוך כריכת פליז על ברכיה. רובינשטיין שהה רגע: שמלות השיראין המגובבות אחת על השנייה, הסודר הכתום שעטף את כתפיה בעטיפה מסורתית של כפולת קמט, השביס הכחול המעונד בפיפי פנינים, פניה התרוגים ללא פימות כמעט, ישיבתה המטרוניתית – הכול העיד על משהו גזעי, עקשני, ששמר על טהרתו.

הוא נשען לזיז כותל והסתכל באלכסון: "מטרונות כאלה מצויות כאן, ואני מלכלך גגות קוביסטיים!..." לנגד עיניו רפרפו הסבתות של רמברנדט, הנשים ההדיוטיות של פרנץ האלס, הציידות האלגוריות של רובנס, עקרות הבית היחסניות של ואן־דלפט. נענע בראשו: "לישישה זו אין אותה הגשמיות הדשנה והמתפוררת של ההולנדיות... משהו הרדי יש בה... אפילו במשייה יש קונטורות סלעיות..." ועיניו נחו בדחילו על איקונין זה.

"סבתא, סבתא!..."

הוא נזדעזע כאילו נחבט ראשו באבן שנשמטה מן הקיר, וסנטרו נתחדד כלפי הגזוזטרה שמנגד.

"הרי היא! זו שאליה נכסף מכחולי..." – כמעט שצעק בלחשו. היא היתה לבושה מקטורן של משי אדום, וצמותיה השחורות, הרטובות, זחלו על הגב הכפוף.

"סבתא, את כאן?..."

כשהסיטה את ראשה, הבחין יותר בפניה. הם היו צרים ואפלוליים. המצנפת שהתנוססה על קודקודה האריכה אותם.

"הרי זו שמכחולי נכסף לה..." מלמל אגב משיכת כתפיים, וגבו חש אל כל עתיקותן האיומה של אבנים אלה. אינסטינקטיבית הרימה הנערה את עיניה אליו. בהתבוננותה הוצקה פראות שתתואר רק בדמדומים כאלה שבהם מפתיע צייר עייף נערה חפופה, יחפת רגליים, שלא פיללה לראות כאן גבר זר. היא הורידה את עיניה, סילקה את ידיה מן המעקה, משכה אותן למותניה ודממה – וקפאה רגע בתוך בהרת אור שנקטפה משיירי השקיעה.

הוא לא גרע עין ממנה, בנסותו לעלות אל הגזוזטרה, ניחש את פיתולו של גוף זה בתוך המקטורן, את החן ששרוי היה בצללים במדרון הצוואר,

בעדנת הסנטר, בלחיים השטוחות קמעה, שהצטנף בכוכי העיניים, והאפיל בצמות שנוסח קליעתן היה בולט ומוסבר מאליו.

הנערה גחנה מעל המעקה באופן שהקו השבור בגופה הבליט את השוקיים המסורבלות סרבול צבעונין קל. דיבורה עם סבתא היה בלשון זרה מרובת הברות גרוניות, שבצרידתן היה משהו מהצטלצלות עמומה של נחושת.

פתאום הזדקפה הזדקפות שחצנית של סוסה אצילה, שילבה את הידיים על הבטן, והציצה בכעס בפני הצייר. רקותיו הלמו, שפתיו חרוכות היו, וידיו מיעכו את המקל. מיהר וניתק ממקומו ופסע לעבר הגזוזטרה בצלה ההררי של הישישה. הנערה התירה את ידיה, העבירה את שתי הצמות על חזה, הפכה את גבה ונעלמה בתוך משקעי החדר.

"כל הלילה אחכה לה... כל הלילה..." מלמל הצייר לאחר שמצא מחבוא בצל הקיר. הישישה שדמדמה על האכסדרה היתה בעיניו הרקע שעליו דימה לצייר את הנכדה.

ליל ימי ביניים ירד לתוך הסמטה. כיפת בית־הכנסת הסמוך תלויה היתה על בלימה, בלי סטווי עמודים. שלושה אנשים גברתנים כאילו הותכו בדפוס אחד התקרבו לאכסדרה. בהליכתם, בשילוב הידיים, ניכרת היתה אותה גזעיות שבצבצה משיראי הישישה, מישותה של הנערה.

"הבת היא אפוא הפרח בגן בוכרי זה של אלונים..." חייך רובינשטיין, "לאחר הקוביזם היבש אתה נגרר אחרי לחלוחית רומנטית... כך משתלשלים הדברים."

נשען בסנטרו על ידיו המשולבות על המקל, הרהר מול הגזוזטרה באסכולות הציוריות. בליל שימורים זה נראו כולן מגוחכות – הגאומטריה השכלתנית ניטשטשה בפני הווייתה של נערה בוכרית זו, שצמותיה זחלו בדמו כנחשים צוננים. הרים את ראשו לכיפת בית־הכנסת, שהירח היה מוטל עליה כפרי שבשוליו זורח אדום מגרה.

היא יצאה שנית לגזוזטרה. רובינשטיין הידק את לסתותיו, את פיו כדי שלא לצעוק. כשידיה לפתו את המעקה, שרטט ראשה חצי קשת בסמטה. "היא מחפשת אותי!..." נתרתח לבו של הצייר. ראה אותה מיישרת את קומתה, ידיה חופנות את שדיה, ופניה שגררו את הצל הכבד של הלילה מכוונות לכיפת בית־הכנסת כאל ראי. אחר טפפו סנדליה עמומות על האבן ונעלמה בין הנרות.

הלילה זרם בסמטה זו בקצב הצולע של תקופות. מגובן, פניו בידיו, דמדם רובינשטיין. דממה כזו ירדה עליו פעם בליל ערפל מול החימֵרות שעל כרכובי הנוטרה־דאם. לאחר עשן בתי הקפה, אסכולות הסרק, הפרצופים העייפים עם הסנטרים הרצוצים, טעם בסמטה זו שהתרוממה דיוטות־דיוטות אל איזו ספֵרה של שלווה שהיה בה מן המוות ומבשורת הפחדים של התחייה.

לאחר שהנרות דעכו והסמטה הוורידה, נשרו עליו קטעי פזמון מן החדר. הוא שתה בצימאון לחן מונוטוני זה.

אבל גם הוא דעך. בדמיונו ראה עתה את היפהפייה מכורבלת על ספה, אצבעותיה פרופות בצמותיה, והיא שקועה בדמיונות. היה יפה לצייר אותה בפוזה זו.

בצאתו מן הסמטה חש סחרחורת כאילו קלט אותו יין דובשני מהול מור, שמגישים אותו כיבוד בבתי הבוכרים.

בהימצאו מחוץ לעיר העתיקה, ליפפו בפעם הראשונה רגש שמלבד הבדים המאובנים שבעליית הגג שלו, השאיר גם בין נרות כבויים אישה השייכת לאיזו אסכולה נשכחה. שעה קלה נשתהה לפני מצודת דוד שהירח עשה אותה אוורירית כמגדל קסמים. ובאותו לילה חש בכאב הדורות השׂפוּן באבני גזית אלה.

ב

למיטב האור של העיר העתיקה, שאינו אלא תערובת של זהרורים תועים בתוך ערפל טחוב, עפרורי, אזובי, נתקל רובינשטיין בנערת הגזוזטרה. היא ירדה מתצלובת מדרגות וחתכה את הסמטה בגוף זוויתי. הצייר הגיח אותה שעה מאיזה מבוי צדדי, קן אשפתות שעליהן ייללו חתולים ותינוקות, וחסם את הדרך לפניה. היא נרתעה לפנס מלוק שהיה תקוע בקיר. פניה השחומים החווירו משהו, נעשו שוב זיתיים. הפשילה אליו עיניים בלי ריסים מפויחים, עם קטיפה לוהטת של פרחי טחב. הסתכל בה בהתפעלות כזו, שהנערה התחייכה וסיננה:

"אתה זה הצייר?..."

הוציא את המקטרת מפיו כדי להתחזק, ופלט כשהוא מתאמץ להתבדח:

"הוא בכבודו ובעצמו..."

העבירה ידיה על צמותיה, שסדורות היו על הקודקוד, ואיזה אחלמה זולה הבריקה בטבעת שעל קמיצתה.

"זה יפה להיות צייר..."

אותה שעה התאושש לגמרי. רגיל היה לשוחח עם בנות העם שהזדמן עמהן בסמטאות דומות, באור דומה.

"אולי נתחלף: את תהיי צייר ואני אַת..."

שיניה שהלבינו באיזה עירום של שקדים קלופים, התיזו צחוק שלא היה דומה לאותו הקול המדומדם שקלח מן הגזוזטרה. הוא לכסן את ראשו, עיניו תרו אחרי אותה גזוזטרה שהותזה מימי הצלבנים, אחרי המסגרת לאיקונין. החזיר את ראשו והסתכל בנערה שעמדה לפניו בלי גזוזטרה, בלי מקטורן אדום, עם צחוק ערמומי בין טורי שיניה. הוא התכופף עליה, עיניו החליקו בין רווחי שדיה, שנשמו עגולות כשתי גבעות קטנות, ומשם טיפסו במעלה צווארה עד אוזניה שבתנוכיהן הצטנפו שני עגילים כשני פרחי בר. כריח הררי, ריח פראי, ליפף אותו, לפת את ידה סמוך לפרק היד שחגור היה בצמיד כסף מוּעם כלשהו.

"נחמדה את, בחורה, אך בערב שראיתיך בראשונה היית נפלאה. במצנפת אדומה זו שהכתירה את ראשך, נעלית על כל כיפות ירושלים... בסנדלים האדומים..."

היא עשתה העוויית כאב שהטילה אדמומית קמעה בשפתיה, עיקמה קמעה את סנטרה ושמטה את ידה.

"אה, אתה זה שהסתכלת בי?..."

גבותיה התמתחו, סגרו את המצח, והריסים ירדו מנומנמים על העיניים.

"ומה – וכי אסור להסתכל בך?..."

"לא טוב עשית..." – נתחתך קמט סמוך לאפה.

"ולמה לא טוב עשיתי?..."

בקולו חלחלה תרעומת של לילות וימים בחללה של עליית הגג שלו.

"כך..." סיננה, הרתיעה את גופה מהפנס המלוק ואמרה ללכת.

"לאן את הולכת?..." – הטיל את עצמו בינה ובין מדרון המדרגות.

רעד זחל בגבה, ובהפשלת ראש עד לכפות:

"מה אכפת לך!..."

נשתתק. נדחק לקיר: יהירותה של בוכרית זו החלישה את דעתו. זו לא היתה דומה לשאר נערות הסמטאות שחיוך קל המס ברגע כל התנכרות. היא דמתה לפרי חבוש וטמון בקופסת כסף מעובשת. ובפעם הראשונה הביט באישה בחיוך כאוב: זו גילמה חלום גזעי שחיפש בגופן של נשים זרות.

וכאילו הרגישה נערת הגזוזטרה בעוגמה הפתאומית שירדה עליו, נענתה בנעימת פיוס:

"אני הולכת לשוק..."

"אלך אתך..."

"לא, לא..." טלטלה את גופה בתקיפות.

הוא ניחש משהו: או קנאת חתן, או דיבת חברות מביטות מעל הגזוזטראות. ואולי פחד מפניו, הזר. אבל האמנות, הסיגופים, הטלטולים מגוף אישה לגוף אישה שיוו לו חן אכזרי, חמסני. לפת את ידה עם הצמיד שנראה לו תכשיט אינטימי.

"שמעי, בחורה – אני רוצה לצייר אותך..."

"לצייר אותי?..."

לסתותיה המונגוליות בלטו, אפה נתרחב כאילו היה מכויר.

"לא, לא... איני רוצה..."

הוא לחץ את הצמיד, ידה נתאגרפה מכאב.

"אל נא תסרבי, בחורה! מוכרח אני לצייר אותך, שומעת את?... במאות סמטאות חיפשתי אותך... על כל הגזוזטראות תרו עיני אחרייך... בנס מצאתיך כאן, בין כתלים מצורעים, בין שלדי בתים אלה... אל נא תסרבי לי, בחורה – אחרי שנמצאת לי!..."

היא לא הבינה את הרוממות שבדיבור רהוט זה, הבינה רק שהוא מכוון לסמטאות – שרצונו לצייר אותה ולהציג אותה לראווה.

"אבל הנח לי... ממהרת אני..."

בבת אחת נעלם הכול: לא היו נרות שבת, לא גזוזטרה, לא משי אדום – נערה סרבנית עמדה לפניו בצל הכותל, והתאמצה להיחלץ ממנו.

"את תבואי אלי!..." – הציץ לתוך עיניה הנפחדות – "תבואי, תבואי..."

נסתגרה כולה כשם שמסתגרת עיר זו בלילות.

"בלבוש שבת, כמו שהיית על הגזוזטרה, תבואי... את יודעת היכן אני גר?..."

נענעה בראשה: הן. ליטף את אצבעותיה בהתפעלות.

"באמת יודעת, יודעת עליית הגג שלי? – ואני לא ידעתי היכן הגזוזטרה שלך... צייר עלוב שכמותי..."

היא הציצה לתוך פניו בפראות, בתום, ובדמיונו עלה זכר איילות אלה המצוירות על כותלי בתי־הכנסת שבעיירות. חיות אלה, פרי דמיונם של ציירים אלמונים, מביטות גם כן בעיניים כאלה. ידיו רפרפו רגע מסביב לגזרתה, וכשנשק לה נשיקה חטופה הרגיש לבלוב זר, כבוש, ריח ארסי.

היא התחמקה ממנו בכוח, גלשה במדרגות שרדפו אחריה. עקב ארוכות אחרי הנערה שנעלמה במבוך הסמטאות. עיניו היו פקוחות ורציניות. שקט בא עליו. הנה נאחז בסמטאות אלה. סוף־סוף.

ג

סדנתו של הצייר – שתלויה היתה בין כיפת בית־הכנסת, שהתרומם כלולב מפוסל עם ציצי נברשות, עם יוני עץ מוזהבות, ובין כיפתו של מסגד עומר, שחרמשו סיעף את התכלת – סדנה זו נתמלאה צמותיה של הנערה, שהרעישו אפלולית קדמונית זו שבפינות החדר, הפילו אור לכה שחורה וקרה עם נוֹאַנסות כחלחלות.

או מצח זה, שעצמות הגולגולת קימרוהו ללא משקע כלשהו, כאילו ריקעה אותו היד המגוידת של צורף נחושת בגדדי.

פעמים היה מניח את ידו על צוואר הנערה ומסתכל במצח מסותת זה.

"הייתי יכול לכתוב על מצחך, באותיות זעירות, את פרשת הפאר והייסורים של העיר העתיקה."

האצבעות המאוגדות בין ברכיה, דממה והפקירה לו את מצחה שליטשו בנשיקותיו. מיום שבאה לסדנה דממה, היא שהיתה בכל זאת הזמירה היחידה שקיננה בכותלי עצב אלה.

או אף זה, שחטוטרת זעירה כאלמוג הדגישה את חנו העתיק, ושנחיריו שקטו כאילו שימשו מסתור לרוחות הרים כלואות.

"משבח אני את אפך," היה אומר לה, "דווקא משום שהוא פגום כלשהו. חֵנו בזה שאינו קלסי..."

היא דממה וחייכה. אפה נתפשׂק משהו, אבל מיד חזר לנזירותו כאבני עיר זו הסולדות בשמש.

או גבות אלה, שמשוחות היו על־ידי מכחול עצבני ונועז; פיתולן גירה את הדמיון ומשך מעבר לקוויהן הנגלים. יופייה כולו גירה לאין שיעור, הבטיח לאין שיעור.

אצבעותיו של הצייר, ששלטו במכחולים הרבים, שהבחינו כה הרבה צבעים, שבלשו בגופות נשים וליטפו פנים מגזעים שונים, סרקו בלי לאות גבות אלה כאילו רצה להלך על עצמו מין היפנוזה ששום אישה לא הילכה עליו עד כה.

פיה, שפתיה המלאות נראו לו תאווניים, תבעניים כמעט, בייחוד בשעה שהיתה מחייכת. אבל בשעה ששתקה היה פיה צמוד יותר מחלונות מסורגים אלה שהאפילו עליהם מכל צד.

"פיך," היה ממטיר עליה את מליצותיו, "הוא המנעול הסוגר כל סמטה וסמטה של עיר זו..."

אבל בשעה שהיתה נושקת לו, נסדק פיה כשם שנסדקים הרים אלה לקראת היורה. גניחות היו פורצות מבין שיניה, ונדמה היה לו שהוא אינו מחבק גוף נערה, אלא איזה מגדל המתעורר מסיוט עתיק, ושהוא מנשק עשבים חנוטים ולא שפתיים רכות, צורבות, עם לחלוחית חמה בזוויותיהן.

"האין את שולמית שיצאה מתוך כוכיהן של סמטאות אלה?"

היא עמדה ליד האשנב העגול שבו קבוע היה נופה של ירושלים, ונשכה את צמותיה.

הוא התרוצץ כשמכחוליו בידו, בחן את כל הצבעים, כל הסגנונות, נשתהה לפני הבדים שהראו את ה"אודליסקה" בפחם, בגואש, באקוורל, דקורטיבית או בנוסח סינתטי, ומשך מיואש בכתפיו.

"למה אינך מצייר?..." שאלה אגב הפשלת הצמות על השכם, וחזרה לפוזה הקפואה שלה בשולי המיטה.

"למה?..." רטן ונפנה אליה – "למה אינך זו שהיית אז, על הגזוזטרה..."

"כמו שהייתי על הגזוזטרה..." – סידרה את קיפולי המקטורן האדום – "האם אינני כך?..."

ניגש אליה והרים את ראשה: שיניה הבהיקו לחות, שלופות.

"שם, על הגזוזטרה, כשדיברת עם הסבתא היית כולך גמישות, כולך זמרה... וכאן את שקועה באיזו צינה קדומה..."

היא הביטה לאשנב כאילו פחדה מאיזה צל אימים המהלך על מרפסות הגגות. אחר הזדקפה, נשתלפה כאילו מתוך נרתיק, וכרכה את ידיה סביב צווארו.

עם דמדומי ערב, כשהיה זורק את מכחוליו, שכבה בלי מקטורן אדום, בלי שמלות האבנים המאוזבות, היה מרגיש תחת אצבעותיו אותה גמישות, אותה מנגינה שבגוף, שקפאו בשבתה נוכח הבד.

כל גופות הנשים תחת פנסי סגריר, בחורשות אביב רטובות, בערפלי סתיו בפונדק עראי – אותן השיכורות, המורעלות אופיום, אכזבות, כולן נשרפו לאפר. ורק זו בעליית הגג, מול הכיפות הדועכות, לבלבה באביב גזעו העתיק.

יום אחד אמרה לו בין פוזה לפוזה:

"אני ממהרת. שם למטה מחכה לי מישהו..."

הוא הניח את המכחולים, ועפעף בעיניו המאושרות.

"אמרת 'מישהו מחכה לי'... מי זה..."

השפילה את ראשה:

"חתני..."

ידו אגרפה את המקטרת.

"חתן לך?..."

חליפות הציץ באיקונין של הנערה, וראה שחיקה נאמנות ושלא מדעת את העצב שעטף כמעטה מִשנה גוף זה...

"ואני לא ניחשתי..."

הוא דיבר לתוך חלל ריק, כי היא גלשה כבר לתוך הסמטאות. בדמדומים הבחין צל אדם, שזינק אליה מאחד הכוכים. משהו הבהיק בידו.

גדועה, עיוורת, דם אביב עתיק בפיה, עוד עלתה על הגזוזטרה והטילה את ראשה על ברכי סבתא, שליטפה בדמדומים את צמותיה.

מאזניים (תרצ"ט)

על עיר ועל ים

(מסיפורי "9 בערב", 1937-1940)

קיר המוות

התזמורת המכנית של הקרוסלה פלטה ולס, ולס מפודר וחלוד עם משהו מלנכוליה מוצרטית.

היא, "המלאך האדום", רגל אחת על גלגל קאוצ'וק, ריכסה את מגפה. בקובה האפלולית הבחנתי גולגולות מתגוששים בתוך מסגרות אותיות כבתוך עלי דפנה.

"חודש אחד נשואה הייתי לג'ון!" זקפה את גופה והראתה על כושי מצולם, שכתפיו העירומות דומות היו לעץ הבאובב, וראשו נשא ג'ונגל שערות.

היות וסיפון לא היה לקובה זו, ראיתי איך המון כדורים צבעוניים ממריאים אל הירח. "המלאך האדום" ניגשה לדיוקנו של ג'ון, חיככה את לחייה בחזהו השחור וייבבה:

"אפריקה הארורה, הארורה!..."

סמוך לקובה טאטא וילי צנטריפוגלית את קיר המוות באופנוע. זו היתה רעידת אדמה נעימה למען הלב. האקרובטית עמדה לפני ראי אפל מאוד וסירקה את שׂערה, משל סירקה מים אפלים במסרק נחושת: "יודע אתה, זה היה בניו יורק עם ג'ון..."

"בניו יורק?..." חזרתי על דבריה בנעימת הוולס הצרוד.

היא הפנתה אלי את עיניה: ירוקות ומוצתות. ושיניה, מבין שפתיה הדקות, טמנו איזה צער רחוק.

"כן, כן, בניו יורק... גרנו בקומה האחרונה של גורד שחקים..."

נראה שחיוך הצטלק בפני כי הרהרתי: "יש בה באקרובטית זו משהו מחתול המטייל על הגגות הגבוהים ביותר!"

היא דיקקה את גבותיה בציפורניה הארוכות המצובעות מינְיוּם.

"אבל לילה אחד רצה ג'ון להשליכני מגורד השחקים ישר לתוך ההדסון!..."

"ה־ה־ה!" צחקתי צחוק לונה־פארקי, "לתוך ההדסון דווקא... ה־ה־ה!"

היא הסתערה עלי בכל גופה הרזה והגמיש.

"אל תצחק כך... יש לך צחוק איום..."

שילבתי את ידי מסביב לבטנה, שרָטטה כבטנה של כלבת רוח: "ולמה זה רצה ג'ון להשליך אותך מגורד השחקים?"

היא השתחררה מחיבוקי, עמדה בפוזה עצובה של מוכרת פרחים בסקוור לונדוני: "כשאני חושבת על ג'ון אינני יכולה לחבק שום גבר..."

"מבין, צלו האפריקני מאיים עלייך!"

נעצה את המסרק בשערותיה באופן שראשה קיבל צורת מסכה כושית: "כן, צלו האפריקני מאיים עלי!"

החריקה הצנטריפוגלית בקיר המוות נתגברה. קמתי מהספה שעליה נתכרבלו בגדיה של האקרובטית, ריחותיה.

"מה, אתה רוצה ללכת?..." הושיטה אלי את צווארה הדקיק כגבעול פרח ששמו נשכח ממני.

"כן, הלונה־פארק קורא לי!"

הושיטה לי את ידיה האווירייות. "אל תלך. כה טוב לי אתך!..."

רמזתי אל הכושי שלטש אלינו גולות עיניו הסודיות. "הוא משעמם אותי, כושי זה..."

כדי לפייסני תלתה עליו שמלה חומה, משל פורשים וילון על ראי שמתוכו מציצה בבואה רחוקה. אחר הגישה לי את שׂערה־נחושת, כשם שמגישים צרור פרחים חורפיים. טוב היה לנשום את ערפליו הצפוניים.

"הלילה," אמרתי לה, "אני גוזל אותך מקיר המוות, מהפטָליות של הקהל השווה חמישה גרוש!"

"נפלא אתה, נפלא!..." רקדה מסביבי, "הלילה אראה גם אני את הלונה־פארק!"

בפתח הקובה עמד וילי, דק, חיוור, לא כאקרובט הקרקס אלא כטייס שנפל ממרומים אפלים: "בטי, תורך הגיע!"

היא צימדה את מגפיה, תקעה ידיה במותניה. "וילי, הלילה אינני נוסעת!"

הוא הרים את כתפיו, ראשו המחודד נשתקע ביניהן, ולשיניו החורקות היה אותו לובן כלגולות עיניו של הכושי.

"ולמה זה, בטי?"

עיניה הירוקות דלקו במאה קילווט: "הלילה אני מטיילת בלונה־פארק!"

הוא הוציא את ראשו מתוך כתפיו, כצב את חרטומו מתוך שלדו, ונעלם. לאחר רגע נשמעה החריקה הצנטריפוגלית, נשמעו קולות הפחד של הצופים.

"נברח מכאן!" סיננה האקרובטית, ועיניה כבו.

הסתכלתי במכנסי הרכיבה, במגפיים.

"אינני רוצה בפטליות מזויפת... התלבשי כאישה!"

צחקה, נדנדה את שוקיה הצרות.

"טוב, הסתכל בשמים!"

אבל גם השמים הם ראי, ובהם השתקפה סילואטת רגליה, נתונות בתוך גרביים שחורים. בעוד רגע עמדה לפני בשמלת ג'רסי, בתסרוקת ענובה שזרחה בין גולגולות האתלטים, בעיניים כחלחלות, משהו שוולס צרוד רקד בהן, באצבעות שולבות ארנק.

"עכשיו את פטלית!" חייכתי אליה, ויצאנו ללונה־פארק.

אכלנו גלידה מעופפת, מין אמריקני, הסתכלנו בדגי זהב שהתרוצצו תחת אשד מים ירוקים. ולאחר שהסתחררנו בקרוסלה למנגינת טנגו יאוואי, שאלתיה:

"לא אמרת לי למה רצה ג'ון להשליך אותך מגורד השחקים!"

מתנודדת מהסחרור, שילבה את זרועי. "נדמה היה לי שחייכתי אל הירח..." ובהתפנקות – "זה היה שקר... הירח חייך אלי..."

עמדנו לפני גינת צברים שהתחבקו באלפי מחטיהם הדקות.

"ואיך נמלטת ממנו?"

הורידה את ריסיה. "איך?... באופנוע... גלשתי באופנוע מגורד השחקים ישר לתוך זירת קרקס... זו היתה אטרקציה נהדרת... חבל שלא ראית אותה..."

ישבנו על מרפסת, כשפרופיל פנינו אל הים, ומולנו הירקון שהציף את שדותיו. לקוניאק ששתינו היו כל בושמי הלונה־פארק. הירוק, מעיניה של בטי, התנדף כולו, וגלגלי זהב הסתתרו בהן.

"לילה אחד חדלתי להיות אקרובטית, והנני אישה. אישה לא פטלית, אלא סנטימנטלית..."

והיא גוללה לפני אידיליית נעורים מצוירת יערות שייקספיריים, שבאביבם מדקלמים שם אשדות מים בלדות נשכחות.

"גם על גדות הנהר הזה שרים העצים בלדות נשכחות" – ליטפתי את זרועותיה הזהובות.

"אני רוצה לשמוע אותן!" קפצה ממקומה.

זמן רב שוטטנו בין העצים, שחרזו בלדה משבעה בתים כמספר טחנות המים.

הלונה־פארק התרחק, התרומם דיוטות־דיוטות כגורד שחקים. סירה שחבויה היתה בין העצים המזמרים כבקתת ציד עזובה, קראה לנו.

כל הלילה זרם הירקון אל הים, כל הלילה סאנו הטחנות של הבלדה. כל הלילה צלצלו פעמוני הגמלים שהקיפו אותנו בעיגול מכושף.

כשציוצי החוחיות התחילו לנמר את היום בסגול ואדום, ראינו את הלונה־פארק על הקרוסלות, הנדנדות, הרי המים – והם פחות תֵאטרליים כצעצועי במה.

היחידי שהזדקר פטליות היה שלדו של קיר המוות. והאקרובטית, שהשמש העולה הציתה את הנחושת בשׂערה, התייפחה.

9 בערב (1938)

הכלבה דיאנה וזמר האופרה

איגנצי דובוש, הבס של אופרת המטרופולין, הציץ לתוך הערב. העיר נתגלתה בשלוש תפאורות: בעומק – מיתחה הוויסלה מסך אפור משובץ סילואטות ספינות; מימין – דלקו אלפי חלונות בקרמין, בפלטינה, באזמרגד מזויף; משמאל – עטף הלילה את צריחי הקתדרלות, את כפות המוזאונים, את תלי הבתים בסתיו שסחב מהפרוורים.

"אופרה!..." חייך הזמר והעביר כפו, כף בס, על קרחתו שנשאה פאות נוכריות מכל הנוסחאות והזמנים.

גניחה חשאית ייבבה מתוך האופל על הסתיו. הזמר נזדעזע וסר לחדר הסמוך, שקירותיו עמוסים היו מסכותיו בגבס, בברונזה. על שטיח, מגוון כנוף הטטָרים, מפורקדת היתה דיאנה: חרטומה על רגליה המשולבות, גנחה כסקסופון.

הזמר לחץ כפתור: אור חשמל זרם מעיניו החלולות של שלד גולגולת, צללים עיטרו כזרי דפנה את מסכות הקירות, ומעורה של הכלבה זרח צבע ועצב השלכת. הזמר קרס על השטיח, השכיב את חרטום הכלבה על ברכיו והציץ לתוך עיניה הבלונדיות.

"מה לך, דיאנה?..."

החיה רעדה בכל צלעותיה וייבבה.

"מסכנה שלי!" – גירד הזמר את אוזניה – "חולה את!..."

וכדי להשכיח את ייסוריה וייסוריו:

"זוכרת את, דיאנה, כשקיבלתיך מצייד מוזר זה – היית תינוקת עם אלמוגים כחולים בצוואר... כמה היינו משוטטים ביערות, בערים!... עליזה

היית תמיד... לפנייך הייתי שר את האריות הכי יפות שלי...״ דומה היה כי החיה חייכה לימים האלה.

הזמר עבר לצ׳לו עמוק ורוטט: ״היו אלה, דיאנה שלי, ימים נפלאים: הפאות הנוכריות של גולמי האופרות התעופפו מראשי מיד לאחר נפילת המסך... ופרחים, גנים – צמחו בחדרי... את, דיאנה, אהבת את היסמינים, ואני – את הוורדים... ונשים צעירות ויפות – יותר יפות מכל הפרימדונות המזיעות, הציפו את חדרי בצחוק. בהיסטריה... זוכרת את, דיאנה, את מספרן?... אני – לא!...״

הצ׳לו בקול הזמר התייפח:

״ועכשיו, דיאנה, מה אני?... בס, בס קירח וצרוד באופרה... הפרחים צומחים עכשיו בחדרי הטנורים, והנשים מתנשקות עם הבריטונים... רק את נשארת אתי, דיאנה... רק את!...״

גיפף את צוואר הכלבה ודמם.

איזה אורלוגין השליך לתוך הלילה שבע מטבעות חלודות. צמרמורת עברה בגופו של הזמר.

״דיאנה, האופרה קוראת!...״

גם החיה ספרה את המטבעות שנידרדרו מאיזה סרקופג, והבינה. שמטה את חרטומה על השטיח, והבליגה על גניחותיה.

הזמר קם, לבש את המעיל, נעל את הכסיות.

״כוהן גדול אני הלילה, דיאנה שלי... הכוהן הגדול באאידה... אתפלל עלייך לפני רוחות מצרים...״

ובנוטלו את מקלו, שגולתו הראתה את דיוקן הכלבה:

״דיאנה, תחכי לי ליד החלון, כתמיד...״

כיבה את החשמל בעיני שלד הגולגולת וירד.

לאוויר היה אותו ריח סתיו רענן הממוזג מהקיץ הגווע ומאיזה אביב רחוק.

הבס הזקן סר לרחוב המַרשלים. חלונות הראווה ואספלט הכביש המלוטשים שיקפו את הטראמים, את הסוסים ההפוכים. לאורך המדרכה זמזם נחיל נשים, דבשי וענברי. אחת, ברונטית יוקדת, נטפלה אליו בהדיפה את בשמיה המסחררים. הוא הסתכל רגע בפיה הזולל, בעיניה ששני חתולים מחושמלים התכרבלו בהן, וסילקה בחיוך. האישה הכירה אותו. צפו בזיכרונה המדמדם אותם הלילות שבהם ישבה בלוג׳ה שלו,

וקולו עטפה בקטורת. חייכה בכל הדקות של קורטיזנה ולא של אשת רחוב, אגב נדנוד קל בשוקיים: "דובוש, אני לך – לתמיד!..."

"סנטימנטלית את, יקירה!"

היא הציפה אותו עוד רגע בבשמים של ימים עברו.

"יודעת, אאידה הלילה!..."

פיה התאווני נתעקם בצער.

"האופרה הכי חביבה שלי!..."

הזמר ניתק ממנה ונסחף לתוך המערבולת.

בהגיעו לכיכר האופרה ראה אישה צעירה, לבושה ג'רסי, שהוליכה בשרשרת כלב שדמה דמיון כזה לדיאנה שלו – שהצ'לו בחזהו התחיל לייבב.

השמשים בליוורֶה כבר הכריזו על הליברטות, והוא עדיין לא מאופר! סר למסדרון צר שהוליך לקלעים. לפני חדר האיפור שלו נתקל ב"אאידה", שהיתה כבר מסורקת נוסח מצרי, ומקטורן משי אדום חשף משהו את חזה, חזה מצו־סופרנו.

מקהלת המלאכים המצוירת על המסך התרוממה לסיפון המקומר, שנברשותיו הלכו ודעכו.

הקהל כונן את הלורנטות. החצוצרות הארוכות הריעו. התרועה התגלגלה כרעם בענני אלפי שנים.

איגנצי דובוש, הכוהן הגדול, עמד בשמלת הפעמונים מארגמן בתוך עשן מחתות קטורת, ופירש ידיו על גבי המזבח, שגחלי חשמל בערו תחתיו.

האם התפלל בעד נשמת אאידה או בעד נשמת דיאנה?...

אותו לילה ראה את עצמו הבס הזקן בתוך אורות הזרקורים הכחלחלים, שעטפוהו בשתי וערב, ככוהנה הגדול של ממפיס. קולו גבר על החצוצרות, על הוויולונצ'לים. אותו לילה השביע את רוחות החנוטים השוכנים בפירמידות.

מקהלת המלאכים ירדה מהסיפון, שנברשותיו הודלקו.

כשהזמר יצא החוצה, השליכו כל האורלוגינים שתים־עשרה מטבעות חלודות.

כשהגיע לביתו לא ראה בחלון את חרטומה של דיאנה – זה היה סימן רע. עלה בחיפזון במדרגות. בלי לחלוץ את הכסיות קרס על השטיח. לאור

ירח שנתלה בין שני גגות ראה את הכלבה המתה. גיפף את גופה – קר היה. הציץ לתוך עיניה – כבויות היו.

בחזהו, שנתרוקן על הבמה מכל קולות – שרקו רוחות.

הזדקף לאטו, שוטט בחדריו המלאים מסכותיו, דיוקנאותיו – כל אלה דיברו על ימים שנקברו בתוך סרקופגים. ועם אפרורית השחר – נשתלפה יריית אקדוח – צליל אחרון מבס הזמר.

9 בערב (27.5.37)

ההר והצ׳לו

שלגים בשבעה צבעים

כשפתחתי את אשנב הבקתה, נתקלו עיני בשבעה מסכי שלגים: העמקים נתרפדו בניואנסות רימון, יערות האורנים קיטרו סגול, הגבעות התרוממו כאצטרובלים ירוקים, השמים נשתבצו בחלונות כחולים, טורי ההרים נשאו גולות לימוניות, מגגה של בקתה שהתכרבלה בין אשוחים ירדה מין רעמה זהובה, ובקתה שגלשה מאיזה מדרון הביטה לחלל באשנבי פיח.

הדלקתי את מקטרתי – הצעצוע היחידי שהבאתי להרי השלגים – ובעשן שתימר ממנה נשתברו בבואותיהם של שבעת הצבעים.

סולם המדרגות שהוליך לעלייה זו, שכתליה הפיגו ריחות של פֵּרות חורפיים שלא ידעתי את קליפתם, את גרעיניהם – חרק: במסגרת הדלת נראה זקנו העבות, שמספריים לא עלו עליו כשם שלא עלה גרזן על יערות אלה, של בעל הבקתה.

"מר," אמר בקול שהיתה בו משריקת זאבים סהרוריים, "השולחן ערוך."

ורצתי אחריו לתוך החדר, שהתנור הדולק הציפוֹ באור מדומדם המצוי בתמונותיהם של ציירי הולנד.

בעל הבקתה הוריד מקטרת חרסינה מעל וו, הטיל בה גחלת, ישב על שרפרף, שילב את מגפיו, שלשל את ריסיו, ונסתגר בתוך זקנו.

ידעתי כי הוא משוטט עכשיו ביערותיו הדמומים, בשלגיו הדמומים, ומין שלווה זורחת אפפה אותי.

ישבתי סמוך לקיר והתבוננתי לאישה שעמדה לפני התנור. מרובעת היתה, כאילו חטב אותה בעלה מאלון עתיק. מרובעת היתה וצבעונית: נעליה אדומות היו עם פיפים, מהמטפחת הירוקה שכרבלה את ראשה שפעו צמות אש.

פתאום הניף בעל הבקתה את ריסיו. עיניו כה צלולות היו שנוף ההרים על שלגיו, על יערותיו, על חיותיו השתקף בהן.

אשתו פרשה על השולחן מפה לבנה שנשטפה מיד אש. ראיתי שגם פניה מרובעים הם, אבל אותם חטב בעלה מעץ בעל קליפה אדמדמת, וקבע בהם שתי עיניים מחרסינה. היא ערכה על המפה חמש קערות חומר מזוגגות בפרחים.

"משמע שמצויים עוד שני אנשים בהרים אלה!" הרהרתי.

בעל הבקתה תלה את מקטרתו על הקיר וישב בראש השולחן. אני ישבתי מול התנור שבו עלה יער בלהבות.

האורחת

אותו רגע נפתחה דלת הבקתה. תחילה – פרווה ארוכה ומצנפת. אחר נתקלפו מהן רעמה בלונדית מוכתמת כחול, פנים ללא גומות וחיוכים, נעולים עד שפתיה – שני קווים בגיר אדום – נעולים עד עיניה, שכה ירוקות היו שאש התנור הותזה מהן.

היא לא השגיחה במסובים, ישבה סמוך לבעל הבקתה ותמכה את סנטרה בשתי ידיה. כל שעת הארוחה הסתכלתי בידיים אלה: צחורות היו כאילו גיבלו ולשו יומם ולילה את השלגים.

"היכן ראיתי כבר את העיניים הירוקות האלה?" שאלתי את עצמי.

אבל הדממה היתה עמוקה, אותו רקע מדומדם המצוי בתמונותיהם של ציירי הולנד.

כתום הסעודה קמה האורחת. נשתהתה רגע לפני התנור, רחצה את פניה באש הדועכת, אחר התכרבלה בפרוותה, במצנפתה, ויצאה.

"מי האישה הזו?" שאלתי את בעל הבקתה לאחר הסתכלות ארוכה בצלה המשויר.

הלה משך בכתפיו והוריד את מקטרתו מעל הקיר.

"והיכן האורח החמישי?" רמזתי על קערת החומר, שהתנוססה ריקה בפרחיה המזוגגים על השולחן.

"ייתכן," נהם בעל הבקתה, "שפקע מיתר בכלי שלו, וייתכן גם שהוא עורך קונצרט לזאבים."

טיול לעת ערב

השלגים החלו לחַשֵך את מסכיהם לתפאורה לילית. מקל אלון בידי, שוטטתי בבקעה. ביערות שיננו כבר הזאבים פרקי ליריקה. עדר צבאים דהר בקו האופק הבוער.

לפתע ראיתי צל. צל אישה היה. אורחת הבקתה ציירה את עצמה על השלגים בהמון העתקות. וחיוך, חיוך ראשון מאז בואי להרים אלה, ליטף את פני.

פתאום מחקה אורחת הבקתה את כל העתקות הפחם שלה, והגיחה בעצמה ממשעולן של שתי גבעות.

הפעם לא היו עיניה נעולות: במידה שהשלגים הלכו והאפילו, כן נשתלהבו עיניה בירוק בוסרי.

דמומים שהינו זה מול זו, ורק הזאבים שיננו פרקי ליריקה.

"מוזר!" אמרתי, "אישה בנוף זה!"

היא זקפה קמעה את ראשה כמקשיבה להדים שהוחזרו מארבעת האופקים.

שקמה מעורטלת התנוססה. היא נשענה לגזעה, ולא גרעה את עיניה ממני.

"ומוזר," אמרתי, "גם אני משוטט בנוף זה!"

הדממה שנצטברה בי במשך ימים ולילות – סכריה נפתחו על סף הלילה. פרקי הלירִיקה של הזאבים מסכו בי התלהבות, וברומזי על היערות:

"את שומעת?"

אותו רגע בקע מאיזה מקום סמוי מין לחן עורג, דומה כעולה ובוקע מתוך עוגב הטמון בעבי ההרים.

היא לפתה את ידי, גופה נתחתך בגזע השקמה, מצנפתה נשמטה, הירוק בעיניה דעך.

וכשהלחן הזה נשתזר בפסוקי הלירִיקה של הזאבים, שאלתיה:

"מי זה?"

"המנגן בצ׳לו," ענתה בלחש.

לילות בבקתה

אוסף פרוות של חיות בר ריפד את הבקתה הזו. והפרוות בישמו את דיירת הבקתה בריח יערותיהן, מאורותיהן, אינסטינקטיהן.

"הלילה," הייתי אומר לה, "נודף משערותייך ריחה של נמרה שחצי ירח סורק לה את רעמתה."

זה היה בנוסח הנוף.

ואמנם כשהירח נשתבץ באחד האשנבים, נפתחה הדלת: דמות ותלתלים אפורים לה (השלג טרם הלבינם), וצ׳לו בנרתיק קרוע נראו על המפתן.

היא היתה מתכרבלת על הספה, המנגן בצ׳לו היה יושב במין משולש של צלליים, ואני הייתי עומד מול התנור שבו נשרפו היערות מתוך גניחות מתוקות.

הבקתה היתה מתמלאת מוזיקה עד קורות התקרה (כי מיתרי הצ׳לו עבים היו כעצים, והמנגן הקיז מהם את השרף עד תומו). הוא היה עושה אתנחתות ארוכות, משעין את סנטרו על קת הצ׳לו, מסתכל דמומות בי, בה, וחוזר לנסר בקשתו אילנות עבותים.

עם חצות (כאורלוגין שימשה "הדובה הגדולה", שגירדה בטנה באחד האשנבים) היה קם, מתכרבל בפרוותו המרופטת, חובק את הצ׳לו באלכסון וממלמל:

"הולך לנגן לפני הזאבים את הקונצרט ברה־מז׳ור! באיזה דחילו מקשיבים הם לקונצרט זה!"

ויוצא.

התנור דעך. הבקתה נתמלאה אופל עד קורות הסיפון, אבל שערותיה סימאו יותר מהשלגים שזרחו על מאות קילומטרים בתוך שרשרת ההרים.

ההר והצ׳לו

מעין אביב היה בשמים. הם הנמיכו טוס עם אווזי בר שרקניים. היערות הדליקו את עציהם בכחול. אנחנו טיילנו בבקעה שאמש דשדשו בה זאבים.

"אני שומעת פעמונים!"

ואמנם החלל התנודד כולו כאילו חבט מישהו בענבל על דופנותיו.

"לא. זהו המנגן בצ'לו!" אמרתי.

הוא התנוסס על מרומי הר, כפוף על הכלי, וניסרו בקשתו בהתלהבות פראית.

"ההר גולש!" פרצה צעקה מפיה.

דומה היה כי מישהו, בן דמותו של הצ'ליסטן, ניסר את ההר בשורשיו: כי זה גלש במהירות מסחררת.

אבל במידה שההר התקרב לתהום, הדהיר הצ'ליסטן את קצב הנגינה, באופן שהאוויר נעשה זגוגי, מסוכן, ונשתבר לרסיסים ברגע שהמיתר האחרון בצ'לו נוסר עד תומו.

בכפר

זנב בלורית בעין, ענף אורן ביד, פסע ברמן בתוך האבק האדמדם של השקיעה. מימינו הכחילו גבעות השחם, משמאלו כבה הסגול בשדה הכוסמת, ומאיזה מקום באוויר נתלש העטלף הראשון והדליק את הלילה.

נחום, ידידו הנגן, המתין לו סמוך לגדיש העצים. מבוהן רגלו היחפה טפטף דם, וכתמיד גמגם חצאי פסוקים:

"הייתי ליד הנחל... רצתי לקראתך כמשוגע... והנה..."

ברמן סינן את שערותיו הדהות של ידידו, כאילו סינן את גבעולי הדשא הראשונים.

"דרך נפלאה עשיתי, נחום!"

זה הכניסו לחצר. באר היתה בה עם שוליים רקובים, עם דלי מים שהשמש נפלה לתוכו כתפוח בשל ביותר.

בעוברם לפני בית הרעפים ראה ברמן, מבעד החלון, אישה גמלונית שהריקה חלב לתוך קערות חומר, ואגב כך נחשפו קמעה שדיה מתוך כותונתה הגסה.

"מרשעת," פלט נחום אגב ציפוף הגבות.

בהגיעם לבקתה קידם את פניהם כלב שעיר, שהריר טפטף, בשל שיבה מופלגת, מחרטומו.

חלל הבקתה מלא היה ריחות אגסים קטופים שזחלו על הלב. ברמן כרע על מצע תבן פרוע והתפרקד על גבו מתוך אנחה:

"כל הקיץ אהיה כאן! שומע אתה, נחום?"

"אדרבה!" רטן הלה, ומתוך שמחה שפשף את האצבע הפצועה.

ברמן עצם את העיניים, ובדבקות ספג לתוכו את הנוף עם האבק האדמדם, עם גבעות השחם, עם הבאר.

"אני צמא, נחום, צמא מאוד!"

פניו של הלה נתפשקו בחיוך:

"אכול אגסים... יין צונן, אומר אני לך!..."

בלע אגס אחרי אגס, צינה טובה נזלה באיבריו, ובחבקו את מותני ידידו אמר מתוך דמדום:

"טוב שבאתי אליך, נחום!"

החושך בחוץ היה אטום, אבל הירח שעלה הטליא אותו בכתום.

"שומע אני נחל מפזם בסמוך," אמר ברמן.

הצפרדעים שרקו בעוגמה, הטעימו לברמן את ליל הכפר.

שניהם דרסו את הדשאים הטלולים, דילגו מעל שיחים, ועמדו מול שלושה אלונים שנתגפפו בצמרותיהם ועשו מין דלת כפולה לנחל.

"לשתות!" נהם ברמן, והתכופף מעל למים האפלים.

"משוגע!" גירד נחום את סנטרו.

בקדחתנות התפשט ברמן, חש את ריחות הלילה מפעפעים בעורקיו, מהממים את מוחו.

ושכשוך בנחל.

הצפרדעים נשתתקו לרגע, אחר חזרו לפיזומם ביתר עוז.

ברמן שחה במורד הנחל, רצה שזה יתארך.

נחום הלך אחריו, מדדה על רגלו האחת ולועס גבעול.

"תנפץ את הגולגולת..."

כשברמן יצא מן המים, מטפטף עד ציפורני רגליו, רטן:

"אדם עירום בלילה, משונה מאוד, אה, נחום!"

אותו רגע הסתנן מבעד קיר העוזרדים מין זמר שעשוי היה מכמה קולות נשים.

"הן הולכות!" צהל נחום.

"מי הן?" צילב ברמן את ידיו על בטנו.

"בחורות הכפר! הא, הא, הא! והן יראו אותך..."

"אדרבה!" סחט ברמן את המים משׂער ראשו.

אבל הזמר הוטה על ידי משב רוח ודעך.

"התלבש ונלך לאכול," אמר נחום, ועיניו שוטטו בגנו.

הם באו לבית הרעפים, שחללו מלא היה ריח דביק של שמנת שהחמיצה.

האישה הגמלונית העמידה על שולחן העץ הארוך קערת ירקות, לחם שחור שגרעיני החיטה בצבצו מתוכו, ביצים שלוקות על גבי צלחת מפורחת.

ברמן התבונן אליה באלכסון: צמות כבדות על השכם, סנטרה הדק תמך בלסתות מגושמות, ורק הילוכה הפזיז הגמיש קמעה את גופה המסורבל.

הם אכלו בדממה. מפרק לפרק נזרק מפיהם פסוק שנבלע בזמזומי הזבובים, בשתיקתה של האישה, שמוצפה היתה להבות שהתחמקו מן התנור.

בדרכם לבקתה שאל ברמן:

"מה, היא אילמת?"

"לאו דווקא!" ענה הלה ברוגז.

הם השתטחו על מצעי הקש. ריח האגסים המם את חושיו של ברמן. צינת הנחל עוד ריססה בגופו. חילץ סיגריה מכיסו וגישש אחרי גפרורים:

"נחום!"

הלה ערבב את נחרתו לתוך הריחות החריפים. אגב זחילה יצא ברמן מהבקתה. בבית הרעפים עוד הבהב אור. הוא פסע אליו מהומם איזו תשוקה אפלה. בעומדו על הסף ראה את בעלת הבית יושבת על שרפרף, וחתול שחור על ברכיה. האישה נעצה בו עיניים דהומות. שלהבות התנור רקדו בהן.

"אש..." גמגם והראה על הסיגריה שנתונה היתה בין שתי אצבעותיו.

זו לא הפליטה הגה, ניערה מעליה את החתול, ובפניה העגולים השמנוניים בצבץ חיוך משונה.

ברמן התקרב לתנור, גירר אליו גחלת, ונשתהה זמן רב עד שהדליק את הסיגריה.

לאטו הפנה את ראשו: עיני האישה עוד נעוצות היו בגבו. ניגש אליה בראש מורד, נשתהה מולה, הציץ לתוך עיניה שכיסיהן רטטו, חש בכוויית הסיגריה שגלשה מאצבעותיו. וכאילו דחפו הלילה התכופף על האישה שישבה דמומה, ידיה קלועות על ברכיה, ופיו גישש בין שתי צמותיה שחשפו עורף לבן כקמח.

אורח בליל סופה

אנקה שטיגליץ הניחה לספר שמוטל היה על ברכיה לגלוש לתוך הדשא. הנאהבים הפתטיים של פשיבישבסקי נידונו אפוא לקדוח שוב בתוך כלא הדפים.

היא הפשילה את ראשה על דופן הכיסא המתקפל, חשה בזחילת קצוות שׂערה בעומק הצוואר, הצטנפה בתוך הקימונה וצילבה את ידיה סמוך לסנטרה, סנטר צעיר מאוד, עם פימה קלה. פסוקים קטועים מהספר זמזמו במוחה:

"כשראיתיך בצהרי קיץ זה," נאום המאהב שצלקת קטנה בלחיו השמאלית, "שטופה גשם אור זה, ואת משכשכת את רגלייך היחפות בפלג זה שהזדרם לתוך ישותי..."

ריסיה של אנקה רטטו. סמוך לה דממה חורשת האורנים. דממה זו הפיגה ריחות שרף שעמעמו את חושיה. היא תלתה את עיניה באופק שהגיף את עצמו בעננים. בדמדומים אלה ראתה דמות משנה לעצמה. היתה זו נערה בשמלת בָּטיסט, שרצה בדמדומי קיץ דומים דרך ערבת חול, כשגשם פוחח רודף אחריה. וילות הקייטנה רחוקות היו, טמונות בחורשות האורנים, והרעמים דרדרו מעל לראשה בדרדור אגוזים, והברקים הציתו בה לא פחד אלא חדווה. היא חלצה את נעליה, הוסיפה לרוץ כשפיה הצמא גומע את הגשם – היתה זו מין הילולת מים. מקוטרת ריחות פטריות רחוקות, מחטי האורנים, העשבים והחול...

מהחורשה הסמוכה ניתקו גלי רוח. צמרמורות זחלו בגופה של אנקה. הכניסה ידיה בשרוולי הקימונה והוסיפה לדמם. אחר כך בא חורף ארוך עם חלונות מוגפים, עם פרחי סומק בלחייה, עם זכר הילולת הגשם...

הרעם הראשון פירק לרגע את העננים המחושקים. אנקה הזדקפה קמעה. כל האופק להט בסגול עז משובץ פסי דם.

"בובי, בובי!"

מתוך העשב המרשרש הגיח כלבלב לבן, שגלגל אצטרובל בכפותיו. אגב כך הותרה העניבה שבצווארו. היה זה סרט משי כחול שהיא שלפה משמלת ערב ישנה.

"ניכנס הביתה, בובי, גשם יהיה!"

הכלבלב נתן בה לרגע את עיניו היפות שנתונות היו בחרטום מחודד, ומיד חזר לשחק באצטרובל.

החושך נפל משמים נמוכים. חורשת האורנים התחילה שורקת, ואנקה חשה את טיפות הגשם הראשונות צורבות את לחייה.

עמוסה בספר ובכלבלב עלתה במדרגות העץ של הווילה, כשמאחוריה מתחילה הסופה לתזמר.

בחדרה לא הדליקה אור. מכורבלת על הספה, הכלבלב מצונף לגבה, הביטה בזגוגיות החלון השקויות אופל, שהברקים חרטו עליהן בחשמל.

...אחר כך – גררה את סליל מחשבותיה – היה קובא... פני בעלה המרובעים, השעירים עד ארובות העיניים, השתרטטו בחושך. והוא השולחה עם המשב הראשון של האביב לקייטנה זו, שאווירה דביק מריחות חלב, שרף האורנים, ונמלי העצב המכרסמים אותה. היא טלטלה את גופה בתנועת איבה: ... אבל לפני קובא היה מישהו אחר...

שרבבה קמעה את ראשה, קלטה בכל חושיה הקודחים את תזמורה של הסופה.

...זה היה באותו תאטרון קיץ שבאפלוליותו נוצצו, בין מסך למסך, כובעי הפליז של הכבאים... אותו ערב לבושה היתה שמלת האטלס שממנה שלפה עניבה לצווארו של הכלבלב...

דרך הקיר הדק נסתנן צחוק מחוצף, בריא. היה זה צחוקן של שתי הבחורות שהתרוצצו כל היום, בלי פרחי סומק בלחייהן, בחורשות, כשפניהן ארוזים כפֵרות שזופי פלומה במטפחות ראש מפורחות.

...כן, היא היתה יפה אותו ערב בתאטרון הקיץ... לא המראות העטורות עציצים שבמסדרונות אמרו לה זאת... שכנה, דק הפנים, שמעצבנות היה מטאטא בכל רגע את בלוריתו כלפי מעלה... אחר כך באו טיולי הלילה בפארק... אבל נערה שפרחי סומק בלחייה אינה רשאית לטייל בפארק

שרומנטיותו היא מסוכנת... לכן בא קובא, שפנים מרובעים ושעירים לו, שחנות אריגים גדושה לו, והשולחה עם גוני האביב הראשונים לקייטנה זו, שבה מכרסמים אותה נמלי העצב והשיעמום... אבל כן... פעם אחת, רק פעם אחת היתה בחדרו של יאנק... בעצם היתה זו עליית גג עם כינור על הקיר, עם גשרי הוויסלה במרחק...

היא הניחה לדמעות לזרום על לחייה, משל היה אותו גשם בדמדומי קיץ.

הצחוק שמעבר לקיר נבלע בסופה השורקת, נבלע יחד עם הבחורות.

...היום, בשובה מן הדואר, נתקלה ביאנק... היאך נזדמן לכאן?... אחר שסייר את כל קייטנות הקו, תר בכל החורשות כדי למצוא אותה...

רקותיה הלמו לקצב דרדורי הרעמים, ידיה גיששו אחרי הכלבלב, גיפפו אותו לחזה.

...הוא יבוא... הרימה את עיניה אל החלון ונשכה את שפתיה – אינני רוצה שיבוא!...

אבל רצונה הלך ונתרופף לזכר עליית הגג, לזכר הלילה שעל העיר, לזכר הכינור שעל קיר קלוף...

היא נצטנפה כולה בדממה. דומה לא רצתה לאבד אף ניואנס קל מהצלילים שהמו באיזה מרחק...

הכלבלב חילץ את חרטומו ונבח לתוך האופל. גירוד חשאי בדלת. שחוקה כולה הביטה אנקה לסילואטה שנסתמנה מעבר לזגוגיות העמומות של הדלת. על אף עייפות המוח שירדה עליה, ניתקה פתאום ממקומה, הסתערה על הדלת ופתחה אותה בקריאת ייאוש:

"יאנק!"

הרחיקה ברוך כי המים קלחו ממנו כממרזב. משהסיר את המעיל, את הכובע, שיקע את פניו בצווארה.

דמומים ישבו על הספה, ראשה מוטל על חזהו.

"יאנק, למה באת?"

הסיט קמעה את ראשה והציץ לתוך עיניה.

"רציתי לראות את עינייך בחושך!"

אותה היתמות שהיא גררה אחריה כצלה התנדפה; סירקה את בלוריתו הגדושה, בלורית אמן צעיר.

"ועכשיו אתה כנר מפורסם, יאנק!... ואני..."

"אנקה!..."

היא פייסה את פניו בידיה הקודחות.

"יאנושו, אתה כועס עלי?"

גחן ונשק את לחייה, שהסומק פרח בהן בעוז.

"זוכרת את, אנדז'ו, את הכינור העני על הקיר?..."

מין התייפחות קלה פרצה מפיה:

"זוכרת, יאנושו..."

בחוץ תזמרה סופת הקיץ בכל כליה – החל מקרן היער ועד הקונטרבסים.

היום הגדול במודיעין

שלוש החצוצרות, מחורזות וילאות ארגמן רקומים מסיליקה, ניפצו את יבבותיהן הצרודות להרים התלולים, השחומים.

הכפר התכרבל בדקליו, בכרמי זיתיו, בשמש חורפית.

המחצצרים, לחייהם המנופחות שקעו עד לפתילי הקובעים, הטוניקות רעדו על ברכיהם, ובעיניים שהאדימו מיין קינמון של סוריה לטשו לתוך החלל.

הצנטוריון, שהלילות בקובות אנטיוכיה שיוו ברק לימוני לפניו השישיים, עבר בין שני טורי החיילים, שלחצו את צינותיהם העגולות לבטנם.

געיות העדרים, שכרסמו את דשאי ההרים, ענו לתרועות החצוצרות שהלכו ודעכו.

והבימה הוקמה בטבור הכפר. שתי הרקדניות מתסליה, לבושות פֶּפְּלוֹסים מצבע הכרכום, שערותיהן המקורזלות נתונות בתוך רשתות משי כחולות, מכובנות בנחשי זהב, שקשרו בטמבורים הקטנים אגב טפיפה בסנדליהן האדומים, אגב נדנוד בשוקיהן החשופות, הענבריות.

והאליל בכחוס, זקנו התישי מופשל, גיחך בעיניו השיכורות, חסרות הריסים, לחזיר שנבר בין ברכי הברונזה שלו.

והכוהן של בכחוס סרק באצבעותיו את זקנו העשוי טבעות־טבעות, ועיניו הכתומות שוטטו על פני דקלי הכפר.

במערה חצובה בהרים התלולים, שרצפתה מרופדת עורות צבאים, קירותיה מקושטים שופרות ענודים שרשרות זהב, חרבות בנדני כסף, ישב מתתיהו הישיש מכורבל באדרת עזים, זקנו, שזרח לפנים כנברשת דולקת, מאפיל על ברכיו.

וחמשת הבנים, עצי שקמה שהשתרגו ברוחות ההרים, עיטרו את האב, את האשל, שהוד עוד ספון היה בצמרתו.

הידיים מאוגרפות על החזה, דממו בתוך המערה בין השופרות והחרבות.

ובחוץ ייבבו החצוצרות היווניות, שקשקו הטמבורים בידי הרקדניות, והחזיר נבר בבטנו של בכחוס.

מתתיהו הניף את זקנו, הניף את גבותיו והסתכל בבניו: זקניהם סגרו בשחור דולק את פניהם החצובים בשחם ההרים.

וכמעיין שהבקיע לו דרך בין כפים, רנן קולו של האב:

"בני, מנורת אלוהים לא כבתה!"

עשר מדורות נשתלהבו בפניהם, גצים ופיח התאבכו מהן.

ובחוץ הזעיקו החצוצרות היווניות את בני הכפר לבמת בכחוס.

מתתיהו הזדקף – אשל הפורש את בדיו, שהסופות לא יכלו לו.

"בני, יום גדול לאלוהים יהיה היום הזה!"

הם כופפו את ראשיהם לשבועה, ידיהם המאוגרפות נתפרקו ושמטו על המותניים.

"בני, קחו את השופרות ואת החרבות!"

ידיים נשתלחו לקירות, זקן בזקן נגע, קרן בנדן נגעה.

"תנו גם לי שופר וחרב!"

הבן הצעיר חגר למותני אביו, מתחת לאדרת העזים, את השופר עם פי הזהב ואת חרב נעוריו.

והם יצאו מהמערה שהתעטפה בעורות הצבאים.

ואנשי הכפר נאספו לבמת בכחוס, שחזיר נבר בצווארו השמן.

והרקדניות מתסליה שקשקו בטמבורים, נופפו בשדיהן, שנתונים היו בתכריכי כסף, פרעו את שערותיהן המקורזלות, שמבוזקות היו אבקת תכלת. ובקולות שיינות אנטיוכיה המפולפלים הצרידום, פתחו בהמנון לבכחוס, שגיחך לשמי הארץ בשפתיו המפושקות, בכרסו שפימותיה ירדו לו על ברכיו המקופלות.

וכוהן בכחוס סרק את זקנו המפורכס, הנובל, ואמר:

"הלודרים על הבימה!"

ושני חיילים הניחו את רומחיהם, את צינותיהם, פשטו את טוניקותיהם וקפצו על הבימה.

בשיניהן, בעיניהן, עודדו הרקדניות את המתגוששים, הצהילו את לבם בצלצולי הפעמונים שחרוזים היו בשולי הפֵּפלוסים.

כתום המחזה עלה כוהן בכחוס על הבימה, חייך לאלילו ואמר לנאספים:

"ועתה נקריב את החזיר לבכחוס האהוב על אנטיוכוס המפואר!"

ומתתיהו בא עטור חמשת בניו; והשופרות והחרבות מתחת לאדרותיהם.

ובראות כוהן בכחוס את כוהן ירושלים:

"אתה, נשוא הפנים" – הניף אליו את זקנו המפורכס והנובל – "היה למשל לצאן מרעיתך, והקרב את הקורבן!"

"דום, כוהן בכחוס!" גלגל מתתיהו את קולו כרעם המגלגל את ענני החורף.

היווני הצהיב, הרקדניות לחצו את הטמבורים לבטנן, רומחי החיילים חיטטו באוויר.

"זקן" – גיחך כוהן בכחוס – "את קשיות עורפך אמחץ!"

ובהשיטו את עיניו הכתומות בין הנאספים:

"מי מכם יקריב את החזיר לבכחוס האהוב על אנטיוכוס המפואר?"

דומה כאילו נתחשקו ההרים בכאב. והנה נשמע קול מצייץ, מבעבע כשמן מבאיש:

"אני אקריב את החזיר לבכחוס!"

היה זה רוכל הכפר שהיה הולך לאנטיוכיה ומביא משם אבקות פוך, כרכום לציפורניים, מעשי רקמה, עדיי זכוכית.

הוא עלה על הבימה, צייץ אל החזיר לקצב הטמבורים שבידי הרקדניות מתסליה.

אותו רגע נשלפה חרב, ידו של מתתיהו שלפתה מהנדן שחגר למותניו בנו הצעיר; ובהסתערו על הרוכל:

"ארור אתה מחזיר טמא זה!"

"מרד באנטיוכוס המפואר!" צרח כוהן בכחוס והסתתר מאחרי אלילו.

"יום גדול לאלוהים!" ענו לו מתתיהו ובניו.

וחרבותיהם דלקו כאבוקות, שרפו את החיילים, את הרקדניות, את בכחוס, את כוהנו וחזירו.

ומתתיהו שלף את שופרו, שפיו מצופה זהב, ותקע תקיעה גדולה.

כל היום תקעו השופרות בהרים: היוגב השליך את מחרשתו, הכורם את מזמרתו, הרועה את מקלו, ועם לילה עלה יער חרבות דולקות על ירושלים.

(1938)

על עיר ועל ים

פתיחה

לא היה זה הומרוס, ישיש וסגי נהור, שבנדודיו נקלע לחופו של ים זה ושר לו שירה. היה זה דייג עברי קדום, צעיר לימים ויפה עיניים, שעם צאת השמש או עם בוא השמש ניצב היה על סלע מאוזב ומשליך חכתו בגליו של ים זה. ובעודו עומד, נושא היה עיניו מפעם לפעם אל חוג השמים הנושק לחוג המים, אל להקות השחפים המסיעים את התכלת לתוך הזהב ואת הזהב לתוך התכלת, כששפתיו מזמרות חרש־חרש מזמורים הגנוזים עד היום ברוחות המהלכות על פני גליו של ים זה.

מקץ שנים רבות הטילה ספינת מפרשים את עוגנה מול תלה של יפו. ובספינה זו – פייטן עברי מקשטיליה, שבא לשחר את פניה הנאות והנוגות של בת השיר שלו הכלואה בתוך מצודה, שעל קירותיה משוטט הירח כצבי פצוע. המצא את המצודה החבויה בעבי הרים, הראה על קירותיה את צלו של הצבי הפצוע, הקרא דרור לבת שירתו הנאה והנוגה? הרוחות המהלכות על פני ים זה הן־הן היודעות.

ושנים רבות־רבות לאחר בואו של הפייטן מקשטיליה הביאה ספינה תוגרמית אל חולותיו המסתיווים של חוף ים זה את מספר סיפורי המעשיות הפלאי מברצלב, שבא לראות היאך הרימונים מחייכים ברזין־דרזין של גוני הוורוד הזוהר והארגמן האפיל בין ענפי אילנותיהם ההולכים ועולים לצפת; שבא להתהלך על חופו של ים זה ולהאזין ללחניו של אותו דייג עברי קדום, ההומים ברוחות המהלכות בנחת על פני הגלים, כדי לזמרם בלילי חורף עצובים מול יערות מושלגים, בין מעשייה הנארגת במעשייה, בפני חסידיו העומדים מסביבו דמומים ומכושפים.

ומני אז סובב־הולך גלגל הדממות וסובב־הולך גלגל הסופות על פני ים זה. ובשעה של חסד ניתן לראות בגלגל זה או בגלגל זה איקוניות של פייטנים או איקוניות של מספרי סיפורי מעשיות, ומחמת שאיקוניות אלה מטושטשות הן כבפסיפסים עתיקים, יפות ומסתוריות הן שבעתיים.

להקה של תנים

יפו הלילית גיששה באורות מבליחים של עששיות שמן על פני הים ועל פני החולות. האם חיפשה אחרי ספינות פירָטין הבאות מימי הביניים, או חיפשה אחרי בתולות ים מיתולוגיות, היושבות ומסתרקות על גבי השוניות שבמפרץ?

כך או כך, עששיות מבליחות אלה האירו להקה של חמישה תנים, שישבו על גבעה של חול והביטו לעבר כרם שהשתרע בגפניו המקורזלות והאפלוליות בבקעה הסמוכה. והיתה הלהקה יושבת והוזה על הילולות וחִנגות קמאיות, עד שאחד התנים משך אנחה מלבו ואמר:

"רבותי, להווי ידוע לכם שמחר מתחיל הבציר, ויהא זה הבציר האחרון בזה הכרם..."

"הואיל וכך," קפץ תן שני ממקומו מעוצם האקסטזה, "משתכר אני הלילה כדרוויש..."

"מן הראוי, בחור," שיסעו תן קשיש שגירד בניחותא את אוזנו, "שלא תשכח משל ידוע ממשליו של אותו חכם, אֵזופוס..."

"שטויות!" אמר התן האֶקסטטי, "בלילה כגון הלילה הזה חולם שומר הכרם על שחרזדה..."

"הלוואי ולא תתבדה..." גיחך התן הקשיש.

"אני, בכל אופן, הייתי חולם על יפהפייה אגדית זו..."

"אבל הנה עולה הירח ודמיונו כאספקלריה של נחושת, שבה יראה שומר הכרם את בבואתך..."

"נניח לזה, מוטב שתסתכלו ביפו!... כמה שהיא קסומה וסהרורית עתה!... דומה שהיא אומרת לעקור ממקומה ולרדת לחולות..."

"שוטה משוטה! אתה עומד ומפייט, ומעי מתחתכים בי מרעב... אדרבה, אמור לתרנגולות של יפו שתצאנה ותבואנה אלינו קסומות וסהרוריות..."

"שאני אגיד להן..."

"ששש... אני רואה משהו באופק הים..." התנער תן, שישב תחתיו כל הזמן מכונס בתוך שתיקה.

"כמדומה שסומא אתה..."

"רק ביום... בלילה אני גלוי עיניים..."

"כיוון שכך, ראוי אתה שיעשוך מגדלור לאוניות תועות..."

"אני באמת רואה אונייה תועה... אונייה אחת שהיא אוניות רבות..."

קולות צחוק של תנים:

"טיפש מטופש! היכן אתה רואה אוניות... הרי הים הוא שומם כמדבר..."

"אי אתם יכולים לראותן, כי אתם הסומים... מאפסי הים הן הולכות ובאות שיירות־שיירות..."

"דעתו של זה נשתבשה עליו..."

"והן מנגנות, האוניות התועות, משל היו כלי זמר..."

"הוא הוזה!... ירח נחושת זה הטיל בו כישוף..."

"ניגונים של מתיקות רבה הן מנגנות, האוניות התועות... האין אתם שומעים?..."

תן עצבני: "איזה מין לילה הוא לילה זה!... עומד לו לץ עיוור מול אספקלריית נחושת של ירח של אגדה ומלהג..."

קולות: "שתוק! הנח לו להזות!"

התן הסומא עצם את עיניו, והוסיף ואמר בדחילו ורחימו:

"רוחות המזמרות מזמורים עתיקי ימים הן־הן המוליכות את האוניות התועות האלה על פני משברי הים הזה..."

ולאחר אתנחתה קלה: "ואשר לכרמים שבבקעות אלה ושעל גבעות אלה, גפניהם המסתלסלות כתלתלי פרא עתידות להיגזז בכלי גזיזה, שאבות אבותינו החכמים והנבונים לא חזו לא בדמיונם ולא בחלומם... ובמקומם של הכרמים עתידה להתנוסס עיר עשויה קוביות־קוביות, שתהא סהרורית דווקא באורה של החמה... ואתם, אחי, אתם תיללו נוגות ונכאות, כמאמר המשורר, מתוך שפופרות הגרמופונים שבבתי הקפה..."

קולות: "אין אתה מבשר בשורות משמחות לב, אשמאי רומנטי שכמוך!..."

"אומר אני את אשר רואות עיני הסומות..."

התן העצבני: "הרי אמרתי לכם שזהו ליל הבציר האחרון!"
"הואיל וכך, הבה ונשתכר כדרווישים!..."
ולהקת התנים גלשה מהתל, פרצה את כל המשלים של אזופוס ושל תלמידי תלמידיו, ובצרה בציר אחרון ברוב הילולה וחִנגה לקול חליליהם של שומרי הכרמים.

אוהלים

על רקעו של הים ועל רקעם של החולות, היינו בין כחול רוגע או סוער בכל גוני גווניו ובין צהוב לוהב או עומם בכל גוני גווניו, צצו בינתיים אוהלים. בדין היה להמשיל אוהלים אלה לנזירים ותיקי ימים שבאו ממדבר יהודה כדי לטבול בים; ולאחר שעלו מהטבילה, הריהם עומדים מעוטפים בגלימותיהם הלבנות ודוממים בשמש, ברוח, בגשם, בירח.

באוהל אחד עיין פלוני בשיר השירים. שכן אביב היה, אביב עם ריחות המור של הפרדסים הליליים, והשולמית קלעה פרחים וקונכיות בצמותיה היפות שהביאה מהעיירה הנידחת שמעבר לים.

באוהל שני בכה תינוק – התינוק הראשון שאדוות הים מנענעות את עריסתו, לכן בכיו הוא כה חרישי ומלודי.

מאוהל שלישי יצאו בחור ובחורה. יחפים, ידיהם שלובות, נשתהו והאזינו לים המאווש כיער טוב, נשתהו והאזינו לישות החדשה העולה מים זה ומאוושת בהם כיער טוב.

מאוהל רביעי יצא בגפו בחור אלמוני. נמאס לו, לזה, להתפלמס עם צלו (שברח ממנו מקיר אל קיר) על האדם בתוך הזמן ועל הזמן בתוך האדם. ותוך שעומד ומביט בעיניים בוהות לתוך מרחבי הים הלילי והרוגע, הוציא מתוך כיסו מפוחית פה והתחיל לנסר בה את שיניו.

מאוהל חמישי יצא אותה שעה בגפו עוד בחור אלמוני (תאום לתימהוני הראשון). זה נתעייף לדקלם את שיריו בפני צלו, שחייך וגיחך אליו חליפות. משמע את צלילי המפוחית, שריתמוסים בלתי מודעים שימשו בהם בערבוביה, נתרעש בו לבו והוא נצטווח במעין אקסטזה:

"והרי ברנש זה מנגן ואינו יודע מה הוא מנגן!... הרי זה הלחן של

הטירה החדשה, ששמשה מפציעה ועולה כאן. על פני ים זה, על פני חולות אלה..."

מאוהל שישי יצא בגפו מקץ שעה קלה עוד בחור אלמוני (תאום לשני התימהונים הקודמים), שנתקרא משום מה "הטולסטואי". הלה לא ברח מצלו, צלו הוא שברח ממנו. הוא יצא לו לטייל לרוח הלילה כשמוליך בחבל דק צב (היכן מצאו?) – לפי שסבר שדין צב כדין כלב לגבי חברותא. הוא לא נשתהה לתת אוזנו לנגינת המפוחית, אלא הלך ונשתטח על גבשושית של חול, ובחיוך של קורת רוח ראה היאך הצב משרבב את ראשו מתוך שריונו ומסתכל יחד עמו בכוכבים.

קמעה־קמעה נתרוקנו האוהלים מדייריהם. דמויות של בחורים ובחורות, יחפות, חבוקות, ששוטטו אילך ואילך מול ים לילי, שהתערסל באגנו לנגינת המפוחית, שהציתה פה ושם מדורות של זמר. ומאחר שהלבבות נעשו והלכו בגילופין, נתלכד והלך מעגל סוער שסחף לתוכו את הים ואת החולות, מעגל שבו התעופפו צמות (הו, הצמות התמימות של הימים ההם!), בלוריות (הו, הבלוריות הפרועות של הימים ההם!), ועיר לבנה, סהרורית, אבסטרקטית כמעט, הביטה בעיניים דולקות ועליזות בדמויות המרקדות, מעשה חסידים, כנגד הירח.

איש המים

ה"טולסטואי", שלא רקד עם הרוקדים, ליטף בניחותא את שריונו המחוספס של הצב. "לומר שעורך רך למגע כעורו השעיר של כלב..."

וכיוון שהצב נתן בו עיני בזלת ירוקות, ובהן הבהוב של תרעומת, פייסו: "אבל נפשך היא מסתורית יותר מנפשו של כלב... לעולם לא אפענח את מהותך הקמאית..."

מרגליהן היחפות של הדמויות הרוקדות ניתזו גרגרי חול לתוך פניו של ה"טולסטואי". הוא טלטל טלטול של רוגזה את שערו הארוך, שצנח ירד בחן נזירי על כתפיו: "הם רוקדים במין שמחה של טירוף כאילו ביקשו לגרש מתוך עצמם את כל העצבות שהביאו מעבר לים... אלא שאגב כך הם מאפילים לי את הירח, דיוגנס שכמוני..."

וכשמחייך אל הצב בשפמו העב, המפולג בקפדנות: "דיוגנס אני, לא כן?..."

מהורהר, השיט מבטו על פני הים, שאופקו הוליכו לתלה של יפו. ותוך שתוהה על עיר כבויה זו הרובצת על אוצרות אגדותיה, שדורות על דורות של פירָטין הטמינו בקיפולי אדמתה, ראה חיזיון משונה: סמוך למפרץ, באופל ששומם היה, נסתמנה פתאום לפתע צללית של אונייה, ובה ארובה מעוקמת אחת ופנס מהבהב אחד. אלא שמניה וביה נמוגה אונייה זו כאילו עשויה היתה גוש של עשן המתפורר והולך. מקץ רגע חזרה וצצה כשפנס שבחרטומה מאיר את כל הודה, הוד של גרוטאת רפאים. וכך פעמים אחדות. מחמת עוצם התמיהה והתדהמה, נצטעק הטולסטואי:

"חבריא, הניחו לריקוד... מוטב שתביטו אל יפו!..."

מעגל הרוקדים נתפרק חוליות־חוליות. הבחורים העבירו שרוול חולצתם על עיניהם המגששות. הבחורות קלעו בביישנות את צמותיהן המנופנפות, ונגן המפוחית ניגש ברגליים כבדות ומתנודדות לגבשושית החול, ואמר בחירוק שיניים: "שמע, טולסטואי, נדמה לי שאתה קצר ראייה..."

"רק באורו של יום... באורו של לילה אני רואה למרחקי מרחקים... הבט, ברנש..."

הכול תלו עיניהם בתחריטה המכויר והחשוך של יפו, שהירח סימן בו צריח דק של מסגד, כוכים אפלים וסומים, צמרות חבוטות של דקלים. לימינו של תחריט זה נשתרטטה צללית ממשית ובלתי ממשית של אונייה, ובה ארובה עקומה וללא עשן בטבורה, ופנס מבליח בחרטומה.

"אונייה ככל האוניות," אמר אחד מהחבורה.

"לא," אמר הטולסטואי, "אין זו אונייה ככל האוניות. אוניית רפאים היא, ואוניית בשורה היא!... דומני שאני רואה דמות קופצת ממנה לים..."

ואמנם על דבשתו של נחשול שהפליג והלך לעבר החולות הלוחכים את האוהלים, עמדה דמות, שאורו של הירח ואורו של הים שיוו לה גם מראה אדם וגם מראה דג.

"זוהי דמות של רוסאלקה!" אמר בפסקנות פלוני אדום בלורית ובקיא מובהק במיתולוגיה הרוסית.

"מאוד ייתכן," אמר הטולסטואי, "הרי קראתם אותה מתוך תהומות הוולגה בשירים לא לכם..."

"אתה, טולסטואי," גיחך נגן המפוחית, "חייב מכל מקום להסתלק מכאן... הרוסאלקה תעלה על החולות עירומה כביום היוולדה..."

הלה הסמיך את ידו המשוטחת לגבותיו העבותות: "טעות גמורה! זוהי דמותו של איש המים, איש המים הטוב מהבאר המיתית של ילדותי..."

ועד שהם עומדים ותוהים על מראה תעתועים זה, היינו על נחשול שבים המפליג ובא באוניית רפאים, והנושא עליו דמות של מסתורין, קפצה זו על החולות, וכשפולטת מפיה אזוב וצדפים, אמרה: "יש לכם מין ים רך כמרבד, שפשוט תענוג להלך עליו..."

ושעה שדיירי האוהלים הסתכלו דמומים בדמות הממשית של הפליט מאוניית הרפאים, שמים נצנצו בבלוריתו השחורה והגדושה, צחקו מתוך עיניו, מתוך שיניו, עלה לאטו קולה של אישה, קול שניגון חשאי ריטט בו:

"הרי זה סאשקה!"

"כן, בבוא היום, אקום ואלך אצל אותו זקן גלילי..."

ופלונית אלמונית, שאגדת יופייה (שהביאה כתכשיט עתיק מאי שם) מהלכת היתה על פני הכבישים, שידיה (הענוגות, כן!) סייעו בסלילתם, קפצה וחיבקה לפלוני אלמוני זה.

"אבל למה נשתתקתם?" נצטעק הלה, "הרי בזכות השמחה שלכם ידעתי היכן תחומה של תל אביב..."

ועד שהללו יצאו מתוך השתיקה, קם הטולסטואי ממקומו, וכשרומז לצב שילך אחריו, ניגש לפליט ונישק לו. "ידעתי שבוא תבוא, איש המים הטוב מבאר ילדותי..."

חיוך פשט בפניו של זה. "פרצוף פניך מוכר לי... מי אתה בעצם?..."

הטולסטואי משך בכתפיו. "אם לתפוס לשון של עניוות, אין אני יודע בעצמי... פשטתי ולבשתי כל כך הרבה צורות, ששוב איני יודע מה צורה יש לי..."

איש המים צחק: "משמע, אדם של פליאה אתה..."

"מוטב שתאמר: אדם של פליאות... אבל נניח לאישיותי... יפה עשית שנטשת את אוניית הרפאים, ובאת לכאן לחפש מיתוסים עתיקים..."

"מוטב שתאמר: ניגונים עתיקים..."

"הואיל וכך, האזן היטב־היטב לרוחות המהלכות על פני ים זה... ובבוא היום, תקום ותלך אצל זקן גלילי אחד. הוא ילמדך את הניגונים הצרורים ברוחות המהלכות בין ההרים..."

"כן, בבוא היום, אקום ואלך אצל אותו זקן גלילי..."
"ובינתיים נשק לצב הזה. זו סגולה למסתורין..."
איש המים חזר וצחק ונשק לצב.

אינטרמצו

לא יצאו ימים רבים, ועיר מאולתרת, כאגדת עם, התפשטה והלכה על תלי חולותיה.

עיר, שבנעוריה מחייכת היתה אל חתנה הים בחן של עציצי ביגוניה ובחן של עציצי צברים, בהם קישטה את אדני חלונותיה;

עיר, שחתנה הים היה מחזיר לה בנעוריה שבעתיים חיוכים מופלאים, שהוא שמר למענה דורות על דורות;

עיר, שאורחות גמלים, אושפיזין מימי קדם, היו חוצות אותה, על בהונות רגליהן, בדמי הליל; וחמורים היו נוערים בה עם שחר, מעשה פרחחים עליזים, אל השמש המפציעה ועולה מעל גגותיה;

עיר, בה יכול היה כל אדם ואדם לקנות, במחיר של כלום, משקה אֵלים (הקרוי גזוז) בכל הצבעים היפים של הקשת שלאחר גשם;

עיר, שבתיה נתרוקנו כליל לילה אחד: כל תושביה, לרבות מניין המשוגעים שבה, הלכו לראות באמפיתאטרון של חול כיצד הוּברמן מנגן, לאור הירח, את בטהובן בכינורו של פגאניני;

עיר, שהסתיו מלבלב בה בשמים לילכיים, שאין לשום אביב מעבר לים זה; סתיו העושה את הראוי לכך פייטן המהלך לתומו ולהנאתו מרחוב לרחוב, כשפרח או סתם עלה שנשר מאחד העצים בדש חולצתו, ומחייך אל השמש המריחה כאתרוג והלוטשת את שׂערה המבודר של נערה פלונית או אלמונית, הלוטפת כרי ירוק של אבטיחים, או כרי אדמדם של רימונים שעל דוכנו של רוכל, הלוטפת כל חלון ראווה שהוא, ואפילו כל כביש מפויח שהוא.

ובינתיים אותם האוהלים שהומשלו לנזירים דמומים ומעוטפים גלימות לבנות, נתרוקנו קמעה־קמעה מדייריהם ונעשו אכסניות לשחפים, לרוחות הים, לארחי פרחי, וסופם שנתמוטטו ונפלו תחתיהם.

ואותו תימהוני שהיה מתפלמס בשעותיו היפות עם צלליהם של פילוסופים, נעשה בינתיים ספסר באידאות עוברות לסוחר.

וזה שקורא היה בדחילו ורחימו את ביכורי שיריו בפני צלו הוא בלבד, נעשה בינתיים משורר הטורח שמוניטה שלו תהא הולכת בשוק, אלא שהשוק מעדיף עליה מוניטה שהיא יפה יותר לפרקמטיה.

אשר לטולסטואי: כיוון שמורגל היה לפשוט צורה וללבוש צורה, הרי ייתכן שהוא נעשה בינתיים פרנס ציבור העומד ומלהג מכל דוכן ומכל במה; ייתכן שהוא משוטט ברחובות עיר הים, כששערו וזקנו הנאים לשעבר הם סבך של קוצים, ומוכר מסרקות לעוברים ושבים; והואיל והיה בו מן הקוביוסטוס, הרי ייתכן שצבר הון מופלג ממכירת קרקעות ומגרשים לא לו; או שחישב ומצא שהשעה משחקת לאמנות הציור – הלך והטיל את כל האסכולות הרווחות בשוק לתוך קדרה אחת והוציא מתוכה, מעשה אשף, אסכולת שעטנז שכל המוזאונים שבעולם קופצים עליה. זה שנאמר לעיל: מאחר שבעל גלגולים היה מטבע ברייתו, אין לדעת לאיזה גלגול נתגלגל.

נותר רק הפליט מאוניית הרפאים או איש המים הטוב, שמחמת תומת לבו לא שיחקה לו שום שעה, ושום הצלחה לא האירה לו פנים. שכן הוא שזלל את קדחת ביצותינו – מכאן גון הענבר היפה לעיניו; הוא שהלך לרעות צאן בעמקים ובהרים כדי להרקיד טלאים בחלילו כאחד הרועים מימים קדומים; כדי לעמוד על חדוות בדידותו של אותו אילן העומד ומתפלל, מעוטף אור של זריחה או אור של שקיעה, מול תכלתו של ים גינוסר; כדי לישב בצלו של עץ זית ישיש הפורשׂ את סרעפותיו בין סלעי בזלת, והמספר בלי קול מאגדותיו הוא ומאגדות המקום. הוא שמכתת היה רגליו ימים על ימים כדי להביא לחן חדש לחבורות של בחורים ובחורות, שתקעו את אוהליהם על גבעות טרושות ובקיפולי בקעות – לפי שהיה אומר לעצמו בחיוך, שחוט של עצבות עבר בו, תוך שמלבה במקטרתו החרוכה את הגחלת העוממת של אותם לילות הים:

"אולי נגזר עלי להיות נע ונד בארץ זו שהיא ארצי, כשאש החמסינים בעצמותי, וניגון הגשמים בלבי..."

אצל הזקן הגלילי

לילה אחד, והוא ליל קיץ, ראה איש המים שטייל בעמק יזרעאל, שהשמים

המכוכבים מתקשרים בפתע פתאום עננים אדומים, והללו משירים אפר דק על פני השדות.

"מה פירושו של מראה אפוקליפטי זה?..." שאל את עצמו.

ותוך שעומד ותוהה על תבערה זו, קלטה אוזנו יליל תנים, שהגיע ובא מאחורי חורשות האקליפטוסים וגם ממרחקי מרחקים...

"אלך אל הזקן הגלילי... שמא יודע הוא לפענח אותות אלה..."

לעת בוקר נטל את מקלו הטוב, שהתקינו מענף עץ לימון, ושעמו עבר את הארץ לאורכה ולרוחבה, ויצא לדרך. כשנטה היום לערוב, מצא את הזקן עודר חלקת שדה כשלוחש ניגון לתוך זקנו הלבן.

"יפה עשית, בני, שבאת," אמר הזקן ונשק לו. "אך רואה אני שעצוב ועייף אתה מהדרך. בוא ונשב תחת העץ ההוא שכולו אומר שלווה..."

וכשהם עולים לאטם במעלה הגבעה שעץ זית שבע ימים מעטרו:

"הראית, אבי, את האותות בשמים?..."

"זה שנים על שנים, בני, שרואה אני לילה־לילה אותות אלה בשמים, ושומע את יליל התנים הבא ממרחקי מרחקים..."

שעה ארוכה ישבו תחת עץ הזית והחרישו מול ההרים הגליליים החובקים זה לזה, והמרחפים יחד באורו המדומדם של הלילה הממשמש ובא. לבסוף אמר איש המים:

"מה לעשות, אבי?..."

"יש לקרוא, בני, לאוניות שתבואנה..."

"כיצד, אבי?"

"בכוח הניגון, בני... בכוח הניגון שמנגנים הרים אלה... השומע אתה, בני, את ניגונם?..."

"אני שומע, אבי... משמע שעלי לחזור ולרדת לים?..."

"כן, בני, הוא בודד מאוד, הים... הוא קורא לך..."

"הלוך אלך, אבי..."

למחרת, עם עלות השחר, נטל את מקלו הטוב, אמר שלום לזקן הגלילי, שכבר ישב בין כבשיו בתחתית הגבעה, וירד והלך אל הים.

עייף מאוד מחמת הדרך הארוכה, שמשובשת היתה במחשבות כבדות כאבנים, ישב לנוח על שפתו של הים, ששומם היה ללא אוניות וללא שחפים, ורק דייג אחד, שנותר אולי מימי קדם, עמד על סלע מאוזב, והטיל חכתו בגלים.

"יש לקרוא לאוניות שתבואנה..." אמר איש המים בקול רם, "מאוד־מאוד עצוב לו לים..."

הוציא מתוך ילקוטו מפוחית פה ואמר אל הלחנים, שהמו בו כרוחות סופה:

"טוב, אניח לכם לצאת..."

והוא ניגן במתיקות רבה, בגעגועים רבים, כדרך שמנגנים היו דורות על דורות נגני האבוב היהודים בחתונות יהודיות.

והאוניות החלו לבוא: שלוּדות, ערופות תורן, ארובתן מעוקמת, מפוחמות ומפויחות כאילו ברחו מתבערות אימים. מארבע רוחותיו של הים החלו לבוא.

9 בערב (1938); דבר, 26.9.69

צבאים דוממים

(1970-1963)

האוצר בהר נפולאון

בשעה שמשלושת הדרקלים צמוקי הגזע וקמולי הצמרת מתחילים להתפצל צללי צללים על פני משטח החול, המשתפע ויורד אל הגוש האפלולי של הפרדסים, המגדשים בקעה המשתרעת מעבר לפסי המסילה, שקטר בודד, מעין טייל בין ערביים, משוטט עליהם אילך ואילך, חשאי, תפוס הרהורים, תוך שפולט מפרק לפרק סילון של פיח אל הוורוד הקלוש ששמש רחוקה שיירה בשמים – בשעה זו רואה אני את דמותו של סבא אלכסנדר מגששת בין הצריפים, שנתגובבו בערבוביה ומכוח עצמם בתוך פרוור זה. לאחר שהוא משתהה אצל צרור האיקליפטוסים, המאווישים בעליצות במבואו של הפרוור כאילו בישרו להלך חורש יְפה אילנות, ולא מרחב חול של צוהב קלוי, הופך סבא אלכסנדר את פניו כלפי האופק, שרוכסי גבעות משתרטטים בו בקונטורות סגולות, מניף את מקלו לעומת הגבעות, מתווה בו קווים הנדסיים משונים, מנענע בראשו, עוקר לבסוף ממקומו, וגורר את רגליו למרפסת הצריף שבה אני יושב וממתין לו.

הקטר שהתשוטט כל אותה שעת דמדומים על פסי המסילה, כבד הגות ומכונס בתוך עצמו, נתבהל פתאום מאימת הדממה, והתחיל לדחוק מתוך ישותו הפלדית צפירות ממושכות, צורמניות, שהחרידו את שלוות הלילה הממשמשת ובאה.

"הוא מתגרה בי, השטן..." – רטן סבא אלכסנדר כשמסיר את תרמילו ומשעין את מקלו, מקל לימון מסוקס, אל הקיר – "במתכוון הוא משוטט כאן... למרחקים הוא קורא לי, למרחקים... אבל לא אלך עוד, לא..."

הוא נשתפל על כיסא, מיתח את רגליו הארוכות, רגליים של נווד, הניח על השולחן את ידיו המפויחות ושהה כך, רכון ועייף.

"אין מניחים לי לשבת קצת בשלווה," נהם כשעיניו נוהות אחרי הקטר,

שהפליג בינתיים בתלותו בחלל צפירות קטועות, שחלחלו בהן הדי הדים של שאון מרחקים.

פנס חשמל שנדלק הסיט לתוך החושך את שלושת הדקלים, את גוש הפרדסים, ושפך אור חיוור על כפות עצי הבננות הלופפות את קירותיהם של הצריפים המגובבים. ולאורו של פנס זה ראיתי את החיוך הדווי שפשט בפניו של סבא אלכסנדר, חיוך שבצבץ בקושי מהפיח שכיסה את כל הגבשושיות של קלסתר זה.

כששאלתיו יום אחד:

"סבא אלכסנדר, מהיכן פיח זה שאין למים שליטה עליו?..."

"מהיכן?..." ענה לי בנהימה זעפנית, "מהיכן, אתה שואל, כלום יודע אני?... אולי ממכרות פחם, אולי ממכרות יהלומים, ואולי מעשנה של ניו יורק, כלום יודע אני?... העיקר שאני מפויח..."

הוא דלה מכיסו מקטרת מפוחמת, מכורסמת בשוליה, דחס בה טבק באצבעותיו הקטומות, הציתה והסתגר בתוך שתיקה. מורגל הייתי בשתיקותיו של זקן תימהוני זה, וכשהייתי מבקש לפענחן, היה שולף מפיו קנה מקטרתו ומנופף בו לעומתי, כמזכירני את התנאים שהתנה עמי שעה שנתרצה להשכיר לי חדר בצריפו:

"ראשית, בחור, אל תבקש לחקור במופלאות ובסתומות של חיי סבא אלכסנדר... שנית, אסור לך לגדל כאן כלבים או יונים... שלישית, אסור לך להחזיק כאן רדיו או שעון מעורר..."

וכשביקשתי לדעת טעמם של איסורים אלה, הזקיף ברוגזה את ראשו המרופד קרזולי שׂער אפורים ומפויחים, ונעץ בי את עיניו הכחולות שאף הן מפויחות היו:

"טעמם כמוס עמי, בחור... אבל אין אתה חייב ליטול על עצמך גזרות שלא תוכל לעמוד בהן... הצריפים מרובים כאן. אדרבה, בחר לך דירה נאה יותר..."

אך דווקא צריפו, שעמד בשולי הפרוור ובמחיצתם של שלושה דקלים שנשתיירו אולי מנאות מדבר, הרחק מההמולה הצעקנית שהתאבכה ועלתה כאבק מתוך גיבוב הבקתות הטלואות, קסם לי מאוד.

"ומה כן מותר, סבא אלכסנדר?" שאלתי בעניווּת.

הוא קימט את מצחו המרופט.

"מותר לך, בחור, לאכול כאוות נפשך מתאני השקמה הזו," ענה והראה

על אילן רב־סרעפות, שהפיץ על סביבו משבי ריחות דבשיים, "תאנים אלה הן, דרך אגב, קניינו של אברהם אבינו... וגם מותר לך, בחור, לאלף חמור או תרנגול שישמש לך שעון מעורר..."

כבשתי את חיוכי, וקיבלתי על עצמי את גזרותיו של בעל הצריף.

יום אחד, משחזר משיטוטיו, שאלני מיד משהצית את מקטרתו:

"שמא יודע אתה היכן אפשר לקנות גמל צחור?"

"לשם מה לך גמל, וצחור דווקא, סבא אלכסנדר?"

ראיתי שהכעס מפעפע בו, שכן לפת באגרופו את מקטרתו, והטיח בפני את עשנה הסמיך:

"לשם מה אתה שואל? הרי אמרתי לך שלא תחקור במופלא שבסבא אלכסנדר!... שמא יש בדעתי להיכנס לרחובותיה של תל אביב רכוב על גמל צחור, ולדקלם מעל דבשתו את שיריו של וולט ויטמן..."

אך מניה וביה תפס נימה פייסנית ושדלנית:

"אולי תרד עמי לעירו של אברהם אבינו?... בטוחני כי בשוק של בדוויי הנגב אפשר יהיה לקנות גמל צחור..."

הוא עישן עתה מתוך ניחותא, כאילו ביקש להניח לי שהות לשיקול דעת, אבל משלא נסתברה לו שתיקתי, עשה בידו תנועת ייאוש.

"רואה אני, בחור, שלא תתלווה אלי... או שאינך בעל דמיון, או שהנך עצלן... אין אתה מגזעו של סבא אלכסנדר..."

לילה אחד, סמוך לאשמורת הבוקר, ננערתי משנתי על־ידי גירוד בדלת חדרי. לומר שזה תן סהרורי שנתעה לכאן? אך זה לא היה תן. זה היה סבא אלכסנדר, שנדחק פנימה כשעל חזהו, כעל חזה אמודאי, פנס דלוק.

"אתה יודע, בחור, היכן הר נפולאון?..."

שפשפתי את עיני. אופל כחול אפף את הכול ולא שיקף כלום.

"למה לך הר נפולאון בשעה זו?"

דבלולי גבותיו ריטטו מעל עיניו המפויחות, שבהן דלקה אותה אש הדולקת בעיניהם של אסטרולוגים והרפתקנים.

"הראה לי את הדרך להר זה..." אמר בקול שכאב רב חלחל בו.

רמזתי בידי רמיזה סתמית כלפי הגבעות המובלעות באופק. הוא הניד ראשו ניד אילם, נטל עצמו ויצא בכיפוף גב. צעדיו הכבדים, העיקשים, של איש דרכים ותיק, ניטשטשו קמעה־קמעה בחושך המתקלש והולך.

למחרת הביא עמו את צללי הערב הראשונים ואבני שחם אחדות

בתרמילו. רצוץ ומדוכא מעייפות צנח על כיסא, כשידיו הארוכות תלויות רשולות לצדדין. כדי לחלצו מעייפות זו, שאלתיו:

"מצאת את ההר?..."

הוא תלה בי עיניים צרובות, שפלטו את כל להט השמש ואבק הדרכים שהן ספגו אותו יום.

"כן, מצאתי את ההר," ענה בריטון, "אבל סגור ומסוגר... בונפרטה היה אמנם אסטרטגוס גאוני אבל גם שוטה גאוני – שני הפכים בנושא אחד. כן, בחור..."

הצית את מקטרתו, פלט נשיפות עשן עצבניות ורקע ברגלו:

"אבל אני אפתח את ההר הזה..."

שלא מדעת משכתי בכתפי, ושלא מדעת שאלתי:

"אבל לצורך מה, סבא אלכסנדר, וכי מה טמון בו?"

שאלה תמימה זו העלתה גיחוך על שפתיו, גיחוך שהפיג קצת את עצבנותו:

"מה טמון בו בהר זה?... מי יודע, בחור, מי יודע?... שמא תכשיטיה של מלכת שבא, שמא אוצרו של הארון אל־ראשיד, שמא פמוטות הנחושת של איזו צדקת אלמונית, ושמא קונטרס שירים של איזה פייטן גאוני שדורו לא הודה בו... מי יודע, בחור, מי יודע?..."

נזדקף, דמם רגע, הסב ראשו לכאן ולכאן, ושיגר מבטים חשדניים כלפי השקמה: שמא מקננת בין עפאיה איזו דוכיפת שתצותת לסודו; כלפי העיר המנצנצת – שמא מזדקרות מבתי הקפה שלה אוזניים אורבות של ספסרים. הוא הגחין אלי את ראשו המחודד ואמר בקול לוחש:

"חייב אני לנהוג זהירות כפולה ומכופלת... כי הם עלולים לשדוד ממני גם את האוצר הזה... המון עכברושים הלובשים כל מיני צורות מתרוצצים בארץ זו... ואני ברוב תומתי האמן האמנתי..."

נהימת נכאים נתמלטה מפיו. הוא שילב ידיו מאחרי גבו והתהלך אילך ואילך כשמסיח את מרירותו בשלווה שלאחר ייאוש:

"הון קורח הבאתי לכאן, בחור, קפצו עליו הספסרים וזללו אותו, ואלמלא נתרחש לי נס, לא היתה משתיירת לי גם בקתה עלובה זו..."

נשתפל לאטו על כיסא, נטל את מקטרתו הכבויה, והרמיז לי שאתקרב אליו:

"הווה זהיר מאוד, בחור. שמא יש לך נכסי דלא ניידי או דניידי – כגון

חורבות עתיקות, תמונות מימי הביניים, מטבעות או עששיות חרס מתקופת הבית השני – הם עלולים לשדוד ממך הכול, עכברושים אלה..."

ומשך מלבו אנחה שריטטה באווירו העומד של הלילה הקיצי. ולאחר שחזר והצית את מקטרתו במתינות רבה כדי להניח לדעתו שתתיישב עליו:

"ואשר לאוצר שבאותו הר – אף הגה קל שבקלים, בחור! לא לעוף השמים, ועל אחת כמה וכמה לא לבן אדם... אלא כדי להגיע לאוצר זה דרושים לי שני דברים..."

"כלומר?"

"כלומר גמל צחור ומפתח..."

אשר למפתח – לא יצאו ימים אחדים והוא הביא בתרמילו מפתח מידות מעוקם, כפול שיניים, מכוסה קשקשי חלודה, שנגנב מן הסתם ממנעולה של טירת כשפים או ממנעולו של מבצר מימי הביניים. מדבריו המקוטעים למדתי שהוא קנה חפץ זה בשוק הגרוטאות שביפו מידי יהודי כורדי, ובכסף של כלום... לדעתו, ניחש סוחר הגרוטאות מה שהוא אומר לעשות בקמע זה, אלא ששתק...

לבו היה בדוח עליו אותו יום, שכן לאגדה שריקם לעצמו שיתף יהודי הרר זקן, שהיה בכפרו ספק רועה עזים ספק לוחש לחשים.

"אתה רואה, בחור," אמר כשנוטל מהשולחן את מפתח הקסמים המוחלד, "בזה אפתח את ההר... אלא שעתה דרוש לי עוד גמל צחור..."

והוא תלה את עיניו בשלושת הדקלים הדמומים. כששאלתיו בדרך עקיפין מניין לו שדווקא בהר נפולאון טמון אוצר – ענה לי בחיוך עקיפין: "שאול אשאל את השקמה העומדת כאן מדורי דורות ואוגרת חוכמה מכל עוברי האורח הנחים בצלה, שאול אשאל את התנים, פייטנים נוגים אלה, שאינם מיללים סתם אל הירח."

יום אחד, עם שקיעת החמה, חזר סבא אלכסנדר רכוב על דבשתו של גמל לבן, כשהקטר הטייל אץ לפניו על פסי המסילה ומבשר את בואו בצפירות מוקיוניות. כשהבהמה רבצה תחתיה, וסבא אלכסנדר צנח הימנה, פלט ריטון מסבך שפמו:

"רימו אותי... מכרו לי גמל עיוור בשתי עיניו..."

אז ראיתי שהבהמה משרבבת צווארה ומגששת לכאן ולכאן כתוהה על הנוף לתוכו נקלעה.

סבא אלכסנדר שרוי היה בדכדוך; שאיזה בדווי מתקופתו של לוט יוליך

שולל אותו, שקנה מצאצאי האַצטקים שברוכסי האַנדים את פסילי אליליהם תמורת חפיסות מחטים וצעצועי פח, ונתנם שי לבית הנכות העירוני של ניו יורק!

בינתיים ביער הגמל הסומא את כל שלכת התאנים שהשקמה השירה סחור־סחור לעצמה. ומאחר שסבא אלכסנדר סגור ומסוגר היה בדיכאונו, נצנץ בי רעיון:

"שמא ביקש אותו בדווי אלמוני להרמיזך שגמל סגי נהור זה הוא־הוא שיוליכך למערת האוצר שבאותו הר?..."

שימט הזקן מפיו את קנה מקטרתו, שסליל עשן קלוש התאבך ממנה, ותפסני בדש חולצתי:

"מה אמרת, בחור! שגמל עיוור זה הוא מורה הדרך הנכון?"

הוא אסף את ידו הגרומה, ושעה ארוכה ישב מוכה תדהמה, כשכוסס את דבלולי שפמו. לבסוף הזקיף ראשו, תלה בי את עיניו המפויחות, ובקול שנשמעו בו תרעומת ותהייה:

"ראשית, אתה יודע דבר זה ושותק... שנית, הסבור אתה שיש ממש בסברה זו?..."

משכתי בכתפי:

"הואיל ומן הנמנע הוא לשאול עניין זה את הבדווי האלמוני, מן הראוי היה שנשאל את הגמל הזה עצמו," רמזתי על הבהמה המדובשת, שרבצה תחת השקמה וגיששה בעיניה הסומות אילך ואילך.

חיוך דווי נצטלק במסכת פניו. חיוך של מי שמורגל לראות את הזיותיו משטות בו, שכן אמר:

"אמרת, בחור, דבר שלכאורה אין בו היגיון, ואף על פי כן יש בו היגיון. לפיכך, מחר עם שחר, יוצא אני לאותו הר, רכוב על גמל סגי נהור זה. שמא הוא בכל זאת מורה הדרך הנכון..."

לבי אמר לי שעתיד אני לקפח אוצר, שנטמן באחת הגבעות שבאופק על ידי איזה פייטן כפון ולסטים, שקנה לו שביתה בנשמתו של סבא אלכסנדר, לכן רציתי לדעת כיצד נתגלגל הוא, גלגולו של אותו פייטן, לתוך נופו של האוצר, נוף ההולמו להפליא כל כך!

פשוט בתכלית הפשטות: בניו הם שהורידוהו לאחת האוניות ההולכות לכאן, לפי שלא רצו שהוא יקרא בפרהסיה לניו יורק נינווה, ושיתנבא לחורבנה בכיכרותיה ומעל גורדי שחקיה.

צחוק דק נידרדר מפיו:

"אין הם, החייטוטים שנתעשרו ועלו לגדולה, רוצים באבא תנ"כי! לפיכך אני כאן, בחור, כאן בצלה של שקמה זו הפורשת שלווה כסבתא טובה וחכמה..."

האוזן שמעה יפה את נשירתן העמומה של התאנים המסוטפות שהפיצו ניחוח דבוש בחללו של ליל קיץ זה.

"ואף על פי כן קפץ עליך רוגזו של אוצר זה?"

באורו הסידי של הפנס ראיתי שעווית עיקמה פניו, וידיו המגוידות נתכווצו וניקשו על גבי השולחן.

"כן, אין מניחים לי לשבת בשלווה... פעם זה רוגזן של רכבות המושכות אותי להרים לא נודעים, לערים לא נודעות; פעם זה רוגזן של אוניות המפליגות כביכול לארצות פלאים; פעם זה רוגזם של גורדי שחקים המנמיכים את השמים; פעם זה רוגזם של עכברושים האוגרים ממון, ממון, ממון; והפעם ביקשתי סוף־סוף לשבת בשלווה בצלה של סבתא־שקמה זו ולהקשיב לסיפורי המעשיות שהיא אגרה במשך דורות מעוברי אורח, והנה קפץ עלי רוגזו של אוצר זה שאיזה פייטן שוטה טמן באיזה הר..."

ותוך שאני תוהה על קלסתר פניו, שהאפלולית עשתו מסכה חתומה, מכוירת בליטות וזיזים:

"אבל לשם מה לך אוצר זה, סבא אלכסנדר?"

שעה ארוכה ישב מסוגר בתוך שתיקה כשמוצץ את קנה מקטרתו, שאשה הגיהה את עיניו מפרק לפרק. עטלפים הגיחו מבין ענפי השקמה, התעופפו סחור־סחור לה והעמיקו באוושתם את הדממה, ששאונה של העיר ליחכה כלחך הים מרחב של חול.

"בחור, שאלה משונה שאלת!" קרע פתאום קולו הזעפני של סבא אלכסנדר את הדממה שעטלפים אורגים אותה, "שמא יש בדעתי לטעת דקלים נאים לאורך חופיה של ארץ זו כדי שהבאים בגבולותיה יראו מיד את הודה ואת זיווה; או שמא יש בדעתי לטעת עצי פרי לאורך הדרכים כדי שהמהלכים בדרכים בימות החמה יוכלו לפוש בצלם של העצים ולהשיב את הנפש בפריים הטוב; או שמא יש בדעתי להקים חווילאות מקלט לפייטנים, ולכיוצא בהם בטלנים, כדי שלא יהיו אנוסים כאותם האיסיים לברוח למדבר יהודה מחמת צחנתם של הספסרים, וכיוצא בהם יצורים

בזויים, שלסטמו אותי ושעתידים ללסטם כאן כל חן של בטלנות וכל נוי של פֵּיט... בחור, שאלות משונות אתה שואל!..."

הרגש הרגשתי שחיוך מצטלק בפני. העברתי את ידי על חיוך מצולק זה וחשתי כעין צריבה. שתיקה אחרונה וארוכה שתקנו יחדיו אותו לילה מול שלושת הדקלים שכוחי הזמן, מול פסי המסילה שמשכו את המרחק לכאן ולכאן, מול התנים שיללו לחן ישן נושן.

צפירתו הצוהלת של קטר, ששׁ מעשה סוס לקדם את פני השחר, העירתני משנתי והוליכתני אל החלון שבעד כחולו, שכבר החל להתקלש, ראיתי את סבא אלכסנדר יוצא לאטו מפתחו של הצריף, ודמותו הגרומה, המדובללת, הזכירה אותה שעה דמות אחרת, אבירית ושכוחה. משהגיע אל הגמל שרבץ תחת השקמה, נשתפל על דבשתו. ובהניפו את מפתח המידות החלוד שקנה מיהודי כורדי לוחש לחשים, כדרך שהניף בשעתו את חניתו אותו איש מלה־מַנשה, דפק בגמל שנזדקף קוממיות על רגליו, ושניהם, שני צללים סומים, הפליגו באור היום המפציע ועולה על ישימון של חול וסלעים, שלטאות כרכרו בו.

דבר, 9.10.63

צבאים דוממים

שני החלונות הארוכים מוגפים היו וילונות תחרים, והלילה בקפליהם. במצודד להם, סמוך לקמטר מזוגג וכלי נוי בו, ישבה בתוך כורסת קטיפה כתומה סבתא פייגל. מכורבלת בסודר משי מגון הזעפרן, נמנמה, ושביסה, העשוי שניצי סָטן לבנים והמקושט בפנינים זעירות, ריטט קלות. מאמצעיתו של השולחן, שנתמשך לאורכו של חדר האוכל, התרוממו בטור, כמניין השבטים, שנים־עשר פמוטות כסף, קלועי קנה, שנשאו נרות דולקים. להבותיהם הבליחו ביינות ההונגריים האפלוליים, שעפר מרתף עוד ליפף את שיפולי בקבוקיהם, בדופנות הגביעים דקי הגבעול, ובאספקלריה הסגלגלה שעממה בכוך הקיר.

מסך הפלוסין הירוק שחיפה את הדלת, הוסט קמעה, וראש של ילדה מעונב סרט אדום הציץ פנימה. רגע נתרטטו ריסי עיניה בשל היינות המוצתים, בשל כלי הכסף המוצתים, בשל האספקלריה המוצתת. חיוך הציף את פניה, ובנענעה את שׂערה המבדר על כתפיה, הפסיעה אל החלון. סילקה הווילון, והשיקה את לחייה אל הזגוגית הקרירה. עיניה שגישׁשו בתוך הלילה שעמד בחוץ, ראו בתים מחוטטרים שהצטנפו סחור־סחור לכיכר השוק, דמויות של אילנות שנהו אל השדות, ואת גגו המשולש של בית־הכנסת. בחלונותיו הקמורים והמוארים הצטופפו צבאים מצוירים שברחו מיערות. נוף לילי זה השרה אימה על הילדה. היא הסבה את ראשה וראתה את סבתא מנמנמת בצלם של הנרות הדולקים. הלכה וצנחה על השרפרף שעליו נחו רגלי הישישה, ובחבקה את ברכיה, שגרומות היו בעד שמלות השיראין הכבדות: "סבתא, ראיתי היום סנאית..."

ידה של בת השמונים ליטפה את שׂער נכדתה. היא לא שמעה. הילדה נתגבהה, נישקה את פניה המצומקות של הזקנה, שהדיפו ריח של פֵּרות

חנוטים, וחזרה ואמרה לתוך אוזניה, שעגילים בצורת אשכולות יהלומים נשתלשלו מתנוכיהן:

"סבתא, טיילתי היום ביער עם רבקה'לה וראיתי שם סנאית שקיפצה מעץ לעץ..."

"ביער טיילת, חנה'שי... יפה הוא היער בתחילתו של האביב... פעם אחת ראיתי בו שועל... זה היה..."

עיניה הכחולות והדהויות דפדפו בזמנים כבסידור.

"זה היה לפני שישים שנה... הלכתי ללקוט אצטרובלים... חנה'שי, לכי לראות אם עוד מתפללים בבית־הכנסת."

הילדה קמה ודידתה אל החלונות. צבאי בית־הכנסת הביטו אליה בעיני אחלמה נוגהות.

"עוד מתפללים, סבתא," חזרה וסיננה בין אצבעותיה את פיפֵי הסודר התורכי של הישישה.

מסך הפלוסין שעל הדלת ניזוז, ולחדר נכנסה בתו של ר' מוטיל רוזנקרנץ. שתי צמות ענבריות, שקליעתן רפויה, על שמלת קטיפה כהה שליפפה גוף דק; היה לה קלסתר הפנים הנאה והנוגה שציירי הגטו האלמונים של שמשות הצבעונין לא ציירוהו.

"רבקה'לה," קפצה הילדה וגיפפתה בגזרתה... "את זוכרת את הסנאית שביער?..."

הנערה תלתה עיניה בחלונות, שמאחריהם לבלב ליל אביב, שאיוושו ריחות ורוחות רחוקים.

"אני זוכרת, חנה'שי..."

שעה קלה עמדה דמומה מול טור הנרות הדולקים ומול בבואתה, שהאפילה והלכה בתוך האספקלריה שבכוך. לבסוף ניגשה אל הזקנה, נשתפלה על השרפרף, וכבשה את פניה במשי שמלתה, שצער של דורות היה עצור בו.

"מתי ידליקו את הנברשות?" שאלה הילדה כשהיא מטיילת מגביע אל גביע.

"רבקה'לה, עצובה את," העבירה הישישה את אצבעותיה הצנומות והמטובעות על צמותיה של הנערה. "כלה את, וליל פסח הלילה, רבקה'לה!"

הנערה חייכה חיוך המפלג את הפנים לשניים.

"היכן הדודה?"

"מתקשטת מן הסתם!"

הזקנה השיקה שפתיים פייסניות לראש נכדתה, כאילו אשמה היתה שבנה מוטילי נשא לו אישה שנייה לאחר שנתאלמן. אישה צעירה, זיוותנית בת כרך.

"חג שמח, מרת פייגיל! חג שמח, רבקה'לה וחנה'שי!"

זה היה פישל, סוכן הבית. מהודר היה בקפוטה, שירוקה היתה כגג שחיפים מאוזב – כמה גשמים דלפו עליו! כובע הסָמֶט ישב על ראשו כדלי עץ שחוק שוליים. פניו הקמוטים כאגוז איטלקי מעוטרים היו ציצי שׂער דרדריים. ארבעים שנה שימש באמונה את ביתו של ר' מוטילי רוזנקרנץ, כשצרור המפתחות אינו מש מבין אצבעותיו המסוקסות. הוא המגלגל עם הנשים שיחות על סלסלות בריסל, על מלמלות וינה וכיוצא בהן קישוטי מודה; הוא המכרבל את ר' מוטילי בפרוות השועל הכבדה בצאתו בימות החורף ליערותיו; הוא המתרוצץ בחתונות המשפחה עם טס כסף שעליו מגובבים תלי תלים של "לֶקֶך", עם שמשגיח על הכליזמרים שלא יעשו את המנגינות שעטנז; הוא שברח מאשתו, מכשפה פזלנית ומרושעת (גציל השדכן, שיירש גיהינום!), בעצם ירח הדבש; הוא, הנוזף בכולם, להוציא את בעל הבית ואת סבתא פייגיל; הוא, הנוטר איבה חשאית ל"ורשאית", אשתו השנייה של ר' מוטילי, ומתעצב בעצבותה של רבקה'לה.

"מבינה היא, מרת פייגיל," עמד פישל וסח לזקנה, "אלמלא ר' מוטילי, היו יהודים מתפללים חס ושלום בחושך. בבוקר בא אלי השמש הכלונס ואומר: 'פישל, להווי ידוע לך שאין זנב נר ואין טיפת נפט בבית המדרש...' היא מבינה, מרת פייגיל, עיר של גבירים, ואת הכול מטילים על ר' מוטילי: יתומה פלונית אין לה נדוניה, השטריימיל של הרב התקרח... היא מבינה, מרת פייגיל!" נסתחרר בקפוטתו הירוקה וספק יד אל יד.

"גולם שכמוני, הנברשות עוד לא הודלקו, והוא עומד לו ומפטפט! והחרוסת, והכרפס... אוי פישל, פישל..."

"בואי, חנה'שי..." כרכה הנערה את זרועה סביב צוואר הילדה, שמנתה וחזרה ומנתה את הגביעים, ונתבלבלה.

פישל משך כלפי מטה את שתי נברשות הכסף והדליק את נרותיהן. מיד הפכה האספקלריה שבכוך הקיר לנהר נוהר, הצבאים שבחלונות בית־הכנסת נתעממו, ועל גגו המשולש עלה הירח – צבי אחר ולא מצויר.

"חג שמח, אימא!"

זה היה ר' מוטילי רוזנקרנץ. שיבה זרקה בזקנו כביערותיו, אך אביביהם העזים רשפו בעיניו החומות.

"חג שמח, בני!" הנידה הישישה את שביסה ועגיליה.

נכנסה אשתו של ר' מוטילי. נוי והידור בכל דמותה – ברדיד הסלסלות הלבן המושפל על שמלת משי שחורה, בידיה הוורודות והמיוהלמות, בגון פניה הצח, בהילוכה הטופפני.

"חג שמח, שרה'לה!"

האישה הצעירה ענתה על ברכת בעלה בחן חייכני שבגומות לחי, בריסים ארוכים הסוככים על עיניים אפרפרות.

נכנסו שלושת בניו של ר' מוטילי. גבותיהם העבותות והסמורות, פקעות זקן שריפדו את פניהם כמין עשב שחור ומקורזל, אמרו את עונות השנה של יערות האב.

נכנסו נשיהם. מסורבלות בשמלות נצנציות, רשרשניות, במחרוזות אלמוגים, בתכשיטי זהב, ההידור הכרכי, המתחנחן, של החמות הצעירה העלה עוויה לעגנית על שפתיהן.

נכנסו שלושת האושפיזין שפישל הביא מפָּלוּש בית־הכנסת. יוסיל הגיבן, שמסורת בידו לפסוח את הפסח על שולחנו של ר' מוטילי, חטוטרתו על שכמו, מודד היה ברגליו, בכל ימות השנה, את דרכי פולין; לא היתה חורשה שאלוניה או תרזותיה לא האזינו לתפילת מנחה שלו. ליצנות קונדסית הבהבה תמיד בעיניו התישיות, ומבֵּי־הטבקי שלו, העשוי עץ, דולה היה מימרות חריפות ומעשיות פלאים כדי להנות בהן את הבריות. האושפיז השני היה גבריאל המקובל. גוף של תעניות, עיניים שתקניות, ששלהבות הנרות נאחזו בהן. אמרו עליו שעיגן את אשתו וערך גלות כדי לחשב ולקרב את הקץ. האושפיז השלישי היה יהודי ירושלמי שנשתבשו עליו הדרכים, ונתגלגל לכאן. ריח של אבנים מאוזבות נדף מהקַפֶּלוּש השחור ומהוה התיתורה שבראשו, מפאותיו המסולסלות כחרובין, ומגלימתו התרוגה.

הסב ר' מוטילי בראש השולחן, מלובש קיטֶל לבן, מחוגר אבנט משי אדמדם, וזקנו, שהשיבה החלה לפשות בו כביערותיו, עוד אמר הוד וחוסן.

הסבה סבתא פייגיל לימין בנה. עשרות לילי פסחים דומים נשקפו מעיניה הכחולות וחרוכות הריסים.

הסבה שרה׳לה, עקרת הבית, בצלו השלֵו של בעלה, ובצלן הזעוף של כלותיה החורגות.

הסבה רבקה׳לה, הכלה הצעירה, שלא נתקשטה אלא בצמותיה הענבריות. חתנה בלובלין מזג ודאי אותה שעה את חִנה לתוך גביעו, ואחר איכף אותה שעה סוס שחור מאחרי טחנת המים.

הסבה חנה׳לה, סרט של קטיפה אדומה נגה בשֵׂערה – עציץ זה שפרח תמיד בכל כוכי הגטו.

הסבו שלושת הבנים – אלונים צעירים, שרעם כבר חלחל בגזעיהם.

הסב יוסיל הגיבן. פניו שגולפו על־ידי רוחות הדרכים – חוט של עצבות היה משוך עליהם, וחטוטרתו רבצה עתה על גבו כעב קל. הסב גבריאל המקובל. הגביעים תימרו ועלו לנגד עיניו כאילנות שסוד הצמיחה חתום בהם. הסב היהודי הירושלמי. לנגד עיניו תימר ועלה מגדל עתיק יומין מעוטר אזוב, שדומה היה לזקנו היורד על דשי גלימתו.

קם פישל ומזג שנית את הגביעים, וחנה׳לה שאלה את הקושיות. פה זה שלא ידע אלא שמות של בובות, שאל את הגטו ארבע קושיות. אלה פרחו מבין שפתיה כסנוניות שנהפכו מניה וביה לדרקונים.

ור׳ מוטילי רוזנקרנץ פשט יד, יד הלמודה לעלעל בגמרות, באילני יערות, ואמר:

״יש תירוץ, חנה׳שי!״

והיין בגביעים דמם. סופות הסתחררו בשוליהם, והיין דמם. ״עובדי אלילים היו אבותינו...״

ממעמקי האספקלריה האפלה גחו והציצו פסלים משוני צורה, חצובים באבן, בעץ, אך להבות הנרות סימאו את עיניהם, והם נרתעו לאחוריהם.

הגביעים הורמו, והנרות ששאבו מהגביעים את יינם נתלקחו כאבוקות. ״בכל דור ודור עומדים עלינו לכלותנו...״ האין משוטטות בחוץ דמויות עוטות גלימות שחורות שצלבים מלבינים בהן? האין הן זוממות להטיל את גופתו הדקורה של איזה רועה אווזים לתוך בית־הכנסת שצבאיו נרדמו? אך הירח מהלך הלילה בשמים כמלאך, וחרבו שלופה.

״וארַאך מתבוססת בדמייך ואומר לך בדמייך חיי...״ נהי זה שבקע מיערות אחוזי סופות, ניסר בחלל החדר והעביר צמרמורות בגבריאל המקובל.

ופישל גלגל בנחת את פסוקי ההגדה כאגוזי חג. במשקפיו הגלושים לקצה חוטמו, דומה היה ללץ של פורים.

ר' מוטילי הגביה את גביעו וקולו הזדמר: "בצאתך ממצרים עם לועז..."

האספקלריה נשתלהבה, בחוץ סחף הנחל את גדותיו, והיערות נתאוושו עתה בכל הלחנים הטמירים של אביבם.

אחר כך באה הדממה. הנרות דלפו שלוות, הנשים קמו מעם השולחן, ופישל הביא כד וקערה של נחושת לנטילת ידיים.

רבקה'לה השכיבה את הילדה הרדומה, ונשתהתה אצל החלונות: טחנת המים שטופה היתה ירח, אך צלו של סוס שחור לא היה שם. על השולחן הועלו ראשי שיבוטות ודינרי גזר בפיהם.

"אתה רואה, ר' גבריאל," משך הגיבן בשרוולו של המקובל, "דגים אלה שטים ובאים אלינו מהסמבטיון דרך הים הגדול..."

גבריאל, שכתש בפנים מהורהרות שבר של מצה, ציפף את גבותיו: "ייתכן מאוד, ר' יוסיל. ייתכן מאוד... ידוע לכולי עלמא שעל שולחנו של הריז'ינאי היו עולות שיבוטות כחולות מנהר חידקל הסובב את גן עדן..."

פישל מזג לתוך כוסות דקות יי"ש של שזיפים, ופניו המצומקות חייכו מקורת רוח. הוא אהב את סיפורי הפלאות שנעים ונדים אלה מוציאים כאבני חן מקמטי בלואיהם.

"חריף, אה?..."

"מה שייך חריף," נענע הירושלמי בראשו, "אני רואה את איסטנבול לנגד עיני."

"ואני," גיחך יוסיל כשהוא מדחק בכתפיו, "אני רואה ברקים, שומע רעמים וכלי־זמר מנגנים... איי, פישל, פישל..."

ר' מוטילי תלה את עיניו באושפיז מירושלים.

"אומרים שהסולטאן אינו שונא ישראל..."

הירושלמי הסיט קמעה את כוסו:

"כמותו ככל מלכי אומות העולם... אבל אלמלא שבתי צבי, יימח שמו, היינו זוכים מכבר לביאת הגואל..."

גבריאל המקובל השפיל את עיניו, שמא חלו חס ושלום שַׁבָּשתות בחישובי הקץ שלו!...

"רבקה'לה עצובה," אומרת אחת הכלות לחמות הצעירה.

"כשהחתן רחוק הוא..." מחייכת זו בשיניים בוהקות, ועיניה האפרפרות תוהות על פניה החתומות של הנערה.

פישל מעלה על השולחן קערת מידות מגודשת נתחי בשר ורבעי

תרנגולות, ביד ורודה מיוהלמת נדיבה מוסיפה עקרת הבית למנותיהם של האושפיזין העניים – קורקבנים, רגליים, גרגרות. "שתוציא מוניטין," אומר יוסיל בהשפל קול לירושלמי, "לר' מוטילי רוזנקרנץ בכל מקום שתזדמן: באשכנז, בהולנד, בלונדריש, בתוגרמא וכיוצא בהן ארצות..."

"ככתוב," עונה לו הלה מתוך טרדת האכילה, "טוב שם משמן טוב..."

לקינוח סעודה הביא פישל לפתן של אגסים כבושים, שקולפו בסכין חרוקה, וריח של שלהי קיץ בהם.

"להווי ידוע לך, ר' גבריאל," לחש הגיבן למקובל, "שפרי זה שאתה אוכל הוא פרי מגדים בפשט ולא בדרש."

הלה זקף בו את עיניו הנוגות וחייך:

"חדווה זו, ר' יוסיל, מניין הוא נוטלה?"

"פשיטא, מהחדווה גופה, גבריאלצ'ה!"

פישל מוזג כוס שלישית מארבע כוסות.

רבקה'לה מגששת בחלונות, שבהם דולף הלילה. המקובל מגשש באספקלריה, שבה דולפים הנרות.

פישל מביא על טס כסף קטן את כוסו של אליהו. היא בת מאתיים שנה, גלופת דפנות, שאוויר מכורתה, פלורנץ, מפכה בה. מוטילי מתרומם ממושבו ומוזג לתוך תכלתה יין הונגרי אפלולי:

"פישל, לך ופתח את הדלת!"

שערות זקנו הדלילות מסתמרות מאימה, צמרמורות סורקות את בשרו, וידיו אוחזות באבנטו, פוסע הוא סהרורי אל הדלת ופותחה אל מול גגות העיירה המאוזבים, הנוגהים מכוח הנרות הדולקים תחתיהם ומכוח הירח הדולק מעליהם.

"שפוך חמתך על הגויים..."

היין האפל בכוסו של אליהו סוער כמבקש לפרוץ את דופנות הגטו הסוכרים עליו, להיהפך לנהר אימים, למבול. אך המקובל משביע את הרוחות. רבקה'לה רועדת. פעמון, כעטלף מכה בלבה. ודמות סמויה, דמות איש עני, לבן זקן, הלילה בבגדיו, גוחנת וגומעת מהיין השב לשקטו, הנרות שבשתי הנברשות דועכים והולכים. סבתא פייגיל, שהוסיפה עוד ליל סדר למחרוזתה, פרשה לישון, רבקה'לה, הצל היחידי בלילה זה, שוטטה עוד שהות מה בין החלונות לאספקלריה, והלכה לה.

הגיבן דלה מהכיס המלוכסן של קפוטתו בֵּי־טבקי של עץ והושיטו

לגבריאל: מוסח דעת קימט הלה את מצחו כלפי איזה מגדל ופיזם ניגון. אבל הירושלמי ופישל פשטו ידיהם וחפנו להם קמצוצים של טבק, ושאפו אותו קמעה־קמעה ובניחותא. לעצמו נטל יוסיל מנה יפה, ותוך שהתעטש לתוך ממחטת מידות אדומה ופסוסה, חש שמתערבל לנגד עיניו כל האבק של דרכי פולין שהוא מדד בשעליו.

"הטבק יפה לכמה דברים," הסביר לפישל, שדמעות נתקשרו לו בעיניו. "יפה הוא לחידוד השכל, פישל... כשתראה ניצוצות מתעופפים בשעת העיטוש, תדע שאלה הם ניצוצות של חוכמה המתעופפים מהמוח שלך... ויפה הוא לכל מיני מיחושים ר"ל..." הפריח את גרגירי הטבק שנשתיירו בראשי אצבעותיו, ודיחק בחטוטרתו.

"ועכשיו, פישל, תן אגוזים, מנהג הוא בידי לאכול אגוזים לאחר סדר ראשון."

ר' מוטילי רוזנקרנץ קם מעם השולחן והצית סיגר. עשנה הכחלחל בישם את הלילה, שכבר מבושם היה יין הונגרי, ניחוחות של ראשית אביב, חן אשתו וחן בנותיו.

גבריאל המקובל נצטודד ליד שני החלונות שמאחוריהם איווּשה צמרתו של אילן הלילה, ופתח בשיר השירים:

"הנך יפה רעייתי, הנך יפה, עינייך יונים..." לחן קולו.

בצלו של עץ דובדבן העומד בניצתו, ישנה חנה'לה, ובשנתה: סנאית המדלגת מענף אל ענף, והיא דולה אגוזים מכיס סינרה, והסנאית נוטלתם ומפצחתם.

ובצל שמטילה ממרחק טחנת המים, עומדת רבקה'לה ומתירה וקולעת את צמותיה.

"כתפוח בעצי היער, כן דודי בין הבנים..." מיתמר ועולה קולו של גבריאל המקובל.

ממעמקי האספקלריה, בא כרוח שדות, קול חתנה של רבקה'לה: "כשושנה בין החוחים, כן רעייתי בין הבנות..."

בקיטון הסמוך, מול שייר נר המבצבץ מתוך פמוט של פליז, ואורו לוחך את כלי הנחושת שעל הקירות, יושבים יוסיל ופישל על גבי דרגש ומפצחים אגוזים איטלקיים. "פישל, שים עין על הירושלמי," אומר הגיבן. "ירושלים היא עיר קדושה, אבל אנשיה... היכן הוא יישן?... לי, על כל פנים, תציע משכב כאן."

"טוב, ר' יוסיל. אבל בתנאי שתספר לי את המעשה בחסיד שנתפתה על־ידי הנסיכה יפת התואר מאמשינוב..."

"הרי כבר סיפרתי לך את המעשה הזה בפסח דאשתקד?"

הנר המבליח מצית סומק בפניו המקומטות של פישל:

"בנאמנות, ר' יוסיל, שאיני זוכר כלום... הראש כל השנה מלא, לא עליכם, פיח..."

צלו של הגיבן מתארך על כלי הנחושת:

"אבל בלי גביע של תמד אין לי ריכוז המוחין."

"אתן תמד, ר' יוסיל, אחר כך..."

"לא. תן מיד, פישל, ומן הלובליני..."

אצל החלונות, בצלה של הילדה המושיטה בשנתה אגוזים לסנאית, עומדת רבקה'לה ועיניה נוהות אחרי הסוס השחור השועט סחור־סחור לטחנת המים שבשולי היער.

בינות לנרות הדולפים צוהל קולו של גבריאל המקובל: "כי הנה הסתיו עבר... עת הזמיר הגיע..." אך על גגותיו של הגטו עוד מפזמים העורבים לחני חורף.

הגיבן משיק את גביע התמד לשפתיו, גומע הימנו גמיעות מתונות, ומתנועע מעוצם ההתפעלות.

"טעם גן עדן התמד הזה, פישל, אחד משבעת פלאי העולם... אתה יודע, פישל, מה הם שבעת פלאי העולם?..."

"יספר את המעשה בחסיד מאמשינוב, ר' יוסיל!" מתרעם פישל כשממרט בזקנו הקלוש.

"הראיני את מראייך..." מעתיר גבריאל המקובל אל דמות המהבהבת באפלולית האספקלריה.

הגיבן מרוקן את הגביע ומגמגם:

"ניחא, פישל, נתחיל בבן מלך, כלומר בר' מנדיל מאמשינוב. נשים צדקניות אמרו שקלסתר פניו דומה היה לקלסתר פניו של יוסף הצדיק. נשים לא צדקניות, היינו 'ניימאדישע', אמרו שהיה מכוער ביותר... אלא שמין כינור היה לו בגרונו, ובעטיו של כינור זה נתגלגל עליו מה שנתגלגל..."

"מה דודך מדוד?..." שואל גבריאל המקובל את הדמות המהבהבת באספקלריה, שסוס שחור דוהר אליה.

"ר' יוסיל, הוא מנמנם?..." מנענע פישל בטרוניה.

"אני מנמנם, חס וחלילה... ובכן, יום אחד מהלך לו ר' מנדיל בשדה, ואותו כינור מנגן לו מתוך גרונו... עוד לגימת תמד, פישל... סמוך לאמשינוב עמד משנים קדמוניות ארמון על גבעה מיוערת... ובארמון הזה התגוררה נסיכה שהיתה יפה שבעתיים ממלכת שבא, ושלא היתה אלא..."

"לילית, אשתו של אשמדאי!" קפץ פישל ממקומו, ותלה עיניו בכלי הנחושת שעל הקירות כאילו ראה את בבואתה עוממת בהם.

"ליבבתיני, אחותי כלה..." מתאנח גבריאל המקובל, והסוס השחור מדלג מעל הגגות המחוטטרים של הגטו ומעל גגו המשולש של בית־הכנסת.

"ובכן, פישל," ממשיך הגיבן בקול מדומדם, "משראתה הנסיכה בעד חלון ארמונה את פניו של ר' מנדיל, שזרחו כפניה של החמה, ושמעה את קול הכינור המתוק שיצא מגרונו, מיהרה והתקשטה בכלי שיראין ובתכשיטין, והתבשמה בכל מיני בשמים, ויצאה לקראתו..."

"נשאו את רדידי מעלי..." נושרת דמעה מעינו של גבריאל המקובל, ומכבה את הנר האחרון.

הנה צונף הסוס ליד עץ הדובדבן העומד בניצתו. רבקה'לה מתעטפת בסודרה של סבתא ויורדת במדרגות לולייניות.

"ר' יוסיל, הוא ישן?" נפלה אימה על פישל, ואצבעותיו החלו מורטות את צווארון האטלס המרופט של קפוטת הגיבן.

"עוד לגימת תמד..." מלמל הלה, "ובכן, פישל, לילית זו הטילה את עצמה על ר' מנדיל והתפתלה סביבו כנחש, כנחש הקדמוני, רחמנא ליצלן..."

כל הנרות כבו, והצבאים הדוממים שבחלונות בית־הכנסת ראו את הסוס השחור דוהר אל היערות שהגירו את אופלם, וסודר משי, סודרה של סבתא, מתנפנף בשחר הירוק, שעל ספו נרדם גבריאל המקובל.

דבר, 8.4.1963

נהר וראי ובת הגטו

הנהר, שנשא על גדותיו התלולות יערות אפלים, יערות שעל כל אילן מאילנותיהם כבר התקינו שדים ושדות ולילין את לילם, סחף על מדרון גליו שמש סתווית שוקעת, שהטילה צוהב אימים על צריחיה של חורבה גותית, שקיסוס ושרך קמולים השתרגו על קירותיה המעובשים. מתוך חרכי הצריחים הגיחו מפרק לפרק עטלפים שחגו סומים סחור־סחור לעצמם, או צנחו נפלו על גבו של פאן אבן, שעמד בשולי הנהר וחייך בשפתיו התֵישיות אל הסירנות ששטו על פני המים, כשהן סורקות את שׂערן הפשתני.

שתי דמויות יצאו מפתחה של החורבה: איש צעיר, דק גו, נתון בתוך קטיפה כהה, שבלורית צהבהבת, בנוסח רפאל, מוטלת היתה על כתפיו; ואיש קשיש, מעין גוש בשר תחוח, שזקן עב ודהוי השתטח על חזהו כגיזת כבש. הוא הדיף כולו ריחות של חיות בר ושל חלזונות ואצות, שכן היה צייד ביערות אלה ודייג בנהר זה ומשרתו של הצעיר, שצייר היה.

"אתה עצוב, מאסטרו," אמר הקשיש, עם שהם מפסיעים לעבר פאן האבן, שבאחת מרגליו המפריסות קשורה היתה דוגית, שהתנודדה על הגלים.

"לאו דווקא, יוהאנס," ענה הצעיר, כשמלטף מוך זקנו, שליפף את פניו הגרומות, "היום דעתי נוחה מעצמי, כי עוד מעט יאפילו המוניטין שלי על המוניטין של דה־וינצ'י... עוד מעט יוהאנס..." ובהינף ראש של יוהרה:

"משום שלעומת האיקונין של נערה שאני מצייר עתה, הרי הז'וקונדה של האיטלקי אינה אלא ריבה כפרית מגושמת לחַיִים..."

ולאחר אתנחתה קלה:

"אתה יודע, יוהאנס, היכן ראיתי איקונין זו?... על גזוזטרה שבאחת מסמטאות הגטו של פרנקפורט..."

בעיניו המימיות של הקשיש נדלקה אש ירוקה.

"בת יהודים, מאסטרו!... בת יהודים!..."

יותר משכיוון הצייר את דבריו למשרתו כיוונם לפאן האבן שלידו נשתהה.

"פשטני הוא חיוכה של הפלורנטינית שרה־וינצ'י צייר את דיוקנה, לעומת החיוך העתיק והמסתורי של בת יהודים זו שראיתי באחת הגזוזטראות שבגטו..."

ובנימה של עצבות:

"אם יעלה בידי להעלות חיוך זה בדיוקנה של אותה נערה שאני מצייר וחוזר ומצייר פעמים אין ספור..."

שיכל את זרועותיו, ועמד ושתק מול הנהר, שאגר כראי את האופל שניגר והלך מהיערות.

"אין פלא שאתה עצוב, מאסטרו," הניד הקשיש את גיזת זקנו, "התנזרת ממרתפי היין, מבחורות עליזות, והסתגרת בחורבת עטלפים זו..."

הצייר לא יצא משתיקתו. שתיקה זו הילכה אימה על איש היער והמים, שהלילה שמשמש ובא לפתו בכתפיו.

"האין בת יהודים זו, מאסטרו, בת השטן?..."

הצייר, שדימה לראות בבואה צפה על פני הגלים, בבואת הדיוקן שהניח על כן הציור בתוך החורבה, צידד את ראשו אל המשרת.

"אמרת, יוהאנס, בת השטן..."

"מאסטרו, זה לילות אחדים שאני שומע קולות מסמרי שער באים מן היערות..."

"יוהאנס, התקן את הדוגית, ולך והבא לי את הגלימה..."

"מאסטרו, אתה אומר לשוט בלילה שיש בו ירח כזה..."

ואמנם, מעל לצמרתם של היערות תלוי היה ירח של נחושת, ששיווה לנוף מראה מכושף.

"כן, יוהאנס, עלי לראות צל..."

"איזה צל, מאסטרו..."

"את צלה של בת היהודים שאני מצייר... אולי אראה אותו על חומות הגטו..."

המשרת פכר את ידיו:

"האין אתה יודע, מאסטרו, שעל הצוק השחור שמאחורי חורשת

האשוחים, יושבות תריסר סירנות המושכות אליהן בזמרתן את כל מי שנמצא על הנהר בלילה כזה..."

"יוהאנס, איכר נבער מדעת אתה... אנחנו בעיצומו של הרנסנס... לך והבא לי את הגלימה..."

מקץ שעה קלה גלשה הדוגית לאֵטה במורדו של הנהר, שסחף את כל האגדות והאמונות האפלות של ימי הביניים לאורך חומותיו של הגטו, שאסף את כל צלליו פנימה.

*

"רוזלין, אילו מתנות כלה יביא לך אביך כאשר יחזור מוונציה?..."

אור בין ערביים, שבצבץ מזגוגיותיו הצרות של חלון ארוך שמוצנע היה בכוך מקומר, טשטש את הקונטורות המגולפות של שידה מסורבלת, שעל מדפה עמם הצדף של כלי חרסינה סכסוניים, טשטש את דמויות הגובלן שהציצו לתוך ראי סגלגל התלוי ממולן, ונפל על ידיה הרזות של השואלת, שישבה על גבי מרבד וחרזה על פתיל צהוב אלמוגי ענבר פלנדריים.

"שאלתי אותך, רוזלין..."

תרעומת נשמעה עתה בקולה הצייצני. היא זיקפה את ראשה החד, ששתי צמות כבדות ירדו ממנו, ותוך שמשהה את מבטה הפזלני על הנערה השרועה על ספת פלוסין נמוכה, אמרה לעצמה: "היא יפה שבעתיים מיעלת החן הרקומה על הגובלן עם אביר המנגן לה על קתרוס..."

בתו של יהונתן איסרלין הסבה את עיניה מהחלון המקומר שבו דמדם יום סתיו, שהתפשט והלך בחללו של החדר, שקירותיו נדחקו זה אל זה מחמת עצבות, שהתפשט והלך בחללו של העולם שמעבר לחלון, עולם שבו נדחקו זה אל זו מחמת עצבות חומות־חומות של גטאות, המתמשכות והולכות בתוך ארצות הצלב.

"מה שאלת, גליקלן?..."

זו השחילה את האלמוג האחרון, ובחיוך שהאריך את פניה:

"את יודעת, רוזלין, איך הבדחן הנודד מפיראַרו קורא לך?"

מעבר לחלון המקומר איוושו גם יערות בנגוהות היפים של הסתיו, ונהרות ניגנו את ניגוני אילנותיהם.

"איך, גליקלן, קורא לי הבדחן הנודד מפיראַרו?"

זו קשרה את קצות המחרוזת הפלנדרית מסביב לצווארה. וכשמחלצת מתוכה את צמותיה העבותות:

"הוא קורא לך: 'מליזאנדה הסהרורית...' הוא אומר שאילו שיחקת עמו לפני הדוכסים של איטליה את חזיון התוגה שחיבר, היה מוציא לך ולו מוניטין, וגם צובר דוקטים מלוא השקים..."

רוזלין חייכה חיוך שהלך ושקע לתוך הראי הסגלגל, שלילה כבר עמד בו: היה זה חיוך ששום צייר יהודי לא קבעו, בכל ימות הגטו, בשום דיוקן של בת גטו.

"את יודעת, רוזלין, את מי ראיתי אתמול?..."

ירח רחוק גישש בזגוגיות החלון הכהויות.

"את מי, גליקלן?..."

"את חתנך, רוזלין, את חתנך... ראיתיו מהלך בסמטת הצורפים ופרח בידו... חיוור היה ויפה היה... אומרים שהוא מחבר פיוטים שסודות בהם... ואומרים שבלילות שומעים את קול ניגונו יוצא מהמגדל המחומש של בית־הכנסת הישן..."

ריסי עיניה הארוכים של רוזלין ריטטו, וסומק עלה בפניה כאילו עברה עליהם רוח, רוח שבאה מגנים רחוקים, מגנים העומדים באביבם.

גליקלן קמה לאטה מהמרבד, כאילו ביקשה להניח לרוח זו לשוב למקום שהימנו באה, ועם שהיא כורכת שתי צמותיה על ראשה:

"אומרים, רוזלין, שצייר גוי צייר את דיוקנך..."

"את דיוקני..."

"אומרים שיום אחד, כשטייל בסמטאות הגטו, ראה אותך עומדת על גזוזטרת ביתך... ואין כל פלא שעלתה מחשבה על לבו לצייר ממך דיוקן..."

"זה מניין לך, גליקלן..."

"מפיה של המכשפה המרפוגל... היא ראתה דיוקן מצויר זה בראי הקסמים שלה..."

"אולי צייר אותו צייר גוי נערה אחרת... הרבה נערות יהודיות עומדות על גזוזטראות בגטו של פרנקפורט..."

"אם צייר, אותך צייר!... כי מן הנכון לומר, ולא רק על דרך המליצה: כשושנה בין החוחים כן את בין הבנות שבגטו זה..."

"גליקלן!..."

"גם הבדחן הנודד מפיראַרו אומר שראויה את שדיוקנך יצויר בידי אותו מאסטרו רפאל, שאת תמונותיו ראה ברומא..."

רוזלין ירדה מהספה. התהלכה שעה קלה בין הצללים שהצטופפו בחדר, צללים שבאו מעבר לחומות הגטו והתערבו בצללים שהטילו הקנים של נברשת הברונזה הוונציאנית שנשתלשלה מהסיפון, שהטילו הדמויות הרקומות בגובלן; היא נשתהתה לפני הראי הסגלגל, ותוך שתוהה על בבואתה שהציצה אליה כמתוך מעמקיו של נהר:

"גליקלן, התרצי ללוות אותי אל המכשפה המרפוגל?..."

"אבל לשם מה, רוזלין?... לראות את דיוקנך המצויר בראי הקסמים שלה?... אולי מוטב שלא נלך... שמא חס וחלילה עלולה להתגלגל מכך איזו פורענות?..."

רוזלין, שעמדה ושתקה כמאזינה לשאונו של הנהר, שחרג כאילו מאפיקו והתקרב והלך לחומות הגטו כאומר להציפן:

"רוצה אני לראות איזה דיוקן מסולף צייר ממני אותו גוי לסטים... ושמא אין זה אלא סיפור בדים... בואי, גליקלן..."

שערי הגטו כבר מוגפים היו. על חומותיו שוטטו אֵילך ואילך לַנדסקנֶכטים, כשהם משקשקים בשריוניהם וברומחיהם, שירח חבוי בין קרעי עננים האירם והחשיכם חליפות.

מכורבלות בגלימות קטיפה ארוכות, כְּבֵנות שמוטות על עיניהן, צמודות זו לזו, התחמקו שתי בנות הגטו מצלליהן של החומות, מצלליהם של הלנדסקנכטים, וחתרו ברוח חשוון שבאה בדהרה מהיערות אל חורש לְבנים שעל שפת הנהר, שהטיח בפניהן את שלכתו.

*

סיניור אברבנאל (שהפרקמטיה שלו בשיראין ובאבני חן הלכה מוונציה למדינות הים) העמיד את גביע היין ליד אגרטל הפֶּרות, וכשהכניס ידיו לתוך שרוולי אדרתו, ששוליהם מלופפים פרווה חומה:

"ר' יהונתן, כיצד תפרש את נס הקולמוס שהתרחש ליהודי רומא?"

איסרלין (עמיתו לפרקמטיה) שתק שהות מה, כשמביט במנורת חנוכה הדורה נאה, מגולפת כולה מעשה חושב, שהתרוממה בשמונת קניה כעין אילן של כסף על קיר הטרקלין שממולו:

"כתוב, ידידי ורעי אברבנאל, במופלא ממך אל תדרוש... עלינו להאמין שהתשבי זכור לטוב, הוא שבא ושיבר לו לאפיפיור את קולמוסו, ולא הניחו לחתום על הגזרה שיצאה מחשמניו לגרש את יהודי רומא..."

"הואיל וכך, ר' יהונתן, גם זה שמא הוא אות המבשר את ביאת הגואל?... הבריות מספרים שאצלכם בפרנקפורט שומעים לילה־לילה קול ניגון של מקובל צעיר יוצא מהמגדל המחומש של בית־הכנסת הישן..."

איסרלין השפיל את ריסי עיניו כדרך שבתו נוהגת להשפיל את ריסי עיניה.

"עלם זה חתני הוא..."

המסך הירוק שעל פתח הטרקלין זז; שמשו החיגר של אברבנאל עמד והודיע את בואו של רפאל מאדריגו, שנכנס באמת מניה וביה, הלה מבורך היה במעלות הרבה: בקיא היה בדקדוק, היה מחבר חרוזים של בדיחותה ופתגמים של שנינות, היה פילוסופוס, ידע פרק בהליכות עולם, ידע פרק בנימוסי לבוש, שכן היתה גלימת משי קצרה, בנוסח טרזני ונציה, תלויה על שכמו, ומגבעת לבד מקופלת תיתורה חבושה לשערו העשוי תלתלים. הוא החווה קידה נאה ואמר:

"רבותי, האם כבר הגיעה לאוזנכם השמועה על נס הקולמוס?"

אברבנאל חייך כשהוא מלטף בניחותא את זקנו השחור והמרובע.

"מאדריגו, לרוץ לקרוא את חרוזיך באוזני המטרוניתות היהודיות זריז אתה יותר מלהביא בשורה טובה..."

הלה הניף שתי ידיים תמהות, ובפניו צצה עוויה של תמימות מומוסית.

"אבל אל תצטער, מאדריגו," הפיס אברבנאל את דעתו, "בשורה טובה שחוזרים ומבשרים אותה תנעם שבעתיים לאוזן, ושכרך יהא גביע יין פורטוגלי..."

משגמע הפייטן את היין שמזג לו סוחר השיראין, נתרשפו שתי עיניו הפחומות תחת גבותיו המקושרות זו בזו.

"עוד הלילה, סיניור אברבנאל, אני יושב ומחבר שיר משלים על נס הקולמוס, שיר שיהא ראוי לקולמוסו של עמנואל הרומי..."

חזר והחווה קידה נאה, ופנה ויצא בהילוך של חן.

משהלך זה, קם אברבנאל ממקומו, התהלך שעה קלה אילך ואילך, תפוס מחשבות, חזר לישב ואמר:

"אמת היא, ר' יהונתן, שכתוב שהגואל יהא עני ורוכב על חמור... אך

אני הייתי מושיבו על סוסה מפוארת, ושם כתר בראשו שבו משבץ הייתי את כל האבנים הטובות שבמטמוניות שלי..."

איסרלין נענע ראשו בעצבות.

"לגואל יאה העניות וגם העניוות..."

אברבנאל פשט את ידו השמאלית והסיר מעליה טבעת כסף פשוטה, שבמשבצתה נתונה היתה אבן אחלמה שצורתה צורת שקד.

"טבעת זו באה לידי מידו של מקובל ישיש מתוגרמא... לפי אותו ישיש יש בה הרבה סגולות טמירות... היא תהא יפה לחתנך, ר' יהונתן..."

*

"ברוכות הבאות!" צפצף קול שהיה בו מנהי של ינשוף המספר לעצמו מעשיות על אשמדאי ועל לילית.

רדופות רוחות היערות והנהר, אחוזות אימה, עמדו שתי הנערות על מפתן הבקתה וגישושו בעיניהן, בתוך החשכה, אחרי הברייה שמתוכה יצא קול נהי זה.

"ראיתי באיצטגנינים שלי שאתן עומדות לבוא..."

"כן, מרת המרפוגל," אמרה גליקלן, "אנו באות להציץ לתוך ראי הקסמים שלך... אלא שאנו מתייראות מאוד..."

"יודעת אני, בנותי, לשם מה אתן באות... ואין אתן צריכות להתיירא ממני... כי אני בעלת האוב הטובה הנשרפת והולכת על כל המדורות, והקמה תמיד לתחייה מאפרה... מיד אני מדליקה אש, בנותי..."

לא יצאה שעה קלה ומתוך החשכה בקעה ועלתה להבה שהתפצלה לצבעים מצבעים שונים, שהאירו את קירות הבקתה, שעליהם מצוירות היו צורות מבעיתות של דרקונים.

"קר לי, בנותי... הסתיו על גשמיו ורוחותיו מחלחל בכל עצמותי... פשוט לא ייאמן שלרֵימטיזמוס תהא שליטה גם על מכשפה ותיקה כמוני..."

זיקפה את ראשה, ותלתה עיניה בבתו של איסרלין.

"את חיוורת כל כך, בתי... ואין כל פלא... זה למעלה מאלף שנה שאין הירח מש מהחלון שבו את עומדת וצופה לבוא חתנך..."

וכשהיא טופחת בידיים רזות, מגוידות ורחומות של סבתא:

"מדוע נגזר דווקא עלייך לגלם את כל סגולות החן של הגטו... כי מהי

לעומתך לילית. שהיא בכל זאת אישה זיוותנית. ומה הן לעומתך המדונות של מאסטרו רפאל... לבי־לבי לך, בתי..."

משאמרה מה שאמרה, גחנה ונשפה באש שהתלקחה והטילה את אורה על הקיר שמנגד, שעליו נתבהק פתאום ריקוע סגלגל של נחושת.

"הסתכלי, בתי, באספקלריה זו..."

נהר התפשט בתוך אספקלריית הנחושת, נהר אפל שנשא על גדותיו יערות אפלים: ועל פני הנהר, בינות לסלעי מגור שעליהם ישבו סירנות וסירקו את שערותיהן שנזלו כאשדות, מהלכת היתה סירה ודמות אדם בה. כשהגיעה הסירה לשוליה של האספקלריה, ביקשה הדמות לצאת ממנה ולהיכנס לתוך הבקתה, אך המכשפה עיכבה בה.

"מאסטרו, עליך לומר מה שיש לך לומר ממרחק הנהר... מגדל מביט עלינו מן הגטו..."

בירכתי הנהר, מעבר לחומות גבוהות שעליהן התהלכו צללים עוטי שריונים, נסתמן באמת המגדל של בית־הכנסת הישן, ואורו של הירח חתום היה בכל חמשת חלונותיו.

"ז'וקונדה..." בא קול מהעבר השני של האספקלריה, "ידעתי שכאן אראה את בבואתך..."

בתו של יהונתן איסרלין, שהחווירה מהאור החתום בחלונות המגדל, נתחלחלה.

"למה לך לראות את בבואתי, אתה הנוכרי?..."

"כדי לקבוע אם יש דמיון בין חיוכך ובין החיוך שבדיוקנך שציירתי..."

"דיוקני!... לשם מה ציירת את דיוקני..."

"ראשית, כדי לתקן את הז'וקונדה של דה־וינצ'י..."

אותו רגע נתהדר בחללה של האספקלריה קולו של רעם שנתגלגל והלך במורדו של הנהר, שנשתבר והלך לשברי שברים של צחוק יבבני, של צחוק שרקני.

"מי זה צוחק כאן?" צרח וצווח הצייר, "את, מכשפה ארורה?..."

"לא, מאסטרו, לא אני... אלה הן הסירנות שעל הסלעים..."

משנדם הצחוק, הוסיף ואמר הצייר:

"שנית, כדי לתת איקונין לגטו..."

הפעם היתה זו המכשפה שגיחכה כפי שמכשפה מסוגלת לגחך. "הפלא ופלא איך שהרומנטיקה הטוטונית דואגת לגטו!..."

"דומי, מכשפה!... ואת, ז'וקונדה, בואי עמי ואראה לך את עצמך בדיוקן שציירתי ממך..."

"טועה אתה, מאסטרו. לא את דיוקני ציירת, אלא העתקה מזויפת מדיוקן אחר..."

"עברי את הראי הזה או את החומות האלה, ובואי עמי ותראי..." והוא פשט שתי ידיו מהנהר לתוך האספקלריה וביקש ללפות את ידיה של רוזלין, אך המכשפה לא הניחתו:

"ראשית, מאסטרו, מקומה בגטו היאה לה והיא יאה לו; ושנית, חתנה שומר עליה..."

"חתנה?..."

"כן, הרואה אתה מגדל רם לימינך?... חתנה עומד בראש המגדל הזה ומביט בה מכל חמשת חלונותיו..."

"מה עושה הוא במגדל הזה? האם מכשף הוא או איצטגנין?..."

"שאל את הנערה, מאסטרו."

בתו של איסרלין תלתה את עיניה במגדל המחומש, שצלו ריטט על פני החומות, על פני הנהר.

"חתני מחשב שם לילה־לילה את קץ הגטו בגימטריות ובצירופי ניגונים שונים..."

צחוק של איכרים סבואים במרתפי שכר גותיים פעפע עתה בקולו של הצייר.

"חתנך אינו אלא יהודי ארור הנושא על גבו חטוטרת וטלאי צהוב על החטוטרת..."

כִּבֶּנת גלימתה של הנערה נשמטה על כתפיה, והאספקלריה האפלה נתבהקה כולה מפניה החיוורים, כאילו הוטל בה ברק שאחריו בא רעם.

"דום, ערל!... חתני הוא מבשרו של המשיח, ושמש הוא נושא על גבו, ויפה הוא עד מאוד!..."

הנהר, שרוגע היה, התגעש עד תהומותיו, והסירנות של סלעי המגור התחילו ליילל עם הצייר:

"בת שטן ארורה!..."

"מאסטרו," געה בו המכשפה, "עליך לנהוג כבוד בנערה זו, שסגולות חן עתיקות יומין נתגלמו בה..."

אך מגרונו של בן תחרותו של דה־וינצ׳י בקע ויצא שקשוק הרמחים של הלנדסקנכטים:

״את, מכשפה, את תעלי על המוקד...״

״מאסטרו, אין שורפים את הנשרפים...״

״וגם את בת השטן, תעלי על המוקד... חתנך המכשף יעלה על המוקד, כל הגטו יעלה על המוקד, כל העולם יעלה על המוקד...״

״הו, מוח טווטוני מטומטם ומרושע!...״ נצטווחה המכשפה וכיבתה את האספקלריה. מיד חזר הנהר לאפיקו, ליערותיו. ושתי הנערות, שראו שהזקנה מצטנפת ומתנמנמת ליד האש הדועכת והולכת, אחזו זו ביד זו וברחו מהבקתה.

*

לבושות שמלות ברוקד, שצווארוניהן וחֵפתי שרווליהן מקושטים סלסלות פלנדריות, שׂערן עשוי שתי צמות מעונבות זו בזו בסרט ורוד, מנעלים מוזהבים ברגליהן, מלוות שתי שושבינות את הכלה אל החופה, ובידיהן נרות צבעוניים דלוקים, המאירים פני בתים הגוחנים אלה לאלה בחלונות מקומרים, מסורגים ומוגפים וילאות. לבושה שמלת אטלס ארוכת שובל, מהלכת הכלה בעיניים מושפלות בין שתי שושבינותיה, וכשהינומת המלמלה הלבנה האחוזה בזר הדסים שבראשה מתנפנפת ברוח האביב מעבר לחומות ומשוטטת בסמטאותיו הצרות של הגטו.

גלימות של קטיפה חומה טופחות על פוזמקותיהם הגבוהים, מגבעות רחבות תיתורה בראשם, מלווים שני שושבינים את החתן אל החופה, ונרות השעווה הדולקים בידיהם מאירים פני בתים הגוחנים אלה לאלה בגזוזטראות מעוקמות, שבהן עומדים ישישים ומקדשים את הלבנה. לבוש משי שחור, פניו חיוורות בתוך זר זקנו השחור, על ידו הימנית טבעת עם אבן אחלמה, טבעתו של מקובל זקן מתוגרמא, מהלך החתן בעיניים מושפלות בין שני שושביניו. בחצרו של בית־הכנסת הישן הנושא עליו מגדל מחומש, באורם של לפידים בוערים, עומדת להקה של נוגנים יהודים מאיטליה (שלושה פורטי ויולות ושלושה נושפי אבובים), ומקבילה את פני החתן ההולך ובא מהסמטאות שמימין, ואחריו קהל רב של חובשי מגבעות רחבות תיתורה ומחזיקי נרות דולקים המבליחים ברוח, ואת

פני הכלה ההולכת ובאה מהסמטאות שמשמאל, ואחריה קהל רב של נשים חובשות שביסי תחרים שחורים, ובידיהן נרות דולקים המבליחים ברוח.

משנדם לחן קבלת הפנים, ששימשו בערבוביה ניגוני נכאים שונים שכלי־הזמר הנודדים אספו בחתונות שונות שבגטאות שונים, נכנס החתן תחת החופה חיוור בשחור לבושו, ונכנסה הכלה תחת החופה חיוורת בלובן לבושה, ודממה מתייצבת בחללו של עולם, והירח המהלך בין קרעי עננים – אורו דולף לתוך החלונות של המגדל המחומש, לתוך גביע היין הרועד בידו של הרב הישיש, שקולו מסתלסל והולך בחללו של הגטו, על פני החומות הסובבות אותו, על פני יער הנרות הבוער סחור־סחור לחופה, על פני שתי היונים המרוקמות בחוטי זהב בקטיפת החופה, ויורד על ראשיהם השחוחים של החתן והכלה.

"מזל טוב!" פוצחים שלושת האבובים בנעימה שהיא ספק שמחה ספק עצבות, ושלוש הוויולות עונות אחריהם באותה נעימה...

"מזל טוב!" מנשקות שתי השושבינות לכלה.

"מזל טוב!" מנשקים שני השושבינים לחתן.

"מזל טוב!" הומה יער הנרות הבוער והמרקד תחתיו.

"מזל טוב!" קורצים מראש המגדל חמשת חלונותיו שנסתמאו בפתע פתאום, משום שהירח נטל מהם את אורו והטילו על שריוניה ורמחיה של כנופיית לנדסקנכטים שירדה מהחומות, והריהי מפסיעה ובאה בשקשוק של ברזל אל חצר בית־הכנסת, כשלפניה מהלכת כנופיה של דמויות עוטות גלימות אדומות שצלבים מצוירים מלבינים עליהן.

"הנה הוא המכשף היהודי!..." יצא מבעד לכְּבֵנת גלימה שמוטה של אחת הדמויות קול צרוד ואימתני שהיה קולו של הצייר.

אלא שיער הנרות הבוער והמרקד תחתיו לצלילי לחן שהוא ספק עצבות ספק שמחה, חוצץ לשעה קלה בין הקלגסים ובין החופה, ומניח שהות לחתן וכלה להימלט.

אך לאן יימלטו חתן וכלה מחופתם שקרסה תחתיה על יוניה המרוקמות בה בזהב, כאשר מסביב לחומות הגטו מתפתל בליל כלולותיהם נהר המלחש כנחש, אם לא אל המגדל המחומש של בית־הכנסת הישן.

כלפי חמשת החלונות של המגדל, בהם מבליחות להבות הנרות הדולקים והולכים בתוך חצר בית־הכנסת, פושט החתן את שתי ידיו החיוורות, שעל

אחת מהן עוממת אבן אחלמה המקובעת בטבעתו של מקובל ישיש שמעבר לים.

"מהמגדל הזה, הגבוה מכל הקתדרלות של הגויים, רואה הייתי לילה־לילה את דיוקנך על פני עננים או בין כוכבים ומזלות..."

הכלה מניחה את ראשה המעוטר זר הדסים על כתפו של החתן, המוסיף ואומר:

"אנו יוצאים לדרך, אחותי כלה..."

"לאיזו דרך, לאיזו דרך?..."

"לדרך ההולכת לשדות התפוחים הקדושים המלבלבים מעבר לחומות המצורעות האלה, מעבר לנהר הארור הזה..."

שקשוק השריונים של הלנדסקנכטים מתקרב והולך אל המגדל, שסחור־סחור לו דועך והולך יער הנרות הבוער.

החתן מנשק לכלה, ושואל בניגון הכלולות הנדם והולך בוויולות ובאבובים:

"השומעת את, רעייתי, את קול התור ואת קול הזמיר המבשרים את האביב?..."

הכלה מנשקת לחתן ועונה:

"שומעת אני, דודי, שומעת אני..."

הלנדסקנכטים הולמים עתה ברומחיהם על דלתותיו הנעולות של המגדל הפותח את חמשת חלונותיו אל האספקלריה השחורה של הנהר, שלתוכה צוללות דמויותיהם של החתן והכלה, שיצאו חבוקים מהמגדל המחומש של בית־הכנסת הישן, והלכו לדרך ההולכת אל שדות התפוחים הקדושים, בהם מבשרים תור וזמיר את האביב מראש כל אילן.

דבר, 24.4.67

כליזמר נע ונד

הרבי הניח מידו על השולחן את מקטרת הכסף הנאה, מלאכת מחשבת של צורף יהודי מאיסטנבול, וכשמצדד ראשו כלפי החלון השרוי באפלולית של שני וילאות פלוסין כבדים, ישב והאזין להמיה של ניגון שבאה מהחוץ ועמעמה את קול הילוך המטוטלת של האורלוגין הישיש, שעמד לו מדוחק במשקע שבקיר. לאחר שהות מה חזר ונטל הרבי את המקטרת, וכשמסתכל מתוך פיזור הדעת בעיטורים המסולסלים החרוטים בקנה הארוך, שבראשו פיית ענבר, לא גרע אוזנו מרחש הניגון שנמשך ובא מהשדות המושלגים, מהנהר הרדום בין צפצפות דמומות, מהיערות המלאים לילה. תוך כדי כך נרכן ופשט ידו ומשך אליו תיבה מרובעת עשויה עץ זית, מתנת משולח מארץ הקודש, וכשחופן הימנה קומץ טבק שעינו כעין הדבש, פיטם בו במתינות את בית הקיבול של המקטרת. אבל שעה שהתקין מנייר לגלילת פפירוסים, המונח בתיבת הטבק, אֵלִיתָא כדי ליטול בה אש מאחד הנרות הדולקים בשני פמוטות של נחושת בשולי החלון, חזר וצידד אוזנו כלפי החלון המוגף פלוסין אדום ואפלולי, לפי שהמיית הניגון שדימה לשמוע קודם לכן נתגברה והלכה, והתדפקה עתה על קירות הבית. לא היה זה קולו של אדם המזמר ניגון, אלא היה זה קולו של כלי ניגון המוציא מעצמו ניגון, והקול הזה אמר שכלי הניגון כינור הוא. הרבי נטל באליתא שהתקין אש מאחד הנרות, האחיז בה את הטבק שבמקטרתו, ועם שמעשן ותוהה על מהותו של ניגון זה הידוע לו והבלתי ידוע לו, ניגון הבא ממרחבי שדות ליליים לשוטט סחור־סחור לבתיה של העיירה הטמונים בתוך כפור ושלג, ראה בעד העשן שהתאבך ועלה ממקטרתו את דבלולי השׂער הלבנים המבצבצים מפניו המצומקות של הגבאי הזקן, שנכנס מן הסתם כדרכו בגרירת רגליים חשאית, ותקע את עצמו בריחוק מה מהעשן,

כשידיו תחובות באבנטו המקושר ברישול מסביב לקפוטת האטלס השחורה.

"ברוך וולף," אמר הרבי, "טוב שבאת... צא ואמור לבעל הכינור שייכנס..."

הלה תלה ברבו את עיניו הכחולות־חיוורות, שהיתה בהן תמיד תמיהה רבה.

"ברוך וולף," חזר ואמר הרבי, כשמצמצם את גבותיו העבותות בשמץ של תרעומת, "טול עליך את הפרווה, וצא ואמור לו לזה שלא יעמוד ויכנר בקור הזה בחוץ... שייכנס..."

הגבאי הזקן נענע בשטריימל המגודל והקרוח כלשהו שבראשו, וכשמחלץ ידיו מתוך אבנטו כיווץ את כתפיו הצרות והלך והבליע את עצמו בפרוזדור הארוך והחשוך, שדלתות רבות בו.

הניגון שהתדפק קודם לכן על קירות הבית התרחק משום מה והלך, ומחמת שהתרחק אפשר היה לראות היאך העצבות מתפשטת בחללו של החדר, ממעיטה את האור בשני הנרות הדולקים בפמוטותיהם על מפת השבת הצחורה הפרושה על השולחן, ואפשר היה לשמוע היאך היא מחלחלת בפיזומו הצרוד של האורלוגין הישיש.

לא יצאה שעה קלה והגבאי הזקן חזר מכורבל עד אוזניו בפרוותו, ונושף בפיו על קצות אצבעותיו; ולאחר שנתיישבה עליו דעתו מהקור, אמר:

"רבי, לא ראיתי בחוץ סימן כלשהו של אדם או צל כלשהו של אדם... ראיתי בחוץ רק שלג ולילה וכוכבים..."

"וגם לא שמעת שום ניגון, ברוך וולף, שום ניגון?..."

"ניגון, רבי, לא שמעתי שום ניגון..."

הרבי משך אנחה מלבו, הניח את המקטרת על השולחן, ונתכנס בתוך שתיקה – לומר שאותו בעל כינור חזר ליערות מחמת ייאוש שאין שומעים את נגינתו...

"משמע, רבי, שמישהו עומד בחוץ ומנגן?..."

"כן, ברוך וולף, מנגן ומבקש להיכנס... אלא שייתכן שאין הוא מוצא את פתח הבית מחמת החשכה, או מחמת שקשה למצוא פתח לניגון לא ידוע..."

הגבאי הזקן ספק ידיו הרזות, המגוידות והרועדות.

"אוי לאוזני ששוב לא שומעות ניגון... רבי, ברשותך אני חוזר ויוצא החוצה ומביא עמי את המנגן שאינו מוצא את פתחו של הבית..."

"תבוא עליך ברכה, ברוך וולף, אם תטריח את עצמך..."

הגבאי הזקן חזר והתכרבל בפרוותו, ויצא כשמנענע בראשו אילך ואילך כמי שהתמיהה גוברת בו והולכת. אורם של שני הנרות, שנצטמצם לתחום מפת השבת המשוטחת על השולחן, הניח לצללים לטשטש את ממשותם של הרהיטים, לדחוק את האורלוגין לתוך מרחקי הזמן, לקרב את הקירות זה לזה, ולהעמיק את הדממה שבה התפתל עשן המקטרת שהרבי ליבה בה את האש שנתעממה.

מקץ זמן מה, שקיפל בו זמן ממושך, נשמע בפרוזדור הארוך, שדלתות רבות בו, דשדוש צעדים, וכשהסב הרבי את ראשו, ראה בעד שני וילאות הפלוסין שסוככו על פתחו של החדר את פניו המחייכות של ברוך וולף, שנדחק ונכנס כניסה של חיפזון כשהשטריימל מוסט לאחור דרך שמחה, ובעקבותיו מהלכת דמות אדם, שהיתה בלתי ברורה מחמת הצללים שנתלוו לה.

"הנה הוא בעל הכינור, רבי... מצאתי אותו באמת מגשש כסגי נהור מסביב לבית..."

הגבאי הזקן נצטדד במתכוון כדי שהזר יהא נראה ובולט, אך הלה דיחק את עצמו לרווח שבין האורלוגין לקמטר מידות, שעליו עמדה מנורת כסף של חנוכה מעוטרת באריות מגולפים. ומשם יצא קול משונה, שריטטה בו בת קול מהניגון שניסר קודם לכן בחוץ:

"שבוע טוב, רבי..."

הרבי פיזר בידו את העשן ותלה את עיניו בזר. גוף צנום, מלובש פרוות איכרים גסה המאובנטת חבל דק, זקנקן שחור מאוד ששייר רק מעט פנים חיוורים, בראשו מעין קַפֶּלוּש שחור ומרופט בתיתורתו, מקל עבה בידו, ועל כתפו הימנית מופשלים שני צרורות, אחד לכאן ואחד לכאן.

"רואה אני שקר לך," אמר הרבי, "ואין כל פליאה בכך... אדם מטייל לו ביערות ובשדות כאילו היתה זו תקופת תמוז ולא תקופת טבת..."

האלמוני שתק בראש מושפל, כשמתאמץ לכבוש את הצמרמורות שזיעזעו את כתפיו ואת ידיו האוחזות במקל.

"ברוך וולף, כבד את האורח בכוסית יי"ש..."

הגבאי הזקן פשט את פרוותו, וכשנוטלה בין זרועותיו זירז את עצמו לצאת. לאחר רגע חזר כשמחזיק ביד אחת קנקנית מלוטשת דפנות, פקוקה פקק של זכוכית, וביד שנייה כוסית ירוקה. כשמזג את הכוסית עד שפתה והושיטה לזר, נטל אותה זה בשתי ידיו, שתי ידיים ארכניות שאצבעותיהן הגרומות מכופפות בקצותיהן, ולאחר שבירך על היי"ש בקול, הריק את הכוסית בלגימה אחת לתוך פיו.

"ומהיכן אתה בא עכשיו?" שאל הרבי.

הלה ניגב בהצנע את שפמו בגב ידו.

"מהיער, רבי, מהיער שמעבר לנהר..."

השיב מה שהשיב כשעיניו צמודות בלהיטות לקנקנית, שרעדה בידו הרועדת של הגבאי הזקן. כפי הנראה שיעשע אותו אור הנרות, שהבהב בהבהובים אדומים וצהובים בדופנותיה המלוטשים והבוהקים.

חיוך עלה בפניו של הרבי.

"ברוך וולף, מזוג לאורח כוסית שנייה... מן הסתם נצרך הוא לכך מחמת הצינה הקשה של ליל טבת..."

את הכוסית השנייה שתה האלמוני במתינות, כשמהרהר בין לגימה ללגימה, כאילו היה עם דעתו לומר משהו ואינו אומרו משום מה.

"והיכן עשית את השבת?..."

"בביתו של לייביש הטוחן, רבי... עצבות רבה ירדה על ביתו של זה מאז שבנו היחיד טבע בשיבולת הנהר... כל אימת שאני מזדמן לביתו של לייביש הטוחן, היושב לבדו בין יער לנהר, עושה אני אצלו את השבת ומזמר זמירות על שולחנו..."

האורלוגין, העומד זה דורות במשקע שבקיר, ליד ארון ספרים של עץ אלון, שבאצטבותיו גנוזים זה דורות ריחות חנוטים של אתרוגים, משך אותו רגע אנחה כבדה ועמוקה מלבו. האלמוני לכסן כלפיו את ראשו בתמיהה, כשמסיט קמעה לאחור את הקפלוש המרופט. מניין לו לאורלוגין ישיש זה נעימה זו שנתן באנחתו, נעימה שהוא אוספה לכינורו זה שנים על שנים בעיירות היהודיות שבפולין?

הגבאי הזקן, שהלך לשים את קנקנית היי"ש במקומה, חזר בגרירת רגליים מהירה, וידיו תקועות באבנטו קבע לו עמידה מאחורי כיסאו של הרבי, ששאל את האלמוני, שלא המיש את מבטו מהאורלוגין:

"ואתה הוא זה שניגנת קודם לכן בחוץ?..."

הלה נענע ראשו כשכובש עיניו בידיו המשוכלות על מקלו.

"וכמדומה לי שבכינור ניגנת מה שניגנת?..."

תוך כדי דיבור חילץ האלמוני את עצמו מתוך תחום הצל שבו עמד, והפסיע פסיעות אחדות לתוך תחום האור שבא מהנרות הדולקים.

"כן, רבי, בכינור... בכינור שירשתי מאבי, עליו השלום, שכליזמר היה, שירשו מאביו, עליו השלום, שאף הוא כליזמר היה..."

דיבורו של האלמוני הדליק בעיניו הכחולות־חיוורות של הגבאי הזקן חיוך, שדעך מניה וביה למראה העצבות שלבשו פניו של הרבי, שתהה בעד עשן מקטרתו על טיבו של בעל כינור זה שבא בליל טבת מהעבר השני של הנהר, מהיער המלא רזין ורוחין ולילין. ותוך שכוסס את קצה זקנו שמע את הרבי מוסיף ושואל:

"האם נתכוונת לתקן איזה תיקון בניגון שניגנת?..."

הלה שתק, ולבסוף אמר:

"איני יודע, רבי... ייתכן שלכבודו של הלילה ניגנתי... לילה שכולו שלג, שכולו כוכבים, שכולו דממה... ייתכן שניגנתי לכבודה של שבת מלכתא שחזרה ליערות..."

ובהשפל קול, כמדבר אל עצמו:

"וייתכן שניגנתי משום שגזֵרה עלי שאנגן..."

הרבי הרהר רגע כשמעביר ידו על מצחו.

"ושמא זכור לך הניגון שניגנת שעה שמהלך היית בשדות?..."

שמחה חלחלה בקולו של האלמוני:

"ודאי שהוא זכור לי, רבי... זה היה הניגון של סבא, עליו השלום... ניגון מופלא..."

וכשמזקיף ראשו וסופג בפניו החיוורות ובעיניו השחורות את האור הצהוב של הנרות:

"ואולי לנגן את הניגון הזה, רבי... הכינור שלי נמצא בצרור התלוי לי כאן..."

ותוך כדי כך, כשתופס לשון של הצטדקות:

"בצרור השני התלוי לי על הגב יש טלית ותפילין... וגם כיכר לחם קיבר שנתן לי לדרך לייביש הטוחן..."

הרבי צמצם את גבותיו האפורות, ושאל ספק בבדיחות הדעת ספק בכובד ראש:

"משמע שמכוח הגזרה שנגזרה כביכול עליך נטלת לעצמך רשות להיות שנים על שנים נע ונד?..."

מבין וילאות הפלוסין האדומים המגיפים את פתח החדר נשתרבב אותה שעה ראשה של נערה צעירה, ששערה המתולתל מגון האגוז סגר על פניה היפות, שמוארות היו בשתי עיניים חומות וחייכניות. האם גם היא, נכדתו של הרבי, שמעה קודם לכן בחדרה את הניגון שבא בחשאי מהשדות המושלגים, וקמה והניחה מידה את מפות החלות מסָטֵן שהיא רוקמת לכלולותיה, ובאה לראות את בעל הניגון, שעמד בין אור ובין צל וענה:

"כן, רבי, מכוח הגזרה הזו נע ונד אני מעיירה לעיירה ומנגן להם ליהודים... משום שעצוב להם מאוד מחמת הגלות שהיא ארוכה וקודרת ומרה..."

הרבי הניף לעומתו יד מהסה:

"אסור להרהר אחרי מידותיו של הקדוש ברוך הוא..."

האלמוני הרכין ראשו, ולאחר רגע:

"רבי, שמא מספר אני את המעשה בחתן היתום והעני ובכלה היתומה והענייה, שנכנסו לחופה בליל סגריר של חודש חשוון בלי כליזמרים, והכלה העלובה בכתה בשל כך בכי מר מאוד..."

הוא הפסיק משום מה את סיפורו, ונהה בעיניים מסוגפות אחרי העשן הריחני שהסתלסל ועלה ממקטרתו של הרבי.

"רואה אני," אמר הרבי בחיוך, "שרוצה אתה לעשן... טוב, אתקין לך פפירוס..."

משקיבל מידו של הרבי את הפפירוס, והגבאי הזקן האחיז בו אש שנטל בפיסת נייר מאחד הנרות הדולקים, הרתיע עצמו האלמוני אל הקמטר ועמד שם ועישן שעה קלה.

שעה שעמד ועישן, הוסטו לכאן ולכאן שני וילאות הפלוסין שעל הפתח, והנערה ששרבבה קודם לכן את ראשה היפה פנימה, נכנסה עתה לחדר, חשאית כצל, ועמדה לה ליד הווילאות כשידיה תלויות לצדדין לאורך שמלתה, שמלת קטיפה תכולה שירדה עד נעליה, נעלי לכה של שבת.

לאחר שהאלמוני טמן בכיס פרוותו את השייר שנשתייר מהפפירוס, חזר לתחומו של אור הנרות ושהה שהות קלה כדי להניח לרוח הסופה שבאה מהיער לפרוט על גבי הארובות העקומות של גגות העיירה, כדי להניח

לאורלוגין לגנוח גניחה של מי שכבר שמע מעשיות רבות בשנות קיומו, וכדי להניח לנערה, שהצניעה את עצמה ליד וילאות הפלוסין האדומים, לחזק את סרטי המשי שנתרופפו בשתי צמותיה.

"אמרתי, רבי, שהיתום העני והיתומה הענייה נכנסו לחופה בלי כליזמרים... אז למען האמת עלי להוסיף ששעה שנכנסתי לחצר בית־הכנסת בה העמידו את החופה, ראיתי כליזמר זקן עומד ומנגן על כלי נגינה שדומה היה למראית עין לקונטרבס שדומה היה כל כך למנגן, שקשה היה לומר מי משניהם רעוע יותר, שבור יותר ורצוץ יותר... העיקר, ממיתריו השחוקים כחבלים בלויים של כלי נגינה זה הוציא הכליזמר הזקן בקשת שלא נותרו בה אלא נימין אחדות, יללות חתולים קורעות לב כל כך, שלא היה כל פלא שהכלה העלובה עמדה תחת חופתה ובכתה בכי תמרורים..."

הוא עשה אתנחתא כדי להניח לרוח הסופה לסיים את הלחן שפרטה על הארובות של גגות העיירה ולחזור ליער.

"כשראיתי, רבי, את השמים השחורים של ליל חשוון, כשראיתי את נרות השעווה הדלים והדולפים בידיהם של קרואי החתונה, כשראיתי את הכליזמר הזקן עומד וחופר וחופר בקשתו בתוך הקונטרבס, גברה עלי העצבות כל כך, שהידיים שלי הוציאו מדעת עצמן את הכינור מנרתיקו והתחילו מדעת עצמן לנגן..."

עיניה היפות של הנערה, שעמדה ליד וילאות הפלוסין, רחוק וסמוך לאותה חופה, נתקשרו בחוט של דמעות.

"...והבכי של הכלה העלובה שוב לא היה בכי של שכול ויתמות, אלא בכי של ששון ושמחה, כאילו לא היו השמים שמעל חופתה שמים קודרים של ליל חשוון, אלא שמים כחולים ומלאי כוכבים נוצצים של ליל תמוז, וכאילו נעשה נס לחתן היתום שבעל מום היה, והוא נעשה בעיניה של הכלה יפה תואר ויפה מראה..."

כשכילה לספר את סיפורו, אמר הרבי:

"לשמח חתן וכלה מצווה גדולה היא, על אחת כמה וכמה חתן וכלה יתומים ועניים... אבל כלום לא גרמת על ידי כך חולשת דעת ועוגמת נפש לאותו כליזמר זקן?..."

"חס וחלילה, רבי... כי מיד לאחר החופה ניגש אלי הכליזמר הזקן ונשק לי על מצחי ואמר: 'יישר כוחך, בני, על נחת הרוח שעשית לי בנגינה שלך...

ממש כך ניגנתי גם אני לפני שנים רבות־רבות... אבל עכשיו שבר כלי אני, וגם הקונטרבס שלי שבר כלי הוא, אז איזו נגינה יכול כבר להשמיע שבר כלי המנגן על שבר כלי?'..."

שתיקה נתלתה בחלל החדר, שתיקה שבאה מהשדות שליל טבת משוטט בהם כנווד המחפש בשלגיהם אגדות גנוזות, שתיקה שבאה מהנרות שאספו אורם לתחום פמוטותיהם כלאחר הילולה עצובה, שתיקה שבאה מהאורלוגין ומהגבאי הישישים שהתנמנמו במעומד זה מול זה, שתיקה שבאה מהרבי שישב והרהר לתוך העשן העולה לאט־לאט ממקטרתו, שתיקה שבאה מנכדתו שכרכה צמותיה היפות מגון האגוז מסביב לידיה, ולא גרעה את עיניה מהאלמוני שדמותו מובלעת בפרוות איכרים גסה, שפניו מובלעות בתוך זקן שחור כפחם, והוא מקפל בו דרכי נווד מופלאות, מעשיות מופלאות וניגונים מופלאים.

תוך שמפזר בידו את עשן המקטרת המגביר את הדממה, שאל הרבי:

"ואי אתה יכול לשבת ישיבת קבע במקום מגוריך?..."

"לא, רבי... הדרכים קוראות לי... דרכים לאין מספר קוראות לי... דרכים ההולכות ליערות של חורף, ודרכים ההולכות לעיירות נידחות שבהן יושבים יהודים עצובים שאינם יודעים שעצובים הם..."

"ואשתך היכן היא, כליזמר נע ונד, וילדיך היכן הם?... מי דואג להם?..."

האלמוני כבש את עיניו במקלו, מקל מסוקס ההולך עמו בנדודיו, וענה:

"לא כל ימות השנה אני בדרכים..."

בארץ התחילה רוח הסופה, שלא חזרה ליער, להתרוצץ סחור־סחור לבית, לחבוט את קירותיו, לטלטל בכעס את עץ הדובדבן העומד ליד החלון, ולהעביר ממנו את צמרמורותיו לגופה של הנערה, שנצטנפה אצל ויילאות הפלוסין ושמעה את הרבי שואל:

"ולהיכן זה הלכת מביתו של לייביש הטוחן במוצאי שבת?..."

האור בנרות הדולקים, שנצטמצם קודם לכן, חזר ונתלבה ונאחז כעין שלהבת בזקנו השחור של האלמוני, בלחייו החיוורות, בעיניו:

"להיכן הלכתי, רבי? לחפש ניגון הלכתי, ניגון שנשתכח ממני..."

"ניגון!... איזה ניגון?..."

"את ניגונו של סבא, עליו השלום..."

רוח סופה שהתרוצצה בחוץ כרדופה רוח סופה אחרת, עצרה לרגע את נשימתה.

"ומצאת את הניגון?..."

בקולו של האלמוני חלחל מעין בכי חנוק של שמחה:

"כן, רבי... הוא חזר ונתגלה לי כשיצאתי עם צאת הכוכבים מביתו של לייביש הטוחן... תוך כדי הליכה ביער המלא לילה, שמעתי היאך העצים לוחשים זה לזה את הניגון של סבא... באלפי קולות זימר לי היער בלחש את הניגון הזה... וכדי שלא יחזור וישתכח ממני, נטלתי את הכינור וניגנתי אותו שעה שחציתי את השדות..."

ולאחר שתיקה קלה:

"רבי, שמא מנגן אני את הניגון הזה..."

דומה היה שהצמרמורות של רוח הסופה אחזו בידיו של האלמוני, שנתכווצו ונתמתחו וחזרו ונתכווצו, והרבי שראה את הצער שהוא מצטער, אמר:

"טוב, נגן את הניגון..."

האלמוני הלך והעמיד את מקלו בקרן זווית, הניח על גבי הקמטר את שני הצרורות שטעונים היו על כתפו, חילץ מתוך צרור אחד שני חפצים שדומים היו לכינור וקשת, נטלם וחזר לתחומו של אור הנרות, וכשהוא מראה על הכינור שהחזיק בידו השמאלית, כינור שהיה לו קלסתר צורה משונה, מעוקם ומגובן, כאילו נחתמו בו כל התלאות הכרוכות בטלטולי דרכים של שנים על שנים:

"רבי, כינור זה שבידי ניגן דורות על דורות בחתונות יהודיות, ויותר משניגן ניגונים שמע בכיות, וסבא, עליו השלום, קיבלו מידו של כליזמר נע ונד שהיה תמיד בגילופין, ושאיש לא ידע מהיכן הוא בא..."

משאמר מה שאמר, העביר את אצבעותיו הארכניות והגרומות על גבי המיתרים, הניף את הקשת, שהה רגע בהשפל ראש והתחיל לנגן. הדממה שנתפשטה והלכה בחלל החדר, סחור־סחור לנגינה, היתה רבה כל כך שאפשר היה לשמוע היאך הזמן, זמנו של ליל טבת רחוק־רחוק, נעצר באורלוגין ישן נושן; היאך רוח הסופה אוספת את עצמה מהשדות ובאה לצותת מאחורי קיר הבית; והיאך הנערה, שעמדה ליד וילאות הפלוסין, נעתקת ממקומה ופוסעת בתוך החלל כמהלכת בתוך חלום, ומשתהֵית מאחורי כיסאו של הרבי, שהאזין לניגון בעצימת עיניים כשבידו המקטרת הכבויה.

וניגון זה, שניגונים רבים היו מקופלים בו (שביקע את קירות החדר והלך לשוטט בכיכר העיירה, פגש בשואב המים שהעמיד לרגע את דלייו המלאים והאזין, הגיח לו והלך להתדפק על החלונות של בתי העץ המחוטטרים והמכורבלים בשלג, חלונות החתומים כפור והמשקפים כאספקלריות את בבואותיו של הירח, חלונות שמאחוריהם יושבות סבתות בשביסי קטיפה של שבת, והן מאזינות ושפתיהן מלחשות) היה נמשך והולך עד שהשחר היה עולה על גגות העיירה, אלא שהרבי פקח את עיניו, נתן אותן בכליזמר ואמר:

"די, שיהא די!..."

ובעוד שהלה ניתק לאטו את הקשת ממיתרי כינורו, כשתוהה על הנאמר לו, ועקר לבסוף ממקומו והלך להטמין את כלי הנגינה בתוך הצרור המונח על הקמטר, ותוך כדי הליכה ראה את הנערה (שאת דמותה כבר ראה בהינומה לבנה תחת חופה מהחופות) נרתעת אל וילאות הפלוסין, כשלחייה לוהטות כאילו דלק בהן כל האור של שני הנרות שבפמוטות הנחושת, פנה הרבי ואמר לגבאי הזקן שעמד ונמנם:

"ברוך וולף, האורח יאכל אצלנו סעודת מלווה מלכה..."

למחרת, עם דמדומי השחר, היה צל טעון שני צרורות, צלו של הכליזמר, נע והולך על פני השדות המושלגים.

לימים, כשהגבאי הזקן תלה ברבי את עיניו הכחולות־חיוורות וביקש לדעת מי היה הכליזמר האלמוני, שתק הרבי ולא אמר דבר.

דבר, 20.4.70

מנגן הגתית מהר אפרים

(מן העיזבון, 1981)

אורח בקפוטה ירוקה

פעמיים בשנה נוהג היה לבוא לביתנו – בשלהי האביב ועם רוחות ראשונות של חשוון.

אם כי השמש כבר עמדה בכל זיווה בחלון המידות שבחזית הבית, חלון שסגר על נוף שדות שיער אפל לא הניחו להגיע לחוג השמים, נוף שדות שסיעות־סיעות של עפרונים שוטטו בו בציוצים של שמחה, וסייחים צונפים וסמורי רעמה התרוצצו בו סחור־סחור לאילן סב של אגסי בר, שכל אגדות הילדות קיננו בצמרתו העבותה – היה הוא, האורח, מביא עמו עצבות של שלגים שרבצו ירחי חורף ארוכים על גגות מעוקמים של בתים מחוטטרים, עצבות שהילכה בסמטאות עקלקלות אחרי דמויות שחוחות של יהודים, דמויות שצוירו בצבעים של אפר בידי ציירים אלמונים שמצויים היו לפנים בכל עיירה ועיירה.

כשהיה בא עם רוחות ראשונות של חשוון, רוחות המתהלכות מהורהרות בשדות הכסוחים, היה מביא עמו, מעשה אושפיז הבא ממרחקים שמעבר לים, ריחות של אתרוגים הקמלים בחשאי בתוך קופסאות של כסף, ריחות שיש בהם מניחוחם של פרחים לא נודעים שעליהם זרחה שמש שאינה זורחת בשמיה של פולין.

היה בא מלובש בקפוטה ירוקה, מרופטת בצווארונה ובלולאות כפתוריה, מהוהה כולה, ועם זאת ליבבה את העין בגווניה שהיו משתנים חליפות לפי האור, אורו של יום סתיו או של יום אביב, שהיה נופל עליה. עתים היה בה, בקפוטה זו, גוון של אותו אזוב המקשט כקטיפה בלויה את שוליהם של גגות בתי העיירה, עתים היה בה גוון של פמוטות נחושת של שבת שהוריקו מחמת חלב הנרות הדולף עליהם שנים על שנים.

כששאלתיו פעם, באביב או בסתיו:

"חיים לייב, מה מניין שנותיה של קפוטה זו?" – הביט בי בהפשל ראש ושתק, ולאחר ששתק:

"מוטב שלא תשאל, משום שאני עצמי שכחתי את מניין שנותיה, וכמדומה לי שגם היא עצמה שכחה מאיזה בד עשויה היא ואימתי נתפרה..."

באחוריה של קפוטה זו תפורים היו שני כיסים עמוקים כמערות, שמהם דולה היה, עם בואו, או חופן של אגוזי אֶלסר או חופן של אגוזים הקרויים תורכיים, והיה מושיט לי בחיוך ביישני, שבצבץ מכל קמטי פניו מעושבות דבלולי שׂער מצבע קש דהוי.

"נוי של אגוזים, אה!... ואין אלה סתם אגוזים של שוק, אלא אגוזים שהכלה נתנה לי במו ידיה בעד שיר, שיר החופה, שיר בחרוזים שחיברתי לכבודה..."

כי חיים לייב, כיאה לווירטואוז יהודי בעיירה, לאחר שניסה את כוחו בכמה וכמה אומנויות, מצא את תיקונו באומנות הבדחן, שאומנות יפה היא לפי שהיא משמחת לבם של חתנים וכלות ושל קרואי חתונות.

אך נחזור ללבושו, שעיקר ההידור בו היה מטפחת של משי אדום שקיבל בשעתו מידי הרבי מסוכאצ'וב. סגולות פלאים קושר היה חיים לייב למטפחת משי זו, שקשורה היתה לצווארו הרזה והמגויד, והטילה גוון ייני רך על גוני האזוב הכמושים של הקפוטה.

פעם אחת אמר לי בקול של סוד:

"דע לך שיכול אני ליטול מטפחת משי זו שנתן לי הרבי ולפרוׂש אותה על פני הים, ולהפליג בה כבספינה של ממש..."

או שהיתה זו, אותה שעה, רוח של אביב שהסיעה את עצמה אילך ואילך עם פמליה של חוגות מעל לשדות המאוושים בביכורי שיבולים, בגבעולי דשאים, בפרחים מנומרים; או שהיתה זו, אותה שעה, רוח של סתיו שהסיעה אילך ואילך סיעות של עורבים מעל לשדות סגריריים.

"אבל לאן, חיים לייב, תפליג בספינת המטפחת, לאן?..."

הוא תלה בי עיניים תמהות, עיניים אפרפרות החסומות במשקפיים שמסגרות פליז להם.

"מה משמע לאן אפליג בה?... לארץ ישראל אפליג..."

צידד את ראשו כלפי החלון ובהה, מעשה סגי נהור, אחרי אותה רוח המשוטטת ספק באביב ספק בסתיו במרחבי השדות, כאילו ביקש להתחקות אחר מגמת הילוכה הסופית.

"אבל איך תגיע לשם, חיים לייב, הרי אין ים במדינת פולין?..."

נבוך, עמד ושתק כשאוחז בשני דשי הקפוטה; אך מאחר שמורגל היה בכוח אומנותו באלתורים, נתיישבה עליו דעתו מניה וביה, והוא חייך ואמר:

"בידוע הוא שכל הנהרות הולכים אל הים, וממילא הולך אליו גם הנהר של סוכאצ'וב. כיוון שכך, אפרוש על פני הנהר של סוכאצ'וב את מטפחת המשי, מתנתו של הרבי, ואפליג בה אל הים הגדול, וזה כבר יביאני לארץ ישראל..."

לאחר שאמר מה שאמר המיש את עיניו מהרוח, המעבירה מעבר לחלון את המרחקים והזמנים מאופק לאופק. וכשמגביה משום מה את קולו – זרק בי נימה של תרעומת:

"אבל מדוע אין אתה אוכל מאגוזי החתונה?..."

וכשתופס אותה נימה של תרעומת כלפי עצמו: "ומדוע אין אני שותה כוס של חמין?... הרי היה בדעתי לשתות כוס של חמין..."

הניח לחלון על נופיו והלך אצל מחם הנחושת, שהטיל צל עמום על שעוונית השולחן, ומזג לעצמו כוס תה. אלא במקום שייטול סוכר מבֵּי־הסוכר, שהתנאה בסמוך למחם בתבליטי הפרחים הצבעוניים שעל דופנותיו, פשט את ידו אל בֵּי־המלח שעמד על המדף, חפן מתוכו מעט מלח והטילו לתוך כוס החמין שהימנו עלה ניחוח טוב של תה, תה של ויסוצקי.

כשביקשתי להעמידו על טעותו: "חיים לייב, הרי זה מלח ולא סוכר..." – לכסן אלי את זקנקנו התֵּישי וזקף בי עיניים גחכניות של ספק מומוס ספק פילוסופוס:

"ומניין לך שסוכר עדיף ממלח... הניסיון מלמד שהרי זה כהרי זה, כלומר שסוכר טבעו להיות נמס ומלח טבעו להיות נמס..."

משגמר לשתות כוס החמין כשמפזם לעצמו קטעי ניגון בין לגימה ללגימה, שלשל ידו לתוך אחד מכיסי המערות שבאחורי הקפוטה, והעלה מתוכו חפיסת טבק ממועכת ומקטרת איכרים מגושמת וחרוכה. לאחר שפיטם את המקטרת בשתי אצבעות גרומות והצית בה אש שנטל ממוקד המחם, חזר אל החלון ופלט פקעות־פקעות של עשן, שהתפשטו והלכו על פני נוף השדות שמעבר לחלון.

"אתה יודע," אמר לאחר שהרהר שעה קלה בינו לבין עצמו, "אני חושש שלא אוכל להפליג לים הגדול בספינת המטפחת שלי..."

פקעות העשן של מקטרתו ירדו ונאחזו בצמרותיהם של עצים שעמדו בלבלובם או בשלכתם.

"ולמה זה, חיים לייב?..."

הוא נענע ראשו בעצבות.

"מחמת הפירָטין..."

אם כי ידעתי שחיים לייב אינו אלא משל שהיה, לא ירדתי לסוף דעתו.

"מחמת הפירָטין?..."

דומה היה שנשתבש עליו, על חיים לייב, מהלך הדורות ומהלך הזמנים, לפי שאמר בפשטות:

"כן, מחמת אותם פירָטין שבסיפורי מעשיות, המלסטמים את הספינות המהלכות בים הגדול..."

כך אין מעשנים מקטרת מול חלון הנשקף אל יום של אביב או אל יום של סתיו; כך מעשנים מקטרת המפריחה פקעות כחלחלות אל חלון הנשקף אל יום של חורף, שבו היער המושלג אינו סתם יער, שבו אילן אגסי הבר המושלג אינו סתם אילן. מכאן קולו המתנגן של חיים לייב, קול של נע ונד הבא ממרחבי שדות וממרחקי זמן לבנים ודמומים.

"שמע, אילו בדומה למשל הייתי קם ומפליג באמת בספינת המטפחת שלי דרך כל הנהרות של פולין אל הים הגדול, ובפתע פתאום כשאני יושב בספינה השטה לה בים הגדול ומעשן בניחותא את המקטרת, מתנפלים על הספינה הפירָטין הללו כדי ללסטם את האוצרות הטמונים בה, אז יודע אתה מה הייתי אומר לשר שלהם?... הייתי אומר לו בזה הלשון: 'אישי הארכיליסטים, בספינה שלי לא תמצא אפילו אסימון שחוק, מוטב שתלך אצל בן דודי, ברוך ליפמאן, שיש לו בוורשה פלטין של עשר קומות ויש אומרים של עשרים קומות, ובמרתפים של פלטין זה מחזיק הוא חביות מלאות זהב ואבנים טובות, וכל מיני תכשיטים יקרים...' כך הייתי אומר לאותו ארכיליסטים..."

ידיו המנומשות רעדו בהתרגשות, העשן שעלה במקטרתו הדיף ריח כוסס, ריח של עטרן שנודף מהטבק שהאיכרים מעשנים בירידים, גרונו נשתנק, ולשונו נתגמגמה בחמת כעס.

"מצאו להם הפירָטין את מי ללסטם... את הגביר חיים לייב, שכל מה שיש לו בעולמו הוא מטפחת אדומה שהרבי מסוכאצ'וב נתן לו במתנה... אדרבה, שילכו אצל פירָט שכמותם, שיש לו פלטין בוורשה... שם ימצאו אוצרות קורח..."

השתעל כשסוכך בכף ידו על פי המקטרת העשנה, ותלה עיניו בחלון שלא השקיף על ים ולא על ספינת פירֶטין, אלא על שדות באביבם המאוושים בנחת. לאחר שהות מה החזיר פניו אלי.

"מן הסתם יודע אתה שישנו ספר המתקרא 'אלף לילה ולילה'... ובכן, אומר אני לך שסיפור הגלגולים שנתגלגל בן דודי ראוי שייקבע באותו ספר פלאים..."

וכשמושך אנחה מלבו, מגחך בינו לבין עצמו כמי שיודע שגוזמאות ובדותות עשויות להיהפך לעובדות שיש בהן ממש:

"שמע, במכנסיים טלואים ומטולאים, במקטורן מרופט וללא כפתורים ובזוג נעליים קרועות על הגב, יצא זה ביום נאה של חודש תמוז מסוכאצ'וב... כשנפרד ממני בפרוורה של העיר אמר בקול של חוצפה, מעשה משחק ליסטים בתֵאטר: 'חיים לייב, ראה תראה היאך אני עושה את עצמי אגדה...' זה היה לפני שנים לא רבות, ועכשיו... עכשיו הוא גר באמת בפלטין, שספק הוא אם בשכמותו גרה בשעתה מלכת שבא, שהיתה לכל הדעות אישה עתירת נכסים..."

מתוך ערמות העננים, שנערמו והלכו מעל לצמרתו של היער, נשלף ברק שהגיה את החלון, שהגיה את מחם הנחושת שעל השולחן, שנעשה לרגע ראי שבו הבהבה בבואתו של חיים לייב, בבואה בדויה ממשית שעודה עוממת במרחקי הילדות, ובבואה זו אמרה בקול של אוב שבא אף הוא מאותם מרחקים:

"איך זה הגיע דלפון זה להיות בעל פלטין בוורשה?... (וכשפושט ידיו בתהייה כלפי החלון שהביט בזגוגיות אטומות ומוארות לסירוגין אל הסופה הממשמשת ובאה): אין יודעים... לא, אין יודעים... חכמי סוכאצ'וב גיבבו בעניין זה תלי תלים של סברות והשערות התלויות על בלימה... מספרים שהוא נעשה סמרטוטר, ויום אחד אגב נבירה וחיטוט בסמרטוטים שליקט, מצא יהלום יקר מציאות והלך ומכרו בממון רב, וכך התחיל להתעשר... ויש מספרים שקנה בכמה פרוטות פתק בלוטֶריה, ומכוחו של פתק זה שעלה בגורל וזיכה אותו בהון רב, הגיע למה שהגיע..."

ידיו צנחו לאורך הקפוטה, שנצנצה בבוהק אזובי משונה בתוך האפלולית של טרם גשם, שעמדה בחלל החדר ובחלל השדות.

"ועכשיו הריהו מתהלך בפלטין שלו בחלוק של משי או בחלוק של פלוסין בין רהיטי מהגוני ובין אספקלריות במסגרות של כסף, ומעשן

מתוך הרחבת דעת סיגרים ריחניים... בעוד אני יושב במין בקתה העומדת על כרעי תרנגולת, בקתה שקירותיה רועדים בחורף מקור ממש כעצמותי שלי, ומעשן מתוך צמצום הדעת מקטרת מפוטמת במָחורקא של איכרים הצורבת את הגרון ואת העיניים..."

לאחר ששתק שהות מה:

"ולומר שבילדותנו לא זזה ידי מידו... שהיינו גונבים יחד תפוחי בוסר מהבוסתנים... שהיינו מטפסים לראשו של עץ הערמון העומד זה דורות על דורות בחצרו של הרבי, כדי להסתכל בשמש היורדת לטבילת לילה לתוך הנהר של סוכאצ'וב..."

גלגל של רעם שדהר ובא ממרחקים נתפרק תוך כדי דהירה למפלי אבנים שנידרדרו וניגרו ברעש לתוך תהומות סמויות.

"היית פעם בפלטין שלו, חיים לייב?"

ברק שהאיר אותו רגע את צמרתו של היער האפל האיר גם את מסכת פניו של חיים לייב, מסכת גבס ששתי עוויתות כשני חריצים נתחתכו בה.

"רק פעם אחת... הוא, ברוך ליפמאן, רצה להראות לי שעמד בדיבורו, כלומר שנעשה אגדה שיש בה ממש... אבל ברחתי משם כשלחיי בוערות מבושה, כאילו לא הוא אלא אני הוא הליסטים שליסטם את הבריות ובנה לו פלטין זה..."

חזר ושקע לתוך שתיקה משתיקותיו כשמנענע ראשו ומהרהר בינו לבין עצמו:

"זה שנעשה גביר אדיר, מילא... מן הסתם עמדה לו זכות אבות... מי יודע... זה למעלה מכוח המשיג שלי... אבל שלא הזמין אותי לחתונת בתו היחידה, על כך לא אמחל לו לבן דודי ברוך ליפמאן, שידו לא זזה מידי בילדותנו וגם בבחרותנו..."

הסיט משקפיו כלפי גבותיו, וכשמביט בעיניים של פליאה בריקוד שהסופה מרקדת בשדות, ריקוד שיש בו כמה וכמה ריקודים:

"מספרים שוורשה היהודית, שכבר ראתה בימיה חתונות מפוארות, עדיין לא ראתה חתונת פאר כגון זו... שטריימליך הדורים שבראשי חסידים שימשו בערבוביה עם צילינדרים של משי בראשי סרסורי וספסרי הבורסה, עמיתיו של ברוך ליפמאן... והאבנים היקרות שעל שמלות המלמלה והברוקָד של נשים צדקניות ולא צדקניות סנוורו באורן את אורות הנרות

שבנברשות... שלא לדבר על סעודת המלכים שעלתה על השולחנות, והיינות שנשפכו כמים..."

וכשזוקף אצבע כלפי החלון:

"ושלוש קַפֶּליות של כליזמרים ניגנו בחתונה זו..."

מעבר לחלון נתעצמה והלכה החַנגה של הסופה, וחיים לייב משך את קולו בנימה של עליצות:

"בדין חשש הגביר האדיר, ברוך ליפמאן, שאבוא לחתונת בתו מלובש בקפוטה ירוקה זו... ואני אומר לך שחבל, חבל מאוד, שלא הייתי אושפיז באותה חתונה מפוארת, משום שהאספקלריות במסגרות כסף התלויות בפלטין של ברוך ליפמאן לא ראו מימיהן בגד כזה של נוי עתיק ושל ייחוס עתיק..."

הגשם שהחל לרדת בחוץ ירד כמעט בלי קול, משל היה זה גשם בלתי קרוא, היורד בביישנות בשולי השדות, ובתוך גשם דמום זה ריטט קולו של חיים לייב בצרידות משונה:

"פעם אחת, בבין השמשות של יום חורף, שאלתי את הרבי מסוכאצ'וב בעניין הצדק בזה העולם..."

מפרצוף פניו של בדחן העיירה בצבץ פתאום דיוקנו של חקרן העיירה כפי שגילפו בברונזה אנטוקולסקי: ראש צר מסוגף עם פיקה חדה בגרון ועיניים חלולות והוגות.

"הרבי שתק כשמביט בעצים המושלגים שבחוץ, וכורך תוך שתיקה את גדילי אבנטו על אצבעותיו ומתירם וחוזר וכורכם...

"לבסוף, לאחר שתיקה של שעה קלה, שנראתה לי שתיקה של שעות על שעות, הסב מהחלון את פניו שחתומים היו בלובנו של השלג, ותלה בי את עיניו היפות והעצובות, ואמר בשמינית של רוגז:

'אל תחקור במופלא ממך... אתה שומע, חיים לייב...'"

נזוף, בהרות סומק בלחייו הרזות, דיחק את עצמו חיים לייב לתוך האפלולית שהסגריר הטיל לתוך הזווית שבין החלון לקיר.

"אף על פי כן מנקרות מחשבות במוחי... אף על פי כן..."

הוא דיבר בקול קטוע וצרוד כשהוא מעלה בנשיפות פה את האש שנתעממה במקטרתו:

"שמא מכיר אתה את יונתן הסגי נהור?"

"לא... מניין?..."

מהמקטרת המפוחמת משך חיים לייב עשן שהיה לו ריח של רמץ.

"אם כך, לא ראית מעין גלגול של איוב... וודאי, צאן ובקר וגמלים כלאותו איש בארץ עוץ לא היו לו, ליונתן... סוחר עצים היה, לא עשיר ולא עני, אך ירא שמים ובעל צדקה... אמנם קצת יוצא דופן היה, שתקן, מעורב יותר עם עצים שביער מאשר עם הבריות, מנגן בכינור ניגונים חסידיים וגר עם אשתו ובנו היחיד על שפת הנהר, אולי משום שאהב את שתיקתו של הנהר... והנה בן לילה נתהפך עליו הגלגל: הגויים הציתו את היער שחכר מהפריץ, וכל ממונו ירד לטמיון... ועד שהוא עומד ותוהה על הפורענות שבאה עליו, נתרגש ובא עליו אסון אחר: בנו היחיד מת בפתע פתאום, ועד שהוא עומד ותוהה על פורענות זו, נתרגש ובא עליו אסון אחר: מחמת צער הלכה לעולמה גם אשתו, שידועת חולי היתה... ויונתן זה שפרקו נאה היה, נתכופף כעץ שברק פגע בו; זקנו ושׂערו הלבינו כשלג, ומאור עיניו ניטל ממנו מחמת הייסורים שבאו עליו..."

חיים לייב העביר וחזר והעביר את ידיו על פניו, כשמאזין לגשם המדבר לעצמו בצָקוּן לחש מעבר לחלון.

"ועכשיו מוליך אני בוקר וערב סגי נהור זה להתפלל לבית המדרש הישן, וכל הדרך שאנו עושים מהנהר לבית המדרש ומבית המדרש לנהר, כשידו אינה זזה מידי, הריהו שותק שתיקה של ערמות אבנים שנותרו מבית שנחרב..."

חיים לייב עקר ממקומו כאילו ביקש לברוח ממלמולו האילם של הגשם, הפליג לתוך החדר, שמרחקים אפלוליים נפתחו בו, נשתהה ליד השולחן, הניח עליו את מקטרתו הכבויה, וכשחזר אל החלון לאחר שהות מה:

"אתה מבין, להוליך יום־יום סגי נהור קשה גורל לבית המדרש, ולהקשיב כל הדרך לשתיקת האבנים שהוא שותק... יום־יום..."

ותוך כדי כך, בקול צרוד וזועם כלפי עצמו, כששתי ידיו תופסות בדשים מרופטי השוליים של הקפוטה הירוקה שלו:

"אבל מי אני שאהרהר אחרי מידותיו של ריבון העולם?..."

הגשם שהלך לו השאיר על פני השדות ערפל כחלחל שהציף את זגוגיות החלון. ולאורו של ערפל זה ראיתי את חיים לייב מתהלך אילך ואילך בתוך החדר, כשמטיל אגב הילוכו את בבואתו לתוך הראי המטושטש של המחם. לאחר שעה קלה נטל מהשולחן את מקטרתו, הצית בה אש, וחזר בהשפל ראש כשהוא מעשן וכולו אומר שתיקה, שתיקתו של אותו סגי נהור.

וכדי להוציאו מתוך שתיקת אבנים זו:

"חיים לייב, מה בדבר ספינת המטפחת שאמרת להפליג בה לארץ ישראל?"

אין מוציאים בן רגע אדם מתוך שתיקת אבנים שמישהו מטילה עליו. הוא עמד ועישן כשמביט בערפל, שקיפל לאטו את ידיעותיו והפשילן על צמרתו של היער. בשדות שנתערטלו נצנצו שלוליות ובהן קרעי עננים ושברי שמים; וסיעות של ציפורים שניערו מעליהן שיירי גשם עמדו על אמירי לִבנים וצייצו: איזו עצבות! איזו עצבות!

"חיים לייב..." נגעתי בשרוולו כדי להפיג ממנו את שתיקתו.

הוא נרעד כולו וצידד כלפי את ראשו.

"שמעתי מה ששאלת, שמעתי... אבל חושש אני שלא אפליג בספינת המטפחת... ולא מחמת הפירֶטין שבממש או שלא בממש העלולים ללסטם את האוצרות שלי, אלא משום שלבי אומר לי שכבר אכלה את שארית שנותי בסוכאצ'וב..."

עתה ראיתי שהערפל הכחול שעמד בזגוגיות החלון הציף גם את זגוגיות משקפיו של חיים לייב.

"אתה מבין, זה דורות על דורות שאני מתהלך בסמטאותיה של סוכאצ'וב כמין סבא־דסבא של עצמי, אתה מבין..."

וכשכל קמטי פניו מחייכים:

"אין יום שלא אלך לומר שלום לעץ הערמון הישיש העומד בחצר בית־הכנסת... אין זה סתם עץ מופלג בשנים, מוכה רעמים וכפוף ראש... מספרים עליו שלפני הרבה דורות הקביל את פניהם של היהודים הראשונים שנכנסו לעיירה, שלא היתה עדיין עיירה אלא מקום שומם... והוא זכה באמת שבית־הכנסת הישן יוקם סמוך לו, כמעט בצלו..."

וכיוון שהחיוך חזר לעיניו, חזר לפניו:

"חוץ מזה, כלום רשאי אני לוותר על הזכות לצחצח בערבי שבתות וערבי חגים את נברשות הנחושת התלויות בבית המדרש של הרבי?... אה, אילו ראית באיזו שמחה דולקים הנרות בפמוטות הנברשות, היוצאות מתחת ידי מבריקות ומבהיקות כאספקלריות, אם לתפוס לשון של מליצה..."

וכשהוא סופק יד אל יד:

"ומי ישמח בחתונות את החתנים והכלות הנכנסים לחופה בלב מלא

עצבות, אם לא אני, חיים לייב?... לא, לא אפליג בספינת המטפחת לארץ ישראל..."

וכשמנמיך קולו:

"ואולי אין הבריות שם זקוקים כלל לבדחנות, ואומנות אחרת אין בידי..."

ובקול חותך כמלמד סנגוריה על עצמו:

"מן הסתם נגזר עלי להיות בדחן בעיירות יהודיות שבפולין, וחייב אני לקיים גזרה זו..."

אלא שהחיוך שחזר לפניו, לעיניו, דעך קמעה־קמעה ובמקומו באה עצבות, עצבות שאינה נאה לבדחן שנגזר עליו להיות בדחן. ראיתי בעליל שהוא מתרחק והולך משאונם של התוף, הכינור, האבוב והקונטרבס – כלי נגינה העושים שמחה בחתונות. הוא עמד וגישש בעיניים בוהות בתוך הערפל התלוי בחלון כאילו תר היה בו אחרי מישהו.

"חיים לייב, את מי אתה מחפש?..."

הוא לא ענה. ראיתי שמבטו בוהה אחרי סוס שיצא אותה שעה מתוך קרעי הערפל, סוס שחום עור שגרר עגלה מסולמת ללא אדם, הפסיע לאטו ונעצר ליד אילן אגסי הבר. משהזקיף הסוס את ראשו והתחיל תולש ואוכל מהעוללות שנשתיירו בענפיו של האילן, יצא חיים לייב משתיקתו:

"את מי אני מחפש, אתה שואל?... את עצמי אני מחפש, את עצמי..."

ידעתי שברגע מסוים, יהא זה בעת ביקורו בשלהי אביב או בעת ביקורו בתחילת חשוון, יפשוט חיים לייב את דמותו, את דמותו למראית עין, וילבש דמות שהיא מעבר לדמותו הממשית.

"מה משמע שאתה מחפש את עצמך?... הרי אתה נמצא כאן..." חיים לייב תלה בי את עיניו האפורות ושתק, ולאחר ששתק אמר:

"מניין לך הוודאות שאני נמצא דווקא כאן?... שמא מהלך אני בשעה זו במרחקים שהם מעבר לכאן... ואם אין זה אני עצמי המהלך במרחקים אלה, הרי זה הצל שלי או הצל של הצל שלי, מה שהנהו היינו הך..."

כיוון שהערפל אסף את כל קרעיו, ובחלל השדות עמד אוויר שקוף, עקר היער משיפולי האופק ונתקרב אל החלון, ועם שאני מביט ביער זה שכבר לילי היה, אמרתי לעצמי:

ייתכן שאין אני מדבר עם דמותו הממשית של חיים לייב, שבא כמנהגו מסוכאצ'וב כשהוא מלובש קפוטה שגון אזוב לה, קפוטה שהיא בעלת ייחוס

של דורות, והוא עומד ומעשן מקטרת מפוחמת ליד נוף השדות שבחלון ילדותי, כשמאחוריו עומם על גבי השולחן מחם נחושת שנקנה מידי צוענים עוברי אורח, ומעל הקיר הסמוך, ליד שעון עגול שמחוגיו אינם מראים שום שעה, בוהקת צלחת חרסינה שקערורית, שעליה מצוירים בגוני לכה רכים צמד אגסים וצמד תפוחים – מזכרת מעיר מרחצאות שצליל קסום לה: צ׳כוצ׳ינק... אלא מדבר אני עם דמות שהיא כבר מעבר למרחקי הזמן, דמות שהיתה למאכולת אש.

״חיים לייב, אתה רוצה לשטות בי?... וכי מבקש אתה לומר שייתכן שאדם יימצא בעת ובעונה אחת גם כאן וגם אי שם?...״

ידעתי שעדיין לא עמדתי כל עיקר על טיבו הפלאי של חיים לייב, שכן בווירטואוזיות המיוחדת לבדחנים, לכליזמרים ולכיוצא בהם מומוסים, ביטל כביכול את הזמן והמרחק וחזר מניה וביה לדמותו הקודמת, הפשוטה. הוא אמר:

״לכאורה לא ייתכן שאדם יימצא בעת ובעונה אחת גם במקום פלוני וגם במקום אלמוני, אבל מה שאירע בי בדרך מסוכאצ׳וב לכאן מעיד שזה כן ייתכן...״

״עדיין דעתי מטולטלת עלי בכך...״

אלא שקודם שיפקיע סיפור מעשה מקערות סיפורי המעשיות החבויות בערבוביה עם אגוזי חתונות בתוך כיסי המערות של הקפוטה הירוקה שלו, צריך שיחזור ויפטם את מקטרתו. ועד שהוא טורח בריקון אפרה ובפיטומה באניצי טבק, עקר היער, שכבר לילי היה, מעם החלון, חזר לאופק והניח לשדות לחייך בדשאיהם אל שמש שאינה יודעת אם היא שמש שלפני גשם או שמש אחר גשם.

וחיים לייב עישן את מקטרתו ואמר:

״ובכן, העגלה שהסיעה אותי מסוכאצ׳וב לכאן התנהלה לאטה, כשהיא כורכת מסביב לגלגליה את הדרך שנתמשכה בין שדות שהשתפכו לתוך שדות אחרים, וכולם יחד הסתובבו בלי הרף סחור־סחור לי. והיו גם ציוצים שונים זה מזה של ציפורים שונות זו מזו, והיתה גם הדממה של חורש לְבנים או הדממה של חורש אורנים, והיה גם עוד נוסע שישב לצדי בתוך העגלה, והוא גציל האדמוני... אין אתה יודע מיהו?...״

״לא...״

הוא חייך לתוך סליל העשן שעלה ממקטרתו.

"אם כך, לא ראית מהי פליאה כפולה ומכופלת, כי לא זו בלבד שגציל אדמוני, אלא גם אשתו אדמונית היא, וגם שלוש בנותיהם אדמוניות הן. הנכנס לביתה של משפחה זו רואה כעין אור של נחושת עומד בחלל הבית..."

ולאחר שתיקת מה:

"ובכן, שנינו נסענו בעגלה אחת לכאן, כל אחד לתכלית שונה. אני – כדי להביא לך, כמנהגי, אגוזים של חתונה וסיפור מעשה ישן שהוא חדש, והוא – כדי להביא ליריד שבכאן את הפרקמטיה שלו, היינו סרטים צבעוניים של משי וקטיפה היפים לצמותיהן של שיקסות צעירות, ומחרוזת פנינים מזכוכית מוכספת ותכשיטים למיניהם מפח מוזהב, שגויות הכפרים להוטות אחריהם..."

הסייחים שברחו קודם לכן מחמת הרעמים ומחמת הגשם חזרו להתרוצץ בצניפות של שמחה סחור־סחור לאילן אגסי הבר. וחיים לייב כשעיניו נוהות, מעל למשקפיו השמוטים, אחר הסייחים היפים:

"כל הדרך היה גציל האדמוני יושב וטוחן את צרותיו לתוך אוזני – שלוש בנות יש לו בבית, שלוש בנות שהגיעו לפרקן, והן מבורכות במעלות של נוי וצניעות וחוכמה, אלא שנדוניה אין להן... וכי מהפרקמטיה העלובה שלו יכול הוא לפסוק להן נדוניות... ותוך שמגלגל בצרותיו תפס בדשי הקפוטה שלי ואמר בקול של אדם שהגיע עד ייאוש:

"'חיים לייב, כיוון שבדחן אתה, ומצוי אתה בכל מיני חתונות, השתדל ומצא לי שלושה חתנים ראויים והגונים לשלוש בנותי הכשרות והחכמות והנאות... הריני מוכן ומזומן להעמיד שלוש חופות ביום אחד... אתה שומע, חיים לייב, שלוש חופות ביום אחד...'

"על כך אמרתי לו בפנים תמהות:

"'גציל, אתה רוצה לעשות מבדחן שדכן משום שזה מתחרז בזה?'

"והוא בפנים ספק צוחקות ספק בוכות:

"'וכי אין הם היינו הך, חיים לייב? זה בעל דמיון וזה בעל דמיון...'

"הדין עמו, אמרתי לעצמי ושתקתי, ועם שאני שותק תליתי עיני בסיעת הציפורים שליוותה אותי כל הדרך..."

כיוון שנסתיים כביכול הדו־שיח בינו לבין אותו סוחר בפניני זכוכית ותכשיטי פח, שאלתי:

"לשם מה, חיים לייב, תלית את עיניך בציפורים?"

הוא חייך:

"פשוט, שמא יודעות הן היכן אפשר למצוא שלושה חתנים הגונים וראויים לשלוש בנותיו של גציל..."

כיוון שהוא חייך, חייכתי גם אני אל הסייחים המכרכרים סחור־סחור לאילן אגסי הבר, משל היו סייחי עץ של קרוסלה.

"מדוע דווקא על הציפורים לדעת זאת, חיים לייב?"

הוא הסיט את משקפיו מעל לגבותיו, ונתן בי עיניים של תמיהה שהיה בה נצנוץ של רוגזה – כאילו שואל הייתי את האגדה מה טעם אגדה היא.

"משום שהן נוהגות לנדוד מעיירה לעיירה, לשוטט בסמטאותיהן, לשבת על גגות בתיהן, על פני חלונותיהן, וממילא הן רואות הכול ושומעות הכול..."

"והן, הציפורים, מספרות לך כל מה שהן רואות ושומעות באותן עיירות?..."

"דע לך שכן... מחמת החיבה שהן מחבבות אותי, והן מחבבות אותי כל כך, שליוו אותי אפילו מסוכאצ'וב לכאן... הנה הן..."

ואמנם, הן באו אותו רגע ממרחב השדה עם אור כחלחל של טרם ערב על נוצתן, ותוך שמדדות אילך ואילך ומצייצות זו לזו, נתיישבו על ענפיהם של שני עצי ערמון שעמדו מזה ומזה של החלון, חלון ילדותי הרחוק.

"מה הן אמרו לך בעניין החתנים, חיים לייב?"

הוא דיחק בכתפיו.

"הן לא אמרו לי כלום... הן אמרו שירה, כדרכן, אבל משירתן לא למדתי שאכפת להן שלגציל האדמוני מסוכאצ'וב יש שלוש בנות שהגיעו זה מכבר לפרקן, ואין להן נדוניות..."

ציפורים מסכנות! הן ישבו על עצי הערמון מכורבלות בגלימות נוצתן, ראשן משוקע במוראתן ופלבלו עיניים מנומנמות. לימדתי עליהן זכות.

"אולי כן אכפת להן, חיים לייב, אולי?..."

הלה נענע בראשו:

"מסופקני, אילו היה אכפת להן, היו טורחות והופכות עולמות ומוצאות שלושה חתנים טובים לשלוש בתולות יהודיות שהן באמת אדמוניות, אך מצוינות במעלות של נוי וחוכמה כדעת אביהן..."

"אבל היכן אפשר למצוא חתנים כאלה, חיים לייב, בוורשה הבירה או בעיירות?..."

הוא משך בכתפיו הגרומות.

"מה משמע היכן? ייתכן שמעבר לים, ייתכן שמעבר להרים, וייתכן בסיפורי המעשיות שנשים זקנות בעיירות נידחות נוהגות לספר בליל חורף בשעת מריטת נוצות..."

"ואתה סבור, חיים לייב, שציפורים אלה יודעות היכן מצויים חתנים אלה?"

הוא הטיל מבט של כעס בשני עצי הערמון שנתאוושו אותו רגע.

"ודאי! הן יודעות ושותקות כמכשפות חסודות."

"אם הן יודעות, למה הן שותקות?"

"אתה שואל אותי קושיות של עץ! אדרבה, שאל אותן מדוע הן שותקות, אולי יגידו לך..."

הערב כבר עמד והמתין בשולי השדה ליד סוס גלמוד, שעמד והזה ליד אילן גלמוד, בעוד היום גרר לאטו את צלליו לעבר היער.

"אבל, חיים לייב, איך מדברים עם ציפורים, איך?"

חיים לייב צחק בלי קול כשסורק באצבעותיו את זקנו, ונדמה היה לי כי גם הציפורים היושבות על עצי הערמון מעבר לחלון ילדותי, מחייכות חיוך מוצנע למשמע שאלה תמוהה זו שאני שואל את פייטן העיירה, המגונדר בקפוטה דהויה, פייטן העיירה, המסוגל לקרוא את שיריו בשוק בפני סיעה של עזים, המקשיבות לו בעיניים ליצניות תוך שמכרסמות שיירים של קלחי כרוב, או לרקוד בליל ירח של קיץ או של חורף באקסטזה חשאית בתוך מעגל גגות מאוזבים או מושלגים. הוא לכסן אלי את ראשו ואמר:

"אתה שואל אותי איך מדברים עם ציפורים? בדרך הפשוטה ביותר, למשל..."

רחש עבר אותו רגע בין הציפורים. הן שרבבו ראשיהן כלפי החלון וצותתו, כאילו ביקשו אף הן לדעת איך מדברים אתן.

וחיים לייב:

"כדרך שאתה מדבר עם הרוח המהלכת לצדך שעה שאתה מהלך בשדות אלה... או כדרך שאתה מדבר בעד החלון הזה עם היער ההוא שעה שהיא לא יום ולא לילה... או כדרך שאתה מדבר עם גשם היורד מתוך שמחה או היורד מתוך עצבות... ירדת לסוף דעתי?..."

נענעתי בראשי כשאני תולה עיני בשני טורי הציפורים היושבות על

שני אילני הערמון, אך הן טמנו ראשן בנוצתן כאילו קשרו ביניהן קשר של שתיקה.

"חיים לייב, אם הן ציפורים של ממש, אז מה טעם שותקות הן כל כך את סודותיהן, ואם ציפורים שבמשל, אז למה באו לכאן?..."

הלה הניף ידיו הינף של ייאוש.

"שוב אתה שואל קושיות של עץ!... ייתכן שהן ציפורים של ממש וייתכן שהן ציפורים שבמשל, ויש לשער שהן באו לכאן כדי לראות אם מצאתי בינתיים את עצמי..."

אור היום, שנצטמצם והלך בשדות, נצטמצם והלך גם בחדר כשהוא עומס בלחייו השקערוריות והמעושבות עשב דל של חיים לייב, בזוויות הרצפה, בזוויות התקרה ובמחם הנחושת שעל השולחן, שנתבלטו בו עתה כל הקימוטים שנתקמט בנדודיו הצועניים.

"מה משמע אם מצאת בינתיים את עצמך... כלום?..."

הוא יצא ולא יצא מתוך הדמדומים שנצטופפו סביבו.

"בכן שמע, כשהגיעה העגלה שהסיעה אותי מסוכאצ'וב סמוך לכיכר הקרוסלה, שהיא לא רחוקה מכאן, קמתי וירדתי, לאחר שהבטחתי לגציל האדמוני שאחפש ממש בנרות בכל העיירות שבאיפרכייה שלנו ובכל סיפורי המעשיות ששדכנים נוהגים לספר לבדחנים ובדחנים לשדכנים – שלושה חתנים מהוגנים וראויים לשלוש בנותיו שהגיעו לפרקן, והן מבורכות בכל המעלות של נוי וחוכמה, אך לא נתברכו בנדוניות..."

שתק רגע.

"ובכן, לאחר שירדתי נשתהיתי שהות מה כדי לראות היכן אני מצוי. לכאורה, אמרתי לעצמי, הכול מוכר מאשתקד ועם זאת הכול זר. עקרתי ממקומי והנחתי לרגלי להוליך אותי לכאן, כלומר לבית הזה. ועם שאני מהלך כך ומפזם ניגון מחמת השמחה שיש בלבי למראה השדות שהרוח מנפנפת בשיבוליהם הירוקות, למראה האילנות השונים העומדים בלבלובם, למראה ציפור עפה ופרפר מנצנץ ודבורה מזמזמת, למראה צמד סוסים הפוסעים לאטם ומושכים אחריהם תלם שחור ומחרשה ואיכר – ירדה עלי בפתע פתאום אימה סתומה, אימה שלא היתה לה כלל אחיזה בזיוו של היום, מעין האימה היורדת על אדם המהלך יחידי בלילה בתוך היער..."

ולאחר ששהה שהות מה כדי לתהות על חידה זו מתוך הדמדומים שבחדר, שהלכו וסגרו עליו לתוך הדמדומים שבחוץ: "והרי יום היה ולא

לילה, ולא מהלך הייתי בתוך יער אלא בתוך שדה פתוח לארבע רוחות השמים. ואף על פי כן הרגשתי בעליל, לא כמי ששרוי בתוך חלום, שאני חיים לייב נעלמתי... אתה מבין, פשוט כפשוטו – נעלמתי..."

כשתי מקהלות העונות זו לזו, כן פצחו שתי להקות הציפורים, שישבו כל הזמן רדומות ודמומות על שני אילני הערמון, במזמור של ציוצים, מזמור שהתגבר והביא לידי התרטטות את זגוגיות החלון.

כיוון שלחיים לייב לא היה אותה שעת בין ערביים פרצוף פנים של בדחן המצוי אצל גוזמאות של הדמיון, אמר בעצבות:

"הן צוחקות לי, מילא... אבל רואה אני שגם אתה מחייך מין חיוך של ספקנות... וייתכן שהדין עם הציפורים והדין עמך, ואף על פי כן אין אני משיג בכוח השכל שייתכן שאדם יהא מהלך לו בשדה ושמחה בלבו, ומחמת ששמחה בלבו מפזם הוא לעצמו ניגון המתנגן בו בכוח זיוו של היום, והנה תוך שהוא שרוי בניגון הזה יורדת עליו פתאום אימה משונה וסתומה, ועם שהוא תוהה על פשרה של אימה זו, שבאה אולי מהיער האפל שמאחורי השדות, רואה הוא בעליל שמישהו זר, איזה פלוני אלמוני, מהלך במקומו, בעוד הוא עצמו נעלם ואיננו..."

דעתו היתה מטולטלת עליו כל כך מחמת הסיוט שקפץ עליו בדרך לכאן, ששעה קלה חיפש את מקטרתו שמצויה היתה בידו הימנית הקפוצה.

"אתה מבין, מלוסטם הייתי, מלוסטם מהאני שלי... וכיוון שלא ייתכן אדם שלא יהא לו צל משלו או אני משלו, נשאתי רגלי והתחלתי לרוץ כמטורף לאורך השדה כשאני שומע את עצמי או את מישהו במקומי צועק: 'חיים לייב, היכן אתה, היכן?...'"

דיבורו נתגמגם מחמת עייפות וקוצר נשימה, כאילו רץ היה באמת ריצה של כך וכך פרסות.

"אני מתרוצץ אילך ואילך, והן, הציפורים, היושבות עכשיו על שני העצים, מתעופפות סיעות־סיעות מעל לראשי, ומצווחות יחד עמי: 'חיים לייב, היכן אתה, היכן?'..."

הוא משך אנחה ארוכה מלבו וגיחך:

"כאילו כל העולם חייב לדעת שחיים לייב נעלם..."

והעולם שמחוץ לחלום הילדות שרוי היה באורו של סגריר פולני עכור, שאכל כליל את אורו החיוור של לילך פולני רחוק, ושני האורות האלה קרנו בערבוביה ממסכת פניו המסוגפת של בדחן העיירה.

"אבל לבסוף, חיים לייב, מצאת את עצמך?..."

חילץ את מקטרתו הכבויה מתוך ידו הקפוצה, דחס בה מעט טבק, הצית בה אש, עישן והרהר ועישן.

"כן... לאחר שהתרוצצתי שעה ארוכה בשדה עם פמליה של ציפורים צווחניות מעל לראשי, מצאתי את עצמי יושב עייף ורצוץ על גבי אבן ומביט בעיניים תמהות באיכר יחף ופרוע שׂער, הפוסע בניחותא אחרי מחרשה רתומה לשני סוסים שווים בקומתם ובצבעם. דומה היה עלי שיושב אני על גבי אבן זו ימים על ימים ומביט באיכר זה ובשני סוסיו, המושכים תלם שאין לו סוף אל שוליו של היער האפל..."

אף על פי שחזר ומצא את עצמו, ראיתי שדעתו לא נתיישבה עליו כל עיקר, שכן צידד כלפי את ראשו צידוד של עצבנות ואמר ברוגזה קלה:

"כמדומה לי שאתה מצוי אצל הפילוסופיה, אם כך פתור לי פליאה זו של ניתוק האני שלך מעצם הווייתך, רצוני לומר: אדם מהלך לו לתומו בשדה ומתענג על זיוו של היום, ופתאום הוא מרגיש ששוב אין הוא מהלך עם עצמו משום שהאני שלו התנתק ממנו והלך לו... אתה יורד לסוף דעתי?..."

מעבר לחלון נתגברו והלכו דמדומי היום ודמדומי המרחקים, טשטשו את נוף השדות ושיירו בו, פה ושם, כתמי אור על ראשי שיבולים ועל גזעי אילנות.

"חיים לייב, מוטב שתשאל בעניין זה את הציפורים שחכמניות הן!"

חיים לייב הסיר את משקפיו, צחצחם בקצה מרופט של הקפוטה הירוקה, וחזר והניחם על גבנונית חוטמו כדי שייטיב לראות היכן הוא מצוי באמת בתוך אנדרלמוסיה זו של דמדומים. והוא אמר:

"כיוון שאתה דוחה אותי בקש, אביא סוגיה זו בפני הפילוסופוס של סוכאצ'וב, שהוא איצ'ה השען. מביני דבר אומרים שיש לו מוח של אורלוגין, ובקיא הוא בלפחות שבעים לשונות ובכל מיני חוכמות חיצוניות, ויש אומרים שיודע גם לפתור חלומות והוא גם קצת בלתי שפוי..."

הוא חייך (לפי שגם בדחן רשאי לבדח את עצמו), אני חייכתי, וגם הציפורים חייכו, שכן פצחו בציוצים שהיתה בהם נימה של ליצנות. ועם שאני מביט בשני אילני הערמון המזמרים, שאלתי:

"חיים לייב, כיוון שהן, הציפורים, כבר יודעות שמצאת בינתיים את עצמך, אז מה טעם משתהות הן כאן כאילו היו מחכות למשהו?..."

משנשתתקו הציפורים והניחו לחיים לייב לדבר, אמר:

"מחכות הן שאספר להן סיפור מעשה זה או זה..."

אף על פי שמורגל הייתי בחיים לייב, היתה תמיהה בקולי:

"אתה באמת מספר סיפורי מעשיות לציפורים?..."

והוא מתוך דמדומים רחוקים אלה, או בקולו של איצ'ה השען, הפילוסופוס של סוכאצ'וב, או בקולו של מגיד אלמוני, הנע ונד מעיירה לעיירה כשעל גבו תרמיל מלא וגדוש משלים ממשלים שונים:

"תדע לך שכן... אלא למי אספר את סיפורי המעשיות שנצטברו תלי תלים בעליית הגג שלי אם לא לציפורים?..."

הוא חייך בביישנות, בדחן זה, שיצא כביכול מתוך איזה חזיון שעשועים יהודי מימי הביניים ונדחק לו לתוך שעת בין ערביים רחוקה זו.

"חיים לייב, איזה סיפורי מעשיות מספר אתה להן לציפורים?"

כיוון שהלילה התגנב בינתיים מתוך היער והפסיע בחשאי חשאין לעבר החלון, כשהוא מלובש באדרתו של היער, הנמיך חיים לייב את קולו:

"לכאורה, מספר אני להן סיפורי מעשיות שנתגלגלו במשך דורות בכל מיני גלגולי צורות ולבושים, אבל האמת היא שדומה אני לאותו מנגן בכינור נע ונד שאין לו בכינורו אלא ניגון אחד, ואף על פי כן מוציא הוא ממנו, בכל עת שירצה, ניגון חדש..."

עם שאמר מה שאמר, הוארו שני הפנים של פניו בשני גוונים: פן אחד הואר בגוון האזובי העצוב של הקפוטה, והפן השני הואר בגון השקיעה היפה שפשטה בכל נוף השדה שבחלון. אלא שפתאום דעכו שני הגוונים בפניו של חיים לייב והם נעשו מסכה מחוקת קלסתר. הוא, תוך כדי כך, עקר את עצמו מתוך הצללים שסגרו עליו, פסע כסגי נהור אל החלון, שבשמשותיו עוד עמם אפרו של היום, פתחו ברוגזה בשתי ידיו, וכשמשרבב ראשו החוצה, צעק כלפי הציפורים:

"לשווא אתן מחכות, אתן שומעות!... חיים לייב לא יספר היום שום סיפורי מעשיות... תבואו לסוכאצ'וב, לחצרו של הרבי..."

תחילה לא הבינו הציפורים מה חיים לייב זה סח, שכן רדומות היו בתוך השלווה של לא יום ולא לילה, אבל משהבינו נזדקפו סמורות נוצה ופשוטות מקור, ועשו את שני אילני הערמון שני אילני בכות שצייצו וצפצפו את צערם משורשי גזעיהם עד צמרתם. בכך לא יכול היה חיים לייב לעמוד, והוא נזדרז ותפס מניה וביה לשון של פיוס:

"שא, שא!... אל תרעישו עולמות!... כל הלילין והשדים של היער עוד יבואו לכאן... הניחו לי לומר משהו..."

מיד נשתתקו האילנות, ונחה דעתן של הציפורים, וחיים לייב אמר:

"חייבות אתן להבין שאין שעה זו יפה לסיפורי מעשיות מכמה וכמה טעמים. יודע אני גם יודע שאתן מחוץ לזמן ולא אכפת לכן היכן אני, מחוץ לזמן, כמובן, או בתוך הזמן של שעה זו, שיש בה כביכול משלוות שמים מעריבים ומשלוות אילנות העומדים בתפילה, ואי אתן חשות כלל שבשלווה זו מקופלת אנדרלמוסיה נוראה הממשמשת ובאה – העיקר שאספר לכן סיפורי מעשיות יפים המבטלים את הזמן..."

שהה רגע, משך אנחה מלבו והוסיף ואמר:

"ניחא, ניחא... תבואו אם כן מחר, או בכל מחר שהוא, לחצרו של הרבי מסוכאצ'וב, אל האילן הישיש, העומד זה דורי דורות מחוץ לזמן כביכול, ואספר לכן כמנהגי סיפורי מעשיות והבלותות על מנהגו של עולם... אלא שבינתיים עליכן ללכת ולקדש את הירח, העולה עתה מעל לגגו של בית־הכנסת הישן..."

הציפורים ירדו לסוף דעתו של חיים לייב, לפי שלאחר שסגר את החלון כדי להחזיר לנוף את מרחק הזמן, התרוממו סיעות־סיעות מענפיהם של שני עצי הערמון, וללא ציוץ וניע כנף עברו מעל לשדות שהיום אסף מהם את שיירי אורותיו, וסיעות־סיעות נהו לעבר בית־הכנסת הישן, שמעל גגו המשתפע לצדדין והמרופד קטיפת אזוב של דורות, כבר תלוי היה כמין תכשיט ירח עגול שגונו גון הנחושת.

חיים לייב הסב את ראשו מהחלון, ולאחר ששתק שתיקה קלה אחז בזקנו ושאל את עצמו:

"חיים לייב, משום שאתה בדחן של חתונות, חייב אתה לבדח גם ציפורים בסיפורי מעשיות?..."

ומניה וביה, כשמניף יד בתנועה של חן היפה לכנר, היפה לבדחן, ענה לעצמו:

"ודאי, חיים לייב! כיוון שנגזר עליך להיות פייטן באִתְכַּסיא, אז למה לא תהא מפייט גם לציפורים?..."

ודממה, דממה של יער ילדות העומד על סף הלילה, דממה של ירח התלוי מעל גגו של בית־הכנסת הישן, ודממה זו של שדות המשתרעים בתוך מרחקי הזמן.

"חיים לייב, מה טעם לא סיפרת גם לי מסיפורי המעשיות שאתה נוהג לספר לציפורים?..."

מחמת האפלולית שטשטשה את דמותו ומחמת השתיקה הארוכה שתפס, בא חשש בלבי שהוא קם וחמק לו, בהיותו עצמו צל בין צללים אלה של לא יום ולא לילה, וחזר לסוכאצ'וב, לאילן הישיש ומוכה הרעמים העומד בחצרו של הרבי, אך הוא היה כאן. העשן הדק שעלה ממקטרתו וקולו אמר שהוא כאן:

"משום שהשעה לא היתה יפה לכך..."

ועם שהוא חוזר ושותק, עברה בפתע פתאום צמרמורת בתוך השדות, בתוך היער, בין בתי העיירה שמאחרינו. היה זה קולו הצרוד של פעמון כפרי שהטיל צמרמורת זו.

חיים לייב לפת את ידי.

"אתה שומע פעמון זה של גויים?... דע לך שהוא מבשר דלֶקה הממשמשת ובאה..."

דהומים תלינו את עינינו בחלון כחותרים לראות את הפעמון פגום הענבל, המתנודד אי שם והקורע לגזרים את הרממה הדקה החוצצת בין היום ובין הלילה. אלא שהחלון שינה את עצמו ונעשה אספקלריה שחורה שאינה משקפת שום בבואה.

"חיים לייב, אימתי תהא השעה יפה לאותם סיפורים?..."

קולו של חיים לייב היה עייף מאוד:

"אין לדעת... אין לדעת... אולי בפעם הבאה... אבל עכשיו שתביט בזה החלון... מה אתה רואה בו?..."

"לא כלום, חיים לייב, לא כלום..."

"הבט היטב..."

יפה אמר, לפי שבבואות התחילו להבהב בתוך האספקלריה של החלון, בבואות שלבשו צורות של סוסים.

"סוסים אני רואה, חיים לייב, סוסים כחולים שאש ברעמותיהם..."

ואמנם אותה שעה הגיחו מתוך היער שיירות־שיירות של סוסים, שכחולים היו מטלפיהם עד רעמותיהם הסמורות שהיו אחוזות אש.

"חיים לייב, מה טעם כחולים הם סוסים אלה, ומה טעם יש אש ברעמותיהם?"

לא ראיתי אם דיחק בכתפיו, אך בקולו היתה עצבות רבה:

"מניין לחיים לייב לדעת, מניין?..."

אותו פעמון אימים התלוי בחלל הגביר את קצב ענבלו, שהגביר את קצב דהרתם של הסוסים.

"חיים לייב, לאן הם אצים סוסים אלה, לאן?..."

גם בקולו גברה העצבות מחמת קצב ענבלו של הפעמון:

"מניין לחיים לייב לדעת, מניין?..."

ובינתיים שעטו הסוסים צמדים־צמדים, משל היו סוסי קרקס, לאורך חוג האופק שהואר מכוח האבוקות הבוערות שברעמותיהם. אך משהגיעו לנהר החוצה את השדות, לא דילגו מעליו אלא גלשו צנחו צמד־צמד לתוך מימיו האפלים.

"חיים לייב, הסוסים הכחולים ירדו לתהומו של הנהר!..."

הוא שתק.

"חיים לייב, היכן אתה?..."

הוא שתק כסוס שחמק לתוך מרחקי הזמן, משום שהפסיע בדמדומים אלה בדרך ההולכת לסוכאצ'וב, חזרה לאילן הישיש ומוכה הרעמים העומד ומנמנם בחצרו של הרבי.

הפכתי ראשי לאספקלריית החלון: לא היה בה אלא אופל עב. ואז ידעתי שאותו יער לילין, שלא הניח לשדות הילדות להגיע לחוג השמים, לא יניח לציפורים, ששדדו מחיים לייב את סיפורי המעשיות שלו, לצאת מתוך לילו; ידעתי שהסייחים החיננים, שפס לבן בין עיניהם או על פרוותם הערמונית או האגוזית, לא יתרוצצו עוד בצניפות של שמחה סחור־סחור לאילן אגסי הבר; ידעתי שחיים לייב לא יבוא עוד, כאושפיז פלאי, בשלהי אביב או עם רוחות ראשונות של חשוון, כשהוא מלובש לבוש של הידור, היינו קפוטה ירוקה, שגונה כגון האזוב שקישט דורות על דורות את גגותיהם של בתי יהודים בעיירותיה של פולין; ידעתי שסוכאצ'וב סגרה על חיים לייב, והיא עצמה נעשתה תלי תלים של אפר.

הנער שמואל

א

הנער שמואל עומד ומאהיל בשתי ידיו על שתי עיניו, עומד ומביט אחרי אורחות גמלים הפוסעות והולכות במשעולי שדות שיום עייף מאוד־מאוד שרוע על רגביהם הצחיחים, עומד ומביט אחרי טורי דקלים הפורשים על אורחות הגמלים צללי ערב ראשונים.

הנער שמואל מליט עיניו בידיו ועומד ומאזין לקול הילוכם של הגמלים, וקול הפעמונים שבצווארי הגמלים, וקול השובר עצמו לקולי קולות חרישיים כהמיות יונים היושבות על כפות עצי הדקל.

הנער שמואל יודע כי כל אורחות הגמלים גמל אחד הן, גמל אחד הנושא על דבשתו דמות אמו והפוסע והולך בדד אל השמש היורדת מאחרי ההרים התלויים כחולים בשולי השמים.

הנער שמואל פושט ידיו אל השדות, אך השדות מחרישים כי הם נושאים עליהם יום עייף מאוד־מאוד המחכה ללילה.

הוא פושט ידיו אל הגבעות, אך הגבעות מחרישות מעוטפות בגלי צלליהן.

הוא פושט ידיו אל טורי עצי הדקל שאורות אחרונים של היום עוד דולקים בין כפותיהם, אך עצי הדקל, יונים על צמרותיהם, מחרישים כסגורים בתוך תפילתם.

הוא פושט ידיו אל ההרים הכחולים שבשולי השמים שלא ייתנו לגמל ההולך ובא אליהם לעבור את הגיא שביניהם, הגיא ההולך לכפר מולדתו. ההרים הרים הם, והם נותנים לגמל הנושא על דבשתו את דמות

אמו לבוא לתוך הגיא שביניהם, הגיא ההולך לכפר מולדתו, שעתה, עם היאסף היום למימי המעיין, לחורש הזיתים, הומה פעיות כבשים ששבים מהמרעה מסובבים צמר שריח שמש לו, הומה צהלות עַיִר שחור, העיר שלו, שלצווארו ענד במו ידיו פתיל של חרוזים אדומים.

בדד עומד הוא, הנער שמואל, על מפתנו של הלילה ההולך ובא מההרים, שנעשו חומה הסוגרת על המרחקים, שבין כתפיו יושב כפר מולדתו, ופורש את גלימתו על היום העוצם את עיניו העייפות. והנער שמואל עומד ובוכה ללא קול אל הלילה הפוסע ובא על בהונותיו.

והנה דמות, דמות איש זקן, גישושה בידיים פשוטות, בין הצללים שבין היום והלילה, גישושה בעיניים כהות מזוקן, החוסות תחת גבות עבותות ומאפילות, ומצאה את הנער שמואל עומד מול הלילה ששם בראשו חרמש ירח.

"בני! בני!"

שתי ידיים שרעד באצבעותיהן עוברות על ראשו, יורדות ללחייו שדמעות עליהן, וצונחות לאטן על כתפיו, ושם הן נחות גרומות, חמות וטובות.

"אבי! אבי!"

בזאת הפעם בוכה הנער שמואל וקולו נשמע, והזקן עלי מחבק לו, ושפתיו מזמרות זמר חרישי למען נחם את הנער ולמען שעשעו.

"שמואל, בני... שמואל, בני..."

והם עומדים ומחרישים מול ההרים הרחוקים הסוגרים על השמים, מול חרמש הירח המאיר אמירי דקלים, שמבין כפותיו משמיע אוח נהי, הסובב כמנגינת חליל על פני השדות ומעביר סמרמורת בבשרו של הנער שמואל, הלופת בשתי ידיו את עלי הזקן. זה מניע ראשו, מניף יד אחת לעומת הדקלים כאילו אמר להסות את האוח השר את שירו אל שדות הלילה, בעוד ידו השנייה שרעד באצבעותיה מלטפת את שׂער הנזיר של הנער.

אחר שהיום נאסף כליל לתוך לילו, והירח יצא לנוע בדד מעל פני השדות, פנו הזקן והנער, ידו של זה אוחזת בידו של זה, והלכו אל בית היריעות העומד בין גבעה לגיא, ואפלה מסביב לבית, ובתוך האפלה, בין היריעות, דולק נר האלוהים.

ב

בחוץ מחריש הלילה בשדותיו, בדקליו ובשמיו שעננים בהם, וירח שט בשוליהם, לילה מחריש ללא נהי אוח, ללא ילל תן, זולת הדממה.

והנער שמואל שוכב על יצועו ושינה אין לו, והוא מביט בעד הפתח בלילה שהתעטף שדות, שהתעטף הרים, שהתעטף עננים שירח מסתיר בהם את פניו.

והנה רוח באה מהשדות, רוח, רוח קלה כמעוף היונה, רוח חרישית כדממת הלילה, רוח המרחפת כערפל. ומתוך הרוח יוצא קול, קול לוחש:

"שמואל! שמואל!"

והנער קופץ מיצועו ופושט זרועותיו ופוסע לאור המהבהב של נר האלוהים שבמעמקי הבית, אשר טרם כבה, בתוך יער הלילה.

והנה עומד הוא, חושך מאחוריו, חושך שבו עוד לוחש הקול, לפני יצועו של עלי הזקן:

"קראת לי, אבי?"

הזקן, זקנו הלבן נוצץ בחשכה, נותן בנער את עיניו הכהות ואומר:

"לא קראתיך, בני, שוב שכב!"

והנער שותק ומביט בעלי הזקן העטוי כולו אדרת לילה, ורק זקנו הארוך מבהיק על אדרת אפלה זו, והוא סב לאטו וחוזר ופוסע לתוך יער הלילה הריק מעצים, המשתרע מיצועו של הזקן עד יצועו הוא.

והנה אך עלה הנער על יצועו ולנגד עיניו העייפות מהיום, העייפות מהלילה, מהבהבות דמויות של הרים הנעים ונדים בשולי השמים כאורחות גמלים, חזר הקול שבא קודם עם הרוח וקרא בתוך הדממה:

"שמואל! שמואל!"

הנער, שהשינה כבר נענעתו בזרועותיה, גלש מבוהל מיצועו, וקפץ לתוך היער שלפניו, שאופל עב עמד בו, וגישש בו בשתי ידיו הפשוטות כעיוור עד שהגיעו ליצועו של עלי הזקן.

"הנני, אבי, כי קראת לי!"

הזקן אחז בידיו החמות של הנער, ואמר בקול שהיה בו מהקול שבא עם הרוח:

"לא קראתיך, בני!"

וכשמעביר ידיו שרעד בהן על שׂער הנזיר של הנער המלא קרירות הלילה:

"שוב שכב, בני!"

מבטו של הנער שוטט רגע על פניו של הזקן: חתומים היו, הלחיים הארוכות, ארובות העיניים, בחשרת צללים. ופיו סגור, לא הגיד עוד דבר.

שוב חצה הנער את יער הלילה שכל ציפוריו דוממות בו, יער שאין על צמרתו לא ירח ולא כוכבים.

והוא עולה על יצועו, עייף כהלך שהלך מהלך לילה שלם בתוך יער אפל. מכורבל בגלימת הצמר שטוותה לו אמו, ריח שדות שלאחר אסיף באפו, עוצם הוא עיניו כששפתיו נעות בתפילה שאין בה מילים, והנה הקול היוצא מתוך דממת הלילה, פותח בלחישה ומרעים והולך כפעמון:

"שמואל! שמואל! שמואל!"

הלום פחד משיר הוא מעליו את גלימת הצמר החמה שטוותה לו אמו, וקופץ בפעם השלישית לתוך היער ההולך כנהר מקצה אחד אל הקצה השני של העולם. הוא מגיע ליצועו של עלי הזקן, צונח תחתיו עייף ויגע כמי שהלך דרך חתחתים ארוכה בתוך לילה ארוך, ואומר בקול שיש בו בכי של נער שאמו אהבתו מאוד, בכי של נער שבא תמול שלשום מכפר מולדתו, שיש בו צהלת עדרים, צהלת עֵיר השועט בשמש, שמחת אם למראה בנה היושב תחת עץ ברגליים משוכלות ומחלל בחליל:

"הנני, אבי, כי קראת לי!"

ידיו של עלי נחות על שׂער הנזיר של הנער, שׂער רך כתלתלי צמרו של טלה. הוא מחריש כי הנער מנמנם תחת ידיו הרוטטות. אחרי רגע אומר הוא:

"לא קראתיך, בני!"

קורס תחתיו, ראשו תחת ידיו הגרומות של הזקן, שואל הנער מתוך שינה:

"מי אפוא קורא לי זה שלוש פעמים?"

אף עלי נתון בתוך שינה של תקופת האסיף. והזקן והנער מחרישים ומנמנמים בתוך הלילה הזורם מסביב לאטו, בלא משב רוח ובלא אור כוכבים על פני גליו.

פתאום זוקף עצמו הזקן כשמנער מעליו את אדרת הלילה, אוסף את ידיו מעם ראשו הגחון של הנער ואומר:

"לך שכב, בני... והיה אם תשמע את הקול קורא לך, תאמר: דבר, כי שומע עבדך."

הנער היושב ומנמנם ליד יצועו של הזקן, אין בכוחו לקום ולשוב ליער האפל המשתרע לכל ארבע רוחות הבית, כי יושב הוא ליד נחל המפכה שלווה כזמר לעת ערב בכפר מולדתו שבגיא.

אך הזקן נע אנה ואנה כעץ ברוח של סופה, ידיו הרוטטות מלטפות את גיזת השׂער של הנער, ואומר בחרדה:

"קול אלוהים מחכה לך, בני. לך שכב!"

נפעם מאוד קם הנער וחוצה את היער, אך הפעם אין היער אפל כי נוגה מתהלך בין עציו.

פניו מולטות בידיו גוהר הנער על יצועו, ואימה רבה בו. הוא משכל ידיו על חזהו ומאזין. הוא מאזין לשדות שנגזז כל צמר תבואתם, שמגלי הקוצרים הותירו בהם גבעולי דשאים יתומים הרועדים מקור שלאחר היורה; הוא מאזין לעצים המתלחשים בשל אימת הדממה; הוא מאזין למסע החרישי של הירח בערבות השמים.

והנה – קול. קול שנועם הלילה בו, קול שבו דממת השדות, דממת עציהם ודשאיהם:

"שמואל! שמואל!"

הנער צונח מיצועו ועומד תחתיו ומחכה. עתה אין בו עוד אימה, כי הקול הוא מלא נועם. הנער מביט נכחו לתוך הלילה ואין הוא רואה מאומה – לא שדות, לא עצים, לא ירח, זולת דממת הלילה, ובתוך הדממה חוזר וקורא הקול:

"שמואל! שמואל!"

האימה שהלכה מעם הנער שבה ונחה עליו. ובתוך האימה הזו הוא שומע עצמו אומר אל הקול הקורא לו מתוך הדממה:

"דבר, כי שומע עבדך!"

והקול דיבר. הדממה רבה היתה על פני השדות, שהלכו כנחלים אל ההרים הדוממים בשולי השמים. והקול דיבר מתוך הדממה הזו:

"הנה אנוכי עושה דבר בישראל אשר כל שומעו תצלינה שתי אוזניו."

והנער עומד בתוך הדממה, פניו מולטות בידיו, והוא מאזין כמי שמאזין לרעמים של טרם גשם, לרעמים הנופלים עליו זה אחר זה.

והקול מדבר עתה מתוך הרעמים האלה:

"ביום ההוא אקים אל עלי את כל אשר דיברתי אל ביתו החל וכלה..."

הנער רועד כעץ רך בשנים, העומד בדד בשדות ליליים אלה שגלגל הסופה שועט עליהם.

מדוע בושש הגשם לבוא?...

לאחר שהקול הלך לו, והלכו להם הרעמים, ונותרה הדממה, גהר הנער על יצועו ושכב ללא תנומה והאזין לגשם הראשון שלאחר אסיף, שירד בלאט, כמסתיר פנים, על השדות הרדומים.

כל הלילה דימה הנער לשמוע את הקול מדבר בתוך הגשם, ששר לעצמו שירת ביכורים לאחר ירחי קיץ ארוכים וצחיחים. שחוק היה ממלא את עיניו, שלא היתה שינה להן, למשמע הזמר הזה. אך השחוק היה דועך, ובמקומו נדלק עצב כאשר נדם הזמר, וקול ורעמים רתומים לסוסים שאין מספר להם היו מגיחים מארבע רוחות השמים.

וכה, כשמקשיב לקול שדיבר אליו מתוך הגשם, מתוך הרעמים, מתוך הדְּמי שבין רעם לרעם, שכב הנער על יצועו עד אור הבוקר.

כשאור הבוקר גלל את יריעות הגשם ודחפן לעבר רכסי ההרים, והרעמים שככו והקול שכך, ירד הנער מיצועו והלך לפתוח את דלתות בית אלוהים.

כמי שלא ראה מעודו בוקרו של יום עמד הנער על מפתן הבית והביט בעיניים עייפות ומשתאות לתוך חלל השדות. והלוא זה בוקר כבוקרו של תמול, כבוקרו של שלשום, בוקר ובו מיתמר דקל, ודוכיפת מנתרת על צמרתו, בוקר ובו מיתמר ברוש שתור מנענע את אמירו, בוקר בו קורא שכווי, וטלה פועה.

ידוע ידע הנער שמואל כי אין לַדמות בוקר זה לבקרים שקדמו לו, כמו שאין לדמות הלילה שעבר, שבו שמע קול מדבר אליו מתוך גשם מזמר, מתוך רעמים שהגיחו מארבע רוחות השמים, ללילות שקדמו לו.

ובעודו עומד ומביט בערפל הדק העוטה את הבוקר על שדותיו והריו, שמע קול אחר, קול שבור לשברים של איש זקן:

"שמואל! שמואל בני!"

הנער, שסמרמורת עברה בבשרו, הסב את ראשו אל הקול השבור וענה:

"הנני, אבי!"

והנה שומע הנער צעדים, צעדים אטיים ומגששים של איש זקן שעיניו כהו. הזקן שם את ידיו שרעד בהן על שׂער הנזיר של הנער, שריח של גשם בו, והוא עומד ושותק בתוך הבוקר המסיר מעליו את קרעי הערפל.

מקץ שתיקה, שהיא שתיקה של רגע, שהיא גם שתיקה של ימים הרבה, אומר הזקן:

"בני, מה הדבר אשר דיבר אליך הקול?"

הנער נושא עיניו אל ההרים שעודם מרחפים בין לילה ליום, שם בשיפולי השמים, ושותק בשתיקת ההרים.

הזקן מניח ידיו הרותתות על גיזת שׂערו הנזירי של הנער הרך והחם כגיזת צמרו של טלה.

"בני, אל נא תכחד ממני דבר מכל הדברים אשר דיבר הקול אליך."

הנער רואה אורחות גמלים מוליכות באור הבוקר את צלליהן אל ההרים התלויים על בלימה.

"אבי..."

הזקן אוסף ידיו מגיזת שׂערו של הנער ומליט בהן את פניו.

"שומע אני, בני..."

הנער רואה נשר נישא לאטו בשמים שגשם הלילה רחץ את תכלתם.

"אבי..."

פניו מולטות בידיו, נע הזקן אנה ואנה, כנוע עץ זית שחוח ברוח הנושבת בין לילה שעודו מתמהמה ובין יום הבא בלאט.

"שומע אני, בני..."

הנער רואה יון עומד על אמירו של ברוש ושר אל השדות העוטים אורו הירוק של שחר, אל בנות הכפר ההולכות דומם, אחת אחרי רעותה, רגליהן יחפות, עיניהן אחוזות שינה, כדן על ראשן שתבנית כד לו, אל המעיין שבתחתית הגבעה.

"אבי..."

הזקן מסיר ידיו מעל פניו, מגשש בהן כמבקשות להיאחז בעצים הרחוקים, ברוח המהלכת, והנה הן שומטות ונאחזות בכתפיו הרפות של הנער.

"דבר, בני, דבר, ואל תכחד מפני דבר מכל הדברים אשר דיבר הקול אליך..."

הנער חש שהר שהוא איש כבד ימים וכבד רוח רובץ על כתפיו, והוא

פתח את פיו ודיבר חרש למען לא ישמעו ההרים, השדות, הציפורים, לא כיחד ממנו דבר מכל הדברים שדיבר אליו הקול אמש.

הזקן אסף את ידיו מעם כתפי הנער, עמד והחריש כעץ שהכהו הברק, וכל הציפורים שקיננו בצמרתו נסות לכל עבר. אחרי כן נשא עיניו שכהו מזוקן אל השמים שכוכב אחרון דעך בהם, ואמר:

"אלוהים הוא, הטוב בעיניו יעשה..."

הנער הפך פניו ואימה ירדה עליו – הזקן עמד ובכה בלי קול, בלי דמעות, רק זקנו הלבן ריתת.

הנער אחז בידיו של הזקן ועמד עמו ובכה עמו בלי קול, בלי דמעות, רק שפתיו ריתתו.

"אתה זה, בני?..." שאל הזקן.

"כן, אבי..." ענה הנער.

מנגן הגתית מהר אפרים

הגתית תלויה בין כתפיו, שערו הארוך גולש משולי מצנפתו האדומה, שרוח קלה של צהרי היום מנפנפת בה, מהלך האיש הצעיר ליד חמורו, חמור אפור שבהרה לבנה במצחו, המגשש דרכו בטלפיו הדקות במורדו של ההר הזרוע חלוקי אבנים. כמטחווי קשת, מההר, בגיא, נעים צללים בין תבניות בתים של כפר.

האיש הצעיר אוחז בזקנו הסובב את פניו ואומר לחמור:

"התבשר, כבר לא רחוקה הדרך למחוז חפצנו."

החמור עומד עוד רגע תחתיו ונושא אל האיש הצעיר עיניים שהן יפות ועייפות, ומעט עצב בהן. הלז מניח יד מנחמת על צוואר בהמתו, שמקשטו פתיל תכלת ארוג, מעשה חושב, שקנה מידי רוכל צידוני. "אך עד מהרה אנו באים אל שקמה עבת גזע, רבת־ענפים וברוכת תאנים אשר בתחתית ההר, ושם נינפש ונסעד לבנו – אתה בתאנים מתוקות, ואני בפת לחם ובלגימת יין."

ואכן לא ארכה השעה ומתחתית ההר צצה ועלתה צמרתה השופעת של השִקמה. בראות החמור את אשכולות התאנים הקטנות, האדמדמות, הקורצות אליו מבין עופאי העץ, פרצה מפיו צהלת שמחה שהרעידה את האיש הצעיר על הגתית שבין כתפיו, ואת ההר על סלעיו ואבניו.

טוב הוא צלה של השקמה, הנותנת מחסה להלך שרגליו עייפו. טובות הן תאניה, שהחמור האפור והרעב אוכל מהן לשובעה, טוב הוא הלחם, שהאיש הצעיר טובלו בספל יין וסועד בו את לבו.

ומאֵין אדם להשיח עמו, מדבר האיש הצעיר, היושב עתה למרגלות השקמה, אל החמור שכרע תחתיו וישן בהקיץ, אל ציפור המנקרת בתאנה שנשרה, אל רוח היום ההולכת בעצלתיים סביב העץ:

"מתוק הוא האור לעיניים, אור זה שבצאת השנה, אור זה הנח משרב הקיץ. יחד עם היוגב שאסף את יבול שדהו ואת יבול כרמו..."

האיש הצעיר לקח את הגתית, הניחה על ברכיו, ואמר:

"הבה ואנגן לכבוד האור המתוק ולכבוד התירוש שנאסף לגת..."

והוא שם את אצבעותיו על מיתרי הגתית וניגן. והשקמה האזינה לו בהסותה כל רחש בעופאיה, והחמור האזין לו בהניעו את אוזניו הארוכות, והציפור נטשה את התאנה שבה ניקרה והאזינה לו, והרוח עמדה מסוב את השקמה והאזינה לו.

וגם האזין לו האיש שבא מהגיא, והוא מוליך עמו כבש שצמרו צח הוא. והאיש מהגיא פשט את אדרתו, פרשׂה בצל הטוב של השקמה, ישב תחתיו וידו על הצוואר המסובֵּל של הכבש, הביט בציפור העומדת אחוזת קסם, הביט בחמור שצווארו עדוי פתיל תכלת שניע ראשו אומר: "זה שנים על שנים שאני שומע חזור ושמוע צלילים עֲרֵבים אלה, ושומע מנגינה ערבה זו." הביט ברוח שעמדה ואספה בקפלי אדרתה צליל לצליל שהיא תביא, תשליכם לאחר ימים לתוך הבקעות, הגיאיות והשדות והכרמים, והביט במנגן הגהור על כלי הנגינה שלו, ורואים מדמותו רק את מצנפתו האדומה ותלתלים שחורים הגולשים משוליה.

כאשר תמה המנגינה אמר האיש שבא מהגיא:

"האתה זה היודע נגן מהר אפרים?"

"אני הוא זה."

"אם כן, אנשי מקומי מחכים לך ומחכים ליורה."

העביר האיש הצעיר את ידו על פאת זקנו, ואמר:

"לא אדע אם היורה בוא יבוא היום או מחר, אך אני בוא אבוא לכפרך לפני בוא הלילה."

והנה פתח הכבש את פיו וגעה לעומת ההר, שסבכי עצים לצלעותיו ומשעול לבן בתווך. הניח היוגב מהגיא את ידו על ראשו המתולתל של הכבש, ואמר למנגן הנודד:

"אולי יש לאל ידך להחיש בכלי הנגינה שלך את היורה? כי שדותינו צחיחים וצמאים למים."

שיכל הלז את זרועותיו על חזהו, ואמר:

"לבי־לבי לשדותיכם הצמאים, אך אין לאל צלילי הגתית שלי להביא מטר."

ישב היוגב תחתיו והניע ראשו, ואמר מקץ שתיקה של רגע:

"ואני, יוגב תם, האמנתי כי איש צעיר כמוך המגדל פרע את שׂערו, שלא בית לו ולא נחלה לו, הנע ונד עם חמורו ועם כלי נגינה על שכמו, אולי מהידעונים הוא או מהקוסמים, ויש לאל ידו לעשות נסים."

הזיח הבחור מהר אפרים את מצנפתו לעבר קודקודו, וצחק ואמר: "לא, אחי ורעי, לא מהידעונים אני ולא מהקוסמים אני, מנגן בגתית אני, עני ועניו, ויש לאל ידי רק לתת שמחה מעט בלבות בני אדם המטים אוזן לנגינתי."

והנה הציפורים ששוטטו אנה ואנה בצל השקמה פצחו, בפתע פתאום, ברינה ערבה כרינת גשם אחר חג האסיף.

ישב היוגב מהגיא משתאה ושאל:

"מדוע שרות הן ציפורים אלה? לא שחר עתה ולא בוקר עתה."

ענה הבחור מהר אפרים:

"משננות הן לעצמן את הניגון שניגנתי על הגתית שלי לפני בואך הלום."

היוגב קם על רגליו, שיכל שתי ידיו על מקלו, הביט בציפורים המזמרות ברוב עונג, הביט במנגן הנודד, ואמר:

"בחור מהר אפרים, אתה מבקש להתל ביוגב תם?"

הניע הלז ראשו וענה:

"חלילה לי, אחי ורעי מהגיא, הלוא אוזניך שומעות שציפורים אלה מזמרות שיר לא להן, שיר שלא ידעו לא תמול ולא שלשום, שיר שלמדו היום מפי הגתית שלי."

הגביה היוגב כתפיו, נאנח ואמר:

"אם כן, אלך לי לדרכי, כי עוד רחוקה היא, וצללי הערב כבר קרובים הם."

"וָאן פניך, אחי ורעי מהגיא?"

"אל הכוהן אשר על הבמה מעבר השני של ההר, לשלם לו את נדרי בכבש זה."

הציפורים כילו לשנן את השיר, התרוממו ועפו אל צמרתה של השקמה וישבו שם, אחת ליד רעותה, ראשן בתוך פּאָרתן, קרצו בעיניהן וציפו – אולי בחור זה במצנפת האדומה ינגן עוד ניגון, אך הלז קם על רגליו והקים את חמורו על רגליו, ואמר ליוגב:

"אחי ורעי, האם לא היית מיטיב לעשות אילו שילמת את נדרך לעניי מקומך, ולא לכוהן אשר על הבמה אשר בעבר השני של ההר?"

עמד היוגב והחריש, וחשב מחשבות, ואמר מקץ רגע:

"בחור מהר אפרים, ירא אני את הכוהן אשר על הבמה."

עמד המנגן הנודד והחריש, וחשב מחשבות, והביט על סביביו, וראה הרים כחולים בפאתי השמים ושלווה על פסגותיהם, ושדות עייפים, שעבים ראשונים שלאחר חג האסיף מטילים עליהם צללים טובים, ואמר מקץ רגע:

"יוגב תם מהגיא, את אלוהים עליך לירוא, ולא את הכוהן אשר על הבמה, אשר בעבר השני של ההר."

אחז היוגב בחבל הקשור לצווארו של הכבש, ואמר:

"היה שלום, בחור מהר אפרים, היה שלום."

נופף לו הלז בידו ואמר:

"יוגב מהגיא, מי ייתן ויירצה נדרך."

תלה את הגתית על שכמו, בירך לשלום את השקמה שאצלה לו ולבהמתו מִצלה הטוב ומפֵרותיה הטובים, אחז ברסן החמור ופנה והלך אף הוא לדרכו.

ראו הציפורים שישבו על צמרת השקמה שזה הבחור שמצנפת אדומה בראשו לא ישיר עוד ולא ינגן עוד, הניעו ראשן בעצב ופרשׂו כנפיים והתעופפו לכל עבר.

המנגן מהר אפרים וחמורו התנהלו עתה לאטם במשעול צר, שהלך עקלתון בין כרמים, שעלה מהם ריח ניחוח של עוללות ענבים, שנותרו בשריגי הגפנים כתום הבציר. רוחו נתפעמה בו בנודד זה למראה שראה: הרים העוטים יריעות תכלת דקות סוגרים על גיאיות המשתרעים לרגליהם, ובהם ברֵכות בוהקות, נשרים שנַיים הדואים לכל ארבע רוחות השמים כשוחרים לטרוף את השמש טרם שתשקע. בדממה זו דימה לשמוע פעמונים מנגנים, פעמונים התלויים בצווארי גמלים הפוסעים כצללים בשולי השמים, או התלויים בצווארי הרים כחולים אלה, התלויים על בלימה. ואחוז בתוך מטווה של ניגונים לא שם אל לבו שלנגדו דמות אישה, דמות אישה זקנה היושבת על אבן. והאישה הזקנה קראה ואמרה:

"איש צעיר לימים, החלום מקומו בלילה ולא ביום."

הוא התחלחל, עמד מלכת והביט משתאה באישה הזקנה הלבושה שחורים, שפוך בעיניה ושלוש שרשרות נחושת יורדות מצווארה.

והוא אמר:

"שלום לך, אישה, והיי ברוכה."

"היה מבורך גם אתה, הלך צעיר לימים."

"הרחוקה הדרך לכפר שונם, השוכן בזה הגיא?"

"לא, הלך צעיר, בלכתך מפה תגיע לחורש זיתים, בצאתך מחורש הזיתים יוליך אותך ואת חמורך נתיב זרוע אבנים אל גבע, ובדרתך מהגבע תפגוש לבטח יוגב החורש בצמד שוורים, והוא יורה לך את הדרך לכפר שונם."

צחק הלז ואמר:

"חן־חן לך, אישה. מדברייך רואה אני שאבוא לכפר שונם עם ערוב היום."

ועמד והביט בפניה של הזקנה, פנים בלים, כחושים, שצלמם ענה בם שלפנים יפים היו, ושאל:

"מדוע תשבי לבדך על אבן זו?"

הטתה הזקנה ראשה לצד בחן של עלמה וענתה:

"כי חיכיתי לך, מנגן נודד מהר אפרים."

שיכל הלז זרועותיו על חזהו, ואמר:

"מאין תדעי, אישה, שמהר אפרים אני?"

נגעה הזקנה בנזמים שבתנוכי אוזניה, ואמרה:

"כי הר אפרים מגדל בחורים יפי תואר. ועוד: אתה נודד מכפר אל כפר, ומנגן ושר שיר קינה על בת יפתח."

עמד הלה מוכה תימהון, ומקץ רגע שאל:

"מי הגיד לך זאת, אישה? הרוחות, הציפורים?"

עצמה הזקנה את עפעפיה המפויכים ופקחתם, ואמרה:

"הלוא נחש תנחש אישה אשר כמוני!"

מרוב השתאות אחז האיש הצעיר בפאת זקנו השחור והיפה, ואמר:

"אישה אשר כמוך... וכי מי את?"

הסבה הזקנה את ראשה לארבע רוחות השמים. השדות הריקים והעייפים נחים למרגלות ההרים העומדים ושותקים. על כן אמרה: "בעלת אוב אני!..."

כאילו שָׁף נחש את עקבו, קפץ המנגן הנודד תחתיו, וצעקה יצאה מפיו:

"בעלת אוב את!..."

נזדעזעה הזקנה, ואמרה בקול שהיתה בו אימה גדולה:

"הס, בחור, הס! העוף יוליך את הקול..."

אך מקץ רגע פג פחדה, והיא אמרה בקול מהתל:

"פחד שווא אני פוחדת! אין דורשים לבעלת אוב זקנה ובלה, אף כי היתה בימי עלומיה יפת תואר ויפת מראה."

המנגן הנודד ביקש לנחמה ואמר:

"אך חוכמתך, אישה, עומדת בך."

ספקה הלזו את כפיה וצחקה צחוק מר:

"מה יתרון לחוכמתי... אף היא בלתה יחד עמי..."

ובשולחה יד ימינה, שכל אצבעותיה ענודות טבעות נחושת, לעבר השדות ההולכים אל ההרים:

"מהלך חצי יום מפה, בחורש של עצי תדהר, גרה בעלת אוב צעירה לימים, פתיה וכסילה, ואין לאל ידה להעלות באוב אף צל של רוח רפאים, ועם זאת נוהרים אליה זקנים וגם בחורים ומביאים לה שי ומנחה, כי עיניה יפות בלא פוך, שערה שחור כלילה ועשוי תלתלים, שיניה לבנות וקצובות, קולה ערב, וכולה מחמדים."

אספה האישה את ידה השלוחה לעבר ההרים, ואמרה:

"ואני, שיש לאל ידי להעלות אף את השטן מן השאול, יושבת שוממה באין דורש אלי. הנה יתרון החוכמה הבאה בימים על הכסילות עת היא יפה וצעירה לימים!"

שיכלה האישה את זרועותיה על לבה, ונהתה במבטה אחרי נשר שגח מבין רוכסי ההרים ושט כספינה לכל ארבע רוחות השמים, הלוך ושוב. פתאום נטשה את הנשר והסבה ראשה אל הבחור מהר אפרים, שהכין את חמורו ואת עצמו ללכת לדרכו. והיא אמרה:

"מנגן נודד, רואה אני שאף לך אצה הדרך לידעונית הלזו, המפליאה לקסום בחן עלומיה..."

שמט הבחור מידו את רסן החמור, ואמר:

"שוגה את, אישה, איני דורש לא אל בעלות אוב באות בימים ולא אל בעלות אוב צעירות לימים. אל אלוהים אני דורש, ואל הרוחות המנגנות שהוא משיב בכל ארבע תקופות השנה. היי שלום, אישה, כי אצה לי הדרך לכפר שונם, והיום אין להעריב..."

בעלת האוב קמה מהאבן עליה ישבה, והתייצבה בין המנגן הנודד ובין השדות וההרים שבפאתי השדות, ואמרה:

"לא תלך לדרכך בלתי אם אכלת על שולחני נזיד אשר בישלתי למענך... וגם חמורך אאכיל... אנא, סור עמי לבית הדל והאוצל צלו לעוברי אורח..."

קוסמת באוב אף כי זקנה היא ובלה, עוד כוחה רב להיטיב ולהרע. על כן אחז ברסן חמורו והלך אחריה.

כברת דרך הלכו מחרישים כשעץ בודד מעוקל גזע ותפוס מחשבות בכל ענפיו מסב צמרתו ומביט אחריהם, ועדת ציפורים שראו כלי נגינה על שכמו של האיש הצעיר מלווה אותם. פתע עמדה האישה מלכת ואמרה:

"נעים זמירות מהר אפרים, אתה נודד מכפר לכפר ושר שיר קינה על בת יפתח... הראית אותה מימיך?..."

עמד אף הוא מלכת ושאל בקול של חרדה:

"למה תשאלי, אישה?"

"התדע מה הוא תוארה? היפה היתה או לא? הערב היה קולה או לא?"

החריש רגע המנגן הנודד, בעוד עיניו מחפשות בחלל השדות את דמות הנערה העומדת לנגדו עת שהוא שר עליה, ואמר:

"לא היתה יפה כמוה בבנות הר גלעד."

בעלת האוב הניעה את ראשה:

"כדבר אחד מבעלי השיר תדבר, בחור מהר אפרים."

אחזה בשתי ידיה בשתי השרשרות שעל צווארה, ואמרה:

"אני אעלה אותה לפניך באוב, ואתה ראה תראנה עין בעין..."

חיוורון עלה בפניו של המנגן הנודד, ורעד היה בשפתיו:

"את, אישה, תעלי אותה באוב?..."

עצב רב נשמע עתה בקולה של האישה הזקנה:

"כן. אני אעלה אותה לפניך באוב למען תיטיב לתנות את חן יופייה ואת חן עלומיה... בוא אחרי..."

ביתה של זו לא רחוק היה. בפאתי הבקעה עמד, בצלם של שני עצי קיקיון. בעומדה על מפתן ביתה, ששריגי גפנים מצהיבים השתרגו על כתלים שצבעם כחול, הסבה האישה את ראשה ואמרה:

"מנגן נודד, קשור את חמורך אל אחד העצים, ואני אביא לו מספוא טוב ומים טובים."

עשה הלז כן. ולאחר שהאישה עשתה מה שאמרה, קם והלך אחריה לפנים הבית, שהיה בו צוהר אחד שבעדו חדרה אלומה של אור יום, ואילו זו נפלה על פני מראה גדולה של נחושת והציתה בה בוהק מעורר אימה.

ועד שהוא עומד ומביט במראה הבוהקת, שדמיונה כנחל שבלע שמש שוקעת, שמע את האישה אומרת:

"הנה אשפות על האש את הנזיד אשר בישלתי, ולאחר שתסעד את לבך, אקסום לך באוב. אנא, שב על המרבד הזה."

נפעם כולו המיש הלה את עיניו מהשמש השוקעת והולכת לתוך מעמקי מראת הנחושת, ואמר:

"לא, אישה, לא אסעד את לבי עד שתעלי לפני באוב את הנערה, את בת יפתח..."

החרישה האישה רגע, ואחר אמרה:

"אעשה את רצונך, מנגן נודד. אך יין אתה תשתה למען חזק את רוחך, ואל תוסיף להביט לתוך המראה הזו..."

הלכה לירכתי החדר והביאה משם כד חומר, ומזגה ממנו יין לתוך גביע כסף משוקד. לקח הלה את הגביע מידה, גמע את היין עד תומו, ושאל:

"מה פשרה של מראת נחושת זו, ומדוע בולעת היא את השמש?"

ענתה האישה בקול שהיה בו גם זעם וגם לעג:

"מנגן נודד מהר אפרים, כאחד הפתאים תדבר: את פשר הזמירות של הציפורים אתה יודע, את פשר העצב שבעיניו של הירח אתה יודע, ולמה תדע את פשרה של מראה זו התלויה על קיר ביתי?"

צחק הלז והושיט ברוב חן את הגביע הריק.

"אנא, אישה, מזגי לי מכדך עוד יין, כי טוב הוא יינך..."

אף האישה הזקנה צחקה, ובהטותה את כדה מזגה עוד יין לתוך הגביע שביד האורח, ואמרה:

"ייני, איש צעיר, יין ישן נושן הוא ויש בכוחו לתעתע בכוח דמיונך... אנא, שב מול המראה הזו שעל הקיר..."

והנה בפתע פתאום כבתה אלומת האור שזרמה בעד הצוהר, ואפלה הציפה את החדר, ורק מראת הנחושת בהקה בבוהק חיוור. והנה נשמע קולה של בעלת האוב שהתחבאה בתוך עבי האפלה:

"מנגן נודד, מה אתה רואה במראה?"

"הרים אני רואה, אישה, הרים שוממים שאין עליהם עץ או שיח, ואור לא אור עוטף אותם..."

"הבט היטב־היטב, מנגן נודד, כי גיא חיזיון לפניך, ואמור לי מה עיניך רואות עתה?"

"דמות אני רואה עתה, אישה, דמות של נערה המשוטטת בחן של איילה מהר אל הר, מהר אל הר..."

והנה כבה הבוהק החיוור במראת הנחושת, ואור של תכלת עטף את רוכסי ומורדי ההרים שהתרוממו בפאתי המראה. והנה מאור התכלת בקע ויצא קול, קול ערב של נערה ששוטטה כצל מהר אל הר, כשטווה זמר של תוגה רבה מהר אל הר.

קפץ המנגן הנודד על רגליו, ספק ידיו וצעק לעומת המראה:

"הלוא זה זמר התוגה שאני מזמרו לזכרה של בת יפתח!..."

אמרה בעלת האוב מתוך האפלה:

"הלוא אמרתי לך, מנגן נודד, שבבמת חזיונות אתה צופה! הנערה אשר במראה, היא־היא בת יפתח!"

הליט הלז פניו בידיו והחריש. ומקץ רגע של שתיקה אמר:

"אך מי לימד את הנערה את זמר התוגה החבוי בלבי ובכלי הנגינה שלי?"

ענתה בעלת האוב:

"אולי אתה, מנגן נודד, אולי אתה..."

הלה חש ששׂער ראשו סומר:

"אמרת, אישה, שאני... הלוא מעודי לא ראיתיה..."

ובעלת האוב:

"ראה ראית אותה, מנגן נודד, בחלום יום או בחלום לילה, ובבלי דעת זימרת לה זמר זה..."

עמד הלז מול ההרים הכחולים העולים ויורדים בתוך מראת הנחושת, מול נערת הרפאים האוחזת פרח בידה וסובבת והולכת מהר אל הר, והחריש נפעם מאוד־מאוד. פתאום לפתע שמע את עצמו שואל את בעלת האוב:

"אישה, אולי לנגן לפניה למען גרש את עצבותה?..."

חלילה לך, מנגן נודד, חלילה לך! אופל יכסה את ההרים הכחולים, והנערה תיעלם בתוך האופל הזה. הנה היא הולכת ובאה אל שפת המראה

להביט בך. הבט בה אפוא אף אתה, כי לא היתה כמוה לחן בכל כפרי הגלעד. רק השולמית במשל הקדמונים היתה יפה ממנה..."

ואכן, קלה מצל ויפה כלבנה, ירדה הנערה מסלעיו של אחד ההרים הכחולים, ובאה וניצבה בשולי מראת הנחושת.

חלפה שעה, או חלף ירח ימים, או חלפה שנה תמימה שהם עמדו והביטו זה בזה בדומייה – היא בשולי מראת הנחושת ואוחזת פרח בידה, והוא מעבר למראת הנחושת, ופניו חיוורות מאוד, וידיו, ידי מנגן, קורנות באופל ופשוטות לעומתה.

והנה בתוך דממת הזמן השוטף־הולך כנהר, נתמלטה בפתע פתאום מפיו של המנגן בגתית מהר אפרים זעקה שזיעזעה את מראת הנחושת, והחרידה משלוותם הכחולה את ההרים המתנשאים בה מאחורי נערת הרפאים:

"אהה! אחותי כלה!..."

אך זעק והנה כבה בתוך מראת הנחושת האור הכחול והיפה, וההרים גלשו לתוך תהום, והנערה פנתה הלכה אחרי ההרים.

"אמור אמרתי לך: הבט והחרש, כי בבמת חיזיון אתה צופה..."

לידו עמדה בעלת האוב, ובידיה כד היין והגביע:

"שתה, בעל חלומות, יין זה ישיב את רוחך..."

אך הלז דחה בידו את הגביע שהושט לו:

"עצוב הוא יינך, אישה... אנא, הביאי לי מעט מים..."

אמרה בעלת האוב ובקולה תרעומת קלה:

"אל תיתן דופי ביין זה, בחור... מכוחו ראית במראת הנחושת את חזיון הפלאים... שב ותאכל עמי את הנזיד שבישלתי למענך..."

הניע הלז את ראשו ואמר:

"לא אוכל, אישה... אלך לדרכי... הרעב סר ממני, וגם לבי מלא עוגמה רבה... אנא, הביאי לי מעט מים כי צמאתי מאוד..."

ועד שבעלת האוב הלכה להביא מים, הסב המנגן הנודד את ראשו לעבר מראת הנחושת והביט בה משתאה. בריקוע נחושת זה, שאלומת אור רפה מגששת על פניו, ראה את נערת הרפאים משוטטת על הרים כחולים...

עודו מדבר אל לבו, והנה שבה בעלת האוב וכד מים בידה. כאשר הרווה המנגן הנודד את צימאונו ומחה את פיו בכף ידו, הוציא מהאזור שעל מותניו מטבע של חצי שקל והושיטו לה:

"אנא, אישה, קחי, זה כל הכסף שיש עמי..."

דמעות נקוו בעיניה המפויכות של בעלת האוב, עיניים שהיו יפות בעלומיה של זו:

"לא, בני, יהי לך אשר לך, יש לי די..."

המנגן בגתית השיב אפוא את המטבע לבין קיפולי אזורו, ובעוד הוא עומד ומביט לפני לכתו באישה עירית זו, הלבושה שחורים והגרה בבית דל זה, שקירותיו וגגו מטים לנפול, וכל אשר יש לה היא מראת קסמים של נחושת – עלתה מבלי משים לנגד עיניו דמות אמו הזקנה היושבת באחד הכפרים מכפרי הר אפרים ומצפה בעיניים כלות מבכי לשובו של הבן הנע ונד. והוא אמר בקול שהיה בו רעד: "היי שלום, אישה..."

אמרה זו:

"היום פונה והולך, על כן אלווה אותך ואורך דרך קצרה לכפר שונם, פן יקדימך הלילה..."

הלז קד בראשו ואמר:

"חן־חן לך, אישה..."

והם יצאו החוצה.

צלו של החמור וצלו של העץ שלגזעו קשור היה החמור, שניהם התארכו על האדמה. המנגן הנודד התיר את החמור וצלו מן העץ וצלו, אחז ברסן, ונשא רגליו ופנה לדרכו בעוד בעלת האוב הזקנה מהלכת לצדו, והיא עטופה צעיף שחור של צמר דק, כי רוח קרירה שירדה מרוכסי ההרים שוטטה בשדות ובגיאיות.

והנה בהשתרכם כה לאורך משוכת קוצים, שעשתה גדר לכרם, שגפניו החשופות השתרגו כפקעות נחשים, אמרה בעלת האוב:

"האוכל לשאולך שאלה, בני?..."

הלז, שעיניו אחרי להקות ציפורים, שהוליכו אל ביתן את הדממה של טרם ערב, ענה:

"שאלי, אישה, שאלי..."

הביטה בעלת האוב בצלם פניו של המנגן הנודד, שדמיונו כתמונת מעשה חושב – זקן שחור ויפה עוטר לצלם פנים זה, עגיל זהב נוצץ באחד מתנוכי אוזניו בין תלתלים הגולשים ממצנפת שבראשו – ואמרה:

"למה, בני, תכתת רגליך מכפר לכפר, ויומך הוא לא יום, ולילך הוא לא לילה... למה, בני, לא תיקח אישה מבנות מקום מגוריך או מבנות המקומות שאתה נקרה בהם ותקים בית בישראל?..."

הלז הסב עיניו מהציפורים אל בעלת האוב, ואמר:
"האוכל גם אני לשאולך שאלה, אישה?"
הלזו ענתה:
"שאל, בני, שאל..."
שאל הלז:
"האם ירד היורה עוד הלילה או יתמהמה עד מחר? הלא תדע זאת אישה אשר כמוך..."
בעלת האוב הניפה את ידה, יד שכולה אצבעות ארוכות וגרומות וענודות טבעות, לעבר חרמש הירח, שתלוי היה כעדי של כסף מעל להר שלראשו חבוש עוד הר, ואמרה:
"היורה לא יֵרד הלילה ולא ירד מחר ומחרתיים... אך שאלה שאלתיך, בני, ולא ענית לי..."
רק כילתה לדבר, והנה הלך ובא לקראתם עדר כבשים מסובלים שפעת צמר, שנעו לאטם וגעו לאטם. לצדם פסע הרועה, בחור בעל שֵׂער ארוך, ידיו אוחזות במקל שעל כתפיו, ושמש הרבה בעיניו, שמש הדולקת בהן מאז הבוקר. הוא בירכם בשלום, וכן עשו הם.
בין כה וכה התקרבו לגבול של כפר שונם. אז אמרה בעלת האוב: "מנגן נודד, אחר הצאן עליך ללכת כרועה זה ולשוב לעת ערב לביתך, לאשתך, ולטפך..."
הלז, שעמד נפעם מול מראה הכפר, שבתיו כחולי הקירות טיפסו בינות לעצים יפי אמירים במורדותיה של גבעה, הסב ראשו לעבר בעלת האוב, ואמר בקול שהיה בו גם עצב וגם שחוק:
"לאיש אשר כמוני אין נחלה בישראל... נחלתו הן הרוחות המנגנות בשדות, בכרמים, בגיאיות ההרים, הימים והלילות הממתיקים את סודותיהם, השמש השורפת לשד עצמותיו, והירח שבו הוא מביט ורואה, כבמראה, את צלמו הוא..."
בעלת האוב ספקה כף אל כף:
"עתה אבין למה שר אתה שיר קינה על בת יפתח, נערת רפאים המשוטטת על הרי חושך ופרח בידה..."
הלז שתק. הוא עמד בין שני אורות – בין אור היום שנאסף אל עצמו ובין אור הלילה שבא בלאט וכמסתיר פנים. הוא אמר:
"כי אחותי כלה היא שמתה בדמי עלומיה..."

בעלת האוב ספקה שנית כף אל כף לאות צער.

"לבי־לבי לך, מנגן בגתית מהר אפרים, אבוד תאבד בחלומותיך."

היא נעצרה תחתיה, ובסוככה בכף ידה על עיניה מפני האור האחרון של השמש, שירדה למעמקי הים שהסתתר בפאתי הערבה, אמרה:

"היה שלום, מנגן נודד... עלי לשוב פן יראוני אנשי הכפר וירגמוני באבנים..."

"היי שלום גם את..."

ובעוד שבעלת האוב הזקנה מחתה באצבעותיה דמעה, ופנתה והלכה אל צללי הלילה שגחו אליה, אחז האיש הצעיר ברסן חמורו ופסע לעבר הכפר, שבא לקראתו בריחות של נזיד מתבשל, בניחוחות של יין הבוקעים מהגתות, בהמולת משחקים של טף, בנועם צחוק של נערות.

אף כי נכנס, כמעט באין רואים, עבר קול בכל גבול הכפר:

"המנגן בגתית מהר אפרים בא..."

אף כי לא היה הרוכל הפלשתי שבנות המקום ששות לבואו ולשתי אמתחותיו התלויות על אתונו, שתי אמתחות מלאות רדידי שני, בשמים למיניהם, עדיים למיניהם שהביא מאיי הים – רבה היתה הצהלה בכפר כמו מהיורה הטוב היורד בעתו. אכן, באמתחת שעל חמורו לא היה מאומה זולת לחם ניקודים ומעט מספוא, אך הגתית שעל שכמו אצרה במיתריה מנגינות עד בלי די.

אחת לשנה סר היה בדרך נדודיו לכפר הזה, השוכן בין כתפיה של גבעה, ואף זאת הפעם, כמימים ימימה, קידם את פניו איש ושמו עשהאל, והוא מנכבדי המקום, שבנעוריו, בהיותו רועה את צאן אביו, מנגן היה בחליל שעיצבו במו ידיו.

בין כה וכה באו אל עין רימון רם קומה ועב נוף, שתחתיו ישבה כל משפחת עשהאל מזה ומזה לשולחן ארוך: האם וארבעת בניה ושלוש בנותיה. להבות המדורה שבערה במרחק לא רב מהשולחן פיזזו על שרשרות הזהב הכבדות היורדות מצוואר האם, על נזמי הנחושת שבתנוך אוזנם הימנית של הבנים, ועל מקלעות שׂערן השחור של הבנות, ועל לחייהן השחומות ועל שפתותיהן, החושפות מעט את שיניהן הלבנות כחלב.

קמה האישה על רגליה וקידמה את פני אישה:

"ברוך אתה, עשהאל, וברוך האורח אשר עמך..."

ישב היוגב בראש השולחן והושיב את המנגן הנודד לימינו, ואך הניף

את ידיו ובירך על הלחם, הביא העבד המואבי כד יין ומזג ממנו לתוך כוסות של חומר משוחות מבחוץ בששר ירוק, והשפחה המואבית הביאה את קערת נזיד הבשר.

רבה היתה השלווה מסביב לשולחן ומסביב לשולחנות אחרים בכפר, עייפה היתה ונשענה לכל עץ, והיוגב אמר בשחוק קל אל אורחו:

"רואה אני שאתה ממעט באכילה ומרבה בשתיית יין..."

ענה הלז:

"כי לא ישיר הלב מתוך בטן מלאה..."

שלוש הנערות שישבו בקצה השני של השולחן, בין צלו העב של עץ הרימון ובין האור המרצד של המדורה, הסבו עיניהן אל הזר, כי עצב קל היה בקולו הזמרני וחתום בפניו, המשובצים בתוך זקן שחור ועגול. והנה בפתע פתאום, בהביטן בו, פרח בלחייהן אודם של פרי שאך הבשיל.

גמא היוגב גמיאה ארוכה מכוס היין, ואמר לאורחו:

"במהלך השנה שאתה סובב הולך בגבול ישראל ראית רבות ושמעת רבות. אנא ספר מעט מזה..."

המנגן הנודד הניע ראשו ואמר:

"אם עד עלות השחר אשב ואספר, אספר אך מעט מזער..."

החריש רגע והאזין לאנחותיו של אוח באמירו של ברוש. ולאחר שגמא גמיאה קלה מכוס היין שלפניו, אמר עוד:

"אך בכל מקום אשר תלך מתוק ביום אור השמש לעיניים וללב, ובלילה עצוב אור הירח או הכוכבים לעיניים וללב... וכה רודף היום אחר הלילה, והלילה אחר היום, וזוהי תקופת השנה..."

היוגב נשא עיניו והביט בארבעת בניו, היושבים בעיניים עצומות ושומעים בעייפותם את שריקות העדרים, ולא את דברי ההלך. על כן העתיק אביהם את מבטו מהם אל שלוש בנותיו, שידיהן אחזו בשרשרות שבצווארי הן והקשיבו בעיני איילות משתאות לדבריו של המנגן הנודד.

והלז, בשומעו שציפור אשר שם אין לה והחבויה בין עופאיה של תאנה כבדה הנמה לא הרחק מהשולחן, מהסה בשיר של שמחה לכבוד הירח, המטפס ועולה מעל לרכס ההר, את אנחותיו של האוח – הסב את עיניו אל שלוש הנערות המביטות בו מתוך צללים, שמרצדים בהם אורות המדורה, והחל לספר להן, למען שעשע את נפשן, סיפור על איילה אחת שראה יום אחד בעין גדי. ועם שסיפר הוציא מאמתחתו את הגתית, ובפורטו על

מיתריה נטווה והלך קולו שלו בתוך קולם של הצלילים, ונעשו מסכת אחת.

וכה סיפר:

יום אחד, יום זיו של חורף, מתהלך היה לרגלי צוק מהצוקים אשר בעין גדי. והנה בלכתו לרוח היום ראה בפתע פתאום דמות של חיה, מגולפת מעשה אמן, שרועה על פני החול. הוא נעצר תחתיו אחוז תימהון. ידוע ידע שאין דמות מגולפת זו הנעה הנה והנה מקסם שווא, כי היא מלמעלה נפלה. ואכן, בנושאו עיניו, ראה ברומו של צוק עומדת איילה ומביטה בהשתאות אל צלמה שלה, המוטל על פני החול הלבן.

ההלך היסה לרגע את הגתית, גמא מעט יין, הישיר שנית את מבטו אל הנערות, שפיתלו אצבעותיהן בשרשרות הזהב שבצוואריהן, והוסיף וסיפר:

"והאיילה שברום הצוק יפה היתה עד מאוד. עורה החום בהק באור הצח שגשם רב הרחיצו, וכן בהקו הפסים הלבנים שמסביב לטלפיה הקטנים והפס הלבן שבין שתי עיניה המשוקדות..."

שלוש בנותיו של עשהאל, שתשווינה ביופי ובחן לאיילה שבעין גדי, שאלו בקול אחד שחרדה רבה היתה בו:

"האם נבהלה האיילה מפניך וברחה לה?..."

הלז הניע ראשו אנה ואנה, וענה:

"חלילה! היא עמדה ועמדה ברומו של הצוק והביטה פעם בצלמה שעל החול הלבן ופעם בי. אמרתי בלבי: אם תישא רגליה ותברח, תיקח עמה גם את צלמה על החול, והיום המלא זיו ילבש קדרות. בצערי כי רב, אמרתי עוד בלבי: אולי אוהבת איילה זו מנגינות ערבות, הבה ואנגן לפניה..."

אור המדורה ליבה עתה אודם עז בלחייהן של שלוש הנערות, ששאלו חרש:

"מנגן נודד, התזכור את המנגינה אשר ניגנת לפני האיילה בעין גדי באותו יום חורף?"

הוא סרק את קווצות שערו לאחורי אוזניו, וענה:

"זכור אזכור..."

לקח את הגתית והעביר אצבעותיו על מיתריה:

"הנה המנגינה אשר ניגנתי אז..."

והנערות הוסיפו לשאול חרש:

"והמנגינה הזו הילכה קסם על האיילה, ולא נתנה לה לברוח?"

הניע ההלך ראשו, וענה אף הוא חרש:

"כן, נערות מכפר שונם, כי אך יצא משב צלילים ראשון מהגתית, ירדה צהלה על האיילה והחלה ללוות בטיפוף טלפיים את רוח המנגינה."

"פלא פלאים!" לחשו שלוש הנערות, והביטו בהשתאות שאימה קלה בה.

"פלא שלא ייאמן!..." לוחשות הנערות זו לזו כשהן משעינות סנטרן על ידיהן המשולבות, ומביטות בתימהון רב בנע ונד זה הבא ממרחקי מרחקים, ושמדד לבטח במו רגליו את כל גבול ישראל, ושראה לבטח במו עיניו את הר הלבנון וארזיו, את ים הכינרת ואף את הים הגדול והאוניות המהלכות בו.

והן אומרות בלבן: אין זה כי קוסם הוא בחור צעיר זה, שמצנפת אדומה ושדופת שמש מתנוססת על שׂערו הארוך, היורד מזה ומזה על כתפיו. והלז מעביר את אצבעותיו על גבותיו העבותות, הסוככות על ארובות עיניו, ועל זקנו השחור והצר, הסוגר כעין זר על פניו המוארכים, ומוסיף ומספר:

"ובעודי עומד ומנגן, נעתקה האיילה אט־אט ממקומה, והחלה יורדת במורד הצוק כאילו נמשכה למטה בכוח הצלילים שנקשרו מסביב לצווארה. והנה ברדתה כה, אחוזת פחד וקסם, כאילו פסעה אל תחום שבתחתית הגבעה, נשמע בפתע פתאום קול אדיר שערגה וזעם בו, קול שהחריד את שלוותו הכחולה של היום החורפי, את מנוחתם של הנחשים שנמו על גלי אבנים, את השפנים שהתרוצצו ברוב שמחה בסעיפי הסלעים, את הציפורים שהתייצבו על שיחי הרותם, וראשיהם בתוך פּארתם האזינו לנגינה, ואת האיילה שעצרה מרדת והסבה את צווארה ועיניה המבוהלות לעבר ראש הצוק – כי לאחר שעלה מתחתית הצוק, צצה ברומו של הצוק דמותו של אייל, שמעודי לא ראיתי כמוהו ליופי ולהוד..."

ההלך מהר אפרים ניתק את חוט הסיפור ושתק. אולי למען תת לשלוש הנערות להתענג רגע על זיו הנוף של עין גדי. ועד שהן מביטות בנוף זה, מושט מבטו על היוגב עשהאל, שספן פניו בתוך זקנו העב וישן כגדיש בשדה; על ארבעת בניו, ידיהם הכבדות על שולי השולחן, שנרדמו לא מכוח הנגינה, כי אם מכוח השמש שנאגרה בגופם; על עקרת הבית, זרועותיה משוכלות, עגיליה המרובעים, שגדילים דקים בקצותיהם, צנוחים על כתפיה, הניעה בתנומתה כפעם בפעם את ראשה על שתי פימותיה; על

העבד המואבי, רגליו משוכלות, נרדם ליד המדורה הדועכת; ולבסוף נאחז מבטו במבטן של שלוש הנערות, שהלילה הליט את דמותן, את שׂער ראשן, שחרוזי כסף בוהקים בו, ואת צלם פניהן עד ארובות העיניים, שאש המדורה הדועכת עוד רשפה בהן. על כן כילה הוא לספר את סיפורו בהעבירו כפעם בפעם, לפי צורך הסיפור, את אצבעותיו על מיתרי הגתית:

"אמור אמרתי שמעודי לא ראיתי אייל שישווה ביופי ובהוד לזה האייל שניצב בראש הצוק. אם אומר שעיניו יפות היו כשמש החורף, לא אמרתי די; אם אומר שידו של צייר לא תצלח לצייר את יפי עורו, לא אמרתי די. רגע עמד האייל מחריש והביט בי בהשתאות, משל אמר בלבו: מה פשר של יצור זה העומד למטה ומשמיע צלילים שהוא לא שמע מעודו. והנה כאשר החל האייל, למראה החידה הזו, לעפר בטלפיו ולהניע בזעם את קרניו הגבוהות והחדות כחניתות, כאומר לקפוץ ולזנק עלי ולנגחני, דילגה האיילה מזיז סלע אל זיז סלע בהשמיעה צהלת שמחה, ששמה כהרף עין לאל את זעמו של האייל שהסב את קרניו, ואץ לקדם את פניה של האיילה..."

המנגן הנודד אסף את ידו ממיתרי הגתית והחריש והביט לתוך הלילה, המרחיק הרים למעמקי החושך ומקרב מרחקי מרחקים למטחווי עין. אך עד מהרה ננער והסב את פניו לעבר שלוש הנערות, שאוזנן כלתה לשמוע את סוף הסיפור.

"חבוקי צוואר כצמד נאהבים ונעימים פנו וירדו האייל והאיילה במורד השני של הצוק. והנה אך נעלמו צלליהם, החלו צללי הלילה להגיח מכל עץ ערער, מכל סבך של שיח, מכל הסלעים המרפדים את הגבעות, ופשטו על פני החול הלבן של ערבת עין גדי, שדוק של תכלת חופף עליו בתקופת החורף..."

כילה לספר, גמא את שארית היין שבכוסו, ואמר בקול עצוב אל שלוש הנערות, שאף עליהן ירדה עצבות:

"ועתה שומה עלי לדבר שיר על בת יפתח הגלעדי בפני אנשי המקום ההולכים ובאים..."

האוח, שישב בין עופאי הדקל העומד בירכתי החצר, ומאזין לדברי הסיפור של המנגן הנודד, השמיע קול נהי, שהעביר צמרמורת בירח, העולה מעל לרכס ההר, ובשלוש הנערות, שנצמדו זו אל זו ושאלו בחרדה את ההלך, שקם על רגליו:

"אתה אומר לדבר שיר על בת יפתח הגלעדי, האומללה בבנות ישראל?..."

הלז החריש. כי אף הוא שמע את קול הנהי של האוח, וחש את הצמרמורת שקול זה העביר בירח, בהר הסובב את הכפר ובמיתרי הגתית שלו.

ועד שהוא עומד ובוחן כל מיתר ומיתר שבגתית למען דעת אם ייטיב לנגן את הנהי הזה, המרחף בתוך הלילה השלו הזה המצפה ליורה, הקיץ היוגב מהתרדמה שנפלה עליו בתום הסעודה, והוא יושב ומחכך עיניו ומביט אנה ואנה כמבקש לדעת אם החושך מסביב הוא חושך של חצות לילה, ומה פשרו של בחור זה, שמצנפת אדומה בראשו ובידיו כלי נגינה. והקיצו מתרדמתם גם בניו, עייפים מספור את עדרי הכבשים שהוליכו בחלומם אל שקתות המים העולות על גדותיהן. ואף העבד המואבי ננער ופקח את עינו הלא שתומה, וראה שהמדורה נוטה לדעוך, ומיהר וקפץ על רגלו הלא חיגרת ואסף ערמה של ענפים יבשים והשליכם אל תוך המדורה, שנתלבתה והלכה אחוזת שמחה, ושלחה להבות לכל העברים להאיר את הדרך לזקנים ולזקנות, לבחורים ולבתולות ולמקצת הטף שנהרו ובאו מכל בתי הכפר, החבויים בין עצי זית ובין עצי תאנה ועצי רימון, לשמוע, כמנהגם מימים ימימה, מפי המנגן הנודד מהר אפרים דברי סיפור ודברי שיר שהלז ליקט בנדודיו בגבול ישראל בתקופת השנה.

עשהאל, כבד בגופו וקל ברגליו, קידם את הבאים בידיים פרושות ובפנים מאירות:

"היו ברוכים בצל קורתי... ושבו באשר תשבו!..."

והבאים עונים לו:

"היה ברוך עשהאל, אתה וכל אשר לך..."

אנשי הכפר ישבו תחתיהם ברגליים משוכלות, מי על אבן, מי על סדן של עץ שנגדע, מי על הדום שהביא עמו ומי על האדמה, סביב־סביב למנגן הנודד מהר אפרים.

והלה עמד בירכתי חצי הגורן, בין התאנה רבת־השנים, שנתעטפה בתרדמה, ובין רוכסי ההרים שמנגד, שסהר מלא הילך עליהם. ידיו אוחזות בגתית עמד בגלימתו, שעינה כעין הזית, במצנפתו האדומה, שהאירה את פניו החיוורים, המשובצים בתוך זקן שעינו כעין החושך, וחיכה שהאוח המתחבא באמירו של אחד העצים ייתן דמי לאנחותיו, והסהר המלא לא יביט בו וילך לו לשוט בשדות השמים, שהם רחבים מאוד־מאוד.

והנה, כאשר הדממה קמה לדממה בכול, בעץ, בעשב ובציפור, פתח המנגן הנודד את פיו ואמר:

"בזאת הפעם לא אספר לכם את אשר ראו עיני בנדודי בגבול ישראל בתקופת השנה, כי מודעת היא שאין הרבה חדש תחת השמש, והארץ לעולם עומדת, ואין מלך בישראל, ואיש הישר בעיניו יעשה..."

זקני הכפר, שאש המדורה האירה את התלמים שהימים ותלאותיהם חרשו בפניהם, שמטו את ידיהם העייפות על ברכיהם ושתקו שתיקה של עצבות רבה. אך אחד מהם חפן במלוא ידו הרותתת את זקנו, זקן מידות לבן, ושאל בקול של כעס:

"ומדוע אין מלך בישראל?... ומדוע שוסים הפלשתים את שדותינו ואת גורנותינו?..."

כל העיניים נשואות היו עתה אל המנגן הנודד שקנה לו בינה ודעת ברוב נדודיו, ושומה עליו לענות על השאלה ששאל הזקן ההוא. והלז, שאבק כל הדרכים בגבול ישראל דבק אמנם בכפות רגליו, אך חוכמה לא קנה כי אם מנגינות ושירים, פרש שתי ידיו שאחת אוחזת בגתית, וענה:

"וכי מי אני כי אדע?... אלוהים הוא היודע..."

זקני הכפר הניעו ראשיהם ואמרו זה לזה:

"אמת דובר בחור מזה רעב זה. אף כי הוא יודע נגן, אין הוא יודע מאומה באורחות החיים..."

ומושכים אנחות מלבם קמו ממקומם, ואחריהם קמו עולי הימים, וצעיר אוחז ביד זקן הלכו יחדיו אל כד היין הגדול, שעבדו של עשהאל הציב על אבן אצל עץ התאנה.

ובעוד הללו מפיגים את מר לבם ביין האפלולי הטוב שהעבד הגיש להם בספל חרס, עשו בנות הכפר סביב למנגן הגתית מהר אפרים מעגל של עיניים יפות ושוחקות, שאש המדורה לחשה בהן, מעגל של צמות שחורות, בהן ברקו חרוזי כסף, קישורי תכלת, ואף שרק אחת מהן דיברה, דיברו מפיה כל רעותיה, וכה אמרה:

"צעירות לימים אנחנו. על כן, מנגן נודד, נגן לנו ושיר לנו ממנגינות המחולות ומשירי הכלולות שאתה מנגן ושר בחתונות בכפרים שבגבול ישראל..."

אך הלז, שעצוב היה מהירח שטייל בשדות השמים של טרם יורה, אמר אל מעגל הבנות:

"זאת הפעם אדבר שיר, והוא לא שיר מחולות, כי אם שיר תוגה על בתולה מבתולות ישראל אשר שודדה מכלולותיה..."

והוא סרק באצבעותיו הארוכות את מיתר הגתית, והגתית השמיעה נהי, שהעביר צמרמורת בגוף הלילה ובגופן של הנערות, שהתרפקו זו על זו מפחד.

נהי שהלך והעיר את האוח שנרדם באמירו של ברוש, והאוח פקח את עיניו וראה את אש המדורה המאירה את שערו השחור ואת פניו החיוורים של ההלך מהר אפרים, ואת מעגל הנערות שסוגר עליו, והבין את סוד החיזיון, ועל כן הוציא חיש מהר את מקורו מפארתו ואצל את קולו לקולה של הגתית.

המנגן הנודד היסה לרגע את הגתית:

"לא היתה יפה כמוה בקרב בנות גלעד שיפות הן..."

הנערות במעגל ראו שפניו חוורו מאוד בין זקנו וגבות עיניו השחורות מאוד, והוא אמר:

"האם קומתה של הלזו שעליה אני מדבר שיר חטובה היתה? – שאלנה את הדקלים שבכפר מולדתה ויגידו לכן!"

האוח שבאמירו של הברוש כלא את אנחותיו ועצם את עיניו, וישב והאזין למנגן הנודד שאמר עוד:

"האם אף שער ראשה יפה היה? – שאלנה את הרוח שהיה סורקה בצאתה לשוח לעת בוקר, לעת ערב!"

הוא שתק ועמד וחיכה שהלילה יהסה בו כל קול של תן, כל שאגה של ליש או אריה, כל רחש של עלה נידף, כל רחש של גבעול עשב, ומקץ רגע אמר עוד:

"האם קולה של הלזו ערב היה? – שאלנה את הגתית שלי, והיא תאמר לכן שערב היה מהצלילים היוצאים ממיתריה!"

והוא העביר את אצבעותיו על כלי הנגינה למען תשמענה בנות שונם, היושבות פה במעגל, את קולה הרחוק של אותה נערה גלעדית.

וכאשר אסף את ידו ממיתרי הגתית ונתן לדממה לאסוף את קרעיה, אמר עוד:

"היפות היו פעמיה? – שאלנה את האיילות, שהיו נוהגות לעמוד על ראשי גבעות ועל ראשי צוקים ולהביט בהשתאות אחרי חן צעדיה, שהיו צעדי מחול!"

השפחה המואבית, שישבה בחוץ והאזינה אף היא לשירו של המנגן הנודד כשידיה לופתות את שתי צמותיה, קמה ממקומה והשליכה ענפים יבשים לתוך המדורה שנטתה לדעוך, כי אמרה אל לבה: "תהי האש מאירה את פניהן התמימות והיפות של בנות הכפר, שהלך זה שבא ממרחקים מדליק בהם קסמים!"

והלז הניף את ידו והורידה על מיתרי הגתית והוסיף לטוות בהם את שירו:

"היפות היו עיניה? – שאלנה את הבְּרֵכות ואת הגבים ואת הנחלים בתקופת החורף, שעשו את מימיהם מראות בוהקות למען תבוא היא להציץ בהן!"

הוא נדם, אך את שירו עוד לא כילה, ועמד והביט לעבר הרים המתנשאים בירכתי הלילה, לעבר הרים שעל רוכסיהם משוטט ירח אחרי דמות נערה המשוטטת אנה ואנה וצרור פרחים בידיה, ושפתיה נעות כמזמרת בקול שאין לו קול כי רחוק הוא מאוד.

ונערות הכפר היושבות במעגל, שלא גרעו עיניהן מעיניו של המנגן הנודד, אמרו בלבן:

"הלך זה שהוא כולו חידה במקום נכר, על איזו נערה פלאית מדבר הוא שירו זה? ומדוע יביט כה לתוך מרחקי הלילה? האם רואה הוא במרחקים אפלים אלה, בכוח היין הרב ששתה או בכוח דמיונו של מנגן נע ונד, חזיון קסמים או חזיון תעתועים?"

עוד הן יושבות, ראש של זו על כתף רעותה, ומשתאות לדעת את פשר החידה, אסף הירח את אורו מרוכסי ההרים המתנשאים בירכתי הלילה, והחשכה שבה לאיתנה, והבחור מהר אפרים שב אל שירו:

"פחז כמים הניגרים מגובהי צוק, פחז כחרב שיר אווילית שולפת מנדנה, פחז כרוח סופה בליל עלטה..."

הגתית המתה חרש:

"אהה, נדר נדר שאין לו שחר..."

אף האוח שהאזין מצמרת השקמה בכה מר:

"והיא לו, ליפתח, יחידה, אין לו בן או בת זולתה..."

ההלך היסה את הגתית ושאל את הנערות שבמעגל, את הלילה הפורשׂ עליהן את חופתו, את הירח המסתתר בין קרעי עבים של טרם יורה:

"היידור איש נדר להעתיק הר לתוך בקעה, להצמיח בן לילה עצי פרי על סלע צחיח, להוליך אוניות בלב ישימון, להמטיר מטר לא בעתו?"

הנערות שבמעגל החרישו כי לא היה בפיהן מענה, הלילה החריש כי מחריש הוא מאז ומעולם, הירח החריש כי רחוק הוא.

וההלך הניע ראשו ואמר:

"כזה היה נדרו של יפתח!..."

העביר בכעס את אצבעותיו על מיתרי הגתית, ואמר:

"אבוי לגיבור שכסיל בו!..."

ומקץ רגע בהרימו את קולו:

"ואבוי שבעתיים לאב גיבור שבכסילותו הכרית את בתו היחידה מארץ החיים, והיא בבתוליה ולא ידעה איש..."

הניח את הגתית לרגליו, שיכל זרועותיו על חזהו, ועמד והחריש מול הרים שבירכתי הלילה, מול דמות נערה המשוטטת על הרים אפלים אלה, ובנות הכפר היושבות במעגל והמבקשות לבכות מרוב עצב, שואלות בלבן:

"למה החריש הוא זמן כה רב, הלוא לא כילה עוד את דבר השיר על הנערה ההיא..."

ואף הלילה שאל כה בלבו, ואף היסה את הליש ואת התנים ואת האוח, וציווה על הרוח להלך בלי קול, ועל העצים לא להשיר את עליהם היבשים למען יישמע בתוך דממה רבה דבר השיר של המנגן הנודד מהר אפרים.

והוא שב, אמנם מההרים שבירכתי הלילה לכלות את דבר השיר. פקח את עיניו ושאל למים. ואחת הנערות קמה מתוך המעגל והביאה לו ספל מים, והוא שתה את המים עד תומם, כי צמא היה מאוד ועייף היה מאוד, ואחרי כן לקח את הגתית ואמר:

"היא יצאה מדלתי בית אביה בתוף ובמחול, שערה מתנופף ברוח, ופיה מזמר, ועיניה מזמרות..."

בשל אנחה שהלילה נאנח נשברה הדממה לרסיסים. והעלים היבשים שבו לגלוש ממורדות הגבעות, והתנים שבו ליילל בגיאיות.

"היא יצאה בתוף ובמחול, כצאת בת לקראת אביה השב גיבור מהמלחמה, בבלי דעת שנהי מספד משמיע התוף שבידיה, ורגליה מחוללות מחול יגון ולא מחול ששון..."

הירח שהעבים של טרם יורה עזבוהו בפתע פתאום, מראהו היה עתה

צהוב כאילו אחז בו חולי, והוא שפך אורו זה על גגות בתי הכפר, על שׂער ראשן השחור של הנערות היושבות במעגל, על שולי זקנו השחור של המנגן הנודד, ועל אצבעותיו הרזות המהלכות אנה ואנה על מיתרי הגתית:

"וכה אמר האב הגיבור, האב הגיבור שכסיל בו, בראותו את בתו יוצאת לקראתו, פרחים בצמותיה, עדויה עדיי כלה ותוף בידה:

"אהה, בתי, הכרע הכרעתיני ואת היית בעוכרי... ואני פציתי פי אל אלוהים ולא אוכל לשוב..."

המנגן היסה לרגע את הגתית, היסה לרגע את עצמו למען ייטיב לשמוע את הקולות הבאים מירכתי הלילה. ואחרי כן:

"והוא, האב הגיבור, ספק את כפיו וקרע את בגדיו, ומידה של בתו צנח נפל התוף, והתגלגל בנהי אל רגלי האב."

הירח שב ונחבא בין עבים של יורה הבושש לבוא. אש המדורה כבתה כליל, והמנגן הנודד הגביר את קולו בשל החשכה שחיברה את השמים לארץ ועשתה אותם ים של תוהו:

"אתן שומעות אותי, בנות כפר שונם, האם עודכן פה?"

וקולות של נערות הכפר, קולות שפחד בהם, ענו לו מתוך החשכה:

"אנחנו שומעות אותך, מנגן נודד, כי אנחנו עוד פה..."

הלז, ידוע ידע כי אין לחשכה שלטון על בת השיר, על כן הוסיף לטוות את שירו:

"ידיה מיותמות מהתוף, רגליה במנעלי התחש שיצאו במחול רוממות תחתיהן, שחוק אין בעיניה ורינה אין בפיה, אמרה היפה והענוגה בבנות גלעד אל אביה הגיבור, שעמד קרוע בגדים, חרבו שמוטה מירכו, אצל עץ הרימון שהעטה צלו והודו על בית מגוריהם:

"עשה לי כאשר יצא מפיך..."

הלז הליט את פניו בשתי ידיו, ונאנח ואמר:

"אהה, בתי... אהה, בתי..."

אף כי הבכי גאה בה כסופה, אמרה בשקט:

"אך, אבי..."

פניו מולטים בידיו כי לא עצר כוח להביט בבתו, שאל:

"מה, בתי?..."

והמנגן הנודד:

"היא החרישה כי הביטה נפעמת על סביביה. שדות אלה ההולכים לאטם אל ההרים לא היו יפים מעולם כבאותו יום זיו, הציפורים שהתעופפו להקות־להקות משכו את השמים אל האדמה, והרוח שהתהלכה בין התלמים, בתוך גבים וכרמים, הביאה ריחות של דבש אשר לתאנים שהבשילו, ריחות של תירוש אשר לענבים שהבשילו, עם ריחות של קינמון ומור אשר לפרחים למיניהם..."

הוא היסה לרגע את הגתית כי ערפל החושך עוד לא פג, וביקש לדעת אם נערות הכפר עודן פה:

"בנות שונם, עודכן פה ושומעות את דברי?..."

"עוד אנחנו פה, מנגן נודד, ושומעות את דבריך..."

כאשר שמע את קולות הנערות אמר לגתית שתוסיף לנגן, ולבת השיר שתוסיף לדבר:

"והיא, בת יפתח, שיפה היתה באותו יום זיו שעמד בין השמים והארץ, אמרה לאביה בשקט רב אף כי הבכי הלך וסער בה:

"'אך, אבי, ייעשה לי הדבר הזה: הרפה ממני שניים חודשים, ואלכה וירדתי על ההרים ואבכה על בתולי, אנוכי ורעותי...'"

הענגים של טרם יורה התפזרו קרעים־קרעים והותירו בשמים ירח של נחושת, ודמיונו כמראת הנחושת שראה המנגן הנודד בביתה של בעלת האוב הזקנה. והלז ראה באמת במראה האדומה של הירח הרי הרים כחולים. ובעודו עומד ותר אחרי נערת הרפאים האמורה לשוטט על הרים אלה, שמע את קולותיהן של נערות הכפר, קולות שאימה בהם:

"עודך פה, מנגן נודד, עודך פה?..."

והוא ענה כהלום יין, כחולם חלום:

"עודני פה, בנות כפר שונם, עודני פה..."

ואחר שהירח שינה את מראהו, מראה הנחושת, והיה לירח של לילות תמול שלשום, ננער המנגן הנודד, ונשא את קולו ואמר:

"האב הסיר את ידיו מעל פניו, הביט בבתו, בתו היחידה, שיפה היתה אז שבעתיים מתמיד, ודמעה לא היתה בעיניה, ואמר:

'לכי, בתי, אל ההרים, לכי...'"

ואחר שהלז אמר מה שאמר שם אצל עץ הרימון שליד ביתו אשר בגלעד, אמר המנגן הנודד אל בנות כפר שונם:

"זרועותיו משוכלות על לבו, חרבו ששמטה ממותניו נגררת אחריו על

האדמה, פנה האב והלך אל השדות, אל הגיאיות, אל ארבע רוחות השמים להשיח את יגונו..."

"והבת?" שאלו נערות הכפר, "אנה היא הלכה?..."

האם היה זה הלילה שנאנח, או היה המנגן הנודד שנאנח ואמר:

"היא אספה את התוף שנפל מידה והתגלגל ונח תחת עץ הרימון, שסביבו מתרוצצת היתה בימי ילדותה, תלשה עלים אחדים מענפיו ושמה אותם בשׂערה ופנתה והלכה אל ההרים... לבכות על בתוליה..."

תם בזה שיר הבלדה על בת יפתח. והמנגן הנודד הטה אפוא את הגתית שבידו ועמד והחריש נוכח הלילה, כאומר ללכת ולחבוש את חמורו וללוות את בת יפתח אל ההרים.

אך שיר הבלדה לא תם כי בנות כפר שונם עוד ישבו במעגל באור־שלא־אור של ירח התועה בין עננים של טרם יורה, והן עשו את המעגל לטבעת סביב למנגן הנודד, ולא נתנו לו ללכת אל ההרים עד אשר ידבר את שירו עד תום.

והלז, שידוע ידע כי לא יותן לו לצאת מתוך מעגל זה של עיניים יפות ויוקדות, מתוך מעגל זה של צער, שב ואמר לגתית שבידו שתדבר את שיר הבלדה על הנערה הגלעדית עד תומו:

"שניים חודשים התהלכה היא ורעותיה על ההרים בשמש של ראשית השנה. בין רוחות קלות ומוכרות, בין דשאים ופרחים שבקעו ויצאו מתוך חגווי הסלעים, בין קולות התור והזמיר. בכל אשר תשור העין רבה היתה השמחה של טרם קיץ, אך בת יפתח ורעותיה שוטטו מהר אל הר בלי דבר דבר כי גדול היה הכאב בלבן, ורבה היתה הדמעה על לחייהן..."

המנגן הנודד השעין את ראשו אל גזע העץ שמאחוריו והחריש בכל סרעפיו. הוא עייף היה מאוד־מאוד, הבחור מהר אפרים, והוא אמר אל נפשו: הלוא תם השיר, ומדוע אין הנערות היושבות במעגל קמות ממקומן והולכות אישה לבית אמה.

ואף כי כבר עברה האשמורת הראשונה של הלילה, ואימה גדולה היתה בדממה מסביב, והירח גישש כעיוור בין העננים שסגרו והלכו על השמים, מיאנו בנות כפר שונם לקום ממקומן עד אשר תשמענה את שיר הבלדה על בת יפתח עד תום תומה.

ואכן שאלו את המנגן הנודד שיפה היה וחיוור היה עד להחריד:

"האם עשה לה אביה את נדרו אשר נדר?"

והלז, אף כי עייף היה מאוד־מאוד, ניתק מעם גזע העץ, והרים את קולו למען ישמע הלילה, למען ישמעו השדות וההרים והגיאיות, ואמר:

"כן. מקץ חודשיים ימים שבה אל אביה, והוא עשה לה את נדרו אשר נדר..."

המנגן הנודד הניח את הגתית על אבן, ושיכל את זרועותיו על לוח לבו ועמד והחריש. כי בזאת הפעם כילה את שיר הבלדה עד תומו. ועתה על בנות כפר שונם היושבות במעגל לתנות לבת יפתח הגלעדי, אך הן, נערות טרם כלולותיהן כנערה הגלעדית, ישבו ודוממו דממה, שעזה היתה מכל נהי ומכל בכי.

ומדוע לא יתנה הלילה לבת יפתח... מדוע היסה כל אוח, כל ינשוף, כל תן, כל אייל עורג, כל ציפור עצובה?

ובעוד המנגן הנודד עומד ומשתאה לפשר הדממה הזו, קמו נערות כפר שונם ממקומן, וכצללים שחוחים חמקו חרש אל הבתים הנמים בין עצי תאנה ורימון שלווים, והבכי הומה בהן ואינו עוצר כוח לפרוץ מפיהן.

המנגן הנודד ידוע ידע כי ייוותר לבדו עד עלות השחר עם הנערה הגלעדית המשוטטת על הרים כחולים, המתנשאים בירכתי הלילה. הוא ישב אפוא תחתיו, ובהניחו את הגתית על ברכיו המשוכלות נהו עיניו אחרי צללים, צללי עצים וצללי הנערות שישבו פה, ועתה היו כלא היו כי הלילה שדדן.

אם כן, הסב את עיניו אל ההרים הכחולים ושאל:

"ומדוע איני רואה את דמותה של הנערה הגלעדית... הלוא שומע אני את קול צעדיה?..."

"כי היא כלואה בתוך מראת הנחושת שלי, מנגן נודד..."

חלחלה אחזה בו. זה היה קולה של בעלת האוב הזקנה.

ואמנם, ראשה השב נוצץ באופל עמדה מולו, ובידה מראה מבהיקה.

"הלוא את הירח את אוחזת בידך!" צעק המנגן הנודד.

"לא כי, מראת נחושת בידי, וכמוה כירח לחלומות תוהו..."

"הה, אישה, העלי לי באוב את דמותה של הנערה הגלעדית..."

"למה מבקש אתה לראותה, מנגן נודד? תן לה לשוט על ההרים הכחולים..."

"הלוא יודעת את, בעלת אוב, כי חתנה אני..."

נאנחה האישה הזקנה ואמרה:

"יודעת גם יודעת... על כן לבי־לבי לך, חתן רפאים של כלת רפאים..."

אך לפני לכתה לדרכה הניחה את ידה על ראשו של הלז, ואמרה:

"אל תתעצב, בני, אכן, ראֹה לא תראה את כלת הרפאים שלך, אך היא לא תמוש עוד ממך... לא בהקיץ ולא בחלום... היא תלווה אותך בכל נדודיך ותאזין לבלדות שאתה שר עליה..."

והיא פנתה והלכה לה עם הרוח של חצי הלילה, שעלתה ובאה בגיאיות הרחוקים.

ודממה. ומנגן נודד, שעמד בתוך הדממה הזו והחריש והאזין, ושב והאזין פעמים כה רבות לדבריה של בעלת האוב הזקנה, שעשתה את דרכה אל ביתה אשר בבקעה, עד שצנח על הארץ ונרדם מעייפות, שרבה היתה מעייפותם של השדות שמסביב, שהיורה טרם ירד עליהם.

וכמו השחר עלה והוא עושה ערפִלים ירוקים, פקח המנגן הנודד את עיניו וישב תחתיו, והביט נפעם לתוך מרחבי השדות, שהלילה והיום מתהלכים בהם בהסתר פנים, והוא לא ידע אם בחלום או בהקיץ הוא רואה את ההרים בעד הערפלים נעים אנה ואנה כאוניות בפאתי השמים. ציפור העומדת על אמירו של עץ ושרה שיר של שחרית, דמויות של נערות דקות כצלליים, כדן על ראשן, יורדות אחת אחרי רעותה במשעול היורד אל גיא, ובחור בעל שֵׂער, רגליו יחפות וידיו אוחזות בשני קצות מקל שעל כתפיו, מתנהל לאטו בתוך עדר כבשים, הזורם חרש ללא געיות וללא הולם של טלפיים אל הערפלים.

ואז ננער המנגן הנודד וקם על רגליו, ואמר: "הגיעה העת שאלך לדרכי."

הלך ורחץ פניו באגן מלא מים, אסף את אדרתו והגתית, ופנה למצוא את חמורו שקשרו אמש לגזע של זית. ואכן, החמור בראותו את הבחור מהר אפרים, פתח בצהלת שמחה שלא שככה עד שהלז שם ידו על צווארו, ואמר בבת שחוק:

"לאט לך עם קולך, אתה מעורר משנתם את כל עוללי הכפר ואת כל ציפורי השיר... יודע אני גם יודע שנפשך יוצאת לדרכים רחוקות... כמוני כמוך, ידידי ורעי..."

ובהתירו מעם גזע העץ את רסן החמור, שמרוב שמחה עיפר בטלפיו את האדמה:

"אם כן, הבה ונשים פעמינו אל הדרכים היפות הקוראות לנו..."

ובעוד המנגן בגתית פוסע ליד חמורו במשעול היורד בין שני טורי ברושים אל העין אשר בגיא, ומביט בערפלים הצונחים מעל כתפי ההרים, שמע קול שהיו בו שלושה קולות של נערות, שלושה קולות שהמו כשלוש יונים:

"היה ברוך, מנגן נודד מהרי אפרים, היה ברוך!..."

הלז עמד תחתיו ונשא את עיניו. ליד העין עמדו שלוש בנותיו של היוגב, שעל שולחנו אכל אמש לחם. והן יפות היו באורו של השחר משיפות היו אמש באור הלהבות של המדורה.

והן עמדו, אישה ליד כדה, והביטו בו בעיני איילה משתאות, כי אף הוא יפה היה עתה מאמש בשערו השחור, היורד פרא על כתפיו, ובזקנו השחור, העושה זר לפניו החיוורים כאורו של השחר.

ואז אמר המנגן הנודד אל לבו: "מה להגיד עוד לשלוש יעלות החן מכפר שונם, ולא הגדתי להן אמש..."

והנה בעודו מדבר כה אל לבו, נעתקה אחת הנערות ממקומה ונישקה לו, ותבך בלא קול.

ואחריה ניגשה אחותה השנייה ונישקה לו, ותבך בלא קול.

ואחריה ניגשה האחות השלישית, ותבך בלא קול.

והנה כאשר אספו שלושתן את כדיהן והלכו להן, עלתה מבין רוכסי ההרים שמש של טרום יורה והניסה את הצללים האחרונים של הלילה לעבי היערות, והשליכה את ראשית זהבה על אמירי העצים, על להקות היונים שהתעופפו במרחב השדות, ועל המצנפת האדומה שלראשו של המנגן הנודד, שנעצר תחתיו והסב את ראשו והביט אחרי שלוש בנותיו של היוגב עשהאל, שצעדו אישה אחרי רעותה, כדן על ראשן, בין שני טורי ברושים שירדו עם מורד הגבעה לכפר שונם.

והוא עמד והביט אחר שלוש הדמויות, ואמר אל נפשו:

"הלוא הן בנות השיר שלי..."

וכאשר נותרה אך האפלולית המהלכת בין שני טורי הברושים, הפך המנגן בגתית מהר אפרים את פניו אל ההרים הרחוקים הסוגרים את חוג השמים, ואחז ברסן חמורו ופנה והלך לדרכו.

השיבה הביתה*

* כתב יד שנתגלה בעיזבון. קשה לקבוע אם כל הקטעים הגיעו לניסוח סופי.

התנפלות

הולך אני לטייל בפארק. הוא מעוטף דממה משונה, ארוך וישר קו כל כך שהעין משיגה בקושי את סופו. משני העברים מיתמרות ועולות תרזות רמות. אני סופר ומונה אחד, שניים, שלושה, ארבעה, ומודד את הקרקע שבין אילן לאילן. הכול מניח את הדעת. אני חולץ מכיסי חומש קטן, ובשולי הטבלאות כותב אני: "גן עדן רשאי להישאר".

לפתע פתאום תולשים לי מהראש את כובע הקש שלי. אני רוצה לתופסו. אוי, מי זה סוחב מעלי את המכנסיים? שוד ושבר, מה מתרחש כאן? הס! אני שומע קול צחוק מאחורי. איזו חרפה. אני הופך ראשי בפזיזות, אני רוצה לענוש את בן־הבלייעל. אבל מי? מה? אף צל של דמות אדם! אני אומר בלבי: "המתן, את כותונתי לא תקבל, לעולם לא, בשום פנים ואופן לא!" אך מוציא אני מילים אלה מפי, מתעופפת כותונתי מעל בשרי, והריני עומד עירום כאדם הראשון...

מאחד האילנות מציץ אלי קול מתוק כדבש: "אדם, אדם."

אני צועק: "משטרה, משטרה!"

אני יודע זעקתי זעקת שווא היא. שדדוני.

מי אשם בכך?

על גבי ספסל מונח החומש הקטן. אני מעיין בו, ורוחי מתפעמת בי. כל כך הרבה סודות ורזין – מכבר שכחתים.

מתוך ספר החומש גולש ונופל ראי קטן. אין אני מחבב אספקלריות כאלה. שמא טמונה שם מצלמה הזוממת להנציחני...

אני מציץ בראי: כה אומלל עדיין לא ראיתי את עצמי. אני נראה זקן כל כך! אם כן, היכן היושר? זה בלתי צודק!

אני חוזר לביתי. ליד השולחן ממתין לי אחי, עב כרס, ברנש מגושם. שאת לא אוכל את קולו. הקושיות הנצחיות: כיצד? אימתי? מי?

השבח לאל, אפלולית שורה בבית, רק נר קטן מהבהב ומבליח.

אחי פותח ואומר: "יש לי לבשרך בשורה רעה."

"לא, לא," אומר אני, "מוטב אחר כך."

אני נוטל את הנר וניגש למיטה. אני מסלק את הווילון ומביט החוצה. בן אדם מוטל ברחוב. הוא לבוש מכנסי הפלָנל שלי, הכותונת שלי. כובעי מונח בצד. האיש הוא בלי רוח חיים.

אחי מפטיר: "נקטל בשעת הרדיפה."

"לא, לא," מצווח אני, "היכן היושר? היכן הצדק?"

גיהינום

יונה עפה ובאה, היא נוהמת: "אחיך מוטל על ערש דווי."

זה חמש שנים בדיוק שלא ראיתי את פניו. אני בא אצלו. הוא דר במגדל אייפל.

רחמנות להביט עליו. ברנש צנום ומצומק, מתפתל בייסורים, נאנח וגונח, ומשולהב כל כך שאד עולה ממנו ומעלה ריח רע. אף על פי כן מגולחים פניו למשעי ומשוחים בצבע כפרצופו של מוקיון.

אחי אומר: "חולה אני בקדחת הצהובה."

אני תוחב לתוך ידו ספר תהילים קטן ואומר: "אימא שולחת לך בזה רפואה."

הוא משליך מידו את ספר התהילים, מתיישב בשולי המיטה, מסיר מעליו את כותונתו הספוגה זיעה, מנגב בה את הצבע האדום שעל לחייו ואומר: "אדרבה, כך תוכל להסתכל בי בלי מסכה."

כל גופו זרוע פטריות גדולות וירוקות...

מוכה תדהמה מצווח אני: "אין אני משגיח עליך, אפילו לא אשתך?"

בגאווה מראה הוא לי את חזהו, ובהצביעו על אחת הפטריות התפוחות: "נו, מה דעתך על כך, עלתה בלי עין הרע כפורחת – גמול בעד זכויותי."

עם שאנו מסיחים כך, מביאים שני בני אדם בר־מינן. על גבי המיטה מוטלת גיסתי תחת סדין לבן. היא פוקחת עינה השמאלית, המביטה בוהה כעינו של דג, וחוזרת ועוצמתה.

"הזדרזו וקברו אותה," מרעים אני בקולי על נושאי המיטה, "היא זקוקה למנוחת עולם."

והנה, לפתע פתאום, מרים אחי את ידו הימנית מעשה עד, מפשיל ראשה הצִדה ומדקלם:

"יחד חיינו, יחד עד הקבר. היא מחכה לי, רחל, אשתי."

אני מצטעק: "אהבה עזה כזו... אהבה!" וגועה בבכי מחמת פחד.

אבל הוא, החולה, מתעורר. בולמוס של צחוק תוקפו, ועוד איזה צחוק, נורא ואיום!

מאי שם מריעות חצוצרות תרועות זוועה. מנגנים את שופן ברחובות. השמים רועמים. מגדל אייפל מתרעד...

אני יודע מה כל זה משמע, אלא שאסור לומר.

הטראם

בתוך הטראם עומדים דחוקים וצפופים. אני עצמי תלוי כמעט באוויר. ביד אחת אוחז אני אחיזת עווית במוט העליון, סוליית נעלי הזריזה מצאה לה שמץ מקום בקצה הכבש, בעוד נעלי הימנית מחליקה על גבי פס המסילה.

הטראם דוהר כאחוז טירוף, מחיה נפשות, נפלא – מקבלים משהו תמורת הפרוטה.

משום־מה נדמה לי שאנו נוסעים אחורנית. לי זה לא אכפת. אני מניף את הרגל. סוליית נעלי מתלהטת על גבי פס המסילה. אני מניף את הרגל. היא מתנודדת באוויר כמין פיף. רוח קרירה מנשבת לי על המכנס, אני רואה זאת, צוחק ומריע: "הידד!"

נהג הטראם הופך ראשו ואומר: "שקט, ר' יהודי, אל תהיה שמח כל כך."

אני שותק – שלם לא שילמתי.

הרחק על הדרך עוסקים בתיקון המסילה. פועלים יושבים על גבי הפסים; מהם חופרים באדמה, מהם תוקעים מסמרים לתוך האדנים.

אני מהרהר בלבי: "האין הם מתייראים להיהרג?"

הגלגלים מסתובבים, הטראם דוהר במישרין על הפועלים. הנה, הנה – מן הנמנע למנוע עוד את האסון. אני צועק: "הסתלקו! הסתלקו! אין אני אשם בכך!"

הנהג תופסני בדש מעילי ורוטן: "זאת יכול כל אחד לומר."

אותו רגע מדלג הטראם על פסים צדדיים ועובר ביעף על פני הפועלים. הללו מנפנפים את כומתותיהם בידידות וקוראים: "חלילה לכם, חלילה לכם!"

הטראם מתפתל על פני אפר נרחב וירוק, מסתובב וחוזר לנוע על פסי המסילה.

אני מהרהר בלבי: "טראם ישר והגון, הוא נמנע מתאונות."

אנו נוסעים הלאה במעלה הר, במורד הר, פעם ימינה ופעם שמאלה, נכנסים לתוך סמטה צרה ועושים חניה ליד בית מרחץ.

הנהג מושך בפעמון: "לרדת, כל מי שאינו בעל זקן."

אני מוחה על כך ומסית את הקהל.

הנהג ממצמץ אלי מרחוק בעיניו העכבריות־שחורות, זיעה מכסה את מצחו, בועה נוצצת על חוטמו הסמוק והחד, וזקנקן לבן וקלוש מזדקר מסנטרו. רק עתה רואה אני אותו כל כולו. אני יודע שאני מכירו וצועק מתוך השתוממות: "רבי, אתה?"

הוא סוגר לי את פי באצבעו ולוחש: "ששש, דום... אני צריך... אני מוכרח... איני יכול אחרת..." והוא תובע ממני דמי נסיעה.

השותף

אני יושב במשרד מאחרי שולחן הכתיבה, שרוי במצב רוח טוב, ומסתכל כיצד הצבעי מקשט את הקירות, את הדלת והשולחן בפסים ירוקים וצהובים. הוא מומחה ובקיא במלאכתו. יש לי נחת רוח רבה מזה שהוא משתדל וטורח ברצינות ועושה הכול בטעם רב כל כך, שגם אותי תוקף חשק לצבוע קצת. משאני נוטל את מכחולו ואומר להתחיל, מצטווח הוא: "הי, הי, הי, זהירות!"

אני שואל: "מדוע זה?"

הוא מגחין עצמו אל אוזני ואומר: "השותף שלך עומד מאחרי הדלת ומביט."

אני משליך מידי את המכחול ורץ החוצה.

השותף אומר: "הא כיצד, זה קרוי עסק, פרנסה? לא לחינם מספרים לי הבריות..."

"דווקא," נכנס אני לתוך דבריו ומושכו לתוך המשרד.

"מה כבר עולה קצת צבע," מרגיע אני אותו, "כלום שבכלום."

הוא מפשיל ראשו ומנענע בידו. "איזה מין דלת זו?"

אני מביט לשם. באמת, היכן הדלת? הרי זה עתה היתה כאן... עכשיו תלוי בכניסה קטע של קרש כמו בפתחו של לול תרנגולות. הקרש מתדפק ברוח. שלט הפירמה מתנודד אף הוא. אותיות הזהב שעל גביו שחורות הן, מחוקות...

הצבעי עובר, מניף את מצנפת הנייר שלו ואומר: "אם ירצה השם... סלחו לי..."

השותף שלי יושב עכשיו ליד השולחן. אני מניח לפניו צרור של שטרות, של פתקאות, של מכתבים. את כל הפנקסנות. וכי אין אנו שואבים מבאר אחת?

הוא הופך בדפים, חוזר והופך בהם, אינו פוסק מלנענע בראשו, נאנח ומשמיע ריטונים...

חשדנותו מכאיבה לי. זה עולה לי בבריאות. אבל אני שותק, לפי שרודף שלום אני.

פתאום מכסה ענן שחור את פניו. שֵם מנקר לו במוח. באגודלו מראה הוא לי את פנקס הקופה. אני מבין את חקירתו ואומר:

"אין אז אין – מילא."

הוא שואל: "מי זה פייפוס, הוא מתגורר בשוודיה, הוא מדבר שוודית?"

"מי זה פייפוס?" מגמגם אני. "כלום יודע אני, אולי ידיד של אמי?"

השותף אומר: "אצל אלוהים ייתכן הכול."

שוב ושוב מדפדף הוא בפנקס, מדחק בכתפיו וגונח. פתאום נעשה הוא נבוך מאוד. מה אירע? ששש... הוא נתקל במשהו. לבי עולץ בי משמחה. בפנקס רשום שמו ולאחריו – **שולם**.

אני מנגב שפתי ואומר: "הכול הוא אפוא בסדר. העולם כולו יודע שאדם הגון אני. אני נשבע לך בהן צדק שאתה יכול להפקיד בידי מיליון, הון תועפות."

אותה שעה נכנסת המזכירה שלי. אישה לא כעורה. היא מהודרת בשמלה חדשה, ומתיישבת ליד השותף שלי.

חרדה גדולה יורדת עלי.

השותף שלי מתכופף אליה ושואלה חרש: "שמא זקוקה את לכסף? הא לך."

אני משים את עצמי כלא רואה. השותף שלי הוא ברנש קשיש מסורבל בבשר עם כריות מתחת לעיניו העייפות – תיעוב. רק נשים...

המזכירה שלי מתיישבת על ברכיו.

בחוץ חושך. גשם ניתך – מבול.

גם במשרד שורר חושך – לילה. אני מצית גפרור. מה רואה אני?...

השותף שלי מגפף לה את החזה, מלטף לה רגל חשופה. נעלה וגרבה מוטלים על הרצפה...

הגפרור הניצת צורבני ודועך. בתוך האפלולית שומע אני שהוא ממלמל אליה: "הגידי, הוא גונב?..." ופנקס הקופה צונח ונופל מהשולחן.

בית חולים

אני מוטל על ערש דווי בבית חולים ומתייגע לכבות את האור. אבל אין זה עולה בידי, כי התקע שבור הוא. זה מקניטני, חזירות כזו!

אחות רחמנייה פותחת את הדלת. "דומה שאין אתה מרוצה משום מה?"

"לא!" צועק אני.

היא אומרת: "אם לא תירגע מיד, תושלך לתוך המרתף."

המרתף הוא מלא עכברים ועכברושים. אני משים עצמי ישן, עוצר את נשימתי.

מפקח, ברנש מעורר בחילה, מלוכלך, פותח את הדלת בזעף ומכבה את כל המנורות.

בעד הדלת רואה אני חולה אנוש המובל בכיסא גלגלים בתוך המסדרון. חובש לבוש חלוק לבן דוחף את הכיסא בכל כוחותיו אל הקיר פעם... פעמיים... שלוש פעמים... עם כל התנגשות מתרעד כל בית החולים. תמה אני שהחולה עדיין חי.

"מכך עלול אדם בריא לחלות," אומר אני.

החובש מסיר את משקפי הזהב שלו, מנגב בניחותא את זכוכיותיהם, חוזר ומרכיבם על חוטמו ואומר: "זוהי השיטה הבדוקה ביותר להקים לתחייה מורדמי כלורופורם."

אני כולי נרעש ומזועזע – סָדיזם כזה, ברבריות כזו!

אני קופץ מהמיטה, מותח עלי מעיל ורץ לחפש את הפרופסור. אני רוצה לזעוק חמס, להלשין על המשטר הגרוע השורר בבית החולים.

אני עולה בריצה בסולם המדרגות, ומעיף אגב כך מבט לתוך אולם של מספרה. כל האחיות הרחמניות עומדות עירומות למחצה לפני אספקלריות

גדולות, מתפדרות ומאפרות את לחייהן. משמשגיחות בי, קוראות הן בקול אחד: "מוקדם מדי, הקדמת מאוד, בעל תאווה שכמוך!"

אחות אחת קורצת אלי בעין ומזמרת: "בוא, אצלי אין זה כואב..."

אני מסתכל בה: כעורה, פזלנית, ורגליה נתונות בתוך נעליים קרועות.

בפנים זעופות שואל אני: "היכן הפרופסור?"

היא מחווה קידה ואומרת: "בשוק."

אני מרים קולי וצועק כדי שכל האחיות תשמענה: "אני הולך להתלונן." ומשליך את עצמי ובורח מתוך הטרקלין.

אני רץ על גבי רצפה מסובנת, מחליק, וצונח תחתי. מאחורי רועם קול צחוק: "הא, הא, הא! הוא הולך להתלונן."

הגעתי לשוק. הוא תופס את כל שטחה של חצר בית החולים.

בתוך סירים המתנוססים על גבי כנים, צומחים בצלים, צנוניות, סלקים. מכלונסאות משתלשלים תרנגולים מפרכסים וגונחים.

אני שואל על הפרופסור, אין איש מכירו.

"שמא אין לבית חולים זה פרופסור?"

אני קופץ ועולה על הגג. מה זה? גג המכוסה עשב ופרחים, פרות וכבשים רועים באחו, רועה יש שם, אבל אחות רחמנייה אין...

אני אומר בהשתוממות: "החולים אוכלים בהמות רבות כל כך?"

הרועה אומר: "קומוניסטים גם כן אוכלים."

"קומוניסטים?" חוזר אני ושואל: "כיצד הם באים לכאן?"

הרועה אומר: "גם הם חולים הם."

לפתע פתאום פושט הרועה את צורתו ולובש צורה אחרת, צורת הקצב של העיירה. אני מכיר את שפמו האדום. הוא שולף סכין של שחיטה, המבהיקה כחרב, מטיל בי מבט זועם, מתקרב וצורח: "העלבת את האחיות, להלשין אתה מבקש? שכב על העקדה, יצחק."

כמעט פרחה ממני נשמתי. אני נופל מן הגג ונופל לתוך זרועות חמותי. היא תופסת אותי, מריקה עלי דלי מים צוננים ושואלת בקור רוח: "כיצד אתה בא לכאן?"

אני מגמגם: "אני רוצה להתלונן."

"בפני מי?" שואלת היא.

"מה משמע בפני מי? בפני הפרופסור."

"בפניו?" גועה היא בצחוק צרחני... "הרי זה אחיך, אחיך הבכור!"

שיחה טלפונית

הנני חתן. מסיח אני עם כלתי בבית קפה, כרגיל אצל איקס בוורשה.

האולם מלא מפה אל פה; יושבים צפופים ובצוותא. לכלתי, מינה, יש חזה גבוה, והיא צווחת כל הזמן: "אבל לא, אבל לא," ומפדרת לה את חוטמה.

אני סופר ומונה 15... 20... 32 ומחשב כמה צריכה לעלות לי כל הסעודה.

טרטור הטלפון. מכריזים בקול את שמי.

בעל הקפה מגחין עצמו מעל למזנון וצועק לתוך האולם:

"האדון המנהל, שיחה טלפונית – לונג דיסטאנס קאלינג."

כל האורחים המצויים אותה שעה בקפה מצדדים אלי את ראשיהם.

אני שומע: "שם יושב המנהל."

אני גא באמת על קשרי הבין־לאומיים. כדי שלא להראות זאת, תוחב אני בפזיזות עוגה אחר עוגה לתוך פי. הטלפון תלוי בקרן־זווית, מאחרי דלת של עץ. על הרצפה מתגוללים בקבוקים ריקים, תבן רקוב וכיוצא בזה לכלוך. ממש תיעוב.

אני צועק לתוך שפופרת הטלפון כדי שכל היושבים בקפה ישמעו: "ניו־יורק, יֶס...יס סר."

בעל הקפה, קירח עם שפם של זַ'נדַרם ושרוולים חפותים, עומד מאחרי הקיר זקוף אוזן, נטוי אוזן, עוצם עין אחת ומאזין, שלא לאבד חלילה אף מילה אחת.

פתאום בוקע קול זר מתוך הטלפון: "אל תדבר שטויות... אני רוצה לדבר עם מינה..." אני עונה בכעס לקול האלמוני: "מינה היא כלתי. ואין אני מנהל כלל ועיקר, חתן אני. הירדת לסוף דעתי?"

עכשיו עומדת מינה על ידי ומתחככת בי כחתלתולה. הטלפון תלוי פתאום גבוה על הקיר, ומינה מתקטנת בקומתה. אני רוצה להניפה, אבל היא כבדה משונות. אני מאמץ את כל כוחותי. היא מתעופפת כחץ מקשת, יושבת רכובה על כתפי וקוראת לתוך אפרכסת הטלפון: "ה־לו!"

אני אומר בלבי: "לאחר החתונה לא אסבול זאת."

מינה מדברת אנגלית. ותוך כדי כך מתחיל הטלפון לטרטר כמו מכונת יריה. מן הסתם יש לאותו אלמוני בניו־יורק כתב סתר: ק... ד... ס... ל... לתימהוני הרב רושמת מינה במהירות את האותיות על גבי הקיר. הניו־יורקי אומר: "מיי ביוטיפול סוויט גירל." מינה עונה: "כן, במלון השוויצרי?"

אוי ואבוי! מעמדי החברתי נהרס, ואף שמי! בעל הקפה שמע הכול.

אני מזועזע כולי, מזמזם לי באוזניים, לחיי לוהבות, ומלא חֵמה משמיט אני את כלתי על הבקבוקים הריקים. רווח והוקל לי... אורחי הקפה מסירים את מעיליהם, מנקשים בשיניהם, צועקים: "תפסוהו, חבטוהו, השליכוהו החוצה, הולך בטל זה!" אני מחזיק מטאטא ביד. מתחילה הזזת ספסלים, אנדרלמוסיה, מהומה, התכתשות של אגרופים, התנגחות, כדת וכדין. המהומה גוברת והולכת; תוך כדי כך חומק אני למזנון ומתחיל לשבר כוסות... הידד החיים!

בעל הקפה קופץ ועולה על השולחן, פושט זרועותיו כלפי מעלה וצועק בקול גדול:

"דולרים... דולרים... השידוך בטל ומבוטל!"

מאחורי קיר העץ מציצה מינה. היא צוחקת ומאיימת עלי באצבע: "אתה, אתה, אינך כלל בחור טוב..."

שוב אין אני חתן...

הקזינו

מתוך המדבר בוקע קול קפדני: "קום, הולך בטל, אל תישן!"

"חס וחלילה" – מיד אני קופץ מהמיטה, מתהדר במעיל של יום טוב, נוטל בידי את המטרייה הנקובה ויוצא לי מהבית.

ליד הדלת נתקל אני בשלושה ברנשים. אחד אומר אלי: "הנך פושע. אני אוסר אותך."

"העיקר שאנו חיים," עונה אני, ואיני שואל כלל לסיבת המאסר.

השני כופת לי את הידיים על הגב; השלישי מצווה... 1... 2... 3... 2... אנו צועדים דרך רחוב אפל.

לפני ארמון אדיר יורים השוטרים שלוש פעמים באוויר ומוליכים אותי פנימה. אני אומר בלבי: "קולנוע, קומדיה – כה משונה ואווילי!"

שומר הסף, הלבוש כפינגווין, ניגש ובידו מוט עץ. הוא מודד לי את הראש, את הידיים והרגליים ואומר: "הוא מתאים להפליא..."

מדרגה של שיש מוליכתני לתוך אולם משחק המוצף אורות. תחת מנורת בדולח עומד שולחן רולט, המוקף אנשים נרגשים. הקְרוּפְיֶה, פרצוף מזופת, מצווני לזחול תחת השולחן. "אתה תהיה הטכנאי!" אומר הוא. "עליך לסובב את הגלגל מתחת לשולחן – בנת?"

אני שוכב אפרקדן. מעל לראשי תלוי הגלגל, אני מסובבו... החיים למטה לא רעים. אמנם קצת צר שם, טחוב כמו בקבר. כלום מתי? – שטויות.

מחר, מדוע מחר? – מיד מתנקם אני בהם כולם...

עקב של נעל בועט ברגלי.

"אוי, אוי, אוי," צועק אני מעוצמת הכאב.

"גְּחַן," אומר הקרופִּיֶה, "זרוק את כדור השן דרך החור על הרולט; ספור לאט 20 – בנת?"

מתחיל משחק חדש. הקרופִּיֶה אינו פוסק מלבעוט בעקב נעלו ברגלי, ואני זורק, מסובב ומזיע מחמת כאב. הוא צועק למעלה 7... 14... 24... ואני למטה רועד מחמת התאמצות, שנשמתי כמעט פורחת ממני. מסובב ומזיע.

לפתע פתאום נשמעת שריקה מאוד לא נעימה. הקרופִּיֶה צועק: "העלה מהר את האקדח. קוביוסטוס אחד פשט את הרגל."

אני דוחק במהירות כלפי מעלה אקדח כסף קטן, הוא מעוטף בנייר של משי, זוהי המצאה שלי, הרי אביר אני!

הקוביוסטוסים רוקעים ברגליהם מסביב לשולחן ומדקלמים במקהלה: "קלע... שחק... קלע..." יריה מתהדהדת – אח! והכול פוצחים בבת אחת: "אמן!" הקרופִּיֶה אומר: "אנטומיה!" רק אחד, להבדיל ולהבדיל, מתערב. "להמשיך, להמשיך את המשחק. מי אמר לו לחיות ביד רחבה?"

כבר הגיעה השעה לאכול פת ערבית. אני שם בפי סוכרייה, לועסה והופכה לכאן ולכאן, ונזכר אגב כך בימי נעורי. רציתי פעם להיות פסל, ומה נהיה ממני? אסיר פרך. נגזר עלי לרבוץ כאן ולהתענות עד מתי, עד מתי... אני מנענע בראשי, חושב וחושב, ופתאום – ששש! כברק ורעם מנצנץ משהו במוחי: נו?... מילא, אדרבה... למה לא? הדעה שלך היא, והגורל נתון בידך. אני צועק: "לנוכל השפל ביותר מנדב אני מיליון!"

מיד משפילים כל הקוביוסטוסים עיניהם ומביטים תחת השולחן, ומתחילה חנפנות איומה. "זכור אותי... אל תשכחנו... שמא תבוא לביתי? הואל נא ברוב טובך... יש לנו הכבוד... גבאי, נשיא, אדוני המיניסטר!"

אני צועק: "ספרו את חטאיכם, התוודו על חטאיכם."

קמה מהומה. הם מכים "על חטא".

אני מוטל לי בשקט ומקשיב. "קבצנים, שרלטנים, מוצצי דם, נוכלים, אנשי אוויר, אף אדם הגון אחד... שאטרח ואתייגע בשביל כאלה?"

רק נקבה אחת אומרת: "אינני יפה."

איני יודע מדוע היא מוצאת חן בעיני יותר מהכול. יש לה עיניים כחולות ותהומיות. היא אומרת: "בשורה טובה מזומנת לך, בוא."

אני מגיח מתוך מחבואי. הקהל מריע לכבודי. אני מחלק אוטוגרפים,

צועק: "בעוד עשר דקות – הזכייה הגדולה!" אחוזי התלהבות יוצאים הקוביוסטוסים במחול, סופקים כפיהם ומזמרים חד־גדיא.

הנקבה מוליכתני לחדר צדדי, נועלת את הדלת ואומרת: "איני רק כעורה אלא גם עקרה."

"הבלים!" צועק אני, "איני מאמין."

פתאום צונחת מעליה שמלתה, שמלת קטיפה כחולה, והיא ניצבת עירומה כולה... פחד נופל עלי, איני רוצה להביט ומביט... אישה גדומת זרועות.

אני מגמגם: "מי עשה לך זאת?"

היא אומרת: "מיכאל אנג'לו."

באמת. גופה קורן ונוצץ כשיש לבן. היא יפה אותה שעה ביופי אלוהי. פרוטומה מופלאה.

היא מחייכת ואומרת: "לעולם אל תשתגע עוד בגלל אישה."

אני חוזר וזוחל תחת השולחן. אני זורק את הכדור, מסובב במהירות את הגלגל. מספרה הוא 37, היא מוכרחה לזכות. אני ממתין בשקט עד שהמספר יוצא.

הקרופיֶה קורא: "מה? כיצד ייתכן זה?" אני מגיח מתחת השולחן. אני מוכרח לראות זאת במו עיני.

אוי ואבוי! איזה ביזיון! אני לופת ראשי בידי. זרקתי סוכרייה על הרולט.

הקוביוסטוסים צורחים: "רמאות, רמאות, הוא זרק על מספרו."

איני מבין מה הם מלהגים. אין לי שום שייכות למשחק. אני רק הטכנאי, מסובב־הגלגל, ונוסף על כך אסיר פרך...

הם מסתערים עלי ורוצים לשסעני ככלבים שוטים. "בן־בלייעל, נוכל, בוגד!"

"חוסו עלי," מתחנן אני לפניהם, "ראו־נא את רגלי, היא שותתת דם."

מיד נועצים כולם עיניים סקרניות ברגלי. אותו רגע קופץ אני קפיצה, נאחז במנורת הברולח התלויה מעל לשולחן הרולט ומרחף באוויר.

המנורה מתנודדת אילך ואילך. הקוביוסטוסים צועקים: "תפסוהו, תפסו את מחבל המשחק!"

אני מעופף, מישהו תפסני בזרועותי. זוהי האישה גדומת הזרועות. היא מרחפת עמי דרך החלון הפתוח, ואני חש שצמחו לה כנפיים כמו

לנשר. אנו טסים מעל לגנים, ליערות, ומתרוממים מעלה־מעלה. ירח הכסף שופך עלינו את זוהרו, הלילה הוא בהיר, המרחקים דמומים הם, והכוכבים מתעצמים והולכים... אני שומע שהאישה לוחשת לתוך אוזני: "אני ארחף אתך כך עד עולם, אתה משיחי המיוחל..."

התהלוכה

אני מטייל לי בשבת בבוקר בפִּיפְּט־אווניו בלוויית מזכירי חיים. הוא בחור תימהוני, גנדרן. הוא מחזיקני ברוך בזרועי ומדבר רק אנגלית.

כעס יש לי בלבי עליו. העוברים והשבים סבורים תמיד שהוא זה אני, לייב הגביר, והוא מפליא כל כך לשחק תפקיד זה, שאפשר באמת להאמין בכך. וכי מה יכול אני לעשות? אדרבה...

מרחוק הולכת ובאה חבורה של בני־אדם החובשים מסכות. מה פירושו של זה? תהלוכה? אינדיאנים שראשם עטור נוצות ססגוניות; קאובויים שחגורות עור במותניהם, וחבלים עבים כרוכים להם בצווארם. הם מקפצים בפראות, כמשוגעים, מרקדים ושורקים.

אני שומע ברורות היאך אחד מהם צועק: "הוי־או־טו הו! אנו מוטלים עמוק־עמוק באדמה."

אני טוען מאז ומתמיד: "אל תלווה, אל תלווה."

בקרב הפראים הרוקדים רואה אני סוחרים דגולים, בַּנקירים בעלי־שם, סרסורים, ידידים טובים. הם נושאים דגלים, מעין זה עדיין לא ראיתי מעולם.

מנגנים מנגינת לכת, נדמה לי, משל ואגנר.

מלא חֵמה אומר אני למזכירי: "למה הסתרת ממני שקרנבל היום?"

הוא משיב: "אתמול פשטו הבנקים את הרגל. היום הולך וול־סטריט לכנסייה לבקש הלוואה מרוח הקדושה."

"נפלא," אומר אני. "אנו נצטרף אליהם. שמא סבור אתה שאין אנו זקוקים לכך?"

"כן," עונה הוא. "מי שאינו עתיר מיליונים מוכרח לקפץ."

"הואיל וכך..." אומר אני ומתחיל לקפץ כעז פראית.

התהלוכה נעצרת לפני הכנסייה. נדחקים, נדחפים, נלחצים, כל אחד סקרני הוא להביט.

על הכיכר רחבת הידיים שלפני הכנסייה עומדת תזמורת נוגנים ענקי־אדם. ברכיהם נוגעות בגגותיהם של גורדי השחקים, וראשיהם תקועים נעוצים בשמים הכחולים. כלי זמר של פח תלויים להם על בטנם; הם מנגנים לפני אלוהים, אלא שאי אפשר לשמוע את הצלילים.

גם צלמים עומדים מסביב, הם מסריטים.

מאחור טופח לי המזכיר על הגב, וצועק מרעים בקולו: "תיש זקן, שא רגליים!"

אני אומר בלבי: "עז־פנים שכזה!" אבל עד שיש שהות בידי לחרפו ולגדפו כאחד הריקים, מדלג הוא על גבי הראשים, מתיישב לו לרגליו של אחד הנוגנים, ותחת התרועות הסואנות של הקהל מניח הוא שיסריטוהו מעשה כוכב של קולנוע. בר־מזל שכמותו! הכול עולה בידיו, בכל מקום הוא אורח קרוא.

"המתן נא!" חושב אני בלבי, "מה שאתה יכול, חיים, יכול אני ודאי..."

אני עוקר עצמי ממקומי ורץ על פני הכיכר.

לפתע מרגיש אני שמישהו תופסני בגרוני ומושכני אל־על. נדמה לי שנוסע אני ברכבת עילית. אני רואה את הגגות של מנהטן, של ברוקלין, ואחר כך פרצוף דמום של מוזיקאי. כל נקודה שבעורו גדולה היא כסלע. המוזיקאי חובש משקפיים, מתוך זכוכיותיהם זוהרת השמש. אני נאלץ לעצום את העיניים. הוא אומר אלי בחביבות: "כאשר אנגן את המנגינה 'על האח בוערת אש', תעמוד על כישרוני. הנני תלמיד של בטהובן." עם מילים אלה הוא נוטלני ומציבני בזהירות יתרה בעבר השני של הכיכר.

אני מלא התפעלות מהתנהגותו, בן אצילים אמתי, וקורא אליו: "היי! שמא יש לך איזו משאלה... אולי תבואו לבקרני בביתי, כל אנשי התזמורת כולה?"

המוזיקאי עונה: "חסוך את הדולרים שלך, דון קישוט אני. אגב, אני נוהג לעשן סיגריות."

אני שואל: "איזה סוג, אדוני?"

הוא אומר: "34 – כמספר ביתי."

אני רץ במהירות לקיוסק הסמוך וקונה את הסיגריות.

עכשיו עומד אני לרגלו של הענק וקורא כלפי מעלה: "אדוני, מספר 34, אני עומד בדיבורי."

הוא אומר: "עלה למעלה."

נכון. מדרגה ישנה, מדרגה גבוהה, המסומכת לרגלו... מקץ רגע יושב אני על כתפו.

הוא אומר: "הנך בר־מזל!"

"מדוע זה?" שואל אני.

הוא עונה: "ליטול אשראי מהכנסייה מסוכן הוא. אדרבה, הבט למטה."

למטה משחירה הכיכר הלבנה מבני־אדם.

אני שואל: "היכן מצויים אלה שאינם מקבלים אשראי?"

"על הגג." אומר הוא.

אכן, רואה אני. גרדום מוצב שם לתליית רוצחים. מצריח הכנסייה מוליכים קרשים צרים לעמודי הגרדום. ברנשים הדומים ללוליינים מתנודדים ומתנועעים באוויר, אחד מאחרי השני, כשבצווארו של כל אחד מהם תלוי חבל. בהגיעם לקצה הקרש, הם מצטלבים וקופצים מטה...

"מאורגן להפליא!" צועק אני.

המוזיקאי שואל: "שמא רוצה אתה לראות כיצד מביאים לכאן את המזכיר שלך?"

"לא, לא!" מצווה אני. אבל מקץ רגע מפזיל אני בכל זאת עין לשם.

על גבי הקרש הצר מכרכר לו חיים, דק גו, מטורזן. הוא מסובב מקל, מריח שושנה אדומה, שורק לו לחן של טנגו, מגיע לקצהו של הגג, חוזר ומנער בחוד אצבעו את האבק מעל דש מעילו, רוקק וקופץ...

אני צועק: "בְּרָבו, בְּרָבו! אמן מובהק!"

המוזיקאי אומר: "כל מאן דהוא יכול ליטול את איגרת האשראי."

אני רועד משמחה ושואל: "מאמין אתה באמת ובתמים ששמך מספיק הוא, אדון דון קישוט?"

"ודאי, ודאי," אומר הוא בגאווה. "העיקר שלא תחסוך בדמיון; עליך לדאוג שהיא תישאר אצל כולם צעירה לעד."

על השֵׁק רשום בדיו אדומה: "מיליון אחד בשביל עסקי אוויר..."

אני קופץ בפזיזות מכתפו של המוזיקאי, מסיר את כובעי באדיבות,

נושק את היהלום שעל אצבעו, מחווה קידה עמוקה־עמוקה ועונה ב"מרסי" צרפתי רחב...

הקיצור, להודות בצורה כה עדינה, כה אצילית, יהא בלתי מסוגל אפילו חיים, המזכיר שלי!

בבית המכס

נוסע אני באוטובוס לארץ ישראל... בתוך הקרון, סמוך לי, מתנועעים ראשים מרובעים; צווארים שחומים ומשורבבים מזמרים, צוחקים ומפטפטים; ידיים מגושמות מוחאות כף בקצב; קפוטות משי אחדות אומרות תהילים בניגון משונה; רוחי טובה עלי להפליא...

בחוץ צצה ועולה לפתע פתאום תחנה קטנה.

כל הנוסעים יורדים מהקרון.

מכיר אני את התחנה הזו; האם לא "חטפתי" כאן לעתים תכופות כוס קפה וכעך?

"איני רוצה לרוסיה," מוחה אני.

יהודי זקן חבוש כיפה ניגש, מניח ידו על כתפי ואומר: "יענק'לה, אל תפחד, עוד היום נהיה בירושלים. אני יודע זאת, אני הנני הנהג."

מלא התלהבות משליך אני מידי את מזוודתי – הידד, היא נופלת לתוך הרפש. ואני עצמי קופץ לתוך התחנה. "מלצר... מלצר... כוס קפה."

אין מלצר. אין מזנון.

משהו כאן לא כשורה... אני נעשה מרוגז. היכן הנהג? מדוע חובש הוא כיפה?

מסביב לשולחן רחב ידיים משחקים בקלפים. אני עומד ומסתכל מתוך סקרנות. משחקים רע – קלפנים כאלה יש לתלות!

קלף נופל מן השולחן. אני מזדרז להתכופף. ומה רואות עיני – בתוך בקיע שברצפה נוצצת אבן ספיר תכולה.

"אחים," צועק אני, "מישהו איבד אוצר."

איש אינו זז ממקומו. רק קלפן אחד רוטן: " אל תפריע, דוד."

אני זוחל תחת השולחן. רעיון נלהב מנצנץ בי. כבר עשרים שנה שרחל,

אשתי, משננת לעצמה – אבן כחולה... אבן כחולה... אישה טובה. בפזיזות מגליש אני את אבן הספיר לתוך כיסי כדי שאיש לא ישגיח בכך.

אבל מלמעלה מנהם קול: "ברוך שמו, אמן!"

אנו נוסעים הלאה.

בתוך האוטובוס שוררת אפלה. רק עששית קטנה מתנודדת מעל למושבו של הנהג.

"שמא להחזיר את הספיר לקארל," אומר אני בלבי ומחפש את כתובתו.

בתוך ארנקי מוצא אני חשבון מקומט: בית מלון... מארכס והגברת הברונית... אני קורא ומתמלא תמיהה: בעד לבנים – חמשת אלפים פרנק, בעד כוס קפה – פי שניים מזה, בעד קופסת גפרורים – המחצית. כך הוא קארל זה! עשרת אלפים פרנק בעד כוס קפה, ועינו צרה אפילו במתנה זו!

ברגשנות רבה תוחב אני את ידי לתוך כיסי – למשש את האוצר הטמון. אני מחפש וחוזר ומחפש בכל כיסַי... היכן היא אבן הספיר...

אני קופץ על רגלי, פני מתעוותים, אני מנער בזעף את מעילי – אין. אני משלשל את מכנסי, הופך את הבטנה – אין ואין! הקהל שמסביבי צוחק. הנהג הופך ראשו ברוגזה. אני מטיל את עצמי מתוך ייאוש על הרצפה. מחטט בכל הפינות, תופס את החלוצים ברגליים, מושכם ממושבם וצועק: "אויה לי, שדדו אותי..."

בתוך המהומה נשמעת שריקה ארוכה: "הידד, הארץ הברוכה!"

אני מציץ מהחלון.

מהעבר השני של גדר הגבול ממתינים לי דודים, דודות, שארי בשר, וביניהם אוסישקין המנוח. הם מנפנפים כולם בממחטות לבנות: "שלום! שלום!"

אני משים עצמי כלא רואה, מושך את טליתי על הראש והולך אל בית המכס.

אחד הפקידים אומר לי להשתטח על השולחן, אבל אני פותח את מזוודתי.

"לא," אומר הוא, "מטען הוא חופשי ממכס. בארץ הקדושה חייבות במכס רק הנשמות."

"טוב." אני משתטח על גבי שולחן המכס.

הפקיד ממשש לי את הדופק, מאזין ללבי ולריאותי, מעשה רופא.

פתאום קורע הוא לי שמורת עין, מציץ לתוכה חריפות ואומר: "היכן אבן הספיר הכחולה?"

"אבדה לי," מגמגם אני מבוהל.

"תן את הספיר," מתרגז הוא.

"בהן צדקי, האמן לי בנאמנות," מתחנן אני לפניו, "שהיא אבדה לי."

"אבדה!" צורח הוא במתכוון כדי שכל העומדים מסביב ישמעו. "אבל אתה רצית לגונבה, נוכל שכמותך! חזרה!"

הוא קורע לגזרים את הדרכון שלי. אני פורץ בבכי מר.

הנהג ניגש, מחייך חיוך רחב ואומר:

"שבע שנים עליך לעבוד, יענק'לה, שבע שנים!" – והוא מניח את כיפתו על קודקודי.

החומה

אנו מפליגים, נוסעים מליסבון לניו־יורק באונייה. אני משוטט אילך ואילך על הסיפון ולבי כה טוב עלי...

הקברניט ניגש אלי ואומר: "הקופאי ממתין לך."

אני יורד בסולם המדרגות. למטה, מאחרי סורג, יושב הוא ליד שולחן צר, מונה וסופר כסף, קושרו חבילות־חבילות, עורמו לערמות ואומר: "טול את הירושה שלך, נו? מהר, מהר..."

אני שואל: "מדוע?"

הוא משיב: "האונייה יורדת תהומה, אתה בלבד תמלט את נפשך."

בחיפזון תוחב אני את הכסף לתוך מזוודה. דולרים במזומנים הם טובים תמיד בעת משבר. היכן הם עיגולי ההצלה, טבעות ההצלה?

מצוי אני בתוך תאי. בעד אשנב עגול רואה אני מרחוק את החוף האפוף עשן דק. אנשים ונשים רוחצים בים. הלאה מזה, באופק, מתנשא הר. את פסגתו הרמה עוטף שלג, מן הסתם נצחי...

באי זה אבקר בימים האחרונים של יום טוב. כסף יש לי, מברשת שיניים, מסרק... בעיצומו של דבר, לשם מה אני כאן?

תוך כדי כך עוברת צמרמורת בגופה של האונייה. נחשול עצום מתרומם, גועש, חומר ומציף את החוף, סוחף עמו סלים, כיסאות נוח, תאי רחצה, ילדים, גברים, נשים. מתוך הגלים הגועשים מזדקרים אילנות חשופים, בתים הרוסים. בשולי הגגות נאחזים אחיזה של עווית גברים חבושים צילינדרים, נשים מהודרות בשמלות נשף. בתוך חצר שוממה מתייהרת כמו להכעיס מעשנה גבוהה, ועליה נובח ומיילל כלב...

אבל מה עמי?... איני יודע, אני נרגש משונות כל כך, אני פוכר ידי, וכל רגע זועק אני: "שמע ישראל..."

עתה הנני לבדי על החוף. נחשול חדש, גובהו גובה חומה, קרב והולך, הומה וסוער. שמא מתכוון הוא אלי? אחוז אימה נוראה, מריץ אני את שתי רגלי...

בית של עץ. קרועה חזיתו. אפשר להציץ לתוך כל החדרים. בקומה העליונה עומד פסנתר. הוא מנגן מעצמו, בפראות, בחוצפה, משסע את הגלים הרועמים, באמת התגרות כגון זו!

גבי מעומס משא כבד, מוסיף אני לרוץ כפוף כולי. אבנים חדות שורטות את רגלי היחפות עד זוב דם.

"אולי להשליך מעלי את הירושה?"

השמים תלויים נמוכים. עננים שחורים נתקבצו, הגיחו ובאו, רוח עוקרת הרים מנשבת.

מעל לראשי מעופפת ציפור גדולה ולוחשת:

"גאנימד, נתח שמן אתה."

אני משתהה תחתי. ששש! קול זה מוכר לי יפה, אני רוצה לשואלו משהו, אבל אהה! הסופה הסיעה הכול...

מתיירא אני להפוך ראשי. לכן פותח אני חור קטן בתוך מוחי ומציץ החוצה. "איזו אימה!" תחתי בלע הים הגועש את הכול... תהום מחשכים...

רץ אני על פני גשר, למטה זורם נהר. שמא להקים כאן סכר, קיר כדי לעצור בגלים.

אני פותח את המזוודה ומטיל צרורות אחדים של דולרים, והנה פלא, נחשולי הנהר נעשים רוגעים... שקטים...

מרוגע פונה אני לדרכי. כסף יש לי עוד די והותר בשביל עצמי ובשביל בני משפחתי.

רגלי מוליכות אותי לתוך גיא ירוק. שוב מרחפת הציפור מעל לראשי, מנפנפת בכנפיה ולוחשת: "שוטה שכמותך, אין לך כלום, לא יהיה לך כלום, ולעולם לא תאמר די."

אני מוסיף לרוץ. הסכר שמאחרי נתבקע. נחשולים מרדפים אחרי... משום־מה נעשתה עתה המזוודה שבידי קלה יותר, והדרך מרובצת היא אספלט. אני רץ קל כנוצה ואווירי כמלאך. אני נעשה מאושש, עליז... עוד מעט ואהיה מחוץ לסכנה, אני ואף הירושה שלי, אבא, אימא, אחים... לפתע פתאום, במרחק־מה, כמהלך חצי פרסה ממני, מתרוממת חומה עצומה

וסוגרת על העולם... מימין ומשמאל מתנשאים רק סלעי שחם דמומים. החומה עצמה היא כמין אצטדיון, שגובהו אלף מטרים. האנשים שלמעלה נראים כראשי סיכות. הם קורצים אלי ומאותתים אלי בעיניהם.

אני אוסף את שארית כוחותי... הנה אני ליד החומה, ממשש את הקירות החלקים והחשופים. שום שער ושום סולם מדרגות אינם מוליכים אל על. רק לבנים אחדות מבצבצות מתוך החומה, כמין שלבי עזר בשביל מטפסים, אלא שהן מזדקרות עתה בגובה רב. אני מנסה לקפוץ – לשווא. אין עולה בידי להיאחז. אני פותח את המזוודה, מגבב את צרורות הדולרים אחד על גבי השני – תל נאה! אני מטפס עליו, קופץ קפיצה, וביד השמאלית נאחז אני בלבנה הסמוכה ביותר. אני מעפיל ועולה. אבל החומה היא ללא קץ וסוף. ככל שאני מגביה להעפיל, כן מתרוממת היא ועולה השמימה. אני צועק: "זה לא נאה! זה פשע, אני תובע דמי נזיקין!"

האנשים העומדים על החומה עונים על ידי מיקרופון: "האם סבור אתה שהנך יחידי?"

אני מביט על סביבי. אכן, מימין ומשמאל, למעלה, למטה, בכל מקום תלויים בני אדם באלפיהם. כל אחד נאחז בלבנה המזדקרת מתוך הסלע. גברים פעורי פה, נשים סתורות שער החובקות עוללים. הם תלויים בשניים־שניים, ארבעה־ארבעה, משפחות שלמות אוחזות זו בזו בידיים, ברגליים, במותניים, כצמחים ביער עד קלועים ושזורים הם יחדיו. זבובים

[ההמשך חסר]

שקית הסוכר

אני נס מהחזית. באופק ניצתים ברקים בכל רגע ורגע; פצצות... תותחים רועמים... מטחי יריות ארורים, ואני קפה אפילו לא שתיתי עדיין.

ראשית לכול סר אני למלון. האולם שופע אורות, הוא חם ואריסטוקרטי. אני תר אחרי כיסא פנוי. כמו להכעיס תפוסים כל הכיסאות.

אני פוגש שם מכרים, הם מעמידים פרצופים של יהירות, פרצופים מדושני עונג, הם צוחקים...

פתאום צצה לפני אהובתו של אחי, מעוטפת בפרווה הדורה. הממ... שווה מן הסתם כאלף רובל. מניין לוקח אחי את הכסף לכך? מתחת לפרווה לובשת היא רק כתונת משי כחולה לבשרה. היא שמה בידי שקית נייר חומה, ובה קילו של סוכר. היא אומרת:

"הבא זאת בלי שהיות לאחיך, שא רגליים!"

אני נוטל רגלי על כתפי כדרך שאומרין, ומפליג לדרך.

אחי מתגורר בסיביר. דרך רחוקה לפני. אני רץ, איני פוסק מלרוץ.

היכן השלג?...

אני כבר בדרך שעה ארוכה, ולפתע פתאום מתפרם קצה השקית, ומעט סוכר ניגר על האדמה. אני רואה בניחותא היאך הברולח הלבן מקלח רסיסים־רסיסים... יפה, לגמרי לא רע. אף על פי כן, מה עושים? נעל לוחצת לי, רגלי בצקות וכאובות. צינה עומדת עכשיו בחלל. צינה מחלחלת עכשיו בעצמותי. אני נמצא מול פני סיביר. "אני חוזר," אומר אני בלבי, "להגיר את הסוכר לתוך הפרווה – רעיון נפלא!"

המלון ריק ושומם, וגם לא אריסטוקרטי כל כך, כפי שסבור הייתי.

אני מטפס ועולה מדרגה אחת, שתיים, שלישית. אני מחפש את חדרי. מונחת שם בשבילי טלגרמה, בה נאמר להיכן שומה עלי להביא את הסוכר.

אותו רגע משגיח אני במנהל המלון המהלך אחרי. אני מזרז הילוכי, אף הוא עושה כן. אני הופך ראשי. המנהל נושא רובה וכלב ציד על ראשו. הוא מבקש פשוט: "בקשיש!"

אני אומר בביישנות: "את חדרי אני מחפש."

הוא פושט ידו כלפי מדרגה, שם עומדת עריסה ריקה. כמסומר למקומי לוטש אני עיניים לשם, אחר כך מצדדן למנהל, אבל הלה נתמוגג כשעווה, נעלם...

בתוך מסדרון ארוך פתוחה דלת אחת. אני מתיירא מאוד לעבור על פני הדלת הזו. החדר הוא מלא וגדוש ידידים, אף גיסתי פאניה והמנהל מצויים שם. הם מדברים בגנותי וצוחקים... שמא יודעים הם כבר ששפכתי את הסוכר בדרך?...

פאני מנשקת לאהובתו של אחי. היא מתירה את כפתורי פרוותה ההדורה. אפילו כותונת אין לבשרה...

בצער נותן אני עיני בשקית. משקלה הוא מועט מאוד, בקושי עשרה גרמים...

השעה מאוחרת היא, מאוחרת מאוד. אני מוכרח לחזור אל אחי. בחיפזון, בפזיזות, גולש אני מהמדרגות ונתקל בגויה הזקנה של המטבח, המנשקת את השוער. היא נותנת עלי בקולה: "תרנגול אדום, אינך ראוי אלא לכפרות!"

באולם פוגש אני בגיסתי. עכשיו לובשת היא את הפרווה ההדורה. פניה חיוורים ונוגים כל כך.

"פאניה, פאניה," קורא אני בייאוש, "היכולה את לעזור לי?"

פאני מתאנחת: "הו אלוהים, הו אלוהים, הסוכר ניתן בקיצוב, יוקר כזה!"

היא מייעצת לילך ולקנות סוכר בשוק השחור.

אני רץ ברחובות. חושך – לילה. פנסי הגז בוערים עמומות. כל החנויות נעולות הן. איש אינו יכול לומר לי היכן השוק השחור...

יגע ומלא ייסורים צונח אני תחתי ברחוב...

סמוך לי, בתוך הרפש, מתגוללת הפרווה. אני מלטפה ארוכות ואומר בקול רם: "פוי, גם אתה אינך שווה יותר מעשרים קופיקות..."

הקץ ל"חדר"

על האח בוערת אש...

אני מוטל על גבי גחלים לוהטות וקר לי.

באמצע הרצפה זורם נהר קטן.

אני קופץ למטה, מגביה את הכותונת שלא תתרטב, ומשכשך את הרגליים היחפות בתוך המים.

מהיכן מקלחים הם?

אני מחפש חור. הקירות שלמים הם. ודאי המצאה חדשה!

אני מטפס על הקירות החלקים, ממששם, סופרם, ובאמת – קיר אחד חסר.

אני מציץ החוצה. באופק משתרע יער של זכוכית. עורבים מתעופפים, מקרקרים ומשירים עלונים מודפסים. באחו רועים רובוטים...

האם זה חלום? הרי איני ישן...

מאחרי קיר "החדר" נשמעת תפילת שחרית. החזן מסלסל בקולו. אני מכיר את העניין.

פתאום מנהם קול מאחורי: "מלמד־דרדקי אתה? בבית רעוע אתה מתגורר? קום וברח!"

מי מדבר כאן? אני הופך את פני.

חבורה של בחורים קופצים לתוך ה"חדר", מפשילים שרווליהם, מתעטפים בטליתות של נייר, מקימים שולחן וספסלים, אומרים ברכות השחר ומתחילים לשחק בקלפים.

מלך־של, הגדול כדף של גמרא, מביט בי בחסד. אס פיק מקפץ תחתיו וצווח: "מוות, מוות, מוות..."

מחמת אימה צועק אני: "רבותי, כלום יצאתם מדעתכם, לשחק בקלפים במקום קדוש?"

בין הבחורים – אני זוכר יפה את פרצופו – יושב יענקל, המשרת של אבא. הוא מעווה פניו בעוויות משונות, נחנק מצחוק ומשרבב לי לשון.

זה מעלה את חמתי. "יענקל," צועק אני, "אסוף את לשונך!"

אני קופץ על כיסא ודורש דרשה לוהבת: "פוגרום יתחולל, מבול יבוא, קץ יקיץ על העולם."

הבחורים אינם מקשיבים. הם רוקעים ברגליהם בחדווה, משליכים את הקלפים על השולחן וצורחים: "הב, קנה... כפל־כפליים, זכיתי!"

פתאום שורק יענקל שריקה.

כל הבחורים נועצים תוקעים סיגרים עבים בפיותיהם. עשן עב מתאבך ויוצא מאוזניהם.

בחוץ שומעים זעקה: "דלֶקה, דלֶקה!"

המלכה־של משיבה את העשן לתוך פני. אני משתעל... העשן מחלחל בגרוני, חונקני... אס פיק מפזיל אלי בערמומיות חצי עין וצווח: "הקץ ל'חדר'!"

השיבה הביתה

המלחמה נסתיימה...

אני מתקין עצמי לנסוע הביתה, כבר מפסיע ברציפה של התחנה, מרוגש קצת וממתין לרכבת המהירה.

מספר כרטיס הנסיעה שלי הוא 5432. מטען אין לי, רק זיכרונותי הישנים – צרור מכתבים ותצלומים מכורך, מעוטף בעיתון ומונח על ספסל.

אני מביט על סביבי. התחנה ריקה היא, אין בה אף נוסע אחד.

הקיוסק סגור ומסוגר הוא, וכן המזנון. הקירות זהומים, גג הזכוכית שבור... היכן הם הקרונות? אפילו פסי המסילה אינם מצויים על האדנים...

זה מפליאני. אני מרים קול צעקה: "הא, הא, הא!"

"הא, הא, הא," עונה לי ההד. "צחוק? וכי ציפית באמת למשהו אחר?"

הנה מישהו הולך ובא, בפסיעה של ניחותא, יש לו פנאי להלה.

זהו מנהל התחנה. מכיר אני את כובעו האדום עם הכתובת א"ד 1945.

אני שואלו בהתרגזות: "היכן הרכבת?"

"הרכבת?" תמה הוא. "רכבות הן לא מודרניות עוד. חיסלו אותן."

"היאך זה? הרי יש לי כרטיס נסיעה, כרטיס של מחלקה ראשונה," בא אני עליו בטרוניה.

מנהל התחנה נועץ בי עיניים ואומר: "מה, זה עוד מרגיז אותך?"

גוואלד, הוליכוני שולל, ובאופן מכוער כל כך. נפשי מידכדכת עלי. פתאום מתיישבת עלי דעתי, ואני אומר:

"הא לך מתנה – הזיכרונות שלי."

מנהל התחנה מקרע את העיתון הישן ותוהה בסקרנות על התצלומים. פתאום מצטווח הוא בקול צרוד: "זאת היא אשתי."

"לא, לא," מגמגם אני מבוהל: "זאת היא מוֹלֶטית מפאריס."

"אם כן," אומר הוא, "אז היא באמת אשתי..."

בחוץ, לפני התחנה, ממתינה עגלה גדולה הרתומה לתריסר סוסים. העגלה מגודשת יהודים. אני מוצא לי בקושי מקום־מה ליד העגלון.

הוא: פרצוף מגושם, מכורבל בפרווה ומונעל במגפי לבד. עם כל טלטול וטלטול מתנגשים אנו זה בזה. אני ממלמל עם כל התנגשות באדיבות: "פארדון!" והוא מנבל את פיו בחירופים וגידופים.

לפתע פתאום שואלני העגלון בגסות: "להיכן אתה נוסע?"

אני עונה: "הביתה."

"הביתה?" חוזר הוא ושואל. "וכי מי אינו רוצה הביתה?"

הוא מצליף על הסוסים וצורח: "זוזו!"

הדרך משתרעת רחבה ושוממה. רוח כפור מנשבת. אנו נוסעים לאט.

כל פעם שיהודי יורד מהעגלה מסלקים סוס.

את העגלה סוחבת עכשיו רק סוסה זקנה לבנה. לא תצא שעה קלה ואהיה בבית. אני נעשה נרגש כל כך שדמעות מתחילות להתגלגל על לחיי. יודע אני, זה לא יפה, אבל איני יכול אחרת.

העגלה נעצרת. העגלון רוטן:

"בשבילך בלבד אין אני נוסע הלאה."

"מילא," אומר אני, וקופץ מהעגלה.

צורתה של העיירה נשתנתה עד לבלי הכר. הסמטאות עקומות, מעוותות; המדרכה מלאה חורים; בתים ללא חלונות וללא דלתות; גגות רסוקים, קירות רבים מנוקבים פגזים; מסביב יתמות רבה כל כך!

סבל ניגש: "אדון," אומר הוא, "אני כאן מורה הדרך."

אני עונה לו: "סלח לי... עצבי חלשים הם..."

הסבל מחלץ מכיסו טלפון ומחייג מספר.

אני תופסו ברוגזה בידיו: "למי? מה?"

הוא אומר: "כבר יודעים שהנך בא." ותוך כדי כך מתכופף הוא אל אוזני, לוחש: "עכשיו זהו מקום קדוש. הכול מתו."

עומד אני לפני עֲרֵמה של לבנים ואפר. הקיצור, פעם עמד כאן ביתנו. הבאר סתומה היא. עשב שוטה צומח עליה. רק קטע של חומת הגן שלם הוא.

מתרפק על קיר הבית.

חתולה אפורה מתחככת בקיר הבית ומיללת.

הסבל שואל: "היא יודעת מי אתה?"

אני נותן לו דולר. "שתוק!" אומר אני, "אל תספר לאיש."

פתאום נתקלת עיני במשהו משונה. מאחרי הבית מבצבצים צינורות.

אני מטפס ועולה על החומה. מה זה? מעשנות ברזל צרות תקועות בתוך האדמה, 10... 20... 30... אחת ליד השנייה.

אני חש חלחלה עזה בלבי. מי זה חונקני? אני לופת ראשי בידי.

אין זה מראה תעתועים, לא, לא. אף אדם אחד בעולם כולו אינו יכול להכחיש זאת. "מתחרט אני... מתחרט אני שעודני חי..." רוצה אני לפרוץ בזעקה, בזעקה אדירה, אלא שכאבי הוא עצום מדי.

משפיל אני את עיני אל האדמה.

זכוכית עבה – כעין גג רחב וארוך – מכסה את הבור. אני יודע, זהו קבר הגו. למטה, מסביב לשולחן מסובים אחי. הם צוחקים... עשן כחול עוטפם. נדמה לי שהם מרחפים בתוך אוויר זגוגי. בראשים מופשלים מביטים הם בי בעיניים לטושות, מתנועעים כבשעת תפילה ומזמרים זמירות.

ראובן, הגדול שבהם, אומר: "הכול קרה לנו, וכי מה יכול עוד לקרות..."

יושב אני על החומה כמת. איני יכול להמיש עצמי מהבור. גג הזכוכית נעשה ירוק יותר ויותר, עשב צומח ועולה על הקבר. כמעט איני רואה עוד את אחי...

אש עמומה בוערת למטה. ידיה הלבנות של אימא מעמידות את הנברשת על השולחן, מברכת על הנרות ומתחננת לפני בניה: "היו רחמנים, מנעו את הצער מיוסף!" הם מנענעים בראשיהם: "לא, לא." אימא מפצירה: "הניחו לו, הוא עודנו חי." הם רוטנים בקול אחד: "נשליכהו לתוך הבור." אימא מתייפחת: "הוא מפחד, מפחד..." לפתע פתאום מזדקף ראובן ומראה עלי: "שיצעק בכל הכוח שהוא יכול."

הנר דועך.

אני זועק זעקת אימים פראית: "אימא, אימא..."

אחרית דבר

"על עיר ועל ים" מאת מנשה לוין הוא כרך תאום לקודמו, "הרקדנית המעופפת", שראה אור במוסד ביאליק לפני יותר מעשור. שני הכרכים גואלים משכחה חטיבה מפוארת של סיפורת עברית מודרניסטית, ומַפנים את הקורא בן־זמננו אל מיטב ומרב הסיפורים הקצרים והנובלות של המספר העברי בן־זמנם וחבורתם של אברהם שלונסקי, נתן אלתרמן ולאה גולדברג, שיותר מכל מספר אחר ייצג בפרוזה שנכתבה בין שתי מלחמות העולם מגמות של אקספרימנטליזם, אוּרבניות וזיקה הדוקה לעולם הרוחני של אירופה ב"עידן הג'ז". בסיפורים האלה פרם לוין – בתעוזה, בתנופה, בחן של שובבות – את מלבושיה המסורתיים, הכבדים במקצת, של הסיפורת העברית הקנונית, ותפר אותם מחדש כגלימת קוסם – מרהיבה בצבעיה, מסנוורת לעתים בנצנוציה. במבניהם המפתיעים, שהפֵּרו את כללי הסיבתיות של הזמן והמרחב, בלהק הדמויות המופלאות, המוזרות לעתים, שאכלס אותם, ובעיקר בסגנונם המטפורי המכונף, המהפכני, הפכו הסיפורים את העולם היומיומי של הכרך המודרני למחוז פלאים אקזוטי, ואת עולמם האקזוטי של הוודוויל, הקרקס והראינוע – לדבר של יום־יום.

לוין היה, בלי ספק, מספר בעל פוטנציאל של גדולה, והיה יכול לתפוס את המקום המרכזי שהיה ראוי לו בספרות העברית בת־הזמן. אלא שהגדולה־בכוח הזאת לא באה לידי מיצוי ומימוש מלאים. מסיבות שגרמן מהלך התפתחותה של התרבות הארץ־ישראלית במשבר המעבר משלב של אקסטזה חלוצית לשלב שבו נבלמו "הסער והפרץ" שלה (כמו שקבע נתן אלתרמן במאמרו משנת 1940), נעצרה תנופתו של לוין דווקא בהגיעו לשיא כוחו, ואולי אף קודם שעלה בידו לנסוק אל השיא הזה. בעוד חבריו

עוברים מן המרחב הזוהר של "כוכבים בחוץ" למועקת חדרים אפלים וערים נצורות, מחירותו של ההלך למצעדו הכבד של מי שקיבל עליו עול אומה ולימים גם עול מדינה, פרש לוין כמעט לגמרי מיצירה מקורית, שיקע עצמו למשך יותר משני עשורים בתרגום של פרוזה רֵאליסטית מופתית (בעיקר מן הספרות הצרפתית של המאה הי"ט ושל ראשית המאה העשרים), נמנע מכינוס סיפוריו, גנז סיפורים שכבר הושלמו והניח סיפורים אחרים בלי סיום. בזיכרונו של הקורא הטוב נותר מחברו של ספר אחד, הפיקָרסקה הקומית הפרועה "מאה לילות ביפו העתיקה", מעין גרסה ארץ־ישראלית מהותלת של "דון קיחוטה". הספר, אגב, הופיע בשעתו עם "כוכבים בחוץ" של נתן אלתרמן (בראשית 1938), כאחד מספרי הוצאת "יחדיו" של חבורת שלונסקי־אלתרמן ערב פירוקה. הזיקה שבין שני הספרים הללו – שניהם סמוכים למרכז המעגל המודרניסטי העברי שנחסם בשל מלחמת העולם, השואה וההֶרואיקה של הקמת המדינה – אף כי עדיין לא הובהרה, היתה קיימת ושרירה.

באמצע שנות השישים, כעשור ומחצה לפני מותו ב־1981, חזר לוין לכתיבת סיפורת מקורית, ושוב הגיע בכמה מסיפוריו מתקופה זו להישגים מזהירים. ואולם בשאון העשייה הספרותית הישראלית, שהיתה נתונה לנושאיה ולאופני המבע שלה, כמעט לא נשמע קולו האירופי, המודרניסטי, המטרופוליטני־ה"פריזאי". לוין לא זכה לראות בדפוס עוד ספר משלו (מלבד "מאה לילות ביפו העתיקה", שאף הוא נשכח). אמנם אחרי מותו, בעיקר הודות למאמציה הבלתי־נלאים של מאשה לוין, אלמנתו, ראו אור כמה קובצי סיפורים שלו, וכן קונטרסים של מחזות ושל שירים ומהדורה חדשה של "מאה לילות", אבל פרסומים חשובים אלה לא העניקו למחבר את הנוכחות התרבותית והספרותית שלה היה ראוי. גם רומן הבוסר "חולות כחולים" לא נתן תנופה, עם פרסומו מן העיזבון, ל"שיבתו" של הסופר אל הזיכרון ואל תשומת הלב של הציבור. תנופה כזאת נוצרה עם הופעת "הרקדנית המעופפת" בשנת 2000. בעקבותיה החלה לבצבץ ההכרה שלוין הוא "אמן חשוב בכל מובניה של המילה".

"הרקדנית המעופפת" נערך כחתך אורך שהציג את הסיפורת של לוין מראשיתה בסוף שנות העשרים של המאה שעברה ועד פרקיה האחרונים, שנכתבו סמוך למות המחבר. עריכה כזאת (ולא עריכה שממקדת את הכרך באחת מתקופות יצירתו של לוין) התחייבה מן הצורך להציג דיוקן שלם

של מספר שלא היה מוכר לקוראים הישראלים. "על עיר ועל ים" ערוך אף הוא עריכה דומה, והוא מציג חתך אורך שלם מקביל לקודמו. בחמשת מדוריו הוא פורשׂ את יצירתו הסיפורית של לוין במתחמים הכרונולוגיים העיקריים של התפתחותה: סוף שנות העשרים וראשית שנות השלושים – פרק הזמן שלפני גיבושה התֵמטי והסגנוני המלא של הסיפורת הלְווינית; שנות השלושים ותחילת שנות הארבעים – עידן התנופה המודרניסטית המלאה והגיבוש השלם של דרך הסיפר והסגנון המטפורי האופייניים למחבר; ושנות השישים והשבעים – התקופה המאוחרת, שבה העטה המספר על המודרניזם המבהיק שלו מעין פטינה כהה במקצת – פטינה יהודית־יגונית, ובכך הבדיל את סיפוריו המאוחרים מן הסיפורת הכמו־צ'אפלינית של שנות השלושים. כמו כן נוספה לכרך החטיבה "השיבה הביתה", סדרת וינייטות שמבוססת על דגמים סימבוליסטיים כגון פרקי הפרוזה הפיוטית של בודלר, או "עונה בגיהינום" של רמבו, שנתגלתה בעיזבון בכתב יד אולי לא שלם, שנראה כאילו הוכן בסוף שנות השלושים או בראשית שנות הארבעים, ערב השתתקותו הממושכת של לוין המספר.

הכותרת "הרקדנית המעופפת", שניתנה לכרך הקודם על פי אחד הסיפורים שנכללו בו, הבליטה את האלמנט הקרקסי, הוודווילי, הפריזאי באישיותו היוצרת של המחבר. לעומתה הכותרת של הכרך הזה "על עיר ועל ים" (אף היא כותרתו של אחד הסיפורים שבכרך) מבליטה את ההיבט הארץ־ישראלי והתל־אביבי המובהק של אותה אישיות עצמה. שני הכרכים מכילים כמעט את כל סיפוריו של לוין (חוץ מ"מאה לילות ביפו העתיקה"), והם פורשׂים לעיני הקורא תמונה רחבה של סיפורת לירית ססגונית, עתירת יופי, מגרה את החושים והמחשבה כאחד, מדהימה לעתים באפשרויות האסתטיות והאינטלקטואליות הגלומות בה; סיפורת שראוי שתיחשב נכס צאן ברזל של המודרניזם העברי בשיא תנופתו.

דן מירון
אדר א', תשע"א

ISBN 9789655360363

מחיר מומלץ: 81 ש"ח

"על עיר ועל ים" מאת מנשה לוין הוא כרך תאום לקודמו, "הרקדנית המעופפת", שראה אור במוסד ביאליק לפני יותר מעשור. שני הכרכים גואלים משכחה חטיבה מפוארת של סיפורת עברית מודרניסטית, ומַפנים את הקורא בן־זמננו אל מיטב ומרב הסיפורים הקצרים והנובלות של המספר העברי בן־זמנם וחבורתם של אברהם שלונסקי, נתן אלתרמן ולאה גולדברג, שיותר מכל מספר אחר ייצג בפרוזה שנכתבה בין שתי מלחמות העולם מגמות של אקספרימנטליזם, אורבניות וזיקה הדוקה לעולם הרוחני של אירופה ב"עידן הג'ז". בסיפורים האלה פרם לוין – בתעוזה, בתנופה, בחן של שובבות – את מלבושיה המסורתיים, הכבדים במקצת, של הסיפורת העברית המסורתית, ותפר אותם מחדש כגלימת קוסם – מרהיבה בצבעיה, מסנוורת לעתים בנצנוציה. במבניהם המפתיעים, שהפֵרו את כללי הסיבתיות של הזמן והמרחב, בלהק הדמויות המופלאות, המוזרות לעתים, שאכלס אותם, ובעיקר בסגנונם המטפורי המכונף, המהפכני, הפכו הסיפורים את העולם היומיומי של הכרך המודרני למחוז פלאים אקזוטי, ואת עולמם האקזוטי של הוודוויל, הקרקס והראינוע – לדבר של יום־יום.

בחמשת מדוריו מציג "על עיר ועל ים" חתך אורך ביצירת לוין במוקדיה הכרונולוגיים העיקריים: סוף שנות העשרים וראשית שנות השלושים – פרק הזמן שלפני גיבושה התַמטי והסגנוני המלא של הסיפורת הלְווינית; שנות השלושים ותחילת שנות הארבעים – עידן התנופה המודרניסטית המלאה והגיבוש השלם של דרך הסיפר והסגנון המטפורי האופיינים למחבר; ושנות השישים והשבעים – התקופה המאוחרת, שבה העטה המספר על המודרניזם המבהיק שלו מעין פטינה כהה במקצת – פטינה יהודית־יגונית, ובכך הבדיל את סיפוריו המאוחרים מן הסיפורת הכמו־צ'אפלינית של שנות השלושים.